

KOLENDAR 2005

Koledar uredil
dr. Jože Markuža

Za Koledar odgovarja
Marko Tavčar

Platnice in koledarski del oblikoval
Štefan Pahor

Izdala
Goriška Mohorjeva družba

Založila
Zadruga Goriška Mohorjeva

Natisnila
Tiskarna Budin v Gorici, 2004

Kratice za Koledar

ap apostol; **cs** cesar(ica); **c. uč** cerkveni učitelj; **ev** evangelist;
dh duhovnik; **dk** diakon; **dv** devica; **kn** knez; **kg** kneginja;
km kmet; **kr** kralj(ica); **oč** očak; **pr** prerok; **op** opat(inja); **mč** mučen(ec)ka;
mh menih; **pp** papež; **rd** redovni(k)ica; **sv. ž** svetopisemska žena;
sp spokorni(k)ica; **šk** škof; **pšč** puščavni(k)ca; **us** ustanovitelj(ica); **vd** vdova

ISSN 1124-6561

Registrirano na sodišču v Gorici dne 26. avgusta 1968 št. 69

GO N 7 26.995/2004.

KOLEDAR za leto 2005

Goriška Mohorjeva družba
Gorica 2004

Januar

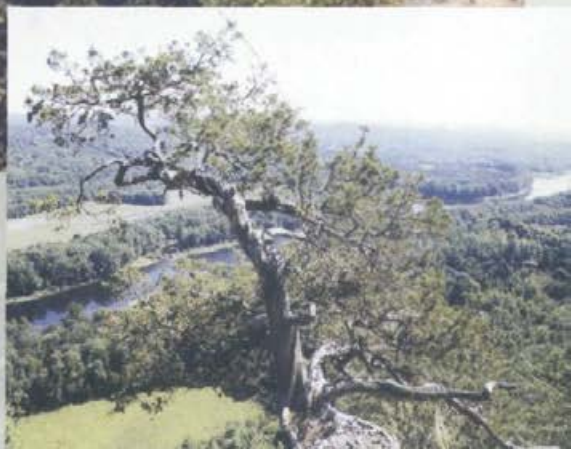
Prosinec 31 dni

- 1 S NOVO LETO; Marija, sv. Božja Mati**
Našli so Marijo, Jožefa in Dete in mu dali ime Jezus (Lk 2, 16-21)
- 2 N 2. nedelja po Božiču; Bazilij Veliki in Gregor Nac., šk c. uč**
Beseda je meso postala in se naselila med nami (Jn 1, 1-18)
- 3 P SV. JEZUSOVO IME; Genovefa Pariška, dv; Anter I., pp mč
- 4 T Angela Fol., rd; Benedikta, mč
- 5 S Emilijana (Milena), dv; Simeon Stolpnik, pšč
- 6 Č GOSPODOVO RAZGLAŠENJE - Sv. Trije kralji**
Z Vzhoda smo se prišli poklonit Kralju (Mt 2, 1-12)
- 7 P Rajmund Penjaf., dh; Lucijan Antiohijski, mč
- 8 S Severin Noriški, op; Erhard, šk
- 9 N NEDELJA JEZUSOVEGA KRSTA; Julijan in Bazilisa, mč**
Jezus ob krstu vidi prihajati nadse Božjega Duha (Mt 3, 13-17)
- 10 P Viljem, šk; Aldo, pšč
- 11 T Pavlin Oglejski, šk; Teodozij, op
- 12 S Tatjana (Tanja), mč; Ernest, šk
- 13 Č Hilarij (Radovan), šk c. uč; Veronika, dv
- 14 P Feliks (Srečko) Nolanski, dh
- 15 S Pavel, pšč; Maver, op
- 16 N 2. navadna nedelja; Marcel I., pp; Berard, Oton in Peter, mč**
Jagnje Božje odjemlje greh sveta (Jn 1, 29-34)
- 17 P Anton Veliki (Zvonko), op; Marijan, dk mč
- 18 T Marjeta Ogrska, rd; začetek molitvene osmine
- 19 S Knut, kr; Marij in drugi mč
- 20 Č Fabijan, pp, in Sebastijan (Boštjan), mučenca
- 21 P Neža (Agnes, Janja), dv mč; Epifanij, šk
- 22 S Vincenc (Vinko), dk mč; Anastazij, mč
- 23 N 3. nav. ned.; Emerencijana, mč; Ildefonz (Ilde), šk**
Jezus izpolnjuje Izaijevo prerokbo (Mt 4, 12-23)
- 24 P Frančišek Saleški, šk c. uč; Ksenija, mč
- 25 T Spreobrnitev ap. Pavla; Ananija, mč
- 26 S Timotej in Tit, šk; Pavla, sp
- 27 Č Angela Mérici, dv; Julijan, mč
- 28 P Tomaž Akvinski, rd c. uč; Peter Nolasco, rd
- 29 S Valerij, šk; Julijan Ubogi, sp
- 30 N 4. nav. ned.; Martina, dv mč; Hijacinta, rd**
Blagor ubogim v duhu (Mt 5, 1-12a)
- 31 P Janez Bosco, rd us; Marcela, vd

Bor - (Pinus pinea - Pinus pinaster)

*Bori dehtijo, bori dehtijo,
njih vonj je zdrav in močan...
Srečko Kosovel*

Lune

zadnji krajec: 3. ob 18.46

mlaj - nova luna: 10. ob 13.03

prvi krajec: 17. ob 7.57

ščip - polna luna: 25. ob 11.32

Februar

Svečan

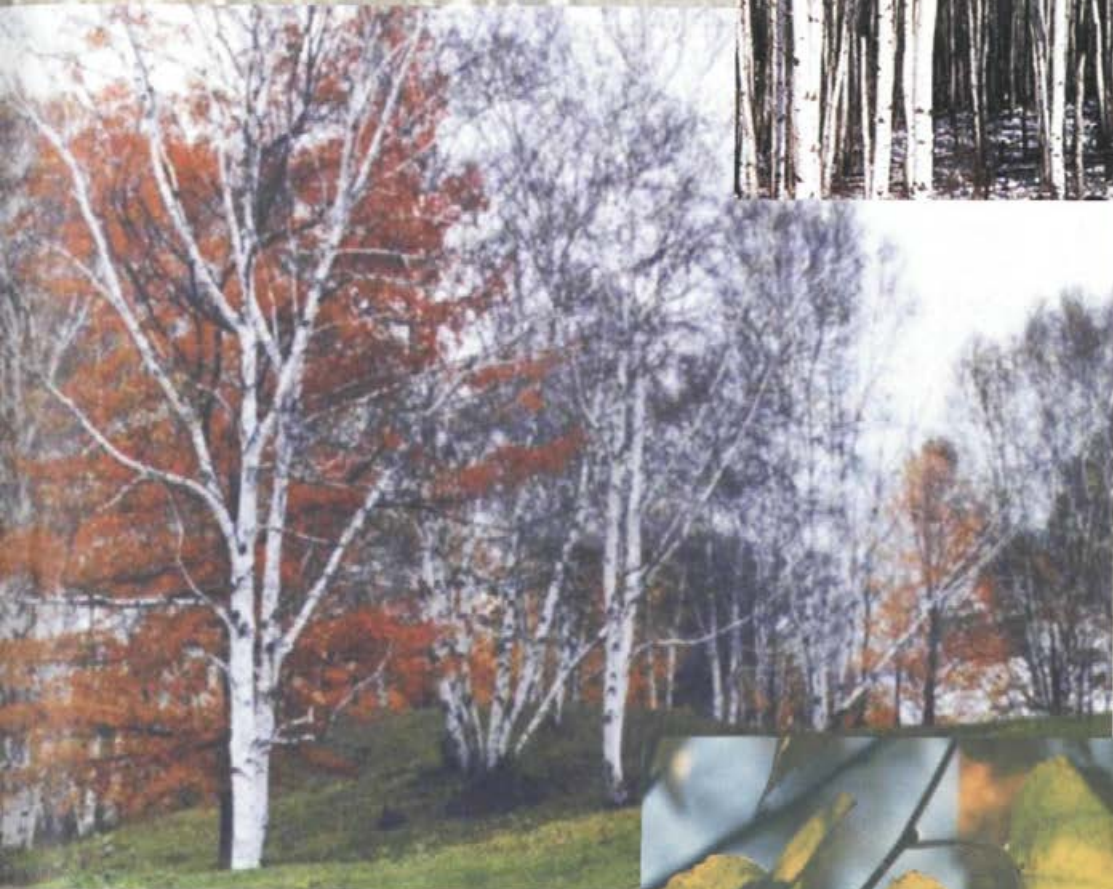
28 dni

- 1 T Brigita Irska, dv; Pionij, mč
- 2 S SVEČNICA GOSPODOVO DAROVANJE
- 3 Č Blaž, šk mč; Oskar (Ansgar), šk
- 4 P Andrej Corsini, šk; Jožef Leoniški, dh
- 5 S Agata, dv mč; Ingenuin in Albuin, šk
- 6 N 5. nav. ned.; Pavel Miki in tov. jap. mč; Amand, šk**
Vi ste luč sveta (Mt 5, 13-16)
- 7 P Rihard, kr; Adavkt in frigijski mučenci
- 8 T Hieronim Emiliani, rd; Jožica Bakhita, dv
- 9 S PEPELNICA; Apolonija, dv mč; Nikefor, mč
- 10 Č Sholastika, dv; Viljem Veliki, pšč; bl. Alojzij Stepinac, šk
- 11 P Lurška Mati Božja; Saturnin, mč
- 12 S Evlalija, mč; Benedikt A., op
- 13 N 1. postna ned.; Katarina de Ricci, rd; Ermelinda, rd**
Jesus se je štirideset dni postil in je bil skušan (Mt 4, 1-11))
- 14 P Ciril in Metod, slov. ap.; Valentin (Zdravko), mč
- 15 T Jordan Saški, rd; Sigefrid (Žibert), šk
- 16 S Julijana, mč; Onezim, šk
- 17 Č Aleš in tov. us. servitov; Silvin, šk
- 18 P Simeon Jeruz., šk mč; Flavij, šk
- 19 S Konrad, sp; Barbat, šk
- 20 N 2. postna ned.; Sadot in tov. perzijski mč; Leon Sicilski, šk**
Jesusov obraz je zasijal kakor sonce (Mt, 17, 1-9)
- 21 P Peter Damiani, šk c. uč; Irena, dv
- 22 T Sedež ap. Petra; Marjeta Kortonska, sp
- 23 S Polikarp, šk mč; Dositej, mh
- 24 Č Lucij, mč; Sergij, mč (v Sloveniji: Matija, ap)
- 25 P Valburga, dv; Tarazij (Taras), šk
- 26 S Aleksander, šk; Matilda, dv
- 27 N 3. postna ned.; Gabrijel Žal. Matere Božje, rd; Baldomir, sp**
Izvir vode, ki teče v večno življenje (Jn 4, 5-42)
- 28 P Roman, op; Hilarij, pp

Breza- (*Betula pendula*)

*Drevesa so brezkončna težnja zemlje,
da bi govorila nebesom.*
Rabindranath Tagore

Lune
zadnji krajec: 2. ob 8.27
mlaj: 8. ob 23.28
prvi krajec: 16. ob 1.16
ščip: 24. ob 5.54

Marec

Sušec

31 dni

- 1 T Albin, šk; Antonina, mč
2 S Neža Praška, dv; Henrik, rd
3 Č Kunigunda, cs; Marin, mč
4 P Kazimir, poljski kraljevič
5 S Janez Jožef od Križa, rd; Hadrijan, mč
6 N 4. postna ned.; Fridolin (Miroslav), op; Koleta (Nika), rd
Jesus odpre oči sleporojenemu (Jn 9, 1-41)
7 P Perpetua in Felicita, mč; Gvdioz (Veselko), šk
8 T Janez od Boga, rd us; Beata, mč
9 S Frančiška Rimska, vd; Gregor iz Nise, šk c.uč
10 Č 40 mučencev iz Sebaste; Makarij, mč
11 P Sofronij, šk; Konstantin, sp
12 S Doroteja (Dora), mč; bl. Luigi Orione, rd
13 N 5. postna ned.; Teodora (Božidara), mč; Nikefor, šk
Jesus je vstajenje in življenje (Jn 11, 1-45)
14 P Matilda, kr; Florentina, op
15 T Klemen (Milko) Dvoržak, rd
16 S Hilarij, šk mč, in Tacijan, dk mč; Herbert, šk
17 Č Patrik (Patricij), irski šk; Jedert (Jerica), dv
18 P Ciril Jeruzalemski, šk c. uč; Edvard, mč
19 S JOŽEF, MOŽ DEVICE MARIJE IN JEZUSOV REDNIK
20 N 6 postna ned. - cvetna; Klavdija in tov. mč; Kutbert, šk
Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mt 26, 14-75)
21 P Nikolaj iz Flüe, pšč; Filemon, mč
22 T Lea, sp; Zaharija, pp
23 S Turibij, šk; Frumencij (Žitko), mč
24 Č *Veliki četrtek*; Dionizij Palestinski, mč; Katarina Švedska, rd
25 P *Veliki petek*; Dizma, desni razbojnik
26 S *Velika sobota*; Ludgar, šk; Lara Krimska, mč
27 N VELIKA NOČ GOSPODOVO VSTAJENJE
Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jn 20, 1-9)
28 P *Velikonočni ponedeljek*; Bojan, kn mč; Sikst III., pp
29 T Bertold, rd; Ciril, dk
30 S Amadej Savojski, kn; Janez Klimak, op
31 Č Modest Gosposvetski, šk; Gvido, op

Hrast - (*Quercus petraea*)

*Veš kako raste hrast?
Ničesar ne čuti, le zemljo pod seboj...
Oton Župančič*

Lune
zadnji krajec: 3. ob 18.36
mlaj: 10. ob 10.10
prvi krajec: 17. ob 20.19
ščip: 25. ob 21.59

April

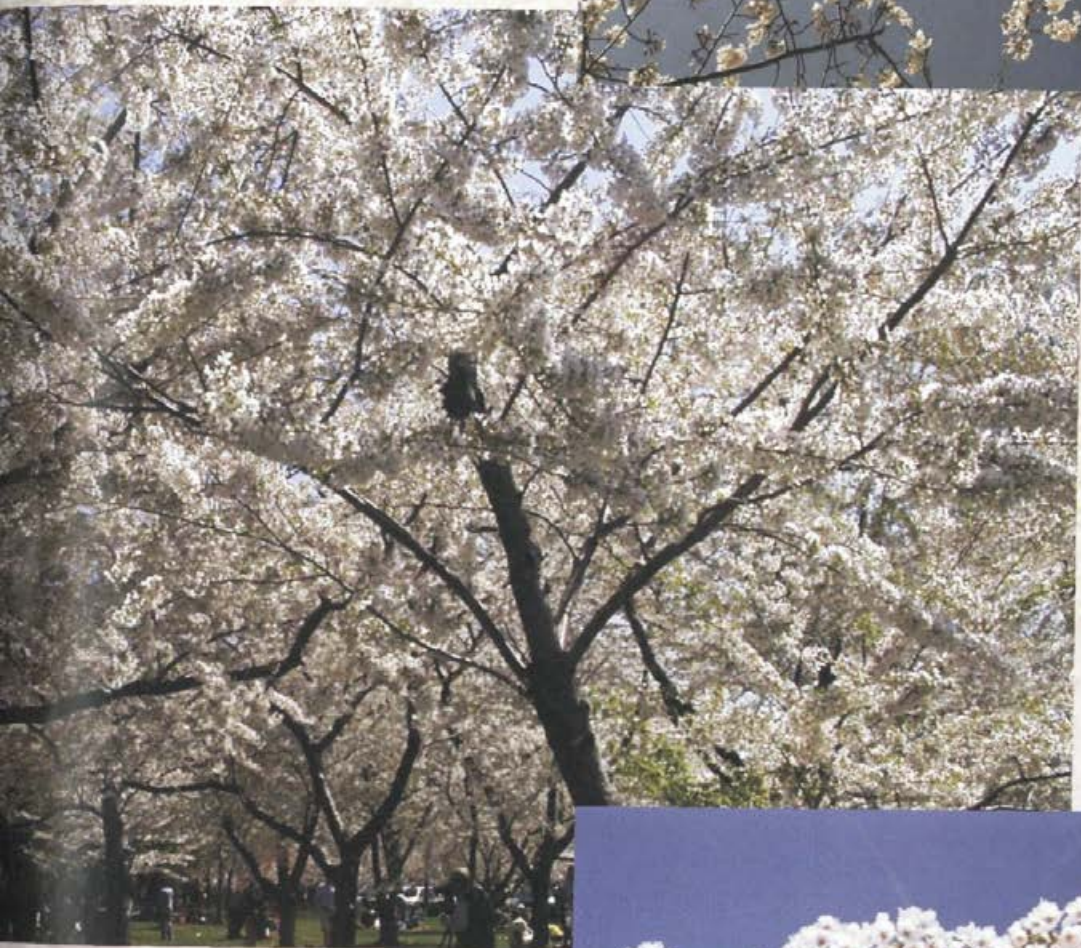
Mali traven 30 dni

- 1 P Hugo, šk; Venancij, šk mč
- 2 S Frančišek Paolski, rd us; Marija Egiptovska, sp
- 3 N 2. velikonočna ned.; nedelja Božjega Usmiljenja; Agapa, mč**
Čez osem dni je prišel Jezus (Jn 20, 19-31)
- 4 P *Gospodovo oznanjenje Mariji; Izidor Seviljski, šk; Platon, op*
- 5 T Vincenc Ferrer, dh; Julijana, rd
- 6 S Irenej Sirmijski, šk; Marcelin, mč
- 7 Č Janez de la Salle, rd us; Herman Jožef, rd
- 8 P Albert, šk c. uč; Valter, op
- 9 S Marija Klopajeva, sv. ž; Tomaž Tolent., mč
- 10 N 3. velikonočna ned.; Ezekijel, pr; Mihael Svetniški, rd**
Učenca spoznata Jezusa po lomljenju kruha (Lk 24, 13-35)
- 11 P Stanislav, šk mč; Germana G., rd
- 12 T Zeno, šk; Julij, pp
- 13 S Martin I., pp; Hermenegild, mč; Ida, sp
- 14 Č Valerijan in tov. mč; Lidvina, dv
- 15 P Milena, kg; Peter Gonzales, rd
- 16 S Bernardka Lurška, dv; Benedikt Labre, sp
- 17 N 4. velikonočna ned.; Rudolf, mč; Fortunat, mč; Kateri Tekakwitha, dv**
Jezus je pastir in vrata ovcam (Jn 10, 1-10)
- 18 P Elevation Ilirski, mč; Apolonij, mč
- 19 T Leon IX., pp; Ema, rd
- 20 S Teotim, šk; Hilda, dv; Sulpicij, mč
- 21 Č Anzelm, šk c. uč; Konrad iz Parzhama, rd
- 22 P Leonid, mč; Aleksander (Saša), mč
- 23 S Jurij, mč; Adalbert (Vojteh), šk mč
- 24 N 5. velikonočna ned.; Fidelis (Zvesti) Sigmarinški, dh mč**
Kristus je pot, resnica in življenje (Jn 14, 1-12)
- 25 P Marko, ev; Ermin, šk mč; državni praznik
- 26 T Mati dobrega sveta; Pashazij, op
- 27 S Čita, dv; Hozana Koterska, dv
- 28 Č Peter Chanel, dh mč; Ludvik M. Grignon de M., dh
- 29 P Katarina Sienska, dv c. uč; Peter Veronski, mč
- 30 S Pij V., pp; Jožef Cottolengo, rd us

Češnja - (*Prunus padus*)

*Življenje brez ljubezni je kot
drevo brez cvetja in sadežev*
Gibran

Lune

zadnji krajec: 2. ob 1.50

mlaj: 8. ob 21.32

prvi krajec: 16. ob 15.37

ščip: 24. ob 11.06

- 1 N 6 velikonočna ned.; Jožef Delavec; mednarodni praznik dela**
Na Jezusovo prošnjo prejmemo Duha Tolažnika (14, 15-21)
- 2 P Atanazij, šk c. uč; Boris, kn
- 3 T Filip (Zdenko) in Jakob ml., apostola
- 4 S Florijan (Cvetko), mč; Lazar Tržaški, mč
- 5 Č Gotard, šk; Angel, mč
- 6 P Dominik Savio, dijak; Evodij, šk
- 7 S Gizela, op; Flavij, mč
- 8 N GOSPODOV VNEBOHOD; Viktor Milanski, mč; Dezider (Željko), šk**
Jezus ima vso oblast v nebesih in na zemlji (Mt 28, 16-20)
- 9 P Herma, učenec ap Pavla; Pahomij, op
- 10 T Antonin, šk; Trsatska Mati Božja
- 11 S Mamert, šk; Sigismund (Žiga), kr
- 12 Č Leopold Bogdan Mandić, rd; Pankracij, mč
- 13 P *Fatimska Mati Božja*; Marija Mazzarello, rd; Servacij, šk
- 14 S Matija, ap; Bonifacij, mč; Justina, mč
- 15 N BINKOŠTI PRIHOD SV. DUHA; Zofija (Sonja), mč; Izidor, km**
Kakor je oče mene poslal, tudi jaz vas pošiljam (Jn 20, 19-23)
- 16 P Janez Nepomuk, dh mč; Ubald, šk
- 17 T Pashal Baylon, rd; Jošt, op
- 18 S Janez I., pp mč; Erik, kr
- 19 Č Peter Celestin, rd; Ivo, dh
- 20 P Bernardin Sienski, rd; Plavtila, op
- 21 S Krispin, rd; Evtihij, mč
- 22 N SVETA TROJICA; Rita (Rjeta) Kasijska, rd; Renata, sp**
Oče je poslal Sina, da bi se svet po njem rešil (Jn 3, 16-18)
- 23 P Leon Rostovski, šk; Ivana Antida, rd
- 24 T *Marija Pomočnica kristjanov*; Socerb Tržaški, mč
- 25 S Beda Častitljivi, dh c. uč; Gregor VII., pp
- 26 Č Filip Neri, dh; Lambert de Vence, šk
- 27 P Avguštín Canterburyški, šk; Julij, mč
- 28 S German Pariški, šk; Bernard Menth., dh
- 29 N SV. REŠNJE TELO IN KRI GOSPODOVA; Teodozija, dv; Maksim Emonski, šk**
Jezusovo telo je resnična hrana (Jn 6, 51-58)
- 30 P Kancij in tov., oglejski mč
- 31 T *Marijino obiskanje*; Petronila, dv

Lipa - (Tilia tormentosa)

*Obdrži zeleno drevo v svojem srcu
in morda bo prišla k tebi pojoča ptica*
Kitajski pregovor

Lune

zadnji krajec: 1. ob 7.24 in 30. ob 12.47

mlaj: 8. ob 9.45

prvi krajec: 16. ob 9.57

ščip: 23. ob 21.18

Junij

Rožnik

30 dni

- 1 S Justin, mč; Klavdij, op
2 Č Marcellin in Peter, mč; Erazem, šk mč
3 P Presveto Jezusovo Srce; Karel Lwanga in ugandski mč
4 S Brezmadežno Marijino Srce; Frančišek Caracciolo, rd us
5 N **10. navadna ned.; Bonifacij, šk mč; Svetko, mč; Igor, kn**
Kristus je prišel iskat grešnike (Mt 9, 9-13)
6 P Bertrand Oglejski, šk; Norbert, šk
7 T Prvi mučenci tržaške Cerkve; Robert, op
8 S Medard, šk; Viljem, šk
9 Č Efreem Sirski, dk c. uč; Primož in Felicijan, mč
10 P Bogumil, šk; Janez Dominici, šk
11 S Barnaba, ap; Feliks in Fortunat, mč
12 N **11. nav. ned.; Janez Fak., rd; Adela, dv**
Jezus pokliče in razpošlje dvanajstere (Mt 9, 36-38; 10, 1-8)
13 P Anton Padovanski, rd c. uč
14 T Elizej, pr; Valerij, mč
15 S Vid (Vitimir), mč; Prot, oglej. mč
16 Č Gvido Kortonski, rd; Beno, šk
17 P Gregor Barbarigo, šk; Adolf, šk
18 S Marcelijan in Marko, mč; Marina, dv
19 N **12. nav. ned.; Romuald, op; Nazarij, šk**
Jezus nam vliva pogum (Mt 10, 26-33)
20 P Silverij I., pp mč; Mihelina, sp
21 T Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, rd
22 S Niceta, oglej. šk; Tomaž More, mč; John Fisher, šk mč
23 Č Agripina, dv mč; Jožef Cafasso, dh
24 P Rojstvo Janeza Krstnika; Favst, mč
25 S Eleonora, kr; Doroteja, dv
26 N **13. nav. ned.; Vigilij (Stojan), šk; Janez in Pavel, mč**
Kdor ne sprejme svojega križa, ni vreden Kristusa (Mt 10, 37-42)
27 P Ema Krška, kg; Ladislav, kr
28 T Irenej (Hotimir), šk mč
29 S Peter in Pavel, prvaka apostolov
30 Č Prvi mučenci rimske Cerkve; Emilijana, mč

Jablana - (*Malus silvestris*)

Če hočeš jabolko, moraš
na jablano, ne pa na brest.

Publius Syrus

Lune

mlaj: 6. ob 22.55

prvi krajec: 15. ob 2.22

ščip: 22. ob 5.14

zadnji krajec: 28. ob 19.23

- 1 P Teobald (Bogoslav), pšč; Estera, sv. ž
2 S Oton Bamberški, šk; Vital (Živko), mč
3 N 14. nav. ned.; Tomaž, ap; Heliodor, šk
Jezus je krotak in v srcu ponižen (Mt 11, 25-30)
- 4 P Urh, šk; Elizabeta Portugalska, kr
5 T Ciril in Metod, ap (v slov. škofijah.); Anton M., dh
6 S Marija Goretti, dv mč; Bogomila, sp
7 Č Izaija, pr; Vilibald, šk
8 P Kilijan, šk mč; Prokop, mč
9 S Veronika Giuliani, op; Avguštin Zhao Rong, dh, in tov. mč
10 N 15. nav. ned.; Amalija (Ljuba), rd; Pij I., pp mč
Sejalec je šel sejat (Mt 13, 1-23)
- 11 P Benedikt, op; Olga Kijevska, kg
12 T Mohor, šk, in Fortunat, dk, mučenca
13 S Henrik II. (Hinko), kr; Evgen, šk
14 Č Kamil de Lellis, dh; Frančišek Solan, rd
15 P Bonaventura, šk, c. uč; Vladimir Kijeviski, kn
16 S Karmelska Mati Božja; Elvira, op
17 N 16. nav. ned.; Aleš (Aleksij), sp; Marcelina, dv
Pustite oboje skupaj rasti do žetve (Mt 13, 24-43)
- 18 P Friderik (Miroslav), šk mč; Arnold, šk
19 T Avrea (Zlatka), dv; Arsen, dk pšč
20 S Marjeta Antiohijska, dv mč; Elija, pr
21 Č Lovrenc iz Brindisija, dh c. uč; Danijel, pr
22 P Marija Magdalena (Magda, Majda), sp
23 S Brigita Švedska, rd; Apolinarij, šk mč
24 N 17. nav. ned.; Krištof, mč; Kristina, mč; Sarbel Makluf, dh
Nebeško kraljestvo je podobno zakladu (Mt 13, 44-52)
- 25 P Jakob st., ap; Olimpija, vd
26 T Joahim in Ana, starša Device Marije
27 S Kliment Ohridski, Gorazd, Sava, Naum, Angelar, šk in op
28 Č Viktor (Zmago) I., pp; Samson (Samo), šk
29 P Marta iz Betanije, sv. ž; Olaf, kr
30 S Peter Krizolog, šk c. uč; Abdon in Senen, mč
31 N 18. nav. ned.; Ignacij (Igo) Lojolski, rd us; Helena Švedska, mč
Jezus nasiti množico (Mt 14, 13-21)

Vrba - (*Salix pendula*)

*Spet zelene nam vrbe in šume,
veseli vetrč mimo gre...*

Josip Murn

Lune

mlaj: 6. ob 13.02

prvi krajec: 14. ob 16.20

ščip: 21. ob 12.00

zadnji krajec: 28. ob 4.19

Avgust

Veliki srpan 31 dni

- 1 P Alfonz de Liguori, šk c. uč; Makabejski bratje, mč
- 2 T Evzebij iz Vercellija, šk; Štefan I., pp
- 3 S Lidija, sv. ž; Avguštin Kazotić, šk
- 4 Č Janez M. Vianney, dh
- 5 P Marija Snežna (Nives); Ožbalt, kr
- 6 S *Jezusova spremenitev na gori (Lk 9, 28-33)*
- 7 N 19. nav. ned.; Sikst II., pp in tov. mč; Kajetan, dh**
Jezus vabi Petra k sebi (Mt 14, 22-33)
- 8 P Dominik (Nedeljko), rd us; Cirijak, mč
- 9 T Peter Faber, rd; Edith Stein, rd mč; Roman, mč
- 10 S Lovrenc, dk mč; Asterija (Zvezdana), mč
- 11 Č Klara (Jasna), dv; Tiburcij in Suzana, mč
- 12 P Hilarija, mč; Inocenc XI., pp; Ivana Frančiška de Chantal, rd
- 13 S Poncijan, pp, in Hipolit, dh, mučenca
- 14 N 20. nav. ned.; Maksimilijan Kolbe, rd mč; Evzebij, dh**
Jezus hvali vero poganske žene (Mt 15, 21-28)
- 15 P MARIJINO VNEBOVZETJE; Tarcizij, mč**
Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)
- 16 T Rok, sp; Štefan Ogrski, kr
- 17 S Hijacint Poljski, rd; Liberat (Svobodan), op mč
- 18 Č Helena (Jelka, Alenka), cs; Agapit, mč
- 19 P Janez Eudes, rd us; Boleslav, mč
- 20 S Bernard, op c. uč; Samuel, pr
- 21 N 21. nav. ned.; Pij X., pp; Sidonij (Zdenko), šk**
Jezus obljubi Petru ključne kraljestva (Mt 16, 13-20)
- 22 P *Devica Marija Kraljica; Sigfrid (Zmago), op*
- 23 T Roza iz Lime, dv; Filip Benizzi, dh
- 24 S Jernej (Bartolomej), ap; Emilija de Vialar, rd
- 25 Č Ludvik IX., kr; Jožef Kalasanc, rd
- 26 P Rufin, šk; Ivana E. Bichier, rd us
- 27 S Monika, mati sv. Avguština; Cezarij, šk
- 28 N 22. nav. ned.; Avguštin, šk c. uč; Pelagij, mč**
Hoja za Kristusom zahteva odpoved (Mt 16, 21-27)
- 29 P *Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, mč*
- 30 T Feliks (Srečko), mč; Gaudencija, mč
- 31 S Rajmund (Rajko) Nonat, rd; Pavlin, šk

Topol - (*Populus alba*)

*Predmestje je tam, kjer gradbenik
podira drevesa in nato poimenuje
ulice z njihovimi imeni*
Bill Vaughan

Lune
mlaj: 5. ob 4.05
prvi krajec: 13. ob 3.39
ščip: 19. ob 18.53
zadnji krajec: 26. ob 16.18

September

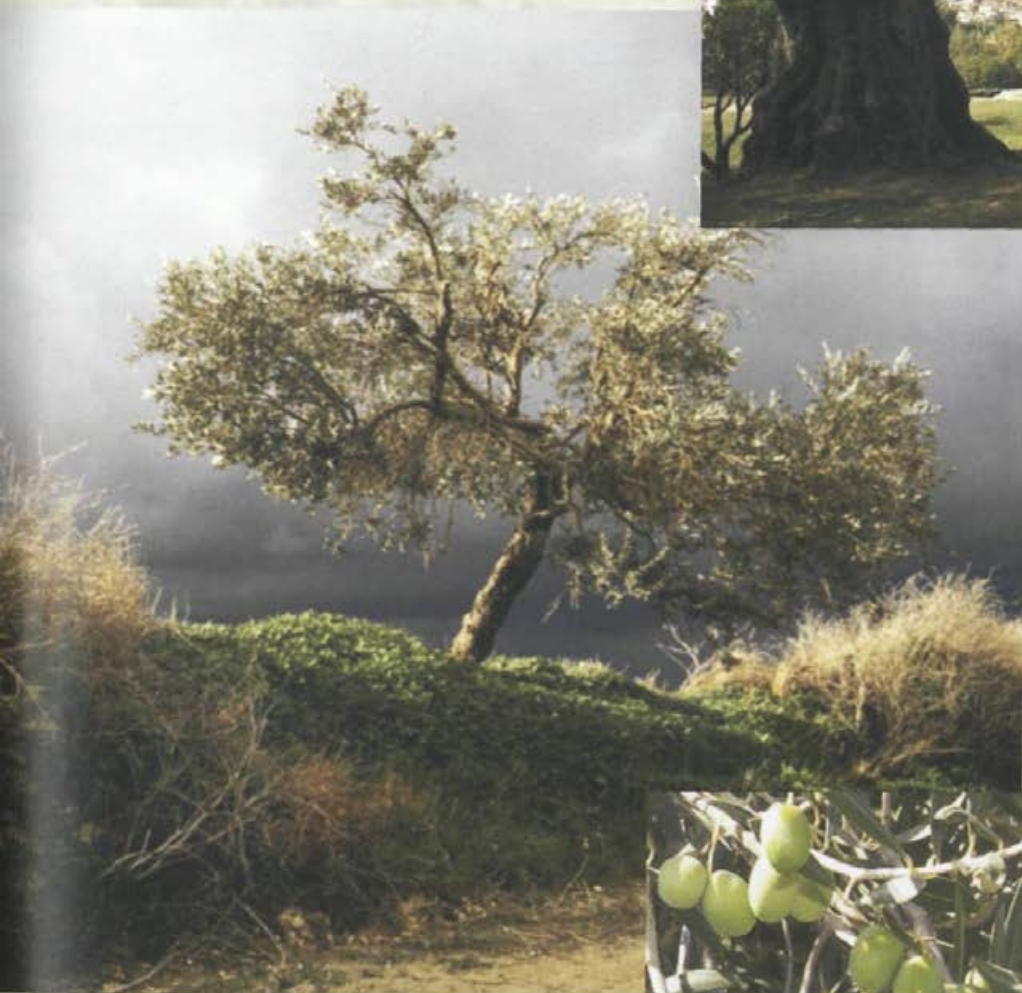
Kimavec 30 dni

- 1 Č Egidij (Tilen), op; Verena, dv
2 P Maksima, mč; Emerik, kr
3 S Gregor Veliki, pp c. uč; Mansvet, šk
4 N **23. nav. ned.; Rozalija (Zalka), dv; Ida, sp**
Brata je treba klicati k spreobrnitvi (Mt 18, 15-20)
5 P Lovrenc Giustiniani, šk; Viktorin, šk mč
6 T Petronij, šk; Evelina, mč
7 S Regina, dv mč; Bronislava, rd
8 Č *Rojstvo Device Marije; Hadrijan, mč*
9 P Peter Klaver, rd; Dorotej in Gorgonij, mč
10 S Nikolaj Tolentinski, sp; Pulherija, cs
11 N **24. nav. ned; Emilijan (Milko, Milan), šk; Nada, sp**
Odpušcanje nima meje (Mt 18, 21-35)
12 P *Marijino ime; Gvido, sp; Tacijan (Tihomil), mč*
13 T Janez Krizostom (Zlatousti), šk c. uč
14 S *Povišanje sv. Križa; Notburga, dv*
15 Č *Žalostna Mati Božja (Dolores); Melita, mč*
16 P Kornelij, pp mč, in Ciprijan, šk mč; Ljudmila, kg
17 S Roberto Bellarmino, šk c. uč; Lambert, šk mč
18 N **25. nav. ned.; Jožef Kupertinski, dh; Irena, mč**
Božja dobrotá presega človekov pogled (Mt 20, 1-16a)
19 P Januarj, šk mč; Teodor (Božidar, Darko), šk
20 T Andrej Kim, dh, in korejski mučenci
21 S Matej (Matevž), ap ev; Jona, pr
22 Č Tomaž Villanovski, šk; Mavricij in tov. mč
23 P Lin, pp; Pij iz Pietrelcine, rd
24 S Marija Devica, rešiteljica jetnikov; *bl. Anton M. Slomšek, šk*
25 N **26. nav. ned.; Avrelija (Zlata), dv; Sergij Radoneški, op**
Grešniki pojdejo v Božje kraljestvo (Mt 21, 28-32)
26 P Kozma in Damijan, mč; Nil, op
27 T Vincencij Pavelski, rd us; Hiltruda, dv
28 S Venceslav (Vaclav), kn mč; Lavrencij Ruiz in jap. mč
29 Č Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli
30 P Hieronim, dh c. uč; Zofija, sp

Oljka - (*Olea europea*)

*Drevo rastoče v vinskem bregu, lepo zeleno v belem snegu,
Oj drago oljkovo drevo, pozdravljam te srčno, srčno!
Simon Gregorčič*

Lune
mlaj: 3. ob 19.45
prvi krajec: 11. ob 12.37
ščip: 18. ob 3.01
zadnji krajec: 25. ob 7.41

Oktober

Vinotok

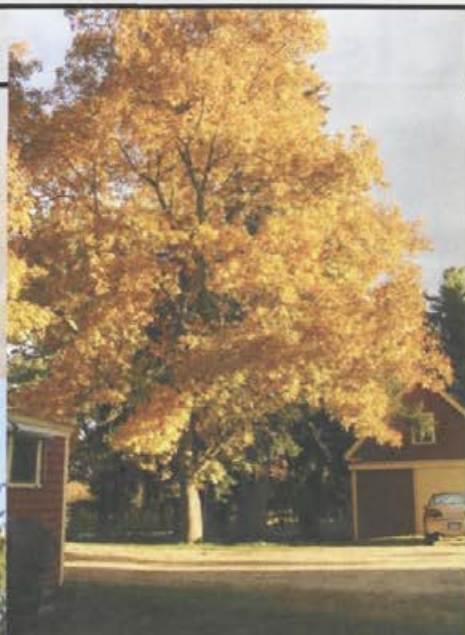
31 dni

- 1 S Terezija Deteta Jezusa, dv c. uč
- 2 N 27. nav. ned.; Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub), sp**
Gospod bo dal vinograd v najem drugim (Mt 21, 33-43)
- 3 P Kandid (Žarko), mč; Evald, mč
- 4 T Frančišek Asiški, rd us
- 5 S Faustyna Kowalska, rd; Luigi Scrosoppi, dh; Marcelin, šk
- 6 Č Bruno, rd us; Renato, šk
- 7 P Rožnovenska Mati Božja; Marko I., pp
- 8 S Sergij Tržaški, mč; Demetrij (Mitja) Solunski, mč
- 9 N 28. nav. ned.; Dioniz (Denis), šk, in tov. mč; Janez Leonardi, dh**
Vsi so povabljeni na nebeško svatbo (Mt 22, 1-14)
- 10 P Frančišek Borgia, rd; Hugolin, mč
- 11 T German, šk; Aleksander Sauli, šk
- 12 S Maksimilijan Celjski, šk; Serafin, rd
- 13 Č Edvard, kr; Koloman, mč
- 14 P Kalist I., pp mč; Gaudencij (Veselko), šk
- 15 S Terezija Velika Avilska, rd c. uč
- 16 N 29. nav. ned.; Hedvika, rd; Marjeta M. Alakok, dv**
Dajte cesarju cesarjevo in Bogu Božje (Mt 22, 15-21)
- 17 P Ignacij Antiohijski, šk mč; Viktor, šk
- 18 T Luka, ev; Julijan, pšč
- 19 S Izak Jogues in kanadski mč; Pavel od Križa, dh
- 20 Č Vendelin, op; Irena (Miroslava, Mira), mč
- 21 P Uršula, dv mč; Celina, sp
- 22 S Marija Saloma, sv. ž; Bertilda, rd
- 23 N 30. nav. ned.; Janez Kapistran, rd; Severin, mč**
Ljubi Boga in svojega bližnjega (Mt 22, 34-40)
- 24 P Anton M. Claret, šk rd us; Martin, op
- 25 T Krizant in Darija, mč; Krišpin, šk mč
- 26 S Lucijan, mč; Florij, mč
- 27 Č Sabina Avilska, mč; Vincenc, mč
- 28 P Simon in Juda Tadej, ap; Cirila, dv mč
- 29 S Mihael Rua, rd; Narcis, šk
- 30 N 31. nav. ned.; Marcel, mč; Alfonz Rodriguez, rd**
Eden je naš Učitelj, mi vsi smo bratje (Mt 23, 1-12)
- 31 P Volbenk, šk; Kvintin, mč

Oreh - (*Pinus pinea* - *Pinus pinaster*)

*Resnični smisel življenja
je saditi drevesa, v katerih
senci vemo, da ne bomo sedeli*
Nelson Henderson

Lune
mlaj: 3. ob 11.28
prvi krajec: 10. ob 20.01
ščip: 17. ob 13.14
zadnji krajec: 25. ob 2.17

November

Listopad 30 dni

1 T VSI SVETI

Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)

2 S *Spomin vseh vernih rajnih*

3 Č Just Tržaški, mč; Viktorin Ptuj., šk mč

4 P Karel (Drago) Boromejski, šk

5 S Zaharija in Elizabeta, starša J. Krstnika; Oglejski mč

6 N 32. nav. ned.; Lenart (Narte), op; Sever, šk

Gospod prihaja, pojdimo mu naproti (Mt 25, 1-13)

7 P Engelbert, šk; Ernest, mč

8 T Deodat (Bogdan), pp; Bogomir (Mirko), šk

9 S Posvetitev lateranske bazilike v Rimu; Teodor (Darko), rd

10 Č Leon Veliki, pp c. uč; Andrej Avelinski, dh

11 P Martin (Davorin), šk; Menas, pšč

12 S Jozafat Kunčevič, šk mč; Kunibert, šk

13 N 33. nav. ned.; Stanislav Kostka, rd; Bric, šk

Zvestoba v malem bo nagrajena (Mt 25, 14-30)

14 P Nikolaj Tavelić, mč; Didak (Diego), rd

15 T Albert Veliki, šk c. uč; Leopold, kn

16 S Marjeta Škotska, kr; Gertruda (Jedert, Jerica), rd

17 Č Evfemija in Tekla, mč; Elizabeta Ogrska, rd

18 P Posv. rim. bazilik Petra in Pavla; Abdija, pr

19 S Neža Asiška, dv; Barlam, mč

20 N PRAZNIK JEZUSA KRISTUSA - KRALJA VESOLJSTVA

Kristus pride sodit v slavi (Mt 25, 31-46)

21 P *Marijino darovanje* (Marija od zdravja); Gelazij I., pp

22 T Cecilija, mč; Maver, šk mč

23 S Klemen I., pp mč (Milivoj, Milko); Kolumban, op

24 Č Andrej Dung-Lac in tov. vietnam. mč; Krizogon, mč

25 P Katarina Aleks., dv mč; Erazem, mč

26 S Leonard Portomavriški, rd; Silvo, op

27 N 1. adventna ned.; Valerijan Oglejski, šk; Virgil, šk

Čujmo, ker ne vemo, kdaj pride hišni gospodar (Mr 13, 33-37)

28 P Katarina Labourè, dv; Jakob Markijski, rd

29 T Saturnin, mč; Radogost, šk

30 S Andrej, ap; Justina, dv mč

Cipresa - (*Cupressus semprevirens*)

*Med njivami razgaljenimi
(ki prižema k sebi hladen, valujoč sijaj)
spi božja njiva, sredi tesnega objema zidu, cipres.
Vinko Beličič*

Lune
mlaj: 2. ob 2.25
prvi krajec: 9. ob 2.57
ščip: 16. ob 1.58
zadnji krajec: 23. ob 23.11

December

Gruden

31 dni

- 1 Č Eligij, šk; Natalija (Božena), sp
- 2 P Kromacij, šk; Bibijana (Vivijana, Živka), dv mč
- 3 S Frančišek Ksaver, rd; Kasijan, mč
- 4 N 2. adventna ned.; Barbara, dv mč; Janez Damaščan, dh c. uč**
Izravnajmo steze za Gospoda (Mr 1, 1-8)
- 5 P Saba (Sava), op; Krispina, mč
- 6 T Nikolaj (Miklavž), šk; Apolinarij, mč
- 7 S Ambrož, šk c. uč; Agaton, pp
- 8 Č BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE**
Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1, 26-38)
- 9 P Valerija, mč; Peter Fourier, rd
- 10 S Loretska Mati Božja; Melkijad, pp
- 11 N 3. adventna ned.; Damaz I., pp; Danijel Stilit (Stolpnik), pšč**
Sredi med vami stoji, a vi ga ne poznate (Jn 1, 6-8. 19-28)
- 12 P Edburga, rd ; Simon Hoa, mč
- 13 T Lucija, dv mč; Otilija, op
- 14 S Janez od Križa, dh c. uč; Dušan, šk
- 15 Č Kristina, dv; Marija K. di Rosa, rd us
- 16 P Albina, dv mč; Adelhajde (Adela), cs
- 17 S Lazar iz Betanije; Vivina, dv
- 18 N 4. adventna ned.; Teotim in Bazilijan, mč; Gracijan, šk**
Glej, spočela boš in rodila sina (Lk 1, 26-38)
- 19 P Urban V., pp; Favsta, sp
- 20 T Evgen in Makarij, mč; Dominik Siloški, op
- 21 S Peter Kanizij, dh c. uč; Severin, šk
- 22 Č Demetrij (Mitja) Afriški, mč; Francesca Cabrini, rd
- 23 P Janez Kancij, dh; Viktorija (Zmaga), mč
- 24 S *Božična vigilija Sveti večer*; prastarša Adam in Eva
- 25 N BOŽIČ - GOSPODOVO ROJSTVO; Anastazija, mč**
Beseda je meso postala in se naselila med nami (Jn 1, 1-18)
- 26 P Štefan, dk prvi mučenec**
- 27 T Janez, ap ev; Fabiola, sp
- 28 S Nedolžni otroci, mučenci
- 29 Č Tomaž Becket, šk mč; David, kr
- 30 P SVETA DRUŽINA: Jezus, Marija, Jožef, Evgen, šk; Liberij, šk
- 31 S Silvester, pp; Melanija, op

Smreka - (*Abies alba*)

*Če drevo umre,
vsadi drugo na njegovo mesto*
Linnaeus

Lune
mlaj: 1. ob 16.01 in 31. ob 4.12
prvi krajec: 8. ob 10.36
ščip: 15. ob 17.16
zadnji krajec: 23. ob 20.36

ASTRONOMSKI PODATKI ZA LETO 2005

1. januar leta 2005 našega (gregorijanskega) koledarja je

19. december 2004	po julijanskem koledarju
23. keihak 1721	po koptskem koledarju
20. tébeth 5765	po judovskem koledarju
20. dou-l-qa'da 1425	po muslimanskem koledarju

Začetek letnih časov

pomlad 20. marca	ob 13.34
poletje 21. junija	ob 7.47
jesen 22. septembra	ob 23.24
zima 21. decembra	ob 19.36

Sončeva mrka

8. aprila bo najprej obročast in viden na Pacifiku, kasneje bo popoln in viden na delu Srednje Amerike in skrajnem severu Južne Amerike. Viden bo kot delen na Novi

Zelandiji in večjem delu Južne Amerike, v Srednji Ameriki in južnem delu Severne Amerike ter delu Antarktike. Začetek ob 18.51, maksimum ob 21.36 in konec ob 24.20.

3. oktobra bo obročast in viden na Atlantiku, Španiji, severnem in vzhodnem delu Afrike in Indijskem oceanu. Viden bo kot delen v Evropi, Afriki in zahodnem delu Azije ter Indiji. Začetek ob 8.36, maksimum ob 11.32 in konec ob 14.28.

Lunina mrka

24. aprila bo polsenčen in viden na Pacifiku, Amerikah, vzhodnem delu Azije in v Avstraliji. Začetek ob 8.52, maksimum ob 10.55 in konec ob 12.58.

17. oktobra bo delen in viden na Pacifiku, Severni Ameriki, Aziji in Avstraliji. Začetek ob 10.53, maksimum ob 13.03 in konec ob 15.13.

NB. Vsi podatki so po srednjeevropskem času. Ko je v veljavi poletni (legalni) čas, je treba prišteti eno uro.

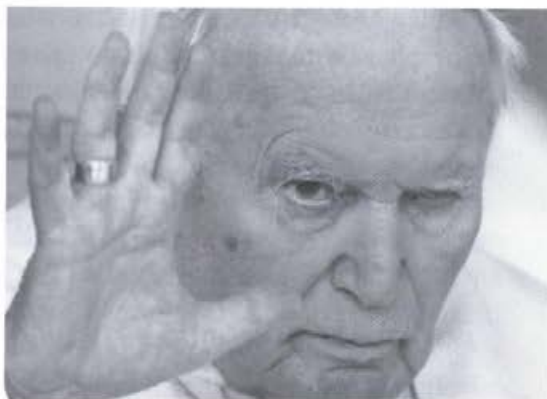
Astronomske podatke zbral: dr. Pavel Zlobec

Janez Pavel II. o Evropi. Združena Evropa – skupni dom ali babilonski stolp?

Rafko Valenčič

Evropa je v zadnjih letih ne samo v očeh Evropejcev, marveč tudi drugih prebivalcev našega planeta v ospredju pozornosti. Od časa do časa so oči sicer uprte tudi v druge celine: zdaj v Azijo, ki se ponaša s starodavnimi kulturami in religijami, kjer živi več kot polovica človeštva; zdaj v Afriko, kjer se prebivalstvo sooča z novimi družbenimi problemi (gospodarskimi, političnimi in zdravstvenimi); zdaj v Latinsko Ameriko, ki postaja

Janez Pavel II.

torišče novih socialnih in družbenih dogajanj; zdaj v Severno Ameriko, ki hoče uveljavljati vlogo tehnološke in politične velesile, čeprav se čuti vsak dan bolj ogrožena. Le Avstralija je dovolj daleč in, kot se zdi, manj pomembna, da ne predstavlja žarišča, ki bi vplivalo na zgodovino drugih celin. Evropa na mnogih področjih izgublja vlogo, ki jo je imela med celinami našega planeta. Sooča se z demografskim izumiranjem, izgubo tehnološke premoči, moralno in idejno dekadenco, pozabo lastne kulturne in zgodovinske identitete, sekularizacijo verskih in moralnih vrednot, nekritičnim in epigonskim oponašanjem vedenjskih in religiozних vzorcev z vzhoda in zahoda. V dobro ji gre šteti, da je porušila berlinske zidove družbenih nasprotij, da se njeni narodi združujejo, da kljub vsemu ostaja celina, ki z razumevanjem sprejema pribežnike z juga in vzhoda. Njene prihodnosti ni mogoče predvidevati, še manj napovedovati.

Ob prehodu iz drugega v tretje tisočletje je samo Cerkev naredila obračun o svojem delu in poslanstvu za preteklo obdobje ter nalogah v prihodnosti. Janez Pavel II. je v Apostolskem pismu »V zarji tretjega tisočletja« (Tertio millenio adveniente; 1995) pozval kristjane, naj to storijo tudi kot člani nekega naroda in krajevnih Cerkev (škofij). Takšnemu premisleku so bile posvečene nacionalne in škofijske sinode. Cerkev v Sloveniji je to storila z

vseslovensko sinodo in sklepnim dokumentom »Izberi življenje« (2002). Merila, ki jih je vesoljna in domača Cerkev pri tem upoštevala, jih ni postavila sama, marveč izhajajo iz Božjega razodetja. Cerkev, sveta in hkrati grešna, se je s hvaležnostjo spominjala Božjega delovanja in hkrati ovrednotila človekovo sodelovanje v preteklosti, obžalovala je to, kar so njeni člani zagrešili, z zaupanjem zre v prihodnost. Zaveda se, da je Bog gospodar zgodovine, da je vedno na delu Božja roka, ki vodi človeško zgodovino. Če človek upošteva najgloblja spoznanja svojega razuma in spoznanja, vesti in hotenja, tedaj ravna v skladu z Božjim načrtom in je deležen blagoslova; če se ne drži Božjega zakona, sam trpi škodo tako na osebni kot na občestveni ravni. Tako kaže analiza dosedanje zgodovine, tako tudi vizija prihodnosti, pri čemer človek ni zgolj gledalec dogajanj, marveč je poklican k oblikovanju osebne zgodovine in zgodovine človeštva. V tem duhu je treba brati tudi dokumente škofovskih sinod posameznih celin: Cerkev v Afriki (1995), Cerkev v Ameriki (1999), Cerkev v Aziji (1999), Cerkev Oceaniji (2001) in Cerkev v Evropi (2003). Slednji je predvsem posvečena naša pozornost.

PODOBA DANAŠNJE EVROPE

Bolj kot naštevaje negativnih vidikov in analizo vzrokov ima Cerkev pred očmi naloge, ki jih mora v tem trenutku in v prihodnosti izpolniti na dveh ravneh: 1. na notranji, duhovni ravni, 2. v sodelovanju s svetnimi ustanovami.

1. Na notranji, duhovni ravni gre za izpolnjevanje poslanstva, ki ga je Kristus zaupal Cerkvi. Gre za oznanilo evangelija, odrešitelske resnice in duhovne svobode. Evangeljsko sporočilo »Resnica vas bo osvobodila« (Jn 8,32) velja tako posamezniku kot človeški skupnosti. V krščanstvu je resnica posebljena: Kristus sam je Resnica (prim. Jn 14,6). Njegov nauk razodeva resnico, svobodo in odrešenje; zakramenti, znamenja njegove navzočnosti in delovanja, posvečujejo vsakdanje življenje in medčloveške odnose; služenje bližnjemu pa je dokaz, da Bog ljubi človeka in skrbi zanj. Kristjan, ki črpa navdih in moč iz molitve, evharistije, praznovanja nedelje, pripadnosti krščanskemu občestvu (družini, skupnosti, župniji, Cerkvi), postaja tako kvas in sol zemlje, prepričljiv posrednik evangelija in njegov pričevalec sredi sveta. To je izražalo tudi geslo srednjeevropskega srečanja narodov v Mariazzellu (22. maja 2004): »Kristus – upanje Evrope!«

2. Naloge na svetni ravni so tesno povezane s prvimi, duhovnimi, in ne dopuščajo dihotomije, to je nasprotja med notranjim in zunanjim delovanjem. Dovolj bodi spomniti, da se je današnja Evropa začela porajati po 2. svetovni vojni. Vojsna morija, sovraštvo med narodi, razdeljenost na zahodni in vzhodni blok, naraščanje porabništva na eni in zatiranje svobode na drugi strani, izgubljeno zaupanje med ljudmi in ustanovami... so bili

hipoteka, iz katere ni bilo mogoče pričakovati kaj dobrega. Kristjani so bolj kot drugi verovali v moč evangelija, odpuščanja, sodelovanja in solidarnosti. To so bili povojni krščanski politiki: Alcide De Gasperi, Robert Schuman in Konrad Adenauer. Medtem ko so nekateri širili svoje ideologije in poglabljali ideološka nasprotja, so ti možje iskali poti za sodelovanje, si prizadevali za solidarnost in pomoč deželam, ki so ječale pod komunizmom in tretjemu svetu. Niso izgubili vere v človeka, v zmago dobrih in plemenitih idej, ki so jih črpali iz humanizma in krščanstva. Prizadevanja so se obrestovala: politična nasprotja so se mehčala, vzpostavljene so bile nove oblike sodelovanja, pravičnost se je stopnjevala v solidarnost, berlinski zidovi so porušeni, evropski petnajsterici so se pridružili novi narodi.

Danes si Cerkev in družba prizadevata za dosego skupnih vrednot: za priznanje človekovega dostojanstva in njegovih pravic, spoštovanje človekovega prepričanja, sodelovanje na vseh ravneh človeških dejavnosti in sožitja, solidarnost in medsebojno pomoč, odpuščanje in spravo, za priznavanje in upoštevanje bogastva različnih kultur. Zavedata se, Cerkev bolj kot svetna družba, tudi izzivov, ki jih prinaša razvoj današnjega sveta: razvoj znanosti in genske tehnologije, ki posegata na občutljivo področje manipulacije s človekom; posege v stvarstvo, ki rušijo ekološko ravnovesje; razumevanje svobode, ki prehaja v etični permisivizem; soočanje različnih kultur in tradicij, ki vodi k izgubi lastne identitete; preseljevanje množic, ki ustvarja nove družbene in socialne probleme; vplive medijev in javnega mnenja, ki ogrožajo človeka v njegovi osebni poklicanosti in nalogah. Cerkev se zaveda, da poleg osebnega greha obstajajo tudi tako imenovane »grešne strukture« (družbene, institucionalne), ki jih je ustvaril človek z neodgovornim ravnanjem. Nobenega dvoma ni, da bosta morali tako družba kot Cerkev na globalni in lokalni ravni sodelovati za dosego istih človeških vrednot, ki so hkrati tudi krščanske vrednote, da pa bosta morali upoštevati tudi posebnosti na področjih, kjer sta prva in druga avtonomni. V to smer gredo tudi prizadevanja, da bi na svetovni ravni zagotovili minimum etičnih meril, ki bodo omogočila medsebojno razumevanje ter skladen razvoj oseb in področij.

OHRANITI IDENTITETO EVROPE

Ob čedalje večjem srečevanju različnih prepričanj, kultur in izročil, je vedno močnejši klic po ohranitvi tako imenovane identitete ali istovetnosti. Vprašanje identitete ima več razsežnosti: osebno in občestveno, duhovno in kulturno, biološko in gensko. V našem primeru gre za vprašanje občestvene in kulturne identitete, ki je značilna za evropsko celino, po čemer je prepoznavna sebi in drugim, morala pa jo bo ohraniti tudi v prihodnje, če hoče svetu kaj povedati. Kakor je v semenu vsebovana identiteta bodočega bitja, kakor

iz korenin raste drevo in novo seme za prihodnost, tako je tudi identiteta osebe (naroda, celine) stvarnost, ki je ne moremo prezreti, ne da bi s tem prezrli samobitnost osebka. Medtem ko se biološka identiteta prenaša iz roda v rod, pa se duhovna in kulturna identiteta prenašata načrtno ali pa izginjata.

Današnja Evropa je dedič rimsko-grške in judovsko-krščanske kulture. O njihovem nastajanju in prioritetah ne gre razpravljati: med seboj so se dopolnjevale in bogatile. Morda nam današnje odkrivanje starih kultur in kulturnih izročil, tako imenovane »pokopane kulture«, vsaj nekoliko pojasnjuje, kaj se je dogajalo pred stoletji in tisočletji, pričujejo o ljudstvih, ki jih danes ni več. Krščanstvo je najprej dopolnilo izročila Stare zaveze, ob srečanju s kulturo tedanjega rimsko-grškega sveta pa ni ničesar izgubilo, marveč je prevzelo njegove vrednote in ga obogatilo s svojimi. Tudi današnje srečevanje kultur in izročil narekuje nekaj podobnega. Če bi načrtno vnašali nasprotja ali nezaupanje, bi prej ali slej začeli govoriti o zmagovalcu in poražencu. Če ima danes Evropa svetu kaj povedati, če hoče nadaljevati izročilo, ki je brez dvoma bogastvo zanjo in za druge, se mora zavedati svoje identitete, jo ohraniti in dopolnjevati. Krščanstvo je bistveno oblikovalo podobo današnje Evrope in sveta. Ne samo kultura in umetnost, znanost in tehnika, tudi miselnost in vrednote so dediščina, ki govori o človeku naše celine. Vera je oblikovala človekov praznik in vsakdanjik, vplivala na podobo človeka in na medsebojne odnose, ustvarila je stil življenja in zunanjo podobo krajine. Lastno identiteto najbolj opazimo ob spoznanju identitete drugega, ob vrednotah, ki so oblikovale njegovo podobo. V tem smislu drugačnost ni nasprotje, marveč medsebojno bogatenje in dopolnitev. Če se kdo odpove lastni identiteti, se odpove bogatenju drugega; če svoje identitete ne spoštuje, tudi druge ne bo spoštoval.

Evangelij je brez dvoma vrednota, ki v najvišji meri razodeva ne samo podobo Boga, marveč tudi človeka. Kristus je prišel, da »bi imeli življenje in ga imeli v obilju« (Jn 10,10). Takšno polnost življenja oznanja krščanstvo. Kdor je to polnost doživel, ne more o njej molčati. Evropa je bila deležna polnosti Božje resnice in življenja. Tega ne more obdržati zgolj zase, še manj na to pozabiti. Nekdaj je bila pobudnica misijonskega dela v domačih in daljnih deželah sveta. Danes sama potrebuje misijonarjev za novo evangelizacijo. Od kod naj pridejo, iz domačih dežel ali od drugod? Brez ovrednotenja tega, česar je bila deležna v preteklosti, brez priznanja krščanskih korenin, brez spreobrnjenja k evangelijski resnici je delo oznanjevalcev brezuspešno. Vsako izročilo, tudi krščansko, razodeva tisočletno modrost in sprejemljivost preteklih rodov. Tudi prek zgodovine in zgodovinskih dejstev Bog poučuje človeka in ljudstva. Mar ni tako ravnal v Stari zavezi?

Evropa, ki se v imenu svobode in liberalne miselnosti ter napačnega upoštevanja drugačnega prepričanja boji omeniti v svoji ustavi krščanske

korenine, je s tem zatajila svojo preteklost in postavila pod vprašaj svojo prihodnost. Težko si predstavljamo, da bi narodi drugih celin, kljub številnim predlogom vlad in cerkvenih ustanov, na podoben način načrtno prezrli svojo preteklost, kulturno in versko identiteto. Kako naj nas drugi spoštujejo in pravilno cenijo, če sami to zavračamo?

NALOGE CERKVE

Naloga Cerkev v Evropi je zaradi tega toliko pomembnejša: zavedati se korenin, ki so pognale iz krščanskega humusa; poznati preteklost, ki je združevala primarne človeške in krščanske vrednote; spoštovati ljudi, ki so bili oznanjevalci in pričevalci vere; zavedati se tudi človeških slabosti in grešnosti, ki jim nihče izmed ljudi ne uide; zahvaljevati se Bogu za skrb in varstvo, ki ga je naklanjal preteklim rodovom; živeti svojo vero danes in v novih razmerah, ki so klic in izziv za izpolnitev sedanjih nalog; iskati novih načinov za inkulturacijo evangelija, ki je veselo oznanilo za vse čase; v zaupanju v Boga sprejeti odgovornost za prihodnost narodov in Cerkev. Krščanstvo je vera upanja, nikakor tarnanja nad slabimi časi in zloveščega napovedovanja prihodnosti. Pred državljani Evrope se odpira dvojna pot: ali pot graditve skupnega doma, kjer se vsi počutijo doma, sprejeti in spoštovani, darovatelji in obdarovani, ali pot babilonskega stolpa, ki bo tako poudarjal človeka, da bo pozabil ne samo na Boga, marveč se bo povzdigoval tudi nad sočloveka in hotel biti gospodar njegovega duha in telesa.

Pri tem se Evropa ne sme zapirati v svoje meje. Pot dopolnjevanja bo našla v odpiranju v svet, v druge narode in celine, v sodelovanju in solidarnosti z vsemi narodi. Cerkev, ki je bila vedno katoliška, ima danes še več možnosti živeti to dimenzijo. V teh in drugih nalogah je Cerkev poklicana sodelovati z ljudmi dobre volje, tako za sprejemanje njihovih pobud in njihovo uresničitev kot za iskanje pobud, ki jih sama predlaga drugim. Prihodnost človeštva je skupna skrb, ker je to odsev Božje previdnosti in skrbi za človeka.

V tem duhu Janez Pavel II. kliče: »Tebi, Evropa, ki stojiš na začetku tretjega tisočletja, še enkrat kličem: Sama se spreobrne! Bodi ti sama! Ponovno odkrij svoje izvire, poživi svoje korenine! V teku stoletij si prejela zaklad krščanske vere, ki tvoje družbeno življenje gradi na načelih evangelija. Njene sledove zaznavamo v umetnosti in književnosti, misli in kulturi tvojih narodov. Vendar ta dediščina ne pripada le preteklosti: je načrt za prihodnost. To dediščino izroči prihodnjim rodovom kot vir življenja ljudi in ljudstev, ki so skupaj skovali evropsko celino. Ne boj se! Evangelij ni proti tebi, ampak je na tvoji strani...Zaupaj! V evangeliju, ki je Jezus, boš našla trdno in trajno upanje, po katerem hrepeniš... Prepričana bodi: evangelij upanja ne razočara« (Cerkev v Evropi, 120-121).

Prvo srečanje vernikov tržaške in koprške škofije

dj

Svečanost pred baziliko Marije Vnebovzete v Miljah

Šlo je za prvo srečanje dveh škofij, ki imata marsikaj skupnega v svoji preteklosti, 15. avgusta 2004. Avgustovsko sonce, modro nebo, ki ga je spral dež, ne nevarni oblaki so bili naravni okvir dogajanju pri starodavni baziliki Marije Vnebovzete v Starih Miljah. Ob 19. uri je v sprevedu iz bazilike k oltarju na prostem pristopilo enajst duhovnikov, nato diakona in škofa, poglavitna pobu-

dnika velikega dneva, tržaški škof Evgen Ravignani in koprski škof Metod Pirih, za njimi civilne oblasti. Uvodno besedo je imel krajevni župnik in dekan g. Lodovico Serafin, ki si je v svoji intelektualni odprtosti in naklonjenosti že dalj časa želel, da bi do takega srečanja prišlo, in ga je potrpežljivo pripravljaval. Končno ga je dočakal.

Iz njegovega govora: Nahajamo se na griču, ki stoji na eni strani nad tržaškim zalivom in na drugi ob slovenski meji poleg starodavne bazilike Starih Milj, posvečene Vnebovzeti, in ki je bila stalna stična točka za Istro in tradicionalni kraj liturgičnih obhajanj... tukaj ne obnavljamo samo tradicije, ki se ponavlja že več stoletij, temveč postavljamo temelje vzpodbud za nova uresničevanja v bodočnosti...

Škof Ravignani, ki je vodil somaševanje, je prvi spregovoril najprej v slovenščini, potem v italijanščini.

Med drugim je dejal: Prepuščamo spominu žalostne dogodke, ki so nas razdelili. Ni malo tistih, ki to še občutijo: vse to razumemo in spoštujemo bolečino. To naše srečanje želi biti znamenje našega globokega prepričanja in naše skupne zavzetosti. Dobro se zavedamo, da nas, verujoče v Kristusa, ne more in tudi nas ne sme nič ločiti, ne različnost jezika ali tradicije ne

pripadnost različnim kulturam in različnim narodom, ker nas združuje ista vera in nas Duh združuje v eno telo, nas, ki smo skupno soudeleženi pri isti Gospodovi mizi... Na tem kraju izročamo Mariji, Gospodovi in naši Materi, svoje želje in molitve, da bi mogli obe Cerkvi rasti po milosti dialoga, sodelovanja, vzajemne dobrote in edinosti v ljubezni.

Sledil je pozdrav škofa Piriha, tudi v obeh jezikih.

Med drugim je povedal: Koprsko in tržaško škofijo veže dolgoletno povezovanje in sodelovanje. Leta 1828 je papež Leon XII. koprsko škofijo združil s tržaško škofijo. To stanje je trajalo do leta 1977, ko sta zopet obe škofiji ločeni in delujeta samostojno. 1. maja letos smo tudi Slovenci vstopili v Evropsko unijo. Meje med nami so padle, postali smo še bolj bratje in sestre. Iz skupne krščanske duhovne dediščine bomo zajemali duha sožitja, enakopravnega sodelovanja, solidarnosti in medsebojnega bogatenja... Tu smo danes zbrani, da skupno premislimo, molimo in izrazimo s svojo navzočnostjo občestvenost naših Cerkva tržaške in koprške, ki sta si 150 let delili skupno usodo. Prihajamo v miru in blagoslovljeni. Božja Previdnost nas je pripeljala na obnovljeno pot v občestvu, h kateremu sta poklicana naša naroda v skupnost z drugimi narodi v Evropski skupnosti. Hvaležni smo, da se steka danes to potovanje k edinosti, ki ima daljni začetek in se je dograjevala z nemajhnimi težavami in nesporazumi, ki so jih povzročili dve svetovni vojni in razni totalitarni režimi. Danes smo tu, da se zahvalimo in da pod Božje in Marijino varstvo postavimo naše ponovno prizadevanje za občestvenost, h kateri sta poklicani naši krajevni Cerkvi in ljudstva teh krajev...

Besedam je sledil prisrčen in pomenljiv trenutek.

Oba škofa sta se objela. Sledilo je ploskanje prisotnih. Tisti objem je zaobjel vso dolgo preteklost, razprtije, nerazumevanje, sovraštvo, obračunavanje, neodpuščanje, a istočasno je pokazal v nove čase, v končno sprejemanje, medsebojno sodelovanje in sporazumevanje tostran in onstran meje. Ljudje želijo mir, želijo konec vsakega sovraštva in so zato z veseljem sprejeli ta objem predstavnikov dveh Cerkva.

Prvo berilo je bilo v italijanščini, drugo v slovenščini, evangelij v obeh jezikih. Po homiliji obeh škofov je sledila spet simbolična gesta, ko je škof Ravignani končal svoj govor, podal besedo škofu Pirihi in mu dal v roke svoj pastoral ali škofovo palico.

Polne naklonjenosti in odprtosti so bile tudi prošnje vernikov, ko je tržaški vernik prosil za blagoslov koprške škofije in koprski vernik prosil za blagoslov tržaške škofije.

Evharistična molitev ali osrednji del sv. maše je bila v latinščini kakor tudi Oče naš. Dolga vrsta vernikov je prejela sv. evharistijo. Da bi skrajšali

obred, bi morali sicer določiti več delilcev obhajila. Na koncu se je škof Ravignani zahvalil župniku, duhovnikom in civilnim oblastem. Oba škofa sta potem podelila blagoslov v latinščini. Zadonela je nato zaključna pesem, Lurška, v obeh jezikih.

Najbolj številni so bili italijanski verniki, kar je razumljivo, ker so Stare Milje 15. avgusta tradicionalni cilj vsakoletnega romanja italijanskih vernikov, predvsem Miljčanov. Slovenski verniki se po navadi odločajo za Repentabor, za Vzroček ali Strunjan.

To srečanje je bilo prvo. Sicer je malo zaškripalo tudi pri predhodnem obveščanju glede njegovega pomena.

Ker ta pobuda ne bo enkratna, ker so take »vidne« pobude potrebne, je odvisno od naših ordinarijev in vseh duhovnikov, kako bodo potekale v bodoče. Take pobude naj sežejo v ljudsko zavest. Zato morajo biti srečanja dobro pripravljena in morda na različnih mestih.

Prav je, da si v spoštovanju našega spomina in v želji po preseganju osebnih bolečin pri oltarju vsi sežemo v roke, da premostimo preteklost in gradimo nove odnose v naših krajih. Predvsem verniki moramo biti zgled v izgradnji novih odnosov.

Sv. maši so prisostvovali tržaški prefekt dr. Sottile, tržaški župan Di Piazza, miljski podžupan Prodan in še številni predstavniki dežele, policije in orožnikov in drugih ustanov. Zelo so si prizadevali občinski redarji, ki so imeli veliko dela z urejevanjem parkirišč.

Poročanje posameznih časopisov je bilo naslednje dni obširno in zelo naklonjeno. Pozdravili so velik pomen tega dneva in poudarili važnost srečanja, ki spada med mejnike zgodovine našega področja. Bil je to dogodek, ki je razveselil vsakogar izmed nas.

Goriška Mohorjeva družba ob 80-letnici

Oskar Simčič

Pred dvema letoma je Mohorjeva družba slavila 150-letnico svojega obstoja, letos pa Goriška Mohorjeva družba obhaja spomin 80-letnice svoje ustanovitve oziroma izida prvih knjig.

Kaj sta pravzaprav Mohorjeva družba in Goriška Mohorjeva družba? Kakšno razmerje je med njima? Starejši morda vedo, zakaj gre. Mladi rod pa morda ne! Skušal bom na kratko razpihati pepel, ki se je nabral nad tema ustanovama, nad njuno vlogo v »odrešenju« širših slovenskih slojev iz globoke kulturne revščine, to je nevednosti. Ustanovi sta s svojo knjižno dejavnostjo učili pisati in brati širše slovenske sloje in jih kulturno dvigati, v času, ko mnogo tedanjih družbenih »veljakov« ni imelo za to narodovo duhovno rast ne posluha ne volje.

Če Mohorjevo primerjamo z reko, se želimo najprej zazreti v njen izvir. Kaj vse lahko stori peščica ljudi z velikim umom in s še večjim srcem, intimno povezanih z ljudstvom, iz katerega so izšli, in jim je zato draga duhovno kulturna rast ne le nekaterih izbrancev, marveč vsega naroda, od otročičev do starčkov! Njihova imena izstopajo iz papirjev in se zapisujejo v naša srca: bl. škof Anton Martin Slomšek, duhovnik Andrej Einspieler, profesor Anton Janežič in še drugi. Zanimivo, vse to se je dogajalo na Koroškem pred dobrimi 150 leti.

Tem začetnikom gre predvsem priznanje, da so znali povezati v bivanjsko sintezo pristne prvine razsvetljenskega preporoda z žlahtnimi prvimi tedaj se porajajoče romantike, širitve umnega gospodarjenja in zdravstvene preventive z večerniškim berilom za srce, ter tako delali ne le za odrešenje duše, marveč celostnega človeka. V to kulturno akcijo so pritegnili župnije, ki so dobivale vlogo knjižnih agencij. To pa je zares nekaj edinstvenega v kulturni zgodovini Evrope. A prav zato so si šteli v čast pristopiti k tej družini mnogi literati, ki so postali klasiki slovenskega pripovedništva – od Jurčiča do Cankarja, nato pa še Finžgar, Jalen, Milčinski, Pregelj, Bevk, Terčelj, Lovrenčič, Velikonja, Trinko idr.

Mohorjeva družba je pač živela zgodovinsko usodo slovenskega ljudstva. Izvirna zasnova (božični dar mohorjevok: Koledar, večerniška povest, poljudno praktična izobraževalna knjiga o zdravstvu, kmetijstvu ipd.) je ostala v glavnem naspremenjena do prve svetovne vojne. Vojne posledice, ki so usodno vplivale na slovenski narod, so logično vplivale tudi na Mohorjevo družbo, povezano s tem narodom. Naš narod, do tedaj – z izjemo Benečanov

– združen pod streho iste habsburške države, se je razdelil med Avstrijo, Jugoslavijo in Italijo (zahodni primorski del s 300.000 Slovenci). Če se omejimo na slednji del, kateremu pripadamo, vemo, da kljub vsem slovenskim obljubam novih oblasti so ta del zaznamovali vedno večje zaprtje meja, vedno težji prehod ljudi in dobrin čez novo državno mejo, vedno večje onemogočanje odnosov s slovenskimi kulturnimi središči in obenem vedno nasilnejša raznarodovalna politika italijanskih nacionalističnih krogov, ki so polagoma prehajali v sklop fašističnega režima. V takšnih duhovnih in političnih razmerah se je v Gorici porodila zamisel, znotraj Zbora svečnikov sv. Pavla, te svojske vlade v senci tedanjih zamejskih Slovencev, da se ustanovi Goriška Mohorjeva družba. Podpisniki so bili: dr. Josip Ličen, Alojzij Novak, Stanko Stanič, Josip Rustja. Konkretno organizacijsko delovanje so sprejeli na svoje rame Venceslav Belè, Filip Terčelj, dr. Janko Kralj, dr. Anton Kacin. Nadškof Sedej je novo družbo odobril in jo sprejel kot bratovščino dne 16.11.1923. Torej noben razdor in razkol z matico, marveč njena vsestranska pomoč. V tistem kritičnem obdobju, začeni z letom 1924, je Goriška Mohorjeva družba, kljub vsakovrstnim oviram tedanjih oblasti, prestopila prag številnih zamejskih primorskih domov in s svojimi knjigami, ki so sestavljale zametke družinske knjižnice, jim edina nudila učenost v slovenskem duhu srca. To je trajalo s precejšnjim nihanjem do druge svetovne vojne. Ob koncu vojne pa je ne le mene, marveč tudi vse Slovence, ki sta jim pri srcu tako slovenstvo kot krščanstvo, hudo prizadela ne toliko evforija marksističnih zamagovalcev kakor nasilno enoumno znikanje in ponižanje krščanskega etosa, ki pripada duhu in zgodovini slovenskega ljudstva. Vsekakor se je vsaka izmed Mohorjevih sester iz ruševin in ponižanj vojnega in povojnega časa reševala na svoj način.

Za Goriško Mohorjevo družbo bi rekel, da je njeno življenje prebudila peščica preostalih predvojnih protagonistov, ki so se kljub ponovni okleščenosti goriškega slovenskega zamejskega prostora zavedali odgovornosti pred zgodovino. V luči novih zahtev slovenskega ljudstva, a ob potrditvi izvirnega navdiha, je Goriška Mohorjeva družba polagoma pričela širiti krog lastnega kulturnega zanimanja, v krog sodelavcev pritegovati ljudi ne le iz zamejstva, marveč tudi iz matične domovine in zdomske Slovenije. Morda najlepši izraz tega novega duha je bila odločitev v 70. letih preteklega stoletja, da sestavi Primorski slovenski biografski leksikon, ki je v 20 zvezkih izhajal do leta 1993. Prav je, da se zabeležijo nekatera imena ljudi, brez katerih bi PSBL ne bilo. Ta so: msgr. Rudolf Klinec, prof. Marjan Breclj, prof. Martin Jevnikar, dr. Branko Marušič, kateremu gre tudi zasluga za zamisel in urejevanje dragocene zbirke »Naše korenine«, ki nam podaja zgodovinsko spominjanje slovenskih ljudi in dogodkov v primorskem prostoru. V tem sklopu bi rad

posebej opozoril na tehtno delo zgodovinarja dr. Borisa Mlakarja »Tragedija v Cerknem pozimi 1944« (izšlo leta 2001).

Kaj pa sedaj, oziroma, kako od sedaj naprej? Zgodi se, da mi ljudje, žal med njimi tudi sobratje tako iz Goriške kot iz Tržaške, še in še postavljajo dvojno vprašanje: Ali ima mohorjanska zamisel v današnjem kulturnem obnebu še kak pomen? Če ga ima, čemu razkošje treh Mohorjevih v enotnem slovenskem kulturnem prostoru?

Naj zamenjam vrstni red odgovorov na vprašanja, in sicer najprej bom skušal odgovoriti na drugo vprašanje. O razkošju treh Mohorevih družin in o potrebi po zopetnem združenju bi ponovno rekel, da Mohorjeve se niso razšle, ker bi se Mohorjani skregali med seboj, marveč da bi v novih vsiljenih političnih razmerah ohranili bogastvo mohorjanske zamisli in morda tudi vsaka veja bolje razkrila svojskost narodnih potez, značilnih za svoj prostor. Vsekakor z Mohorjevo v Celju in v Celovcu smo dobri prijatelji in sodelavci, o tem priča skupno izdajanje kulturne revije »Zvon«, izdajanje nekaterih skupnih knjig, skupni nastop na Knjižnem sejmu v Ljubljani itd. V tem trenutku pa bi ne vedel, kako naj bi se prelili v eno, čeprav smo se znašli pod isto streho Evropske unije. Za sedaj je še precej razlik v izdajateljski zakonodaji med tremi državami, v katerih Mohorjeve delujejo, pa tudi dolgi čas samohodnosti vsake izmed treh Mohorjevih družin je opravil svoje. Vsekakor bo skupna pripadnost pod isto evropsko streho nedvomno zahtevala marsikakšen premik v doglednem času. Mimogrede bi rad pripomnil, da Goriška Mohorjeva družba, kljub vzdevku »Goriška«, ki mu je botrovala začetna zgodovinska pogojenost, nikdar ni bila le goriška stvar, marveč se je vedno trudila, da bi nagovarjala ves primorski obmejni prostor ter k sodelovanju vabila predvsem ljudi dobre volje iz tega prostora.

Odgovor na prvo vprašanje, ali ima mohorjanska zamisel še kak pomen v današnjem kulturnem trenutku, ni enostaven, vendar me pogled v knjižno bero zadnjih let, kakor se npr. izpostavlja v goriškem odseku knjižnega kataloga Mohorjevih družb ob Knjižnem sejmu v Ljubljani (2003/2004), le nagiba k pritrdilnemu odgovoru. Že sami naslovi pričajo, kako se je Goriška Mohorjeva družba odprla in tematsko prerasla nekdanje začetke, pa vendar ohranila njih intimne prvine, to je prvine krščanskega humanizma, ki zgodovinsko pripada duši slovenskega naroda ter jih tudi znotraj današnjega pluralnega slovenskega obzorja nevsiljivo nudi dobronamernemu bravcu.

Seveda marsikaj bi bilo treba opraviti, npr. pri PSBL, ki pri vsej svoji veljavnosti le kliče po »retuširanju« kakega gesla in po nujnem vnašanju novih pomembnih imen. Seveda zelo primerna bi bila nova izpopolnjena izdaja, a to bi bil »čudež«, ki ga je doživela le prva izdaja.

Glede pripovedne proze bi se rad zahvalil nekaterim »klasikom«, ki so

nas počastili s svojimi spisi, kakor A. Rebula, B. Pahor, Z. Simčič, M. Lipovec idr. Čeprav nimamo velikih pripovednih spisov, pa vendar ne manjka »manjših«, pomenljivo veljavnih tekstov, ki nas iz kričavega sveta, kot je naš, vabijo v razmišljanje in so v marsičem podobni žlahtnemu pedagoškemu odkrivanju notranjega človekovega sveta, kot ga nam podaja A. Saint Exupéry v Malem princu. Imena teh avtorjev: Andrej Arko, Ivan in Saša Rudolf, Jurij Paljk, Bruna Pertot, Lida Turk, P. Luigi Bellavite itd.

Ob misli na nekdanje »Kolačke« nismo pozabili na naše malčke. Pedagoško izbrane tekste z izjemno lepo slikovno opremo so napisali Vojan T. Arhar, Maja Okorn, Milan Pasarit, Zora Saksida, Mariza Perat in otroci dveh šolskih zavodov (otroški vrtec v Sovodnjah, osnovna šola na Vrhu sv. Mihaela in na Otlici). Velja, pa še kako velja, omeniti »Gorico v slovenski književnosti« (zbrala in uredila Lojzka Bratuž) in »Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju« (uredniško delo usklajeval žal danes že pok. Marko Vuk). Omenjeni publikaciji sta izšli tudi v italijanskem prevodu. Ker smo že pri tem, v družbenem odboru smo že pred časom prišli do sklepa, da mora GMD odpirati kulturna vrata v slovenski svet tudi dobronamernim italijanskim sosedom, če nam je do tega, da nas primerneje spoznajo. Mimogrede bi omenil poleg že omenjenih: »France Prešeren, poeta sloveno« (Boris Paternu), »Via Crucis« Ljubke Šorli z ilustracijami Franka Žerjala, »Grammatica della lingua slovena« (Anton Kacin), frazeološki slovar »Dve muhi na en mah – Due piccioni con una fava« (Diomira Fabjan Bajc), »Doberdò« (P. Voranc, prev. Ezio Martin), »Slovenia« (Stane Stanič) idr. Posebej nas je razveselila odločitev univerzitetne prof. Tatjane Rojc, ki nam je zaupala izdajo svojega orisa zgodovine slovenskega slovstva »Lettere slovene dalle origini all'età contemporanea«. Ta odstavek bi rad sklenil s pričevanjem prijatelja italijanskega rodu, ki mi je po branju Vorančevega Doberdoba dejal, da tako pomenljive in pretresljive povesti o prvi svetovni še ni prebral.

Kaj naj pa rečem o ljudeh, ki zastonjsko garajo za kulisami? Njim gre zasluga ne le za izbire in odločitve, marveč tudi za aktivno »spremljanje rojstva« vsake knjige GMD. Brez njih bi GMD že kdaj preminila. V glavnem gre za člane družbenega odbora, ki ga poleg predsednika sestavljajo prof. Marija Češčut, prof. Majda Cibic, dr. Jože Markuža, novinar Marko Tavčar, prof. Peter Černic in Tereza Srebrnič. Zahvala gre tudi grafičnim oblikovalcem, ki oblikujejo izdaje GMD, in seveda tudi »našim« tiskarnam, Budin in Grafichi Goriziani, ki sta nama vedno na razpolago.

Res je, da je danes vedno manj bralcev. Kljub temu intimno čutim, da dobra knjiga je le zvesta prijateljica, po kateri rad sežeš, ko ti je lepo ali hudo pri srcu. Zato si drznem upati, da knjige, ki jih Goriška Mohorjeva družba s takšno prisrčno pozornostjo izbira in objavlja, takšnim željam odgovarjajo.

Nova maša p. Ivana Brescianija v Gorici

Vsak novomašnik je velik dar!

Danijel Devetak

POSVEČENJE TREH NOVOMAŠNIKOV V OGLEJU

Na praznik svetih Petra in Pavla, 29. junija 2004, je v oglejski baziliki potekala za goriško nadškofijo praznična svečanost, pri kateri so bili posvečeni v mašnike trije fantje: Moris Tonso iz župnije Chioris-Viscone, star 25 let, Mirko Franetovich iz Červinjana, star 26 let, in p. Ivan Bresciani iz Gorice, star 34 let. Bresciani je zadnji od štirih mladih goriških Slovencev (poleg p. Frančka Bertolinija, p. Davida Brescianija in p. Mirka Pelicon, posvečenih leta 1999), ki so izšli iz plodne duhovne in življenjske izkušnje goriškega centra Stella Matutina in so postali člani slovenske province Družbe Jezusove. P. Ivan je vanjo stopil pred 10 leti, študiral je v Mariboru, Ljubljani in Rimu.

Na posvečenje v Oglej je prišlo res veliko ljudi iz vse goriške nadškofije, pa tudi iz Slovenije, kjer je Ivan že deloval, in od drugod. Pri obredu, ki ga je daroval goriški nadškof msgr. Dino De Antoni, je bil prisoten tudi kard. Tomaš Špidlik. Med številnimi duhovniki – bilo jih je okrog 150 – so bili tudi provincial slovenskih jezuitov p. Janez Poljanšek in kar nekaj Brescianijevih sobratov iz matične domovine in Rima. »Naša goriška Cerkev danes praznuje,« je rekel uvodoma nadškof, »zaradi posvečenja treh svojih otrok... Sveti Duh naj pride nadnje... in nad nas ter naj poživi vero, ki smo jo prejeli s krstom, da bomo znali biti v sodobni družbi pričevalci in preroki.« Po berilih v furlanščini, italijanščini in slovenščini – v pravem oglejskem duhu! – je nadškof podaril prisotnim vsebinsko zelo globoko pridigo. Osredotočil jo je na duhovno oporoko apostola Pavla, ki Kristusove

Novomašniško slavlje v goriški stolnici; p. Ivan Bresciani s kard. Špidlikom in bratom p. Davidom

učence – in z njimi vse duhovnike – svari, naj izbojujejo dober boj, naj dokončajo tek in ohranijo vero. »Kar delate, delate za evangelij..., ker ste zaljubljeni v Gospoda«. Podčrtal je, da mora duhovnik živeti notranjo enotnost, ki temelji na popolni predanosti evangeliju in njegovi službi. Njegovo glavno vprašanje mora biti: kaj naj naredim, da se bo oznanjal evangelij. V tem zgodovinskem trenutku, je še rekel msgr. De Antoni, se duhovnikom nalaga vedno več opravil, ki jim kratijo čas, »da bi skupaj sanjali prihodnost in pretehtali sedanje stanje. Nevarnost razpršenosti in raztresenosti je vedno v zasedi.« Zato smo klicani, je poudaril, da iščemo to, za kar je vredno živeti, »neločeno srce«. Novomašnike in vse duhovnike je pozval, naj bodo vedno manj ljudje, ki delajo, in vedno bolj ljudje, ki se darujejo duhovnemu življenju, kakovosti medosebnih odnosov in evangelijskemu pričevanju. Zato pa je potrebna »globoka izkušnja Boga«. Zaveda se, da bodo novomašniki na svoji poti srečevali težave in neuspehe: »Nikakor ne postanite duhovniki, ki so razočarani nad svojo potjo in nesposobni zaživeti novih obdobj... Nikdar ne glejte nazaj, ne dovolite, da vas preteklost stisne k tlom! Ne ljubite svojega življenja bolj od evangelija, če ne, boste izgubili svobodo.« Duhovnik je v prvi vrsti poslušalec Besede, ki jo sam oznanja, saj »živi v besedi in je z njo domač«. Duhovnik je človek občestva, h kateremu mora stalno spodbujati. Duhovnik je človek dialoga. »Bodite razširjevalci sprave in evharistije,« kajti sprava vodi do spreobrnjenja, darovano Telo in prelita Kri pa sta skrivnost, ki prevzema celovitost osebe. Vse to, je še položil nadškof novomašnikom na srce, delajte »in persona Christi«: »Pustite, da on dela v vas, ne da bi se postavljali na Njegovo mesto.«

G. Mirku, g. Morisu in p. Ivanu je nadškof zagotovil bližino in molitev duhovnikov, Družbe Jezusove in Božjega ljudstva; priporočil se je tudi Devici z Barbane in s Svete Gore, da bi jim izkazovala svojo materinskost. Obred posvečenja je bil poln vsebinsko bogatih simbolnih znamenj. Kandidati so s petkratnim »da, hočem« izrazili svoje namene. Nato so obljubili spoštovanje in pokorščino škofu oz. redovnemu predstojniku. Med litanijami so ležali pred škofom, nato pokleknili predenj, ki je nanje v sveti tišini položil roke; za njim so to storili kard. Tomaš Špidlik in v veliki zbranosti vsi prisotni somaševalci. Nadškof je nato zmolil posvetitveno molitev. Novomašniki so prejeli rdeč mašniški plašč; p. Ivanu ga je prinesel redovni sobrat in brat p. David. Nadškof jim je s svetim oljem mazilil roke, na koncu obreda pa jih očetovsko objel. In v starodavni baziliki se je vsul topel, živ aplavz. Maša se je nadaljevala ob petju v treh jezikih. Na koncu je nadškof prosil novomašnike za njihov prvi blagoslov; pred g. Mirka, g. Morisa in p. Ivana je pokleknil tudi sam kard. Tomaš Špidlik.

Lepo je videti mlade fante, ki gredo proti toku, trdno verjamejo v svojo izbiro in darujejo svoje življenje za zastonjsko službo Bogu in ljudem. Vsak novomašnik je velik dar, saj s svežo verodostojnostjo obnavlja moč evangelija, prinaša Kristusa med ljudi, govori o tem, da Bog je, da nas ima rad in nam stoji ob strani.

NOVA MAŠA P. BRESCIANIJA V GORICI

P. Ivan Bresciani je pel novo mašo v svoji »rodni« cerkvi, goriški stolnici, kjer je zrasel, v nedeljo, 11. julija 2004. To je bil velik praznik, ki so ga ljudje močno občutili in se zanj množično zahvalili Bogu. Slavje se je začelo ob 10.30, ko so starši pospremili p. Ivana do oltarja. Brat Mitja mu je daroval živobarvan križ in mu v imenu vse družine zaželel, da bi na duhovniški poti nosil svoj križ z Jezusom. Med somaševalci so stali kard. Tomaš Špidlik, provincial slovenske Družbe Jezusove p. Janez Poljanšek, župnik v goriški stolnici g. Sergio Ambrosi, p. Marko Ivan Rupnik ter okrog petnajst slovenskih in italijanskih duhovnikov. Na koru je pod vodstvom Valentine Pavio in ob orgljanju Davida Bandellija pel zbor prijateljev in članov cerkvenih pevskih zborov iz vse Goriške. Iz Dravelj pri Ljubljani, kjer bo p. Ivan opravljal svojo prvo službo kot kaplan, je prišla tudi skupina narodnih noš, ki je po maši z igranjem narodnih viž pred cerkvijo pričarala pristen občutek slovenskega ljudskega praznika.

»Če pšenično zrno ne pade v zemljo in ne umre, ostane samo; če pa umre, obrodi veliko sadu.« Stavek iz Janezovega evangelija si je p. Ivan izbral za novomašniško geslo. O tem je v homiliji spregovoril p. Rupnik.

Homiliji je sledil novomašni blagoslov, nakar se je evharistična daritev nadaljevala ob veliki zbranosti prisotnih. Tik pred koncem maše se je novomašnik zahvalil vsem, ki so prispevali k temu, da je prišel do te odločitve in končno do nove maše. Še en aplavz je zgovorno pričal o tem, da se je v stolnici zgodilo nekaj res lepega. Zato novomašniku iz srca želimo, da bi bil kot Kristusov učenec sposoben med ljudmi živeti in rojevati kulturo, korenito navdihnjeno v evangeliju.

Slovenski duhovniki devinske dekanije v prvi polovici 20. stoletja

Jože Markuža

Zadnje stoletje v drugem tisočletju je bilo tragično za vse naše primorske ljudi. V začetku stoletja pred prvo svetovno vojno do leta 1914 je bil zabeležen velik vzpon slovenskega človeka na Tržaškem in Goriškem, posebej še v Gorici, tako na gospodarskem, političnem, kulturnem, narodnem in verskem področju. Slovenski jezik si je pridobil pravico javnosti; Gorica je bila slovensko mesto bolj kot Ljubljana.

Ob vstopu Italije v vojno, takoj že 24. maja 1915 so italijanske vojaške oblasti zasedle velik del Furlanije in goriških Brd. Nemudoma so pozaprle in internirale številne furlanske in slovenske duhovnike iz Brd in pozneje iz Soške doline. Iz goriške nadškofije je bilo na Sardinijo interniranih 17 duhovnikov, med temi jih je šest umrlo zaradi tragičnih vojnih dogodkov.

Ko je Italija zasedla naše kraje in je fašizem pokazal svojo zločinsko naravo, so morali vsi slovenski izobraženci ali zapustiti svojo službo in oditi v Jugoslavijo, ali so bili premeščeni v Južno Italijo ali v Piemont; za slovenske duhovnike se je začel križev pot – doživeli in pretrpeli so številna zasliševanja, hišne preiskave, zapor, konfinacijo in internacijo, mučenja in nekateri celo smrt.

Slovenski duhovniki so bili vedno s svojim ljudstvom, zaradi svoje zvestobe in premočrtnosti so bili izpostavljeni, zlasti ko sta bila škofa Sedej in Fogar prisiljena se odpovedati svojim škofijama, vsem mogočim zločinskim nakanam in preganjanju s strani fašističnih sil. Slovenski duhovniki so bili najprej dušni pastirji, ki so skrbeli za svoje vernike, da so jih bodrili in hrabрили v tistih težkih časih – saj tudi navadni ljudje so veliko trpeli zaradi raznarodovalne in potujčevalne politike – izgubili so službo, ostali brez dela, veliko pomanjkanje je povzročilo izseljevanje, poitalijančevanje naših imen in priimkov ter imena vasi in krajev, zato so duhovniki ostali tudi branitelji slovenskega jezika, ker so izhajali iz svetopisemskega navdiha in moralnega etičnega načela o spšтовanju svojega jezika, prednikov, staršev in naroda.

Zapostavljati oz. zaničevati ali izključevati iz samega življenja narodni jezik pomeni kršiti in grešiti proti 4. božji zapovedi. Nadalje Sv. pismo nas uči: Gospoda naj slavijo vsi narodi, vsi jeziki in vsa ljudstva! Torej iz teh navedenih načel so se slovenski duhovniki postavili v bran svojega jezika in naroda tudi za ceno velikih žrtev in celo življenja.

Tu se bom omejil samo na sedanjo devinsko dekanijo in imenoval duhovnike, ki so še posebej pretrpeli fašistično nasilje.

Msgr. Ivan Kretič, nekdanji župnik in dekan v Devinu. Zaradi poučevanja slovenskega jezika in petja v Kojskem je bil obsojen na konfinacijo v Potenco in Farnese za dve leti, a na prošnjo nadškofa Margottija je bil predčasno izpuščen.

Župnik Josip Vodopivec je bil župnik v Nabrežini 15 let do 1928, ko je moral zapustiti župnijo in je odšel v Tolmin, kjer je res veliko pretrpel pod fašizmom.

Župnik Anton Grbec v Nabrežini je moral zapustiti župnijo leta 1940, potem ko je prestal tudi zaslisanja, obtožbe, preiskave in grožnje, češ naj bi zapostavljal italijanske vernike.

Župnik Srečko Rejc, ko je bil župnijski upravitelj v Postojni, je prišel navzkriž s fašisti, ki so ga obsodili na pet let konfinacije v okolico Potence, v južno Italijo; po 21 mesecih na prošnjo nadškofa Margottija in ker se je nalezel malarije je bil pomiloščen; imenovan je bil za župnijskega upravitelja v Zgoniku, toda tu so ga spet leta 1940 aretirali in ga za eno leto poslali v konfinacijo blizu Avellina; ko se je vrnil v Zgonik, so ga kmalu zaprli v zapore na Montuci, pri kapucinih, kjer so ga mučili (tu je bil en mesec, junij-julij 1942), nakar je moral v tretje izgnanstvo blizu Piacenze, kjer je ostal do padca fašizma 8. sept. 1943, za nekaj časa je bil župnijski upravitelj v Podsabotinu, od 12. jul. 1945 pa župnik v Nabrežini.

Komenski dekan Bogumil Nemeč, po rodu Čeh, je bil župnik v Zgoniku (1908-1922), težave s fašistično oblastjo je imel zlasti v Komnu, tako so ga avgusta 1931 aretirali in zaprli v goriški zapor, kjer so ga zverinsko topli in mučili, da je zaradi tega umrl že novembra istega leta.

Prav tako so morali zapustiti svoja službena mesta duhovniki, ki niso klonili pred fašističnimi zahtevami, da bi morali potujčevati svoje ljudstvo. Zgoniški župnik Peter Butkovič se je zameril takratnim civilnim oblastem, ker je leta 1925 povabil v Zgonik duhovnika pisatelja Fr. S. Finžgarja za blagoslov kipa Jezusovega Srca, zato je moral zapustiti župnijo Zgonik. Očitani so mu še marsikaj, da vabi druge duhovnike in laike na posebna srečanja, da odteguje mladino od vpliva javnih oblasti, da širi slovensko literaturo ipd.

To so podobe nekaterih duhovnikov, ki bi jih bilo treba postaviti v zlat okvir naše narodne zavesti. Ne smemo jih zapustiti v pozabo, ker so veliko žrtvovali za blagor svojih ljudi.

Država Italija bi se morala opravičiti za vse krivice in zločinsko raznarodovanje in potujčevanje, ki ga je fašistična oblast izvajala na Primorskem, in še za vsa poveljna leta in desetletja, ko ni hotela priznati naše narodne skupnosti, ki že celih 1400 let in še več živi na tej zemlji ob svojem morju.

Vovkov simpozij v Rimu

Franc Kralj

Škof Anton Vovk

Slovenska teološka akademija je od 13. do 18. septembra 2004 priredila v sodelovanju s Papeškim slovenskim zavodom v Rimu simpozij, posvečen ljubljanskemu (nad)škofu Antonu Vovku (1900-1963).

V štirih dneh intenzivnega dela, k čemur je nemalo prispevalo tudi skupno bivanje pod gostoljubno streho Slovenika, je kar 28 predavateljev poskušalo poglobljeno prikazati podobo božjega služabnika, čas in razmere, v katerih je živel, mnogotere naloge in izzive, pred katere je bil postavljen, njegovo možato, še več, junaško držo, zvesto služenje Cerkvi, ki mu je bila izročena v pastirovanje, neustrašeno in modro vodenje Božjega ljudstva v prelomnih povojnih letih, pripravljenost darovati življenje za Božje kraljestvo. Povsem upravičeno si zato zasluži laskav naziv: »Škof Vovk – pričevalec našega časa«.

Številni na simpoziju podani referati pričajo o mnogostranskih dejavnostih človeka, ki je, ne da bi se potegoval za odgovorno mesto, zaupane naloge izpeljal po svojih najboljših močeh. Bil je obenem kažipot in svetilnik vsem, ki so se mu zaupali in so pri njem iskali opore.

Referati, ki bodo izšli v posebnem zborniku, napovedujejo zanimivo in bogato vsebino, kar je razvidno že iz naslovov: Vovkov rod (Tadej Jakopič) in študijska leta (Bogdan Kolar), Vovk – župnik v Trziču (Roman Starc) in rektor semenišča (France Oražem), Vovkovo škofovsko imenovanje in posvečenje (France M. Dolinar), Vovkova zaslišanja (Blaž Otrin), Vovk in odnos partije do Cerkve (Metod Benedik), Vovk v dokumentih verske komisije (Damijana Krivec), Vovk in operativni načrt UDB-e za duhovniške procese (Tamara Griesser-Pečar), poskus umora škofa Vovka leta 1952 (Stane Granda), Vovkovi pastoralni poudarki (Rafko Valenčič), pastoralna pisma (Ciril Sorč), vizitacije in birme (Tone Krampač), pridige (Slavko A.

Snoj), Vovkova skrb za duhovne poklice (Marjan Turnšek), za duhovnike (Franci Vrhunc), za redovnike (Jasna Kogoj), za obnovo cerkva (Leon Debevec), za stolni kapitelj (Vinko Prestor) in za teološko fakulteto (Bodan Dolenc), Vovk in »Oznanilo« (Marijan Smolik), Vovk in Cerkev na Primorskem (France Kralj), Vovk in ljubljanska nadškofija (Matjaž Ambrožič), Vovkovi sodelavci na ordinariatu (Andrej Saje), Vovk in Držečnik (Vinko Škafar), Vovkov delegat p. Prešeren (Marko Benedik), Vovk na Drugem vatikanskem koncilu (Viktor Papež) ter Vovkov beatifikacijski proces (Ivan Merlak).

Potrpežljivo in vztrajno odstiranje določene zarote molka, obelodanjenje dokumentov in pričevanj o zavestnem in načrtnem brisanju spomina (*damnatio memoriae*) ljudi v službi Cerkve in naroda, ki so bili zato preganjani in zasramovani, zasluži nedvomno vse priznanje. Nepristranska osvetlitev nadškofa Vovka in njegovega časa zapolnjuje določeno vrzel v naši polpretekli zgodovini v prepričanju, da le resnica nas more osvoboditi.

Simpozij o Vovku je pri avdienci na Trgu sv. Petra 15. septembra pozdravil v slovenščini tudi papež Janez Pavel II. Po avdienci pa je za udeležence simpozija priredil kratek sprejem v prostorih ambasade slovenski veleposlanik pri Svetem Sedežu dr. Ludvik Toplak.

V mejah, ki mu jih dopušča odgovorna služba, je simpozij pozorno spremljal začasni gost Slovenika prefekt Kongregacije za ustanove posvečenega življenja in družbe apostolskega delovanja nadškof in nekdanji slovenski metropolit dr. Franc Rode.

Ob sklepu simpozija je bila sprejeta resolucija o mučeništvu škofa Vovka in poslana Kongregaciji za zadeve svetnikov v podporo postopka o beatifikaciji božjega služabnika.

Vladimir Kos

Na koncu japonske jeseni

Z vesoljske ladje okna res smo mali!
Ne vem, če naju najde daljnogled,
čeprav bi stala kje na ravni v sredi –
tako je tostran naših zvezd spiral...

In vendar ti in jaz sva dragocena:
verjemi mi, da ni to pravljica,
da vsak imava ángela za v varstvo,
neviden je, s snovjo ni opleten.

Vsaj jaz se varnega ob Njem počutim.
Vse silnejši od zvezd je svet duhov.
Ljudje smo uteléšeni duhovi,
a šah z duhovi zla je zmeraj – krut.

Spet z rinežem odnašaš vrtu kamne.
Poglej – nad streho nébes plamení;
tajfun prihaja; vrabčki so se skrili.
Ne daj se zbegati, saj nisi sam.

Šilce upa za prihodnjo

V zagnanem snegu lučka, ena sama.
In žena z rožnato naglavko čez,
morda za kapitalni L (ljubezni) –
zakaj ta zorni smrk ne gre drugam?

Kljub vsemu: šilce upa za prihodnjo!
Za okni zameténimi nebes
svetlobe stožec pal je na zavese –
domnevam, da je bil to naš Gospod.

Ne čudi se – molitev svod predira.
Oči uhajajo mi k barvi uran,
sedečih z okostnjakom stare brane.
Moj up pa gre po snegu v daljni šir.

Sledi sakralne umetnosti v Posočju v Tolminskem muzeju

Silvester Gaberšček

Na ostalinah poznoantične krščanske nekropole treh cerkva na Tonocovem gradu nad Kobaridom in sledih pozno-langobardske cerkve sv. Ivana na Čemanovi buli v Tolminu si je preko Čedadada, za časa Karla Velikega pod vodstvom oglejskega patriarha Paulina, krščanstvo pričelo ponovno utirati pot v Zgornje Posočje. Arheološke raziskave so potrdile domnevo, da je bila tolminska pokopališka cerkev prvotno posvečena sv. Martinu in šele kasneje sv. Urhu, vsaj že v prvi polovici 10. stol skupaj s cerkvijo sv. Danjela v Volčah na drugem bregu Soče, pomembno cerkveno središče, iz katerega se je do 13. stol med Vršičem in Godovičem osnovalo še 7 drugih prafar, ki so bile od 1297 do 1782 povezane v zgodovinski »Tolminski arhidiakonot«.

Pogosta prisotnost patriarha, sprva na gradu »Kozlov rob« – Pochenstein nad Tolminom in kasneje v letnem dvorcu na »Doru« – brečastem pomolu nad reko Tolminko je »deželici« dajalo od nekdanje posebne vloge in teže, ne samo v živahnem trgovskem prometu med Kranjsko, Furlanijo in Koroško, pač pa tudi v pretakanju vsakokratnih kulturnih in umetniških vplivov in tokov, ki so od predromanike do danes zarisali pomembne sledi zlasti v sakralni umetnosti.

V zgodovini Tolminske ima oglejski patriarhat pomembno mesto. Poleg več kot tristoletne vloge deželne kneza je pomembna predvsem njegova mogočna cerkvenopravna vloga, saj je od zgodnjega krščanstva do njegove

Zaroka sv. Katarine Aleksandrijske, Niccola Frangipane, okoli 1520, iz cerkve Marijinega vnebovzetja v Tolminu

ukinitve leta 1751 obsegal pretežen del slovenskega ozemlja južno od Drave. Za lažje obvladovanje prostrane nadškofije so patriarhi v začetku 13. stoletja ozemlje razdelili na enajst arhidiakonotov, med katerimi je bil tudi tolminski. Le-ta je bil podrejen »čedadskemu kapitlju«, morda tudi kot oddolžitev mestu Čedad za izgubo patriarhovega sedeža, ki je bil preseljen v bolj prestižni Videm. Sicer pa so patriarhi pogosto bivali v Tolminu, kjer so poleg sobe in kapele na gradu Kozlov rob imeli še posebno letno rezidenco v t. i. spodnjem gradu na Doru.

Bližina mesta Čedada in posredno Ogleja ter vozlišče prazgodovinskih poti med Kranjsko, Koroško in Furlanijo v Zgornjem Posočju sta razlog za zgodnje pokristjanjenje in vzpostavitev devetih pražupnij.

Ob živahnem trgovanju med pokrajinami so se v stoletjih izmenjavali in mešali razni kulturni vplivi in z njimi mojstri različnih slogovnih usmeritev, ki so s svojimi veščinami vzpodbudili »domače« ustvarjalce. Tako je bilo od najstarejših časov na ožjem Tolminskem, Kobariškem in Bovškem zgrajenih in večinoma tudi bogato opremljenih 96 cerkva (od teh jih 22 ni več).

V sklopu stalne razstave Tolminskega muzeja je z zbirko sakralne umetnosti prikazana povezanost Zgornjega Posočja z oglejskim patriarhatom. Procesijski križ iz »čedadjske delavnice« (14. stol.) simbolično ponazarja starodavno vez med Čedadom in Tolminom.

Čas gradenj mnogih novih in prezidav starejših cerkva v 15. stoletju predstavljajo okrasni sklepniki gotških prezbiterijev: sklepnik sv. Urha iz istoimenske cerkve v Tolminu (1470), delo t.i. kranjskega mojstra, pri katerem se je izučil stavbenik Andreja iz Loke, katerega delo je sklepnik s podobo sv. Brikcija in okensko krogovičje iz istoimenske cerkve na Volarjih (1475). Kapitela iz nekdanje cerkve v Špetru v Nadiški dolini sta delo Andrejevega učenca mojstra Gašperja iz Tolmina, ki je s kamnoseško veščino prekosal svojega učitelja. Sklepnika sv. Lucije in Marije z Detetom z Mosta na Soči iz okoli 1485. leta kažeta že bolj »ljudsko« kamnoseško izvedbo. Kamnite plastike iz peščenca: sv. Andrej iz Svina ter Marija z Detetom in molivcem iz Sužida so sočasni s pozidavo obeh cerkva iz konca 15. stol.

V gotiki je bila navada, da so bile cerkve v notranjosti bogato opremljene s freskami. V tem prostoru se prepletajo različne slikarske šole in smeri tako iz Furlanije, Koroške in Kranjske.

Zelo kakovostno furlansko srednjeveško stensko slikarstvo, ki se je v Posoških cerkvah vse 15. stol. srečevalo s koroško šolo, je prikazano s fragmentom freske glave apostola iz cerkve sv. Petra v Zatoľminu iz okoli 1470. Z ostankom dekorativne poslikave slavoloka cerkve sv. Marka nad Žabčami in s fresko »Polaganja v grob« iz cerkve sv. Helene v Podbeli je

predstavljeno izredno bogato delo slikarja Jerneja iz Loke, ki je ob Gianpaulu Thannerju prisoten na mnogih poslikavah iz prve polovice 16. stol. v mnogih cerkvah zahodnega dela Slovenskega prostora.

Podobno kot za fresko slikarstvo velja tudi za kiparstvo prisotnost vplivov delavnic iz že omenjenih kulturnih krogov.

V reki Soči je bila pod vasjo Ladra najdena lesena plastika sv. Janeza Krstnika – t.j. zanimivo in kakovostno kiparsko delo iz 16. stol. Po velikosti in pretanjeni izraznosti izstopa tudi »Petkov bogc« iz Poljubinja – lesena plastika, ki je bila do snežne ujme 1952 v niši hišne kapele pri Petkovih. Sohi sv. Dominika in angelčka predstavljata furlansko-romanski krog, značilen za 17. stol. Po vsej verjetnosti pa je kopija Malnarjeve »sv. Ane samotretje« iz Kobarida iz 15. stol. koroškega porekla, kot je tudi »Marija kraljica« iz Loga pod Mangartom, kamor je bila najbrž prenesena iz nekdanje cerkve sv. Mihaela na Strmcu.

Prvi goriški nadškof Mihael Attems je v svojih vizitacijah leta 1750 zapisal, da je poleg znamenite gotske monštrance iz začetka 15. stol. največja dragocenost tolminske župne cerkve Marijinega vnebovzjetja slika na platno Marije z Detetom, sv. Petrom, Janezom Krstnikom in sv. Katarino Aleksandrijsko, ki ji Jezušček podaja zaročniški prstan devišstva in je to po njegovem delo slavnega Pardenoneja. Nedavna dognanja strokovnjakov iz Furlanije so to domnevo ovrгла, toda to podobo pripisujejo slikarju Niccoli Frangipaneju iz prve četrtine 16. stol., verna kopija akad. slikarja Tomaža Perka ponazarja bogato furlansko-beneško slikarsko tradicijo.

Turški vpadi, požari in druge naravne ujme, kot npr. potresi, so bili razlog za pogosta dograjevanja in spreminjanja cerkva. Zlasti močno je v kulturno podobo naših krajev posegel baročni čas, ki je zunanji izraz globoke duhovne preнове po »tridentinske« cerkve. Ta močni duhovni piš je ob delih velikih mojstrov in uglednih delavnic v sosednjih pokrajinah, kot je npr. znamenita tolmeška rezbarska delavnica, iz katere je lesena soha »Marije na Ilovci« iz Podmelca iz okoli 1580. V kobariški župnijski cerkvi pa je bil velik oltar Domenika di

»Petkov Bohc«, les, poznogotsko delo iz nekdanje furmanske kapele pri Petkovih v Poljubinju

Tolmezzo, ki je po vsej verjetnosti dal spodbudo nastanku t.i. »kobariške« – Šarfove in Vrtavove rezbarsko – slikarske delavnice, ki se je zelo hitro uveljavila na celotnem Tolminskem, v Goriških Brdih in v Nadiških dolinah. Iz te delavnice je leseni kip sv. Barbare iz nekdanjega »zlatega oltarja« pri Devici Mariji na Polju v Bovcu. Neznana svetnica iz depoja tolminskega župnijskega urada je izdelek bolj dovršenega baročnega kiparstva 17. stol. morda doslej neznane delavnice, ki je naredila tudi

Procesijski križ, tolčen baker 14. stol., čedajska delavnica, (last ž.u. Tolmin)

oltarni kip »Marije na Ilovci« v tolminski župnijski cerkvi. Vse to je vzpodbudilo kar nekaj bolj ali manj večjih domačih rezbarjev, ki so rezljali za hišne oltarčke in vaške kapelice. Med tovrstne sodijo leseni kipci: »Trentarske Marije« iz doline Trente, »Marije na Kalenc« z letnico 1714 in »Jezusa v ječi« s Šentviške planote. V barokiziranih prezbiterijih so v manjših cerkvah praviloma nastajali veliki leseni oltarji z mnogimi plastikami, ena izmed njih je kip sv. Pavla iz Nemškega Ruta, med tem ko so v večjih in premožnejših župnijah, zlasti v času jožefinskih reform ob koncu 18. stol., nameščali bogate marmornate oltarje iz razpuščenih samostanskih cerkva, tako sta verjetno na Šentviško planoto »zašla« kamnita kipca sv. Benedikta in sv. Sholastike. Konec 19. stol. se je v bližnji okolici uveljavil kipar samouk Andrej Murovec iz Kanalskega Loma, ki je predvsem izdeloval figuralne nagrobne spomenike, v veži Tolminskega muzeja je njegov kamniti kip sv. Janeza Nepomuka.

Tudi slikarstvo se je v baroku močno razživilo. Ob kakovostnih platnih visokega baroka, t.j. iz 17. stol., so nekatere upodobitve na platnu doslej neznanih avtorjev: »Estere in kralja Ahasverja« ali pa »Zamaknjenja sv. Janeza od Križa« kot tudi »Sv. Ane«, ki jo je grof Attems daroval za novo trentarsko cerkev. Med kakovostna platna se uvršča tudi portret »Odrešenika«. Domači znani in neznan podobarji so bolj ali manj uspešno posnemali uveljavljene mojstre in se ob njih tudi učili, npr. Jurij Tavčar iz Idrije, okoli katerega se je oblikovala t.i. »cerkljanska« delavnica, njegova dela so: nekdanja oltarna slika sv. Jožefa v Soči in cerkveni banderi iz Tolmina. V Baški grapi so se konec 19.

stol. pojavili brata France in Tomaž Seljak ter Tomaž Seljak ml. Oče je dosegel občudovanja vredno slikarsko spretnost, kar dokazuje nekdanja oltarna slika sv. Valentina z Mosta na Soči; še bolj kot on pa se je uveljavil s poslikavo mnogih cerkva njegov sin Tomaž ml.

Prva svetovna vojna je poškodovala mnogo cerkva in uničila veliko cerkvene opreme. K sreči so bili duhovniki dovolj previdni in so ob začetku vojne mnogo predmetov, opreme, arhivov in bogoslužnega posodja odpeljali v varnejše kraje v zaledju fronte.

Prva svetovna vojna je v narodovem tkivu in njegovi dediščini povzročila nenadomestljivo škodo. Toda prav sredi bojišč so med vojnimi viharji ustvarjali tudi nekateri vrhunski umetniki tistega časa, kot npr.: Oskar Kokoška na Mengorah, Josef Vachav v vasi Soča, Giovanni Michelucci v Ladri, Geylingova je secesijska spominska cerkev sv. Duha v Javorci, zanimivi pa sta tudi platni Maksima Gasparija »Sočutne Marije« in »Tolažečega Jezusa« na fronti, ki sta nastali na bojiščih Krnskega pogorja 1916 in ju lahko vidimo v muzejski postavitvi.

Po prvi svetovni vojni je bilo poleg množice uničenih domov potrebno obnoviti tudi mnogo cerkva. Pri njihovem opremljanju so sodelovali mojstri od blizu in daleč. Clemente Del Neri iz Gorice se je uveljavil kot slikar, saj jih je poslikal največ. V vhodni veži in na stopniščih muzeja so njegove freske iz cerkve sv. Lamberta v Nemškem Rutu, le-te so bile poškodovane v velikonočnem potresu 1998. Za ohranjanje narodne zavesti in kulture so pomembni nekateri vidnejši slovenski umetniki, ki so ustvarjali na tem koščku domovine. Tako se srečamo z Groharjem in Genzlom ob koncu 19. stol.; kasneje s Černigojem in Musičem. V medvojnem času pa ima za celotno zahodno Slovenijo, ki je bila po »rapalski pogodbi« priključena Italiji, posebne zasluge slikar Tone Kralj, ki je ob narodnostni meji v času narodnega zatiranja, med Višarjami in Trstom, v »slovenskem žanru« poslikal približno 40 cerkva. Odlitka »Izgubljenega sina« in »Dobrega pastirja« iz župnijske cerkve na Mostu na Soči sta dokument tistega časa.

Janez Krstnik, les 16. stol. (najden v Soči pod vasjo Ladra)

Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici

Branko Marušič

O ZAČETKIH ZNANSTVENEGA DELOVANJA NA GORIŠKEM

Goriška je kot zgodovinsko ozemlje vstopila v svet raziskovalne dejavnosti po zaslugi posameznikov tako slovenskega kot italijanskega rodu (M. Bavčer, P. Mattioli, A. Muznik, R. Coronini itd.) že od 16. stoletja dalje. Začetek

visokega šolstva – ta stopnja šolanja je posredno in neposredno povezana z znanstvenim delovanjem – pa označuje leto 1818, ko je v Gorici pričelo delovati leta 1814 ustanovljeno centralno bogoslovno semenišče za študente, ki so prihajali iz goriški metropolitiji podrejenih škofij. Bila je tedaj in vse do konca prve svetovne vojne edina visoka šola v Avstrijskem Primorju (Trst, Istra, Goriško-Gradiška). V drugi polovici 19. stol.

Selo na Vipavskem. Spominska plošča v spomin na rojaka p. Martina Bavčerja (1595-1668)

(Karl Czörnig l. 1867) so se pojavljali predlogi za ustanovitev univerze v Gorici, postala naj bi neko »novo središče nemške znanosti.«

V začetku leta 1869 je pričel delovati v Gorici inštitut za svilorejo, prvi kmetijski raziskovalni inštitut na Slovenskem. Ta inštitut je podobno kot centralno bogoslovno semenišče deloval v duhu deželnega, nadškofijskega in državnega kozmopolitstva, ki je svojo moč in nemoč pokazal v goriških razmerah, kjer je srečevanje slovenskega in italijanskega političnega gibanja ustvarjalo posebnost razmer. Vse do razpada avstrijske monarhije (1918) niso Slovenci uspeli priti do lastnih raziskovalnih ustanov, pač pa je na področju družboslovja in humanistike delo slonelo na prizadevanju posameznikov, ki so živeli in službovali v Gorici. Omeniti je potrebno vsaj prirodoslovca Frana Erjavca, botanika Franca Krašana, zgodovinarja Franca Kosa (v Gorici je nastajalo njegovo temeljno *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*) in jezikoslovca Stanislava Škrabca ter seveda ob drugih (Ivan Koštial, Vladimir Knaflič, Henrik Tuma, Jakob Čebular, Bogumil Vošnjak itd.). Italijani so malo pred prvo svetovno vojno izdajali domoznansko revijo *Forum Julii*. Znanstvena publikacija pa so bila tudi

letna poročila goriške državne gimnazije in realke, prinašala so strokovne razprave profesorjev, ki so na obeh zavodih učili. Med slovenskimi učitelji teh dveh srednješolskih ustanov pa tudi učiteljišča v Gorici so bili mnogi ugledni kulturni delavci in znanstveniki (F. Levec, F. Šuklje, J. Pajk, J. Čebular in drugi), tudi kasnejši profesorji univerze v Ljubljani (K. Ozvald, A. Sovrè). Tudi iz vrst dijakov goriških srednjih šol so prihajali pomembni znanstveniki in univerzitetni učitelji (S. Rutar, M. Štrukelj, K. Štrekelj, A. Žigon, M. Brezigar, B. Vošnjak, J. Nardin, I. Slokar, M. Kos in drugi).

ZAMETKI RAZISKOVALNEGA DELA OD LETA 1947 DALJE

Če je italijanska stran mogla uresničevati svojo opredeljenost tudi na področju visokega šolstva (tržaška univerza) in znanosti po razpadu Avstro-Ogrske (1918), so se Slovenci na Goriškem podali na taka pota šele potem, ko je bil z mirovno pogodbo leta 1947 večji del zgodovinske dežele Goriške priključen k Jugoslaviji oziroma Ljudski republiki Sloveniji. Vendar je primerno dodati, da so nekateri slovenski znanstveniki skušali delovati na Goriškem tudi v času med obema vojnama 20. stoletja (M. Premrou in R. Klinec kot zgodovinarja, J. Nemeč kot jezikoslovec) in da se je raziskovalno delo v Gorici, zlasti pa področju domoznastva, nadaljevalo tudi po drugi svetovni vojni, pa tudi po razdelitvi Goriške z državno mejo med Italijo in Jugoslavijo (1947). Pomembna je bila in je še vedno dejavnost Goriške Mohorjeve družbe z nekaterimi izdajami (*Primorski slovenski biografski leksikon*, knjižne objave R. Klinca, knjižna zbirka Naše korenine) in goriške podružnice Slovenskega raziskovalnega inštituta (Slori) iz Trsta (objave, terensko raziskovalno delo itd.). Pomembne naloge pa so opravili tudi posamezniki (na primer Lojzka Bratuž kot literarni zgodovinar, Darko Bratina kot sociolog, Marko Waltritsch kot zgodovinar, Aldo Rupel na več raziskovalnih področjih).

Izguba deželnega središča je matičnim goriškim Slovencem narekovala izgradnjo novega središča, v katerem naj bi imelo svoje mesto tudi strokovno in raziskovalno delo, zaradi narodnostne občutljivosti, predvsem na področju družbenih in humanističnih ved. Ob prvi obletnici priključitve

Zgodovinar dr. Milko Kos
(Gorica 1892 - Ljubljana 1972)

predelov zahodne Slovenije k Jugoslaviji (Sloveniji) in le par mesecev potem, ko je bilo položen temeljni kamen za novo mesto Novo Gorico, so se tu zbrali na svoje peto zborovanje slovenski zgodovinarji (8.-9. 10. 1948) in izpovedali željo, da se v Novi Gorici ustanovita študijska knjižnica in muzej z arhivom. Ta želja je bila tesno uglasena tudi z zavzetostjo lokalnih oblasti in zainteresirane javnosti. Predlagani ustanovi sta od leta 1949 (knjižnica) in leta 1952 (muzej in arhiv) opravljali tudi raziskovalne naloge ob istočasnem delovanju muzejev in knjižnic v Idriji, Sežani in Tolminu, če se omejimo le na območje goriške zgodovinske dežele.

Kasneje so se poskusi organiziranega znanstvenoraziskovalnega dela s področja družboslovja na Goriškem razširili predvsem na kmetijstvo in veterino (Kmetijski in veterinarski zavod v Novi Gorici), nato na industrijsko proizvodnjo (tovarna cementa v Anhovem, tovarna pohištva Meblo) in v zdravstvo (Bolnišnica v Šempetru pri Gorici, Higienski zavod na Pristavi). V sedemdesetih letih (20. stoletja) so v Novi Gorici nekatere osrednje slovenske višje in visokošolske ustanove (Ljubljana, Maribor) opravljale nekaj študijskih programov.

NOVOGORIŠKA RAZISKOVALNA ENOTA ZGODOVINSKEGA INŠTITUTA ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI (ZRC SAZU)

Že konec šestdesetih letih 20. stoletja so se pojavljale pobude, da bi v Novi Gorici, ki je bila takrat le še občinsko središče, a neformalni center tako imenovane severnoprimorske regije, dobili podružnice Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani in enega od inštitutov Slovenske akademije znanosti in umetnosti, predvsem zgodovinskega. Take zamisli so zrasle predvsem iz spoznanja o posebnostih goriškega prostora, med njimi je najbolj izstopala romansko-slovenska zahodna meja z vsemi pozitivnimi in škodljivimi ter mnogostranimi učinki. Med slednje je sodil in še vedno sodi italijanski pritisk (politični in gospodarski) na jezikovno mejo in preko nje. Poleg tega pa bi bližina arhivskih nahajališč in knjižnic (Trst, Videm, Gorica, Čedad) olajšala raziskovalno delo. Žal, da se ob koncu šestdesetih let ni uresničila zamisel sociološkega inštituta v Novi Gorici, dobil je le prve poganjke (delovanje J. Šušmelja in M. Tavčarja). Iz sedemdesetih let so prizadevanja, da bi v hiši Franceta Bevka v Rožni Dolini nastal center za literarnozgodovinske raziskave. Kasneje, v devetdesetih letih, je ob prvem simpoziju, posvečenem jezikoslovcu p. Stanislavu Škrabcu, zrasla zamisel, da bi v Novi Gorici ustanovili študijsko središče, ki bi omogočalo razvoj slovenističnih strok.

Prizadevanja, da bi Goriški muzej razširil svojo dejavnost tudi na področje znanstvenoraziskovalnega dela (zgodovina Primorske v 19. in 20. stoletju), niso bila uspešna. Prvega julija 1987 je Zgodovinski inštitut Milka Kosa pri

Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU odprl v Novi Gorici svojo raziskovalno enoto, ki sta ji bila pridružena zaradi volje dedičev knjižnica in arhiv dr. Henrika Tume, slovenskega politika, publicista in planinca. V raziskovalni enoti je deloval ves čas le en raziskovalec. Svoje delo je opravljal in še opravlja v okviru raziskovalnih nalog Zgodovinskega inštituta Milka Kosa ZRC SAZU, poleg tega pa mu je okolje narekovalo nekaj posebnih nalog. Med temi je predvsem dejavnost skupnosti Slovencev v Italiji in domoznansko raziskovalno delo pri Italijanih na Goriškem ter v furlanskem prostoru. Poleg goriške podružnice tržaškega Slorija, ki ima kot edini na slovenski strani predvsem raziskovalne namene, je potrebno pri Italijanih omeniti predvsem Inštitut za versko in družbeno zgodovino (Istituto per la storia sociale e religiosa), Inštitut za srednjeevropska srečanja (Istituto per incontri culturali mitteleuropei) in Inštitut za mednarodno sociologijo (Istituto di sociologia internazionale), na visokošolskem področju pa goriški podružnici tržaške in videmske univerze. Z vsemi navedenimi ustanovami je Raziskovalna enota Zgodovinskega inštituta ZRC SAZU imela delovne stike in jih ima še danes kot sestavni del Raziskovalne postaje ZRC SAZU.

RAZISKOVALNA POSTAJA ZRC SAZU V NOVI GORICI

Znanstvenoraziskovalni center SAZU je mreža samostojnih raziskovalnih skupin, ustanovila ga je Slovenska akademija znanosti in umetnosti 19. novembra 1981. V letu 1994 je ZRC SAZU dobil pravice in dolžnosti javnega raziskovalnega zavoda. Ima 17 inštitutov ter lastno založbo. V njegovem dosedanjem delu je ustanovitev Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici novost, a je hkrati rezultat prizadevanj, da bi Raziskovalni center območje svojega dela razširil po preudarku tudi na nekatera večja slovenska središča; pri tem moramo omeniti dejavnost raziskovalnega središča ZRC SAZU pri slovenski manjšini v Avstraliji (historični arhiv za Slovence v Avstraliji v državi New South Wales).

V zahodnoslovenskem prostoru delujeta tako še Inštitut za raziskovanje krasa v Postojni in raziskovalna enota Inštituta za biologijo ZRC SAZU v Tolminu. Zaradi svoje lege je Nova Gorica najbolj primeren kraj za raziskovanje preteklosti, poleg tega pa tudi zahodnoslovenskih govorov ter narodopisja zahodnih Slovencev. Tako je od začetka leta 2004 začela nastajati v Novi Gorici Raziskovalna postaja ZRC SAZU tudi v tesni povezavi z dodiplomskim študijem slovenistike na novogoriški Politehnik (ta študij se začne s šolskim letom 2004-2005) ter podiplomskim študijem kultur in idej (interkulture študije). V Raziskovalni postaji, ki ima svoj sedež na Delpinovi ulici 12 v Novi Gorici, delujejo poleg zgodovinarja, še jezikoslovka in mladi raziskovalki diplomirani etnologinji. Vsi navedeni sledijo v

svojem delu raziskovalnemu programu Zgodovinskega inštituta, Inštituta za slovenski jezik in Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU s posebnim poudarkom na domoznanskem raziskovanju Goriške in sosednjih slovenskih ozemelj (Beneška Slovenija, Rezija, Kanalska dolina), pri čemer ni državna meja nobena ločnica.

Vsi navedeni raziskovalci delujejo v skladu z nalogami, ki jih ima v svojem programu dela vsak od inštitutov ZRC SAZU. Zgodovinski inštitut je deloval in še deluje v okviru nalog temeljne raziskovalne naloge *Slovenska zgodovina od 16. do 20. stoletja*. Široko zastavljena naloga obsega temeljne raziskave, objave, sodelovanje na strokovnih sestankih. Novogoriška raziskovalna enota je pri uresničevanju temeljne raziskovalne naloge prispevala več raziskav o problematiki slovenske zahodne meje v 19. in v začetkih 20. stoletja. Velik del raziskav je bil objavljen v domačem in tujem znanstvenem ter strokovnem tisku. Iz sodelovanja s strokovnimi ustanovami v Gorici (Istituto di storia sociale e religiosa) sta izšla dva zajetna zbornika, sodelovanje z Goriško Mohorjevo družbo pa je prineslo objavo štirih edicij. Prav ti zadnji podatki dokazujejo prekomejno sodelovanje, ki je bilo zagotovo eden izmed pomembnih namenov ob nastanku Raziskovalne enote. V okviru temeljne raziskave *Slovenska zgodovina od 16. do 20. stoletja*, ki je sestavni del statutarno določenega dolgoročnega programa ZRC SAZU *Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda*, bo delo raziskovalne enote Zgodovinskega inštituta v okviru Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici potekalo tudi v bodoče. Osredinjeno bo na problem preteklosti zahodnoslovenskega prostora. Rezultati raziskav bodo obelodanjeni v obliki objav v strokovnem tisku pa tudi kot monografije. Delo novogoriške raziskovalne enote Inštituta za slovenski jezik temelji in bo temeljilo na problemih dialektologije zahodnoslovenskega prostora, raziskovalna enota Inštituta za slovensko narodopisje pa usmerja svoje zanimanje na etnološke probleme obmejnega prostora tudi v okviru naloge *Dve Gorici-eno mesto? Konstrukcija urbanega*.

Ob opremi, ki spremlja vsako raziskovalno delo, ima Raziskovalna postaja knjižnico, ki šteje 4300 zvezkov, in arhiv s sto fascikli različnega pisnega gradiva. Ločeno upravlja Raziskovalna postaja knjižnico in arhiv dr. Henrika Tume. Pri zagotovitvi delovnih prostorov (170 m²) je Raziskovalni postaji veliko pripomogla Mestna občina Nova Gorica. V času od meseca marca do konca maja 2004 so bila opravljena obnovitvena in preureditvena dela. 10. septembra 2004 je bilo delo Raziskovalne postaje predstavljeno javnosti. Ker je ZRC SAZU eden izmed ustanoviteljev Politehnike, je tudi razvoj Znanstvene postaje tesno povezan s širjenjem vsebinskega programa te novogoriške visokošolske ustanove.

Peter Medvešček, učitelj, politik, župan, pisec (1859-1932)

Jurij Rosa

100-LETNICA MEDVEŠČKOVE DOMO- ZNANSKE KNJIŽICE OPIS SV. KRIŽA

Leta 1904 je Narodna tiskarna v Gorici natisnila drobno, a prikupno in pregledno knjižico Opis Sv. Križa s poljudnim, lepo berljivim čtivom o starodavnem in zgodovinsko pomembnem kraju sredi Vipavske doline. V letu 2004, ob stoletnici prvega izida, je izšel njen ponatis oziroma faksimilna izdaja, ki jo je pripravil Mirko Kovač, izdali Prijatelji Svetega Križa in Turistično društvo Vipavski Križ, založila pa založba Salve iz Ljubljane.

Njen pisec Peter Medvešček v sedanjem zgodovinskem spominu ni več živo prisoten, a je bil v svojem času pomemben mož na Goriškem. Zato naj bo v letošnjem koledarju obujen spomin nanj in nekatere zanimive okoliščine ob nastanku omenjene knjižice.

Slovenski biografski leksikon in Primorski slovenski biografski leksikon sta Petru Medveščku na kratko odkazala svoje mesto, sem pa tja ga je kdo bežno omenjal v časopisnem članku, spominskih zapisih ali mu namenil kako vrstico v strokovni literaturi, kaj več pa ne.

Ob zbiranju gradiva sem kmalu prišel do spoznanja, da bo sestavljanje podobe Petra Medveščka dokaj trd oreh. V obeh leksikonih je sicer o njem navedenih nekaj osnovnih podatkov, toda iskanje gradiva o njem me je hitro privedlo v dve ugotovitvi: arhivskih dokumentov je bore malo, časopisnih virov pa toliko, da bi pregledovanje teh zahtevalo veliko več časa kot ga je imel na razpolago pisec pričujočega besedila. Sistematičen pregled časopisnih virov pa bi zagotovo največ prispeval k popolnejši podobi Petra Medveščka in še bolj razmer, v katerih je živel in deloval. Pa še nekaj se utegne pritačniti ob nepazljivem prebiranju virov in literature: zamenjati svetokriškega nadučitelja in župana s človekom istega imena in priimka iz Gorice, ki je bil odvetnik in imel še doktorski naslov.

Peter Medvešček okrog leta 1916

Temeljitejša proučitev osebnosti Petra Medveščka torej še čaka vztrajnejšega zgodovinarja. Velika škoda je, da ni ohranjenega arhivskega gradiva šol, na katerih je Medvešček poučeval, ne gradiva učiteljskih združenj, kjer je bil zelo dejaven; nenadomestljiva škoda je, da ni ohranjenega fonda arhivskih dokumentov občine Sv. Križ, katere delovanje je približno poldrugo desetletje kot župan krojil tudi Peter Medvešček, prav tako ni gradiva društev v Sv. Križu, katerim je bil dlje časa na čelu. O kaki njegovi zasebni arhivski zapuščini pa najbrž lahko samo sanjamo.

Kljub takemu primanjkljaju spoznajmo to osebnost vsaj v nekaterih potezah njegovega pestrega življenja in dela.

Peter Medvešček je bil najprej in predvsem učitelj, bil pa je tudi politik, župan, društveni funkcionar, pisec in še kaj.

Bil je zanimiva osebnost, deloven človek, morda tudi ambiciozen, pripravljen izpostaviti se v javnosti na mnogih področjih ustvarjalnosti, po politični usmeritvi bolj ali manj liberalec, a v svojih političnih odločitvah najbrž občasno nestanovit. Za nekatere v njegovem času je bil zagotovo sporna osebnost: tako v svojem ožjem okolju (Sv. Križu), kakor tudi v širšem goriškem prostoru, iz nekaterih virov bi se dalo slutiti, da celo v vseslovenskem prostoru – do koder je pač mogla seči njegova vplivnost v prizadevanjih za vlogo, položaj in pravice učiteljstva ali pa vpletenost v strankarske boje takratnega političnega življenja.

Peter Medvešček je bil doma s Kanalskega, rojen v Krestenici 31. julija 1859. Za učitelja se je izobraževal v Gorici in Koprju. Njegova službena učiteljska leta so trajala kar 46 let – od 1881 do 1927. Razen kratkega službovanja v Brezovici v Istri je ves ostali čas učiteljski poklic opravljal na Goriškem: v Plavah, Ravnici, Lokovcu, Opatjem selu, nazadnje pa se je ustalil v vipavskem Svetem Križu, kjer je bil nadučitelj kar 33 let, do upokojitve. Umrj je v Gorici 3. decembra 1932.

Njegovo pedagoško delo in zanesljivo tudi ugled med učiteljstvom sta ga privedla med vodilne v učiteljskih stanovskih organizacijah na Goriškem. Tam je bil čvrsto zasidran v najboljših letih svojega poklicnega dela – od zadnjega desetletja 19. stoletja pa tja do prve svetovne vojne. Vse kaže, da je postal zelo vplivna osebnost v takratnih šolskih krogih. Bil je zelo dejaven v učiteljskem društvu za goriški okraj in v njegovi ajdovski podružnici. Iz poročil o dejavnosti društva v strokovnih glasilih Učiteljski tovariš in Popotnik je razbrati, da je imel pri društvu veliko besede in mnoge zadolžitve. Večkrat je bil odbornik, izvoljen v društveni gospodarski odsek ter v odsek za izvenšolsko delovanje.

Zaradi predloga, da bi ga izvolili za častnega člana učiteljskega društva za goriški okraj, pa se mu je v zadnjih treh mesecih leta 1899 zgodila

pravcata »afera«, ki se je razvila v odmevno polemiko. Vse kaže, da so bile v ozadju stanovske in politično-strankarske razprtije. Dopisnik Učiteljskega tovariša z Goriškega ga je sicer v zvezi s tem v zapisu 1. novembra 1899 ocenil kot »najdelavnejšega in najzmožnejšega učitelja v našem okraju bodisi v šoli, bodisi zunaj šole«.

5. februarja 1903 se je na občnem zboru ajdovske podružnice učiteljskega društva za goriški okraj zavzel za enotno organiziranost slovenskega učiteljstva na Goriško-Gradiščanskem v enem društvu, ki naj bi imelo tudi lastno glasilo. 10. decembra istega leta je na občnem zboru te podružnice govoril o nepravilno razdeljeni volilni pravici in zahteval tajno, splošno in direktno volilno pravico.

Takrat se je potegnil tudi za pravice učitelje na Goriškem, ki so bile v neenakopravnem položaju v primerjavi z moškimi glede plač in sploh položaja v družbi, zanje je veljala tudi še neporočenost.

Bil je med zagovorniki pobude, ki se je razvila leta 1907, da bi učitelji goriške dežele ustanovili politični tednik za preprosto ljudstvo.

Kot član delegacij goriškega učiteljstva se je udeležil zborovanj Zaveze jugoslovanskih učiteljskih društev.

Na zborovanjih goriškega učiteljstva je imel tudi dve predavanji, ki jih je v celoti objavil Učiteljski tovariš. 3. junija 1908 je temeljito obdelal za takratni čas dokaj perečo problematiko izboljšanje snage med ljudstvom, točno leto kasneje pa je predaval o ljudski šoli in kmetijstvu in ob tej priložnosti tudi predstavil več predlogov za reformo ljudskega šolstva v smislu potreb in koristi kmečkega stanu.

Medvešček je bil odločen in vztrajen branitelj učiteljskih stanovskih pravic. Predvsem je bilo njegovo prizadevanje usmerjeno k izboljšanju gmotnega položaja učiteljstva. Za povišanje učiteljskih plač je bil Medvešček vedno pripravljen izpostaviti svoja neomajna stališča in jih utemeljevati na vseh ravneh svojega učiteljskega in političnega delovanja. Večkrat je tožil, da v vsej Avstriji, kar se učiteljskih plač tiče, ni slabšega stanja kakor na Goriškem. O neznosnem stanju učiteljstva v goriški deželi lahko v takratnem časopisju prebiramo več njegovih razmišljanj in analiz ter odločnih pobud in pozivov pristojnim. Medvešček je bil med podpisniki spomenice

Naslovnica knjige Opis Sv. Križa

za Goriško-Gradiščansko, ki jo je posebna delegacija 6. februarja 1899 na Dunaju izročila ministrskemu predsedniku, šolskemu ministru in finančnemu ministrstvu. S spomenico so podpisniki na najvišjih mestih avstro-ogrške vlade hoteli doseči izboljšanje gmotnega stanja učiteljstva. Učiteljski tovariš je decembra 1898 objavil kratko novico, da je bil skupaj še s tremi stanovskimi tovariši določen za primorsko delegacijo k cesarju, vendar ni jasno, če je tja tudi šel. Pač pa je zastopstvu deželnega učiteljskega društva za Goriško-Gradiščansko po mnogih ovirah uspelo doseči sprejem pri cesarju 30. septembra 1900 in mu predočiti gmotne težave učiteljev.

Njegov boj za izboljšanje položaja učiteljev ga je privedel tudi v spore s politiki, zlasti Andrejem Gabrščkom, enim vodilnih slovenskih politikov na Goriškem, ki mu je očital, da ščuva učiteljstvo proti deželnim poslancem, češ da se niso zavzeli za povišanje učiteljskih plač. Gabršček jih je zagovarjal, da so bili pač v manjšini in se zato za učiteljstvo niso mogli zavzeti. Spor je šel tako daleč, da je skoraj prišlo do tožbe na sodišču, vendar je bila po poročanju Učiteljskega tovariša »*pravda Gabršček-Medvešček*« 9. decembra 1899 končana pri ljubljanski poroti in je Gabršček »*vsled vplivanja merodajnih slovenskih učiteljev odstopil od tožbe*«.

S članki in razpravami se je oglašal v strokovnih glasilih Učiteljskem tovarišu in Popotniku. V obeh je precej prispevkov z Goriškega, ki so tudi nepodpisani ali podpisani le s kraticami, vendar jih je skoraj nedvoumno pripisati Medveščku.

Najverjetneje se v Učiteljskem tovarišu Medveščkovi zapisi prvič pojavijo z letnikom 1890. Pogosto zasledimo krajše novice in daljša poročila o dejavnosti stanovske organizacije učiteljstva na Goriškem, precej pa je tematskih člankov in razprav (nekaj prav ostro polemičnih) o šolskih razmerah in položaju učiteljskega stanu ter vseh njegovih problemih na Goriškem: o učiteljskih plačah, o neslogi med goriškim učiteljstvom, o klerikalizmu in liberalizmu med učiteljstvom itd.

Leta 1892 je v Učiteljskem tovarišu opozarjal na izredno pomembnost pristopanja učiteljstva v »pedagogičsko društvo« (takrat s sedežem v Krškem), ki se ni moglo dovolj razširiti, kakor bi se po njegovem mnenju moralo zaradi pomembne naloge pri slovenskem šolstvu. Predlagal je (po zgledu Mohorjeve družbe in Slovenske matice) organizacijo trdne mreže s pomočjo poverjenikov in dal zgled učiteljskega društva za goriški okraj, kjer je izvoljeni poverjenik »pedagogičskega društva« od 29 članov nabral kar 20 pristopnikov vanj.

V Popotniku je že kot mlad učitelj leta 1887 napisal daljši članek o osebi učitelja, temelja šolske discipline. Poročal je o učiteljskih konferencah in zborovanjih na Goriškem, o tečajih za učitelje, o deželnem zboru in njego-

vem odnosu do šolstva, o učiteljskih plačah na Goriškem, o šolskih potrebščinah, v več nadaljevanjih je predstavil in natančno analiziral nove tiskovine k uradnim spisom ljudskih šol na Primorskem (razne obrazce za vodenje šolske dokumentacije). Pisal je, kako naj bi učiteljstvo podpiralo glasili Učiteljski tovariš in Popotnik (kar je sprožilo tudi nekaj polemike), verjetno pa je njegova tudi ocena knjige šolnika, glasbenika in zvonoslovca Ivana Mercine Igre in pesmi za otroška zabavišča in ljudske šole.

V SVOJEM ŽIVLJENJU PA JE POČEL ŠE VSE KAJ DRUGEGA

Petnajst ali vsaj enajst let (od 1907 ali 1911 do 1922) je bil župan svetokriške občine, bil je več časa na čelu vsaj treh društev v Sv. Križu: bralnega društva, društva Vodovod in kmetijskega društva. Bil je izvoljen v ajdovski cestni odbor, morda pa je imel še katere zadolžitve. Če upoštevamo, da je bil tukaj preko tri desetletja učitelj, si lahko predstavljamo, koliko položajev, vlog in zadolžitve je bilo združenih v eni osebi.

Peter Medvešček je imel v letih 1911-1912 težave zaradi izvolitve za župana. C. kr. goriški deželni šolski svet je namreč prepovedal učiteljem prevzemati županske posle brez njegovega dovoljenja. Ljudska volja je Medveščka poklicala na svetokriški županski stolček, a njenemu deželnemu šolskemu organu to ni bilo po volji in je njegovi izvolitvi za župana v glavnem nasprotoval ter dosegel, da so mu prepovedali izvrševati županske posle in nositi župansko čast. Preko deželnega učiteljskega društva je Medvešček vložil pritožbo na pristojno ministrstvo, ki je ovrгло odlok goriškega deželnega šolskega sveta in mu dovolilo županovati. Odlok, ki mu ga je poslal c. kr. okrajni šolski svet, ga je pozival, naj si svoje župansko uradovanje tako uredi, da ne bo pri tem šola niti najmanj trpela.

Njegov ugled med učiteljstvom, funkcije, ki jih je opravljal ter, kakor vse kaže, tudi težke gmotne razmere učiteljskega stanu – vse to ga je potegnilo v politične sfere in na tla zagrizenih strankarskih bojev in prerekanj. Nastopal je na političnih shodih in pisal članke politične vsebine v časopise Soča, Gorica, Edinost, Slovenski narod.

To poglavje njegove dejavnosti bi terjalo natančnejšo raziskavo in kakršnakoli površna sodba o njegovih političnih odločitvah bi bila lahko do njega krivična ali vsaj nezanesljiva. Nisem se spuščal na ta spolzki teren ocen njegovega političnega obnašanja. Navedel bom samo nekaj odlomkov iz nekaterih časopisov.

V rokah sem imel časopisne članke, ki so v glavnem ostro obračunavali z njim. Ob branju teh si človek lahko ustvari zelo negativno podobo o njem.

»Kakor je vsem znano, je glavni 'kapo' liberalcev v naši občini naš učitelj Medvešček. Ta človek je tako strašno hrepenel in hrepeni po župan-

skem stolcu, da bi dal zanj dušo in telo« je zapisal dopisnik časopisa Gorica iz Sv. Križa februarja 1911. Maja tega leta mu je poročevalec istega časopisa dal vzdevek »križki križ«, njegovo ime popačil v »Piro« in mu očital, »da je bil uže strasten klerikalec, strasten socialni demokrat, naposled pa je sedaj liberalec – najboljše pa se ga označi z besedami strasten žakljar in malhar«. Očitali so mu tudi zaposlitev hčerke na šoli v Sv. Križu, ker pa ji tam ni ugajalo, ji je bilo menda treba najti službo v mestnem okolju Gorice – in bilo ji je hitro ustrezno.

Po italijanski zasedbi naših krajev se napadi nanj kar nadaljujejo z nezmanjšano ostrino in celo z očitki grehov zoper narod in moralno. V časopisu Goriška straža so mu nasprotniki očitali, da se je prelevil celo v komunista, simpatiziral s fašisti in dovoljeval javne plese ter z njimi pohujševal mladino. Tržaška Edinost pa je januarja 1922 prinesla vest, da je dal svojega sina v italijanski Dantejev zavod.

Zanimivo bi bilo poiskati njegove članke in zapise o njem še iz drugih časopisov. Morda bi se prikazala druga podoba Petra Medveščka, a o tem lahko le ugibamo.

Ker nimamo na voljo dovolj dokumentacije o njegovih službah in funkcijah, je težko dati pravično sodbo o njegovem delu. Tisti, ki so jo zapisali, so svojo presojo postavili v zvezo z nekaterimi njegovimi posamičnimi dejanji v funkciji župana ali pa ga ocenjevali iz položaja na nasprotnem političnem bregu.

Pisec kronike tukajšnjega kapucinskega samostana za čas 1916-1924 p. Erhard Pečar je posvetil Medveščku nekaj vrstic in iz njih navajam naslednje mnenje: » /.../ V mladih letih je bil P. Medvešček hud liberalec, torej nasprotnik duhovnov in tako tudi samostana. Kot župan se je nekoliko unesel in bil bol prijazen vsaj do samostana. Pod gvardjanom o. Metodrom Miščem (1912-1916), ko so napravili novo pokopališče ob cesti, ki pelje v sv. Križ, je pregovoril občinske može, da se je kapucinom zastonj odstopil prostor na pokopališču, češ ker toliko dobrega storijo za našo faro. /.../ Ko je bilo v samostanu leta 1918 hudo pomankanje je pregovoril tedanjega gvardjana da je prosil pri glavni organizaciji v Trstu za nekaj krušne moke in je tudi toplo priporočil, a prošnja je ostala le glas vpijočega v puščavi! Med vojsko je pa bol gledal na korist vojaštva in zlasti častnikov na škodo prebivalstva in samostana, kar je vsledilo(?) precej nesoglasja z samostanom. Ko so prišli Lahi je pa v začetku bil za te zelo navdušen.

Nazadnje se je precej predruščil in je začel zahajati v crkev; posebno mu je bila priljubljena samostanska crkev /.../«

Ko je Andrej Gabršček pisal svoji dve knjigi o Goriških Slovencih (izšli v letih 1932 in 1934 v Ljubljani), še po desetletjih ni mogel pozabiti spora z Medveščkom in mu ni prizanašal: med drugim mu je očital, da je v časopisu

Slovenski narod »podtikal svoja kukavičja jajca«, ga ošvrknil, češ »da je bil že pri vseh strankah« in celo, da je bil »po vojni glavni oproda fašistov v Vipavski dolini«.

Andrej Šavli je v opisu obrazov koprsko-goriške generacije slovenskih učiteljev v Primorskem dnevniku leta 1977 zapisal zanimivo mnenje: »Težko bi bilo karkoli reči o tej zapozneli Gabrščkovi polemični in uničujoči pripombi o Medveščkovi kapitulaciji pred fašisti. Andrej Gabršček je po prvi vojni ostal na Dunaju in se ni vrnil na Primorsko. Fašizem je koj od začetka poskušal vdreti v slovenski politični prostor in si prizadeval omrtničiti razne odvisne slovenske veljake, zlasti gostilničarje in trgovce. Slovenska javnost, posebno mladina je na to ostro reagirala in budno spremljala taktiziranje, opletanje in slepomišenje nekdanjih slovenskih rodoljubov, ki so nekdanj hoteli kaj pomeniti v slovenskem političnem in kulturnem življenju. Tudi ob starega Petra Medveščka se je morda bolj ali manj odkrito obregnil kak dopisnik v časopisu.«

Po vsem navedenem bi se nam kaj lahko vsidral občutek klavrne figure te osebe. Pa vendar je iz prej zapisanega razvidno njegovo veliko delo v učiteljskem poklicu in stanovskih organizacijah. Če se zaustavimo še pri ostalih njegovih pisnih delih, mu bomo lahko priznali dostojno mesto v naši krajevni zgodovini.

V Gabrščkovi zbirki Slovanska knjižnica sta izšla Medveščkova prevoda dveh proznih del: povest Augusta Šenoe Turopoljski top (1894) in povest Ferda Becia Zaobljuba (1912).

Knjižica Opis Sv. Križa (1904) pa ima svoje vredno mesto v naši domoznanski literaturi. Bila je namenjena za šolske potrebe, a je presegla svojo ožjo namembnost, zanimive pa so tudi okoliščine v zvezi z njenim nastankom.

Najprej se moramo pomuditi pri dveh kratkih poročilih – v Učiteljskem tovarišu, 15. marca 1890, in v Popotniku, 25. marca 1890. Tam je Medvešček poročal o zborovanju učiteljskega društva za goriški okraj. V Učiteljskem tovarišu je zapisal: »Opis občine Opatje selo – prebral gospod Peter Medvešček – ter pokazal, kako bi opisal občino vsak učitelj, da bi društvo naše izdalo 'Opis okraja goriškega' po vzgledu nekaj okrajev na Kranjskem.« Mislil je gotovo tudi na takrat pravkar izdan imeniten popis postojnskega okrajnega glavarstva, ki so ga v Postojni leta 1889 izdali učitelji tamkajšnjega okraja. V Popotniku je še opomnil, »da bi se učitelji z opisovanjem posameznih občin podvzivali, da vsa zadeva ne zaspi.«

V uvodnih besedah knjižice Opis Sv. Križa je Medvešček najprej opozoril na to, kar nam natančneje pojasnjuje namen in okoliščine izdaje te knjižice v povezavi z večjim načrtom, ki ga je imelo učiteljstvo goriškega okraja.

Kakor navaja pisec, so pojasnila k učnemu načrtu za Primorsko velevala: »Vsaka šola naj ima načrt šolskega kraja, kateri bodi potem podlaga zemljepisnemu pouku«. Dalje je zapisal, da je leta 1902 sam pripravil tak načrt ter ga predložil okrajni učiteljski konferenci v Gorici, ki je sklenila, naj sestavi vsak učitelj načrt svojega šolskega okoliša; poleg načrta pa bi bil potreben za vsak kraj tudi opis, ki bi služil učitelju pri pouku zemljepisa in zgodovine.

Opozoril je, da je učiteljstvo goriškega okraja sklenilo v svojem društvu, da opiše svoj okraj ter izda zaželjeno in potrebno knjigo, vendar »se to ni moglo zgoditi, ker večina se je ustrašila ne prelahkega dela.« Iz njegove opombe izvemo, da je bil sam predsednik odseka za urejevanje opisa goriškega glavarstva in da so mu bili dostavljeni le opisi občin Gaberje pri Ajdovščini, Vrtojba, Prvačina in Opatje selo (zadnje napisal Medvešček).

Uvodni del zaključí s sporočilom, da se je rade volje odzval pozivu c. kr. okrajnega šolskega sveta ter se lotil opisa občine, v kateri je služboval. »Sv. Križ je imel koncem srednjega in v začetku novega veka znamenito zgodovino, a nisem mogel dobiti v roke posebnih virov. Sploh mi ni znano, ali je kdo že izdal zgodovino tega kraja. Pokojni zgodovinar prof. S. Rutar, ki je bil na hitrico sicer pregledal znameniti arhiv grofov Attemsov Svetokriških, je bil izjavil, da bode morda kdaj natančneje pisal o Sv. Križu. Žal, da ga je prehitela smrt.«

Medvešček je pri tem najbrž mislil na ne tako skromno besedilo Simona Rutarja Sv. Križ vipavski, ki ga je leta 1892 objavil v Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko (in ki je izšlo v ponatisu leta 2001).

Z Opisom Sv. Križa je Peter Medvešček vsaj delno izpolnil predvideni načrt in le obžalujemo lahko, da se ni posrečila tudi izdaja za celotni goriški okraj.

Viri in literatura:

Arhiv kapucinskega samostana v Vipavskem Križu, Kronika samostana Svet. Križa na Vipavskem, 1916-1924, 15-17;

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Zbirka fotokopij, t. e. 2, št. 19; t.e. 22, št. 55/2

Učiteljski tovariš, 1890, 1892, 1898, 1899, 1900, 1901, 1903, 1904, 1905, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1913, 1914;

Popotnik, 1887, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895;

Gorica, 1909, 1911, 1912, 1913;

Goriška straža, 1924, 1925, 1926;

Edinost, 1922, 1925;

Slovenski biografski leksikon, II, 84;

Primorski slovenski biografski leksikon, II, 401;

Minka Lavrenčič Pahor, Primorski učitelji 1914-1941, Trst 1994, 265;

Andrej Gabršček, Goriški Slovenci, I, Ljubljana 1932, 489, 509; Goriški Slovenci, II, Ljubljana 1934, 252;

Andrej Šavli, Vrsta skozi čas – obrazi koprsko-goriške generacije slovenskih učiteljev (1875-1909-1919): Peter Medvešček (1859-1932), *Primorski dnevnik*, 11. 11. 1977, 263, 4.

Stoletnica župnije v Ricmanjih – 1905-2005

Angel Kosmač

100 let obstoja neke župnijske skupnosti ni ravno tako visoka obletnica. Vendar je za Ricmanje ta okrogla obletnica po svoje pomembna, in to iz več razlogov.

V Ricmanjih so že v 18. stoletju imeli svojo božjepotno cerkev sv. Jožefa, ki je bila v preteklosti veliko bolj znana kot je danes, in so od vseh strani prihajali častilci sv. Jožefa, vsaj za njegov praznik v prvih pomladanskih dneh. Gre pa tudi za kraj, ki ima svojo bogato zgodovino, čeprav nas spominja tudi na manj prijazne dogodke.

Predvsem na tiste, ki so privedli skupnost v Ricmanjih za nekaj časa celo v cerkveni razkol. Končno se v Ricmanjih ponašajo, da so imeli kot svojega prvega župnijskega upravitelja današnjega svetniškega kandidata g. Jakoba Ukmarja (v letih 1906-1910).

Pogled na Ricmanje z božjepotno cerkvijo sv. Jožefa

STARODAVNA ŽUPNIJA IN PRAFARA V DOLINI

Ne moremo iti mimo dejstva, da je obstajala že mnogo poprej kot v Ricmanjih stara župnija v Dolini kot edina v tržaškem Bregu, ki je pa segala tudi v Istro in na Kras. Segala je prav do obzidja samega Trsta. V nekaterih obdobjih je število njenih župljanov naraslo čez število edine župnije sv. Justa v Trstu. Župnija v Dolini je postala nekaj časa tudi bivališče tržaških škofov, ki so imeli v Dolini tudi svoja posestva. Naj bo dovolj nekaj števil. Dolinska župnija je zmogla nič manj kot 24 vasi in 34 cerkva. Število duš pa je včasih doseglo tudi 6000 duš in več.

Duhovnikov pa ni bilo veliko. Dekan je stanoval v Dolini skupaj s svojim kaplanom. Nekateri vasi kot dolinska podružnica so počasi dobile svojega stalnega duhovnika in končno postale župnije. Pastirsko delo tudi takrat ni bilo lahko in zelo občuteno je bilo pomanjkanje duhovnikov, čeprav so

prihajali na pomoč s Kranjskega in celo iz Češke. Dolgo pa je obstajala dolžnost, da so morali ljudje tudi iz podružnic prihajati v matično župnijo vsaj za glavne praznike in procesije, kakor za Sv. Rešnje Telo in za procesijo sv. Marka. Veliko poprej pa ni bilo na podružnicah niti pokopališča, zato so bili pogrebi kar v Dolini.

Razumljivo torej, da so si ljudje želeli svojo župnijo, za katero so bili pripravljene tudi marsikaj žrtvovati. Take pripravljenosti pa ni bilo vedno v sami matični župniji v Dolini in še manj na škofijskem ordinariatu v Trstu. Sicer pa niso želeli novih in številnih župnij niti na Dunaju na ministrstvu za uk in bogočastje. Vse je bilo namreč povezano s stroški za ustanovitev župnije in večkrat tudi za dograditev ali vsaj obnovitev cerkve in župnišča. Za pokopališče pa so morali poskrbeti sami ljudje. Važno je bilo tudi vprašanje plače župnikov in kaplanov.

DUHOVNJA RICMANJE

Tak je bil približno tudi položaj duhovnije Ricmanje, podružnice cerkve sv. Urha v Dolini v 12. stoletju. Najprej bolj potih, pozneje pa tudi na glas so ljudje sanjali o svoji župniji. V tolažbo so si šteli, da imajo lepo in veliko cerkev. Tudi svojega duhovnika so že nekaj let imeli. Za vse te ugodnosti pa ljudje niso vedno dobro odgovarjali. Sicer se je že proti koncu 19. stoletja ugotavljala določena verska kriza, kar se je izražalo predvsem pri moških, od katerih so nekateri že našli zaposlitev v mestu, v industriji in drugih panogah. Tudi narodna zavest se je okrepila že iz časov čitalnic. Še večje težave so imeli slovenski ljudje v mestu, kjer jim ni bila dana niti ena sama osnovna šola za slovenske otroke.

Vendar je moral priti nekdo od zunaj, ki je ljudi v Ricmanjih opozoril na neko novo možnost, po kateri bi lahko kmalu prišli do svoje samostojne župnije: sprejetje staroslovanskega bogoslužja, ki bi zadovoljilo njihove težnje po domačem jeziku v cerkvi. Do tega cilja bi jih lahko pripeljala samo vključitev v grškokatoliško škofijo v Križevcih. Vse sile so bile uprte v ta cilj, ko je novi kaplan dr. Anton Požar prišel v Ricmanje, potem ko je vrsto let obiskoval več univerz in si pridobil več prijateljev zlasti med liberalno inteligenco, ki mu je odslej stala ob strani s svojimi nasveti in pobudami. V vaškem okolju pa mu je stal ob strani domači župan Ivan Berdon.

Vse to pa je pomenilo tudi spopad z uradno Cerkvijo na tržaškem ordinariatu in celo pri papežu v Rimu. Na drugi strani je na ta proces pazila dunajska vlada, ki ne bi rada nove srbske postojanke v Trstu.

Kljub vsem težavam in zaprekam je proces za ustanovitev nove župnije stekel in že meseca novembra leta 1904 je bil na Dunaju podpisan odlok, s katerim naj bi se Ricmanje za vedno odtrgale od Doline. Naslednje leto, 23.

aprila 1905, pa je sledil še škofijski odlok o ustanovitvi nove župnije. Sedaj je bilo treba dobiti župnijskega upravitelja, ki bi začel upravljati novo cerkveno ustanovo. Misel je padla na najbližjega duhovnika, župnika na Katinari, g. Josipa Stržinarja, ki si je naložil še novo breme poleg svoje župnije.

ZAVRNJENA ŽUPNIJA

Vendar je bilo kmalu vidno, da časi še niso bili zreli za novo župnijsko skupnost. Začela se je namreč pri samih Ricmanjcih nova akcija, ki je pomenila odločno zavrnitev državnega in cerkvenega dekreta in seveda tudi župnijskega upravitelja, ki se je moral umakniti na Katinaro. Neka manjša skupina je bila sicer drugačnega mnenja, a ni uspela, da bi vsaj večina Ricmanjcev sprejela novo župnijo. Nasprotno, razkol, ki je prišel do izraza že poprej, se je nevarno poglobil, da so v Ricmanjih zavrnili tudi škofovo pastirsko pismo, s katerim je hotel sporočiti veselo vest, da imajo odslej svojo župnijo. Nasprotno so se ljudje zaprli vase in odklanjali vsako cerkveno uslugo, ki je prihajala iz Trsta ali od drugod. Cerkev je naravnost osamela. Tudi številni pogrebi so potekali samo izven cerkve ob vaški skupnosti, katero je vodil domači župan Ivan Berdon.

V tem nevarnem ozračju je škof Nagl hotel igrati svojo zadnjo karto, ko je imenoval novega župnijskega upravitelja, ki naj bi bil najboljši duhovnik, ki ga je imel še na razpolago kot zadnjo rešilno nit pred končnim razkolom. Kot vsi vedo, je bil ta duhovnik dr. Jakob Ukmar, do tedaj kaplan v Rojanu. Bilo je 20. novembra leta 1906, ko se je pogumni mož naselil v Ricmanjih, v župnišču, ki je potrebovalo predvsem novih oken, ker so bila skoraj vsa razbita. Sprejem ni bil ravno najboljši, vendar se je pogumni mož kmalu prijaznil z resničnim stanjem, ki ni obetalo nič dobrega. Moral je začeti vse znova. Mislil je najprej na šolsko mladino, ki bi bila bolj dovezetna za novi čas in spravo. In ravno tukaj je pogorel, ker so otroci že od odraslih dobili potrdilo za svoje uporno vedenje.

Novi župnijski upravitelj je res vse poskusil, da bi se stvari uredile. Na razpolago imamo njegov dnevnik, kateremu je skozi 7 mesecev zaupal dan za dnem svoje težave, občutke in upanje na nove razmere. Vidnih uspehov žal ni bilo. Tega se je prvi zavedal sam škof, ki je bil Ukmarja poslal v Ricmanje. Izrabil je svojo pot z vlakom proti Hrpeljam, da je Ukmarju zaupal o svojem obisku pri papežu, ki mu je svetoval, naj se Ricmanje pustijo brez duhovnika, župnijski upravitelj pa naj bi šel v Trst, kjer bi od daleč sledil razmeram v Ricmanjih in čakal, da se razmere končno uredijo. Tako se je Jakob Ukmar umaknil iz Ricmanj in je odtlej vodil župnijo Starega sv. Antona. Tako so verni ljudje v Ricmanjih imeli še eno možnost,

da imajo še izven župnije priložnost, da se pogovorijo s svojim župnikom. Verjetno se je več ljudi iz Ricmanj poslužilo te možnosti tudi za prejem sv. zakramentov.

Sicer je življenje v Ricmanjih šlo svojo pot naprej. Odgovorni za razkol še niso mirovali. Nekateri so celo uradno odpadli od vere ter izstopili iz Cerkve. Drugi so iskali stike s pravoslavnimi, tako v Trstu kot pri škofu v Zadru. Še vedno so nekateri upali na posredovanje v Rimu od strani škofa Drohobetskyja, dokler se ni celo papež Pij X. naveličal vsega tega in hotel sam rešiti to težko in zagonetno vprašanje. Leta 1908 je končno podpisal odlok, po katerem se ricmanjsko vprašanje reši tako, da se potrdi župnija, kot je bila zamišljena že pred leti. Seveda ostane še naprej latinskega obreda in podložna tržaškemu škofu. Avstrijska oblast je povrhu še obljubila temeljito obnovo cerkve in župnišča. Ljudje v Ricmanjih niso mogli drugače kot sprejeti papeževo voljo ter iti na pot svoje duhovne obnove in pokore.

OBNOVA ŽUPNIJE

V tem duhu je bila sprejeta na županstvu v Dolini ustanovna listina nove župnije 1. aprila 1909. Poleg župana so listino podpisali tudi vsi odborniki iz Ricmanj, med njimi tudi Ivan Berdon, ki je bil eden od pobudnikov celotne afere. Še veliko več dela je bilo z duhovno obnovo cerkvenega življenja, ko je bilo treba pripraviti že odrasle otroke na sv. krst in sv. birmo. Kar nekaj nedelj so se vrstili krsti in prva obhajila. Tudi mnoge družine, ki še niso prejele zakramenta zakona, so prihajale na nauk za ureditev svojega zakonskega položaja. Seveda, so pri tem intenzivnem delu pomagali duhovniki od vsepovsod, zlasti iz bližnjih župnij. Višek te duhovne prenovne so domačini doživeli v nedeljo, 20. novembra 1910, ko je goriški nadškof Frančišek Borgia Sedej kot najbližji škof in metropolit prišel delit zakrament sv. birme. Birmancev je bilo kar lepo število: 156. Ljudi tudi iz okolice pa so našteali čez 30.000. To je bil zunanji okvir praznovanja. Mnogi so se spraševali, če bo ta nova župnija res prenovila tudi srca, ki so bila po teh dogodkih globoko ranjena.

Tudi tega se hočemo v Ricmanjih hvaležno spomniti ob 100-letnici župnije, s prošnjo k Bogu, da se nam odpustijo vsi grehi in prestopki v zvezi z dogodki, ki so tako neprijazno prizadeli župnijsko skupnost. Brez dvoma so bili tudi ljudje, ki so ves čas vztrajali v dobrem in so še danes kot duhovni strelovod v obrambi duhovnih vrednot našega naroda v tržaškem Bregu.

S tem je bil glavni del spravnih opravil v Ricmanjih zaključen. Manjkale so samo še župnijske volitve ali volitve novega župnika, kakor je zahtevala ustanovna listina nove župnije. Tukaj pa se je bolj žalostno končalo z

g. Jakobom Ukmarjem, ki je odnesel samo en glas, medtem ko je nepoznani hrvaški duhovnik iz Istre dobil vse ostale glasove ricmanjskih gospodarjev. Tudi to nekaj pomeni. Sicer je hrvaški duhovnik kmalu dal svojo odpoved župniji, da je spet morala sama škofija reševati tudi to zadrego in spet poslati v Ricmanje samo župnijskega upravitelja. S tem pa bi lahko zaključili to bolečo zgodbo.

SKLEPNA BESEDA

Vendar bi si dovolil še kratko osebno pripombo. Za nekatere, ki so sledili ricmanjskim dogodkom, se je zdelo, da je kar nekaj uglednih osebnosti, ki so se zapletle v ricmanjsko vprašanje, postalo nehote žrtve takratnih razmer. Morda bi prvi lahko bil tržaški škof Andrej Marija Šterk, ki se je veliko trudil, da umiri ricmanjske vernike. Prav na dan, ko se je imel srečati s škofom Drohobetskim, da bi skupaj uredila ricmanjske zadeve, je nenadoma dobil srčno kap in umrl. To je bilo leta 1901. Govorilo se je takoj, da se je prekomerno utrudil in si k srcu vzel ricmanjsko vprašanje.

Nekaj podobnega se je zgodilo nekaj let pozneje drugemu škofu, dr. Frančišku Naglu, ko je bil že na Dunaju nadškof in kardinal (1913), ko je poprej vse storil, da se reši ricmanjsko vprašanje. Prav tako je tudi njega zadela srčna kap. Sicer je bil utrujen tudi zaradi priprav na Mednarodni evharistični kongres na Dunaju. Nekateri so k temu dodali še stare bolečine iz Trsta in še posebej iz Ricmanj.

In končno še tretja morebitna žrtev: sam papež Leon XIII., ki je umrl nagle smrti poleti leta 1903, prav na dan, ki je bil določen za razgovor med papežem in škofom Drohobetskim v zadevi ricmanjskega vprašanja. Od tega razgovora v Rimu si je križevski škof veliko obetal, ker je bil že pri neki prejšnji avdienci pri papežu dosegel za Ricmanjce neke usluge in prednosti. Tudi neko pismo iz Ricmanj, naslovljeno svetemu očetu, je prišlo tiste dneve v Rim in je pri papežu bil napovedan tudi obisk ricmanjskega posrednika dr. Plantana.

Naj tudi te zagonetne smrti Bog sodi. Mi se hočemo ob tej naši stoletnici hvaležno spominjati vseh, ki so kakorkoli prispevali za našo cerkveno spravo in ustanovitev župnije.

Dva jubileja v župniji sv. Jakoba v Trstu

Lida Turk

V preteklem juliju je tržaško predmestje Sv. Jakoba praznovalo, poleg dneva župnijskega zavetnika, še 150-letnico posvetitve cerkve in pa zaključek obnovitvenih del. 25. julij je bil hkrati tudi začetek jubilejnih proslav, ki se

Svečanost pri Sv. Jakobu

Foto IG

bodo vrstile še do 25. julija 2005, ko se bo letošnjemu pridružil še jubilej ob 150-letnici ustanovitve župnije.

Slovesno mašo je v italijanskem in slovenskem jeziku daroval tržaški škof msgr. Evgen Ravignani, s somaševanjem msgr. Maria Gerdola, dušnega pastirja za slovenske vernike v okraju, župnika Maria Penca in duhovnikov, ki delujejo v župniji. Slavnostni obred, ki ga bogati tudi slovensko petje, je ob prisotnosti uglednih gostov

izpadel še posebno praznično ob zaključku dolgih obnovitvenih del. Restavrirana cerkev, ki stoji sredi velikega trga, je še pridobila na monumentalnosti, obnovljena notranjost, ki jo zdaj ožarja topla svetla barva, pa na toplini.

Pri procesiji z Najsvetejšim, ki se ob sv. Jakobu odvija po bližnjih ulicah, ima častno mesto stara zastava Bratovščine sv. Cirila in Metoda. Bratovščina je bila ustanovljena 1885, zastavo pa hrani Šentjakobsko kulturno društvo. Večer zatem izzveni v rajonski praznik predmestja, ki je sicer v poldrugem stoletju večkrat spremenilo svoj značaj: od obrobnega okoliškega kraja, preko izrazito delavskega predmestja do današnjega videza, ki je z novimi gradnjami in močnim najrazličnejšim priseljevanjem v novejšem času izgubilo dobršen del svojih posebnosti in se pretaplja v mestno središče.

Bratovščina sv. Cirila in Metoda je bila prvo slovensko društvo pri Sv. Jakobu v dolgem seznamu slovenskih prosvetnih, verskih, športnih in najrazličnejših krožkov in organizacij, ki jih beleži krajevna kronika. Da je to v zavesti slovenskih vernikov, dokazuje dejstvo, da se tudi iz drugih mestnih okrajev leto za letom mnogi udeležujejo praznovanja sv. Jakoba. Nekateri so morda tu preživeli otroštvo, obiskovali slovenski šoli pri Sv.

Jakobu, osnovno ali nižjo, starejšim pa je morda v zavesti dejstvo, da se je slovenska služba božja tu odvijala neprekinjeno od samega nastanka župnije in kljubovala tudi v fašističnem času. Kaplan Ivan Omersa, dolgoletni župnijski upravitelj, se je s svojo pokončnostjo, kljub pritiskom in grožnjam, zapisal med zaslužne primorske duhovnike. Omeniti je treba tudi neprecenljivo vlogo, ki jo je odigral številčno in kvalitetno močan cerkveni zbor, ki se je, pod vodstvom Vlada Švare, zapisal v kroniko prosvetne dejavnosti v Trstu med obema vojnama.

Cerkev so začeli graditi leta 1849. Sveti Jakob je, kot predmestni okraj, tedaj komaj nastajal. Grič ni bil sklenjeno naseljen, ampak posejan s pašniki in vinogradi in kmetijami kraškega tipa, katerih ostanki so še tu pa tam vidni. Pobudo za gradnjo je dal župan Muzio de' Tommasini, ki je dal zgraditi tudi druge velike cerkve v mestu in okolici. V tem času je bil tržaški škof Matevž Ravnikar. Pogajanja za gradnjo cerkve, ki naj bi bila sedež župnije *Rena Nuova*, pete župnije v mestu, so bila težavna. Načrt za izgradnjo cerkve je bil poverjen arh. Giuseppeju Sforziju. Tako beremo v zgibanki o cerkvi in župniji, ki je v italijanščini izšla na pobudo tržaške škofije ob 700-letnici stolnice sv. Justa, v slovenskem prevodu pa ob praznovanju 150-letnice cerkve.

Po odprtju ladjedelnice in drugih industrijskih objektov se je naseljevanje prav v letih gradnje cerkve močno povečalo in je dalo okraju značaj delavskega predmestja.

Cerkev je 25. julija 1854 tržaški škof Jernej Legat posvetil apostolu Jakobu in ima med svojimi zavetniki še Marijo Devico Vnebovzeto in svetega Socerba. Ime je dobila po svetem Jakobu, ker je bila v bližini kapelica družine Giuliani, posvečena svetima Jakobu in Roku.

Župnija sv. Jakoba je bila uradno ustanovljena 25. julija 1855 in je obsegala veliko področje od Stare Mitnice do Katinare in do Škednja. Njeno vlogo v življenju Slovencev pri Sv. Jakobu je podrobno opisal kaplan Silvo Šuligoj za zbornik *Sv. Jakob – zgodovinski razgledi po življenju Slovencev v tržaškem delavskem okraju*, ki je izšel leta 1980 ob poimenovanju osnovne šole po Josipu Ribičiču.

Prvi župnik pri Sv. Jakobu je bil Matija Dubrovi iz Kastve, sledil mu je Franc Černe iz Tomaja, nato Karel Fabris iz Roča v Istri, potem Carlo

Evharistična procesija ob praznovanju 150-letnice

Mosc. Ob prelomu stoletja je bil župnik Anton Hrovatin z Opčin; sledila sta mu Tržačan Anton Vattovaz in Ivan Apollonio iz Bertokov. Ivan Omersa je postal župni upravitelj leta 1926 in opravljal to službo do 1936, ko so za župnika imenovali Antonia Malabottija. Apollonio in Omersa sta med župnikovanjem učila tudi verouk na Ciril-Methodovi šoli, tako kot mnogi kaplani in slovenski duhovniki, ki jih je bilo tudi po več hkrati. Silvo Šuligoj jih v svojem prispevku v omenjenem zborniku navaja preko štirideset, med temi so bili Matija Sila, Bernard Sever, prvi katehet na Ciril-Methodovi šoli, Anton Štemberger, Josip Macarol. Po letu 1920 pa do konca druge svetovne vojne je bil gospod Omersa edini slovenski duhovnik v župniji. Po letu 1949 so mu kot slovenski dušni pastirji sledili Angel Kosmač, Franc Zlobec, Franc Vončina, Silvo Šuligoj, Jože Prešeren in Marij Gerdol, voditelj Slovenskega pastoralnega središča, ki skrbi tudi za slovenske vernike pri Novem Sv. Antonu. Dolgoletni šentjakobski župnik je bil po vojni gospod Cosulich, zdaj pa že vrsto let opravlja to funkcijo Mario Penco.

Zgodovina kulturnega in prosvetnega življenja Slovencev pri Sv. Jakobu je zelo obširna in tudi župnija se je vključevala v to delovanje. Tesno je bilo sodelovanje s Ciril-Methodovo šolo, ki je do leta 1930 imela močan vpliv na življenje Slovencev v okraju, saj je bilo v vrstah njenih učiteljev veliko znanih umetnikov, pedagogov, kulturnikov in javnih delavcev. Seznam katehetov navaja znana duhovniška imena. Bratovščina sv. Cirila in Metoda (ki je bila nekaj povsem ločenega od Ciril-Methodove družbe) je bila prvo organizirano društvo v kraju. V letih 1906-7 je delovala Župnijska knjižnica. Še vedno sta aktivna Marijina družba v okraju in pa Šentjakobsko kulturno društvo, ki je nastalo leta 1972, »na željo in spodbudo in s prispevki naših ljudi«, je napisal gospod Silvo Šuligoj, ki je bil dejansko glavni pobudnik.

V že omenjeni zgibanki, ki je izšla ob 150-letnici cerkve v slovenskem prevodu, so navedene razne umetniške slike in oltarji, ki krasijo cerkev, in umetniki, ki so jih izdelali. Če vstopimo v cerkev skozi glavni vhod, sta najbolj zaznavni freska v polkupoli v bizantinskem slogu Tržačanov Castra in Zucca, v spodnjem delu pa Randijeva freska Čudež pomnožitve kruha in rib, ki je bila pred nedavnim restavrirana. Zanimivo je tudi, da so razne umetnine podarili cerkvi plemiči in člani cesarske družine ter znani mecen in dobrotniki.

Od prvega jubileja, 150-letnice cerkve, se je pri Sv. Jakobu že zvrstilo nekaj pobud, po namenu Župnijskega sveta pa se obeta do slavnostnega proslavljanja 150-letnice župnije 25. julija 2005 še vrsta kulturnih prireditev.

Izobraževalno društvo Idrija pri Bači

Vlasta Tul

Izobraževalno društvo na Idriji pri Bači je bilo eno izmed številnih društev, ki je v prvi polovici preteklega stoletja na podeželju skrbelo za narodno prebujo, druženje in izobraževanje prebivalstva ter njegovo kulturno rast.

Delovanje društva bi lahko razdelili v tri obdobja: do prve svetovne vojne, po njej pa do ukinitve s strani italijanskih fašističnih oblasti ter po drugi svetovni vojni. Tokratna predstavitev zajema predvsem delovanje društva v prvih dveh obdobjih. Podatki temeljijo na zapisih v ohranjeni knjigi društva, kjer so vpisi prejetih in odposlanih spisov, seznam članov in zapiski sej občnih zborov ter društvenega odbora. Dokument hrani Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. Nekatera iz tega dokumenta manj jasna dogajanja so osvetljena tudi s pomočjo drugih virov, zlasti časopisja, ki je izhajalo v času delovanja obravnavanega društva.

Ob spodnjem toku reke Idrijce, na njenem desnem bregu, blizu Mosta na Soči (nekdanje Sv. Lucije), leži vas Idrija pri Bači z več zaselki. Danes živi v vasi 310 ljudi, še pred sto leti jih je bilo 520. Med pretežno kmečkim prebivalstvom je počasi zrasel tudi kakšen trgovec in gostilničar, ki je imel v kraju tudi večji vpliv, navadno je opravljal funkcijo podžupana. Župan je bil običajno pri Sv. Luciji, kjer sta bila tudi sedež občine in sedež župnije. Na Idriji pri Bači pa je bila kuracija. Pred sto leti je za kuracijo s cerkvijo sv. Janeza Krstnika skrbel župnik France Razpet, pred njim pa Martin Pervanje. Že od leta 1850 naprej so otroke po nekaj ur tedensko poučevali duhovniki, upokojeni učitelj in eden izmed bolj izobraženih kmetov. Vas je leta 1900 dobila redno šolo, sicer le enorazrednico, ki jo je najprej vodil učitelj Josip Kenda, nato Ivan Gerželj, po letu 1902 pa Viktor Vuga. Leta 1907 so sezidali šolo. Izobrazba je ljudem širila obzorja, narodno zavedni vzgojitelji so jim vliвали zavest o pripadnosti slovenskemu narodu.

*Nastop članov Izobraževalnega društva Idrija pri Bači
(Original hrani Tolminski muzej.)*

Ko se je leta 1908 ustanovilo Izobraževalno društvo na Idriji pri Bači, je bilo slovensko javno življenje že močno razdeljeno. Začenjalo se je pestro strankarsko življenje, ki je odmevalo tudi v društvenih dejavnostih, oziroma se je le-to napajalo tudi iz različnih strankarskih usmeritev. Dogajalo se je, da je v enem samem, pa čeprav majhnem kraju, delovalo tudi več društev s podobno vsebino, a različnim političnim predznakom. Včasih so si bila taka društva med seboj samo konkurenčna, drugič celo sovražna in razdiralna. Za izobraževalno društvo na Idriji pa lahko rečemo, da je bilo edino v vasi in je združilo moči vseh zainteresiranih društvenih delavcev.

Prvo društvo je na Idriji pri Bači leta 1908 organiziral župnik Franc Razpet. 30. oktobra 1908 je namestništvu v Trst poslal v potrditev pravila društva, nato je 3. decembra naznanil pristojnemu okrajnemu glavarstvu v Tolminu ustanovni občni zbor društva. Poimenovali so ga Izobraževalno društvo na Idriji pri Bači. Na tem zboru so za predsednika potrdili Franceta Razpeta, izvolili pa še šestčlanski odbor in dva pregledovalca računov. Že takoj na začetku se je v društvo včlanilo nad 50 članov, v leta 1910 jih je bilo že 145. Letna članarina je za mladeniče do 19. leta starosti in za članice znašala polovico vsote, ki so jo plačevali moški člani. Odbor so sestavljali: Andrej Kofol (po domače Krivc, hiš. št. 14) podpredsednik, Andrej Kovačič (Strolh, hiš. št. 23) blagajnik, Ivan Leban (Rejc, hiš. št. 3) njegov namestnik, Jožef Leban (Klak, hiš. št. 18) tajnik, Peter Kovačič (Kralj, hiš. št. 25) knjižničar, njegov namestnik pa Franc Čarga (Čargo, hiš. št. 10). Praviloma je občni zbor odbornike volil za dobo enega leta. Vse do prve svetovne vojne, oziroma zadnjega zasedanja občnega zbora 24. januarja 1915, je vsakoletna sestava odbora ostala skorajda nespremenjena, le vloge odbornikov so se nekoliko menjavale.

Pravila društva, sestavljena 26. oktobra 1908, izpričujejo njegov osnovni namen. V društvu naj bi pri vzgoji članov sledili geslu Vse za vero, dom, cesarja, hkrati pa tudi pospeševali moralno življenje in materialno blagostanje članstva. V ta namen je društvo odprlo knjižnico in čitalnico. V društvenih prostorih je načrtovalo poučna predavanja, shode in govore. Organizirati so nameravali takoi menovano pošteno zabavo, kamor so takrat šteli petje, godbo, igre, deklamacije in razne predstave. Za svoje delovanje so zbirali denarna sredstva s pomočjo članarine, z darili, z dohodkom od društvenih veseljc in z volili. Društveni simbol je bila iz prostovoljnih društvenih prispevkov nabavljena zastava, pod katero naj bi se udeleževali slovesnosti, izletov in pogrebov članov. Ob včlanitvi je vsakdo plačal enkratni znesek v višini 50 kron. Starostna meja za vstop v društvo je bila 15 let, ne glede na spol, člani pa so morali biti katoliške vere. Kmalu so določili tudi zgornjo starostno mejo, ki ni smela presegati 60 let. Poleg rednih so

društvo sestavljali tudi podporni člani, ki so letno prispevali najmanj 1 krono. Predvideno je bilo tudi imenovanje častnih članov. Člani so se smeli udeleževati vseh društvenih aktivnosti, imeli so aktivno in pasivno pravico. Razpravljali so lahko o vsem, le o verskih vprašanjih župnik sam. Odbor je z dvotretjinsko večino sprejemal nove člane, odločal o izključitvah, skrbel za društveno premoženje, za prireditve in izpolnjevanje društvenih pravil. Občni zbor je med drugim sprejemal tudi proračun in zaključni račun, sklepal o spremembah pravil, o predlogih članov in odbora. Določeno je bilo, da ob razpustitvi društva in ko se to ne obnovi ali na novo ustanovi, pripade knjižnica kuracijskemu uradu na Idriji pri Bači, drugo premoženje pa cerkvi sv. Janeza Krstnika.

Društveni prostor s knjižnico in bralno sobo so uredili pri Rejcu. Poskrbeli so tudi za sprejem hišnega reda v bralni sobi. Moški in ženske so imeli bralne ure ločeno. V štirih bralnih dneh sta bila dva dopoldneva namenjena ženskam, dva popoldneva pa moškim. Bralna soba je bila odprta do devete ure zvečer. Časopisov ni bilo dovoljeno odnašati na dom. Za poškodovano knjigo je moral krivec plačati odškodnino oziroma kupiti novo. Zadnje številke časopisov (Primorski list, Domoljub, Slovenski gospodar, Mir) so morale biti vedno na razpolago na bralni mizi. Za knjižni fond so nabavili omaro. Že prvi mesec obstoja društva so zaprosili županstvo pri Sv. Luciji, da bi jim finančno pomagalo pri nabavi knjig. Obljubljeno pomoč so morali nato čez leto dni skoraj z grožnjami izterjati. V začetku leta 1910 so premogli 207 knjig in 13 časopisov. V pol leta so zabeležili 369 izposoj, kar pomeni, da je poprečno vsak član letno prebral pet knjig. Lahko ocenimo, da je bil prispevek k izobraževanju majhnega društva v kraju izredno velik.

Prirejali so različna predavanja za člane, predavatelj je bil često kar župnik Razpet. Prvo njegovo predavanje o zavarovanju v primeru onemoglosti in starosti je bilo že 1. januarja 1909. O socialnih, gospodarskih vprašanjih ter o temah s področja zgodovine je še večkrat predaval. Že kmalu so sklenili povabiti v društvene prostore zunanje predavatelje, ki naj bi mladini svetovali obiskovanje bralne sobe in branje sploh. Junija in julija 1909 so med predavatelji gostili vidne osebnosti, odlične govornike in aktiviste krščansko socialnega gibanja na Goriškem: župnika iz Podmelca Ivana Kovačiča, odvetnika dr. Josipa Dermastio, ki je predaval o oporokah, Franca Kremžarja, ki je govoril o svobodni misli, in dr. Karla Capudra, ki jih je s pomočjo projekcijskih slik popeljal v preteklost Rima. Za nakup projektorja za Slovensko krščansko socialno zvezo v Gorici je nato v začetku leta 1910 prispevalo tudi društvo na Idriji. Septembra 1910 je o francoskih vojnah predaval Josip Godnič, v letih 1912 do 1914 je sledilo še več predavanj o zgodovini in aktualnih razmerah ob balkanskih vojnah. Glede

na idejno politično usmeritev se je društvo povezovalo s Slovensko krščansko socialno zvezo v Gorici, kamor je bilo tedaj vključenih veliko sorodnih društev na Goriškem. Zanimivo je, da zvezi januarja 1913 prosvetno društvo na Idriji ni bilo pripravljeno plačevati letne članarine, kakor je to »zahtevalo«. Izobraževalno društvo je menilo, da zveza ne izpolnjuje svoje obljube, ker ni nakupila knjig za knjižnico.

Delo društva je prekinila prva svetovna vojna, ko je bil kraj ogrožen zaradi soške fronte, prebivalstvo pa je bilo izseljeno. Predsednik društva župnik Razpet je vztrajal v vasi do julija 1917, ko se je bil zaradi nevarnosti prisiljen umakniti v svojo rodno vas Stražo pri Cerknem. Ob odhodu je čez 600 knjig in hranilno knjižico društva izročil podpredsedniku Andreju Kofolu. Po vojni se je župnik Razpet vrnil na Idrijo pri Bači, tam zbolel, bil operiran v bolnici usmiljenih bratov v Gorici, a 2. novembra 1918 operaciji podlegel. V težkih povojnih razmerah Idrčani niso utegnili razmišljati o obnovi društva. S prehodom pod italijansko oblast so nastale tudi upravne in politične spremembe. Že od vsega začetka je imela nova oblast odklonilen odnos do izkazovanja kakršnih koli simbolov slovenstva. Več vaščanov je bilo zaradi javnega proslavljanja praznika sv. Cirila in Metoda zaprtih. S prihodom fašizma na oblast so se po letu 1922 nenehni poskusi zatiranja slovenske besede še okrepili, s številnimi predpisi pa so novi oblastniki brisali slovensko podobo naših krajev. Še zlasti vloga društev, ki so imela kulturno prosvetni namen, je postala toliko bolj potrebna in smiselna.

Za oživitve starega društva je poskrbel novi župnik Ivan Vidmar, ki je avgusta 1921 sklical stari odbor. Januarja 1922 sta potekala občni zbor in seja odbora. Izvoljeni so bili: za predsednika župnik Vidmar, podpredsednik je postal zidarski mojster Anton Skok (hiš. št. 91), tajnik Lucijan Kovačič (Štrollhov, hiš. št. 84), blagajnik Andrej Leban (Štifar, hiš. št. 13), namestnik Franc Kovačič (Kapel, hiš. št. 70). Iz predvojnne sestave odbora sta bila v odbor izvoljena le Anton Leban (Rejce, hiš. št. 3) kot knjižničar in Peter Kovačič (Kralj, hiš. št. 25), ki pa je kmalu umrl. Leban je čez leto odstopil, kmalu za njim pa še Vincenc Maver (Pri Brvi, hiš. št. 12), ki je nadomeščal Kovačiča pri vlogi knjižničarja. Vzrok odstopa so bili med drugim neuspešni dogovori okrog nadaljnje uporabe društvene sobe pri Rejcu, verjetno pa tudi idejna razhajanja. Društvo je sklenilo urediti nov začasni prostor pri Skoku, ki jim je bil pripravljen oddajati prostore brezplačno. Ker naj bi bila tam tudi knjižnica, je Skok prevzel naloge knjižničarja. Med vojno je bilo uničenih veliko knjig, ostale pa so poslovne knjige in nekaj pohištva. Obnovljeno društvo je naročilo več časnikov: Goriška straža, Edinost, Slovenec, Mladika, kasneje pa še Novice, Mali list, Naš čolnič, Gospodarski list, Vigred ter knjige Goriške Mohorjeve

družbe in Goriške Matice. Za pomoč s knjigami so zaprosili celo Slovensko matico v Ljubljani.

V novi državi je bila vloga društev spričo neurejene zakonodaje in neustavljivega pritiska oblasti, da bi jih zatrla, nejasna. Zaradi lažjega dela so se društva povezovala. Tudi v tem obdobju so nastajale zveze društev na podlagi politične usmerjenosti članov. Leta 1922 sta se na Goriškem organizirali dve večji prosvetni organizaciji. Močnejša je bila Prosvetna zveza, ki je zastopala krščanska in narodna načela, njena konkurenčna Zveza prosvetnih društev pa je vključevala tudi društva, ki niso imela v svojih pravilih krščansko-kulturnega načela, ampak so se omejili zgolj na narodnoobrambni značaj.

Že leta 1922 je društvo na Idriji pri Bači pristopilo k Prosvetni zvezi s sedežem v Gorici. Zveza je bila tudi nekakšen posrednik med društvi in upravnopolitično oblastjo. Zaradi lažjega vodenja in nadzora je organizirala več prosvetnih okrožij, znotraj katerih so se povezovala posamezna društva. Avgusta 1924 so predstavniki katoliško usmerjenih prosvetnih društev s Šentviške gore, Pečin, iz Ponikev, Slapa ob Idriji, Bukovskega vrha, Logaršč in Idrije pri Bači ustanovili Planinsko okrožje pod vodstvom predsednika Ignaca Piska, s sedežem na Pečinah. Društvo z Idrije pri Bači so zastopali trije odborniki z Antonom Skokom na čelu. Okrožje je izvolilo odbor, ki se je nato redno sestajal in obravnaval skupne teme. Skupaj so organizirali izlete (Javorca, Sv. Gora, Marijino Celje), tečaje, si izmenjavali literaturo za izposajo v svojih knjižnicah, organizirali skupne prireditve in shode ter med seboj tekmovali na tako imenovanih prosvetnih tekmah. Predstavniki okrožja so se udeleževali zbora Prosvetne zveze v Gorici, kjer so dobili navodila za delovanje in organiziranje. Z včlanitvijo v zvezo in povezavo v okrožje je postalo delo društva vidnejše, bolj aktivno in bolj urejeno. Zveza je za društva organizirala in razporejala predavanja, organizacijske, pevske, telovadne, gospodinjske, gospodarske in druge tečaje, ustanavljala različne krožke. Vse to je vplivalo, da je leta 1924 delo društva na Idriji pri Bači po daljšem pešanju spet zaživelo. S pozitivitvijo delovanja so spet pridobili več privrženecv in nabrali precej članarine. Članarino so plačevali tudi Prosvetni zvezi. Knjižnico, katere vodstvo je prevzela Rezi Rupnik in jo temeljito uredila, so obogatili z izposajo knjig pri društvu na Pečinah in pri Prosvetni zvezi v Gorici. Trudili so se pridobiti kar največ naročil na Naš čolnič, ki je bilo glasilo Prosvetne zveze. Kakor so se predstavniki društva in okrožja udeleževali zborov Prosvetne zveze, so zasedanjem društvenih občnih zborov prisostvovali predstavniki zveze in okrožja. Delovanje društva so okrepila in bogatila tudi predavanja revizorjev ing. Josipa Rustja in prof. Filipa Terčelja, pa tudi predavanje Rada

Bednaržika. Konec novembra 1924 je navzoče na zboru na Idriji pri Bači pozdravil ustanovitelj Prosvetne zveze David Doktorič, ki je poskušal navzoče spodbuditi k poglobitvi društvenega življenja, zlasti vpeljavo društvenih večerov in razširjanje »dobrih časopisov«. Pojasnil je tudi pomen Prosvetnega doma v Gorici, za katerega naj bi se nabiralo čim več prispevkov. Ob volitvah odbora so ostali stari odborniki Ivan Vidmar, Anton Skok, Lucijan Kovačič, Franc Kovačič in Andrej Leban. Na novo so izvolili Luko Groserja (Postrank, hiš. št. 72), Ludvika Kobala, Franca Kosmača in Rezi Rupnik. Na pobudo slednje so na Idriji pri Bači 21. novembra 1924 ustanovili dekliški krožek. Bil je prvi v okrožju in je štel devetnajst članic. Odbornice so se udeleževale zborov Prosvetne zveze, različnih tečajev in predavanj. Na sestankih so prebirale predvsem članke za splošno izobrazbo, organizirale so čajanke z igricami, petjem in deklamacijami, katerih so se udeleževale tudi gostje iz Gorice in sosednjih krožkov. Udeleževale so se romanj, precej pogostih tekmovanj dekliških krožkov pa nekoliko manj. Aktivne so bile pri vseh domačih društvenih prireditvah.

Okrepljeno 54-člansko društvo si je januarja 1925 zadalo prvo zahtevnejšo nalogo. Po nasvetu tajnika zveze so naštudirali in uprizorili Krekovo trodejkanko Tri sestre. Zaradi raznih ovir s prijavljanjem predstave so jo morali večkrat preložiti. Med pripravami jih je 23. februarja 1925 prizadela smrt predsednika društva župnika Ivana Vidmarja. V spored prireditve so morali zaradi zahtev novih oblasti vnesti tudi italijansko deklamacijo, izbrali so še dve Gregorčičevi pesmi. Izbor pesmi in vodenje pevskega zbora sta bila v rokah že omenjenega Franca Kosmača, očeta pisatelja Cirila Kosmača (po domače Bukovčev), s Slapa ob Idrijci št. 44. Pri režiji igre je sodeloval tudi predsednik okrožja. Oder in kulise so si sposodili pri sosednjih društvih, nekaj pa so naredili sami. Na prireditvi so nastopili tudi tamburaši iz Podmelca in pevci s Slapa ob Idrijci. Po končanem programu je bil srečelov in šaljiva pošta. Prireditveni prostor v okrašenem stogu Ignaca Kovačiča (Tesnar) je bil kljub slabemu vremenu v nedeljo, 28. aprila 1925, polno zaseden.

Opogumljeni z uspelo aprilsko prireditvijo, so že maja sklenili pripraviti nov nastop. Zaradi poletnega dela na poljih in senožetih so s komedijo Trije ptički nastopili šele 11. oktobra 1925. Zanj so sami pripravili kulise. Časopis Goriška straža je pohvalno pisal o nastopu igralcev, okrcal je le nekatere nerodnosti, ki so se dogajale na odru. Kritično je ocenil tudi vse spremne pevske in instrumentalne nastope, pohvalil pa je tudi prijetno vzdušje na koncu prireditve, ko so se pozabavali s šaljivo pošto, prijateljskim razgovorom in prostim petjem. Obisk prireditve je bil malo manjši kot meseca aprila.

S prireditvami, med drugim so počastili tudi spomin na sv. Cirila in Metoda, si je društvo na občnem zboru v začetku decembra 1925 prislužilo tudi popravek sprva slabe ocene predsednika Planinskega okrožja. Člani so pridno brali, 41 jih je v letu dni prebralo 320 knjig. Predsednik okrožja je članom priporočil, naj se *»trdneje oklenejo društva, ker se bodo prepozno kesali, če ne bodo uporabljali dobrin, ki jih ta nudi.«* To je bil čas, ko je bilo vse bolj jasno, da je obstoj društva vprašljiv, ker oblast pravil delovanja društva še ni potrdila. Na omenjenem občnem zboru je bil izvoljen nov odbor. Predsednik je postal Franc Kovačič, odborniki pa Luka Kačar (Logarč, hiš. št. 46), Luka Groser, Rozina Leban (Rejc, hiš. št. 3), Marija Kovačič, Feliks Bavdaž (Grudenčer, hiš. št. 24), za pregledovalce računa so izvolili Joahima Kovačiča in Lucijana Kovačiča. Nov odbor je že kmalu sklenil, da bodo igrali igro Na dan sodbe, ki so jo nato uprizorili na velikonočni ponedeljek, 5. aprila, v prostorih Ignaca Kovačiča. Po končani igri so se predstavili še z veseloigro Tihotapci, spet pa so nastopili tudi podmelški tamburaši. V glavnem je bilo v tem obdobju čutiti nekoliko drugačen odnos med društvom in zvezo v Gorici. Zaradi pomanjkanja časa se društvo ni odzivalo na razne pobude iz zveze za udeležbo na tečajih in romanjih. Zavrnilo pa so tudi pobudo, naj bi prispevali za slikovni projektor, češ da nimajo denarja. Sklenili pa so se udeležiti skupne prireditve okrožja na Slapu s pevsko točko. Na kritike s strani zveze o neaktivnosti pri pripravi predavanj so odgovarjali, da nimajo v društvu svojih predavateljev in ne primernih prostorov za prireditve. Prislužili so si tudi kritiko zveze zaradi neukrepanja proti *»plesni norosti«* ki se je dogajala na Idriji pri Bači. Ples je namreč veljal za izredno nemoralno početje, vredno vsega obsojanja.

Konec leta 1926 je na občnem zboru predsednik ocenil preteklo delo, rekoč, da v letu 1926 društvo *»ni posebno dobro delovalo, ker so od oblastev že nekaj časa sem prepovedane vse javne prireditve. Spomladi smo sicer priredili lepo uspelo prireditev, potem pa je moralo društvo notranje delovati. Svojo prireditev smo hoteli prirediti v Cerknem, pa nismo mogli dobiti za to primernega prostora. Nameravali smo prirediti izlet v Čepovan, a so se ravno zadnji čas pojavile nepredvidene zapreke... Moj namen je bil, da bi društvo začelo prirejšati društvene večere. Za enkrat pa smo morali še odložiti. Upam pa, da bode društvo v prihodnjem letu uspešneje delovalo. Pozivam vse člane, da se društva tesneje oklenejo. Vsi naj bodo med seboj kakor bratje in sestre in naj ne prezirajo eden drugega, ker le tako bo moglo društvo uspešno delovati za ljudsko prosveto in izobrazbo.«* Po končanih poročilih je društvo izvolilo odbor v sestavi: Vincenc Maver, predsednik, odborniki pa so postali: Luka Kačar, Josip Šuligoj, Josip Manfreda, Luka Grosar in Joahim Kovačič. Pregledovalca računov sta postala

Lucijan Kovačič in Ignacij Balog. Zaradi negotove usode društva, oblast je skorajda po tekočem traku prepovedovala in ovirala delovanja slovenskih društev, so odborniki sprejeli več preventivnih ukrepov. Vse knjige so sklenili prepisati na zanesljive društvene člane. Denar, ki je ostal na društveni hranilni knjižici so sklenili dvigniti.

V letu 1926 je društvo na Idriji pri Bači prejelo veliko vabil sorodnih društev iz sosednjih vasi na prireditve. (Grahovo, Poljubinj, Ponikve, Prapetno, Marijina družba v Tolminu, Ljubinj, Lom, Volče, Cerkno).

Napetost ob vprašanju o obstoju društva se je stopnjevala tudi v letu 1927, saj je odbor že januarja razpravljal o ukrepih za varnost društva. »*Ker so nam fašisti zagrozili, da nam društvo uničijo, ker nimamo v čitalnici nobenega italijanskega časopisa, so sklenili naročiti italijanski dnevnik Il Popolo d'Italia in ilustrirani tednik La Domenica del Corriere.*« Grožnje fašistov so Antona Skoka pripravile k odpovedi gostoljubja društvu, zato se je to preselilo na hiš. št. 13 k Lebanu (Štif), nato pa na hiš. št. 72 (Postrank). Kljub težkim razmeram je društvo pripravilo pustni večer, na katerem so odigrali burko v dveh dejanjih Kmet Herod, poleg tega pa so uprizorili še več pevskih točk in deklamacij, igrali šaljivo pošto in volili kralja ter kraljico večera. Spregovorila sta tudi predsednik in tajnik, ki sta opozorila, naj bi se nesoglasja v društvu in na vasi ne razčiščevala v političnem časopisju, kakor se je dogajalo. Kritike, ki so bile v časopisju tudi na rovaš nemoralnega vedenja, so poskušali rešiti z nekoliko nenavadnim ukrepom. Na seji odbora pomladi 1927 sta bila namreč tajnik in predsednik društva določena, da bosta nadzorovala plese na vasi, da bodo potekali pošteno in pametno brez preteпов. Knjižničar in gospodar pa sta bila zadolžena poskrbeti, da bi bilo v vasi čim manj kletvine in kartanja. Tudi za pustno prireditev so določili dva reditelja, ki naj bi skrbela za red in mir. Zaplet z župnikom Valentinom Pircem, ki je nastal zaradi tega, ker je brezplačno izposojal knjige, društvena knjižnica pa je ostala brez obiskovalcev, so sklenili rešiti z osebnim razgovorom. Podpredsednik in tajnik naj bi ga prosila, da bi za primerno odškodnino posodil knjige društvu ali pa naj »*preneha posojati knjige občinstvu.*« Župnik je konec januarja 1927 postal član društva.

Najverjetneje zaradi obrekovanj in omenjenih ukrepov pa tudi zaradi dolgov okrožja, ki bi ga moralo pokrivati tudi domače društvo, je tajnik Šuligoj odstopil, gospodar društva Joahim Kovačič pa ni več prihajal na seje in ni želel sodelovati. Društvu je grozil sklic izrednega zbora, a so zadeve rešili z nadomestnimi člani na manjkajočih mestih v odboru.

Zadnja znana igra, ki naj bi jo uprizorili v jesenski sezoni leta 1927, je bila Razvalina življenja. Od avgusta 1927 naprej o društvenem delovanju ni

bilo več vesti. Njegovo delovanje se je preselilo v ilegalo. Društveniki so se zbirali pri Andreju Manfredi (Cibc), zunaj vasi. Z ilegalnim zbiranjem slovenske literature sta nadaljevala tudi nekdanja društvenika Vincenc Maver in Anton Leban ter bila zato konfinirana.

Po drugi svetovni vojni je decembra 1945 društvo zopet začelo javno delovati, takrat z imenom Prosvetno društvo Idrija pri Bači in novodobno politično opredelitvijo. V začetku je bilo njegovo delovanje opazno, potem pa je počasi ugašalo in dobilo novega zaleta šele sredi petdesetih let z novim nazivom Prosvetno društvo Ivan Zlatoper. Povojno obdobje pa bo morda kdaj drugič domena kakšne posebne raziskave.

Viri in literatura:

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, *Izobraževalno društvo Idrija pri Bači*, t. e. 1

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, *Občina Sv. Lucija*, t. e.: 61, 82, 84

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, *Krajevni ljudski odbor Idrija pri Bači*, t. e. 7

Archivio di stato di Trieste, I.R. Luogotenenza del Litorale, società, busta 15
Naš čolnič, 1923-1928

Goriška straža, 1918 -192

Soča, 1908 – 1914

Gorica, 1908 – 1914

Edinost, 1911, 1927

Novice, 1927

Ročni kažipot po Goriško-Gradiščanskem za leto 1907, 1911

Koledar Družbe sv. Mohorja za leta 1908, 1909, 1910

Vlasta Tul, Izobraževanje odraslih v okviru društev na Goriškem v obdobju med obema vojnama, *Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih*, zv. 8, Kranj 1999, str. 256 – 270

Branko Marušič, Pregled društvene dejavnosti v Avstrijskem primorju (1848-1918), *Annales, Anali za istrske in mediteranske študije*, Koper 1999, str. 163-193

Vlasta Tul, Izobraževanje odraslih v okviru društev od 1850 do prve svetovne vojne, *Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih*, zv. 10, Kranj 2000, str. 341 – 370.

Kosovelovi v Tomaju

Mira Cencič

Tomaj, starodavno središče Krasa, nekdanj pomembno cerkveno središče z dekanatom in samostanom šolskih sester, kulturno središče s starodavno šolo in prosvetnimi organizacijami, bi bil še bolj pozabljen in mrtev, če bi v njem ne doraščal največji pesnik Krasa.

Srečko Kosovel je tu vsrkaval vase svojstveno kraško pokrajino in tako v svojih literarnih umetninah ponese v svet lepoto Krasa, temnih borov, kame-

Tomaj v 20. letih prejšnjega stoletja

nite gmajne in zelenordečih brajd ter to kraško vas za vedno zapisal v literarno zgodovino. Četudi je moral zgodaj od doma, je bila tam njegova družina, mati, oče, tam je bil njegov dom, od tam se je ogrevala njegova misel, tja ga je vlekle srce in tja je segalo njegovo domotožno hrepenenje. Ta tomajski svet

je sooblikoval njegovo osebnost, postal je del njega, ki ga je nosil v sebi in s seboj. Hkrati pa je on in vsa družina nadučitelja Antona Kosovela sooblikovala podobo kraja in soustvarjala utrip vasi skoraj celo 20. stoletje.

Anton Kosovel je nastopil učiteljsko službo v Tomaju 20. oktobra 1908.⁽¹⁾ Takrat se je njegova sedemčlanska družina naselila v šolski stavbi. Otroci, Stano (1895), Tončka (1897), Karmela (1898), Anica (1901) in Srečko (1904), so bili v starosti od štirih do trinajst let.

Anton Kosovel je prinesel s seboj dragocene šolske izkušnje, ki si jih je pridobil, potem ko je maturiral na učiteljski v Kopru, na osnovni šoli v Šempasu, Dutovljah in Sežani. V Sežani si je Anton ustvaril družino s Katarino Stres (1894) in tu se jima je v zakonu rodilo pet otrok.

»Nad otroki je držala skrbno roko mati Katarina, ki je bila blaga ženska, verna, dobra, pohlevna in finega obnašanja. Njeno naravo sta najbolj podeovala hči Anica in sin Srečko.

Oče Anton je bil strog in zahteven, preudaren in gospodaren, njegove značajske lastnosti sta imela sin Stano in hči Tončka.«(2)

Šolska stavba je imela prav tako zunanjo podobo, kot jo ima danes.(3) Tu, na lepem razglednem kraju, je Kosovelova družina preživela svoja najlepša leta (1908-1924). Srečko je tu odraščal, dozoreval ter doživljal lepoto Krasa in svojstvenost kraških ljudi.

Družina se je v kraju hitro vživela. Nadučitelj je svoje sposobnosti udejanjal na šolskem, kulturnem in gospodarskem življenju kraja. Domačini pa so mu hvaležno vračali z izrazi spoštovanja in ugleda pa tudi z darovi, izbranimi kmetijskimi pridelki, kot je bil takrat običaj. Gospe Katarini so v gospodinjstvu pomagale Požarjeve ženske, največ Nežka in potem Pavla.(4) Kruh za veliko družino pa so pekli pri Gorupovih.(5)

Mati Katarina in oče Anton Kosovel

Kosovel je v tomajski šoli nasledil bogato šolsko materialno in kulturno dediščino svojih predhodnikov. Nadučitelj Anton Kosovel je vodil tomajsko deško državno šolo od leta 1908 do leta 1924. Deklice so obiskovale samostansko šolo. »Fantovsko« šolo je takrat obiskovalo povprečno 130 učencev, ki sta jih poučevala dva učitelja.

Ko se je Srečko šolal na tomajski šoli, je nižjo skupino, to je prvo, drugo in tretje šolsko leto poučeval Franc Černe (1906-1915), potomec tomajskih Černetov. V spominu svojih učencev je ostal kot fizično močan, ki je rad kdaj pa kdaj v šoli zaklel in koga izmed učencev tudi natepel.

»Učenik« Anton Kosovel je v Tomaju poučeval vedno višjo skupino, to je učence od četrtega do osmega šolskega leta. Bil je izvrsten učitelj, zelo razgledan, ki je izredno zanimivo poučeval zemljepis, prirodopis in zlasti zgodovino. Ukvarjal se je tudi s praktičnim kmetijskim poukom in dečke učil cepiti sadno drevje ter gojiti trte. Učenci so veliko prepevali, tako je vzgojil močan rod pevcev za zborovsko posvetno in cerkveno petje. Kot neobvezen predmet je poučeval nemščino, in sicer iz posebnega štipendijskega sklada iz zapuščine kanonika Jakoba Černeta-Fabianija. Tako so imeli tomajski otroci več možnosti za nadaljnje šolanje, saj je bila nemščina še vedno pomemben predmet v srednji šoli. Bil je dosleden, strog in pravičen vzgojitelj. Ljubil je red in disciplino, ki pa jo je bilo, pri tako velikem številu doraščajočih fantov (okrog 70), težko doseči. Zato je včasih uporabljal tudi šibo. Takrat je pogledal čez naočnike, pokazal na zemljevid in vprašal: »Vidiš Kanin«? – to je pomenilo, da bo dal poredneža na kolena in ga po zadnjici natepel.

V višji skupini je Anton poučeval tudi svojega sina Srečka. »posadil ga je v prvo klop poleg Draga Turka iz Šepulj, da ga je lažje »selciral«. Z njim je bil še strožji kot z drugimi učenci. Če ni kaj prav povedal, ga je pred vrstniki osramotil, včasih pa ga je grajal po nemško. Srečko je takrat molčal in povetil glavo.«(6) Šolska kronika priča, da je že tisti čas Srečko nastopal na šolskih proslavah. Leta 1914, ob 65. obletnici vladanja cesarja Franca Jožefa, je deklamiral pesem Moja Avstrija.

Mladino je nadučitelj vsestransko vzgajal. Svojim učencem je želel vcepiti značajnost in moštost. Tomajskim fantom je ostalo v srcih poslovilno naročilo: »Fantje, bodite možje in nikomur hlapci«.

Razmere v šoli so se močno poslabšale po izbruhu 1. svetovne vojne, zlasti v letih 1915-17, ko je postal Tomaj zaledje bojne črte in je bila šolska stavba in vsa vas polna vojaščine.

Konec vojne 1918 je bil ves Tomaj v trobojnicah in v cerkvi je bila velika slovesnost narodovega vstajenja, ki se je udeležila vsa šolska mladina v spremstvu učiteljev. Toda že 19. novembra 1918 so Tomaj zasedli Italijani. Novi sežanski glavar je 2. januarja 1919 povabil šolske vodje v Sežano, se jim priporočil za sodelovanje in napovedal uvajanje učenja italijanščine.

Nagle spremembe v šoli so se zgodile 1. oktobra 1923, ko je v Italiji že vladal fašizem in ko je začela veljati Gentilejeva šolska reforma, ki je priznavala v državi le en učni jezik. Anton Kosovel je moral leta 1924 prisilno v pokoj.

»Učenik« Kosovel je bil dejaven tudi v gospodarskem življenju kraja. Pomemben je bil kot pobudnik umnega kmetovanja, predvsem sadjarstva in vinogradništva. Za to dejavnost se je usposabljal že med šolanjem na učiteljišču v Kopru. Kmečkim gospodarjem je bil svetovalec, sodeloval pa je tudi v tomajski vinarski zadrugi. Vodil je večerne kmetijske tečaje v Tomaju, Dutovljah, Skopem, Koprivi in Dobravljah. Strokovnost teh tečajev je še leta 1930 priznala kraljevina Italija, saj so absolventi dobili državna spričevala.(7)

Tudi sam se je praktično ukvarjal s kmetijstvom. Na Brdu v Tomaju si je kupil nekaj zemlje, kjer si je uredil lep vinograd in vzgledno vzdrževal vrt. Poskrbel je tudi kozo, ki jo je Srečko z veseljem pasel.

Gospod Kosovel in hčerka Antonija sta se trudila in tudi dosegla, da so se zavarovale pri zanesljivih zavarovalnicah številne tomajske kmetije. Upokojeni učitelj je bil zastopnik zavarovalnice Generali v Trstu in tudi sam opravljal zavarovalno dejavnost.(8)

Pri Kosovelovih je bila nekakšna advokatura in notarstvo. Ljudje so prihajali, a ne praznih rok, po pomoč in nasvete. Anton in Antonija sta pisala raznovrstne prošnje, pritožbe, oporoke, pomagala sta izpolnjevati

različne obrazce, za invalidnino, pokojnino, zavarovalnino, v nemščini, italijanščini in slovenščini. Materialna sled tega njihovega dela je opazna tudi v Srečkovi zapuščini, saj so nekateri njegovi rokopisi na dvojezičnih in italijanskih obrazcih.

Anton Kosovel je bil dejaven tudi v kulturnem življenju kraja.(9) V tamburaškem orkestru je igral berdo. Vodil je prosvetni moški pevski zbor. Občasno je vadal tudi cerkveni mešani pevski zbor in učiteljski kvartet. Nekaj časa je orglal in vodil petje v Skopem.

Kot pevovodja je bil zelo uspešen in cenjen. Bil je izredno muzikaličen, imel je izvrsten posluh in prijeten bariton ter je veljal za glasbeno kapaciteto.

Tudi **Srečko**, Antonov najmlajši sin, je zvesto deloval v tomajskem društvu, predvsem v igral-skem krožku. Čeprav je odšel po osnovni šoli na realko v Ljubljano in tam nadaljeval študij na filozofski fakulteti, se je pogosto vračal. Sodelovanje v društvu ga je izredno veselilo, obiskoval je veselice, nastopal in režiral, kar potrjujejo pričevanja in njegova pisma. »V društvu v vasi je življenje in upam, da bo veselica že v polovici avgusta. Pridite takrat v Tomaj«, je prijazno vabil julija 1921 svojo sošolko Nado.(10) Že naslednji mesec je spet navdušeno poročal: »Ob osmih zvečer je veselje v društvu, polno veselih devojk in mladeničev, pojemo: Njive pa so za pšenico, a pšenica za kolače, a kolači za devojke, a devojke za junake. Potem igramo Verigo, jaz sem starec, ded Primož«.(11)

Srečko Kosovel

Da je potekalo bogato kulturno življenje tudi med poletnim delom, kot da bi slutili, da so slovenski besedi dnevi šteti, je razvidno tudi iz naslednjega njegovega sporočila »Sedaj smo imeli veselico, pa ne v Tomaju, takoj poleg 10 minut od Tomaja. In bilo je lepo, to se pravi robato, ampak pristrčno.«(12) Naslednje leto med počitnicami je imel Srečko že vlogo režiserja. Društvo, da bi primerno proslavilo 25-letnico delovanja, je pripravljalo veličastno odsko predstavo Miklova Zala. Igro sta režirala študenta Srečko Kosovel in Anton Gorjup. Srečko je z veliko vnemo sodeloval pri postavljanju odra, »skakal« je po gratunah, ki so jih fantje pripeljali, da bi na njih postavili oder.(13) Toda, ko je bilo na Polakovem borjaču vse nared, oder pripravljen, kulise postavljene, so med generalko pridrveli razjarjeni škvadrsti, razgnali igralce in gledalce ter razbili vse, kar se je razbiti dalo. O tem dogodku je Srečko zaradi cenzure nejasno in medlo sporočal Franici Obidovi: »Danes sem delal za društvo; bila je napovedana veselica, pripravljeno

vse – sedaj pa so jo prepovedali – zakaj – ne vem, mogoče zaradi mojega govora: tako živimo in čakamo.« Svoje notranje razpoloženje pa je naslikal z besedami »... gledam skozi okno v nebo, kjer bežijo beli oblaki nad šelestečimi latniki, smrtna jesen prihaja težka. Globine duš so žalostne in mrzel hlad stiska srca.«(14)

Temu dogodku je kmalu sledil napad fašističnih škvader na društveni tamburaški orkester, ko je nastopal v gostilni v Šepuljah. Fašisti so z zmagoslavnim vpitjem razbili berdo, to je glasbilo, ki ga je pred 1. svetovno vojno igral Kosovel.(15)

Zaradi nasilja je začelo delovanje društva hirati. Vodstvo je prevzel župnik Albin Kjuder. (1924 – 1928). Da je bil vsak javni nastop vprašljiv, je videti iz Srečkove skrbi, ko 26.2.1924 sprašuje očeta »Ali je veselica, o kateri si pisal, uspela?«(16) Prijatelju pa je prizadeto napisal: »Tu so sicer na splošno obupne razmere, toda človek, ki pije zaporedoma grenkobo, mu grenkoba že več ne škoduje. Bojim se le za naše ljudi, da ne bodo vzdržali.«(17) »Zdaj nam razpuščajo društva in ustanavljajo Lego nazionale«... jugoslovanski delegati pa pijejo bratovščine... itd.(18)

V zadnjem pismu, ki ga je dobil od sestre Anice 11.2.1926, ko je bil že bolan, pa je zvedel o hišni preiskavi na domu pri Kosovelovih in na nekaterih drugih domačijah.(19) Društvo je živetarilo in zaradi prisile se je razpuščilo jeseni 1928. Tako je prenehalo javno kulturno udejstvovanje tudi Antona Kosovela.(20)

Srečko je bil tudi sicer povezan s krajem in ljudmi. Toda 78 let po njegovi smrti komaj najdemo še koga, ki hrani nanj osebni spomin. Več nam pove njegova zapuščina. Ljubil je Kras in kmečko življenje. Njegov pristni globoki čustveni odnos do te zemlje ni potrebno dokazovati. Zapel ji je nedosegljivo »odo« v svojih pesmih. Da je bil v tem okolju srečen, nam je sam povedal v svojih pismih.

Odhod od doma je bil zanj otožno slovo. »Vlak je prišel in odpeljal, nič ni vprašal, če gremo radi ali ne. Nič se ni pomudil za zadnjim ovinkom, ko je izginjal sivi hrib in na njem Tomaj in ves prisrčen dom.«(21)

Vrnitev domov mu je pomenila hrepenenje. »Ob tem času bi se že imel peljati domov, tako bi drsel ta vlak, da bi se smejal srce, pa grem šele jutri, seveda samo za malo časa, za en dan, toliko, da oči poljubijo to zemljo, pa se spet vrnem.«(22)

Življenje doma je bila sreča. »Sploh se mi zdi, da dobim več, če stopim na naš hrib in pregledam Kras, kakor če bi stal ne vem kje tam gori v brezizrazni Kranjski in zato ga imam rad in se tolikokrat vračam tudi od tam gor v mislih nanj.«(23)

Dom mu je pomenil zdravje. »Doma sem se zelo popravil ... Saj veš! Vsi

vtisi so zeleni. In to je zdravo. Naj sem »zaljubljen« ali karkoli, vse je zeleno, tako blagodejno zeleno in dobro.«(24)

Ljubljana je bila zanj žgoča morija. »Ljubljana mori s svojo meglo in s svojo moralo; ... zdaj šele vem, kaj je Kras... Da je na Krasu sonce, v Ljubljani megla, mrzla, žgoča ...«(25)

Priklepal in osrečeval ga je dom in domači kraj tudi s svojim idiličnim in trdim življenjem. »Doma sem bil presrečen, imamo eno kozo in enega luškanega kozlička, ki skačeva po otročje skupaj.«(26) Povsem se je vživel v kmečno življenje kraja. »Postal sem kmet ... Človek se lahko pogovarja z našo lepo materjo zemljico. – Tudi idilo pastirskega življenja okušam, pasem vsak dan ... Tako lepo je – «(27)

»Doma živim na videz monotono, na zunaj brezplodno, v resnici pa delam, čitam, pišem.«(28) Počutim se dobro... od kar sem prost kakor ptič in imam poleg sebe edino rogato družico – kozo. Sedim na paši in gledam v zrak, kakor da lovim golobe – golobov od nikoder ni – .«(29)

Srečen je bil tudi s kraškimi ljudmi: »Tukaj ljudje so popolnoma drugačni. Jaz jih ljubim, ker so naravni in niso glumači, ki bi prodajali svojo gibkost za vsak denar.«(30) Med preprostimi ljudmi ni bil tujec in ni bil izoliral, vzvišen, temveč dostopen in zgovoren. »Ob nedeljah politiziramo z očaki in fanti itd.«, je zadovoljno poročal prijateljici.«(31) »Kadar me kdo obišče, kramljamo, v vročini žagamo s škržati, drugače beremo z očmi po latnikih in iščemo grozdja, ki ga ni.«(32)

Vključeval se je v vaško življenje. V vasi je bilo polno deklet in fantov. Mladina se je v tistih časih družila, prepevala, se pogovarjala. Bilo je živahno in veselo, kljub tragični situaciji. Srečko je ohranil prijateljske odnose s svojimi nekdanjimi sošolci, tesneje se je povezoval s tistimi redki-mi vrstniki, ki so študirali.

Srečko je cenil tudi takratnega župnika Matijo Silo. »Danes grem k našemu kanoniku, ki mnogo ve, in bom mogoče še marsikaj izvedel. Realnost, ki mi je bila včasih deseta briga, mi je danes zanimiva stvar in zadovoljen sem z vsakim še tako majhnim spoznavnim profitom.«(33) Srečko je ob 60-letnici mašništva v spominskem članku počastil tega duhovnega velikana kot znanstvenika in dušnega pastirja, omenil pa je tudi krivice, ki so se ostarelemu župniku dogajale.(34)

Da so mu bili Tomajci pri srcu, je čutiti tudi v njegovih pismih, ko posameznike omenja in ko domače sprašuje o tem in onem.(35)

Kaj pa dekleta? Kateri je bil najbolj naklonjen, morda je bil zaljubljen? zanima raziskovalce Srečkovega življenja.

Najbolj verodostojno je na to vprašanje kar sam odgovoril: »Sicer premore Kras nekaj lepih deklet, pa vendar človek nima rad srčnih motenj...

Škoda, da me imajo ljudje za modrejšega, kakor sem, in se moram modrejše držati, kot bi se rad.«(36) Tako približno zvenijo tudi izpovedi njegovih prijateljev in sodobnikov. Družil se je z mladimi, tudi z dekleti, kar je bilo značilno za vaško življenje. Že zaradi tega, ker je bil učiteljev sin, se ni smel sprostiti. Med vrstniki in vrstnicami je bil ljubeznjiv, duhovit in dostojanstven. »Njegovo zadrževanje me je spravljalo v zadrego in obzirnost. Ko je prišel enkrat k nam, ko sem bila sama doma, mi je bilo zelo nerodno. Iskala sem krožnik, da bi mu ponudila češenj. Opazil je mojo zadrego, mi vzel koš iz rok in hudomušno pripomnil, kar koš mi daj, tako je najboljše«, se je spominjala njegova dve leti mlajša vrstnica.(37)

*Tomajski pevski zbor pod vodstvom
Antona Kosovela*

Katera je bila njegova simpatija? Kdo je bila njegova »gorečka«? So spraševali novinarji, ko so bile Srečkove vrstnice še pri polnem zdravju. Na ta vprašanja so radovedneži dobili naslednji odgovor: »Srečko je najrajši pokramljal z Marico Požarjevo. Bila je tajnica Prosvetnega društva. Njena mama Nežka je občasno pomagala v gospodinstvu pri Kosovelovih, tako sta se že kot otroka igrala. Tudi opis gorečk okoli »štirne« popolnoma ustreza Požarjevemu borjaču. Izrazi ljubezni pa so verjetno le hrepenenje

mladega človeka po ljubezni, bolj izraz zaljubljenost v ljubezen kot v dekle.«(38)

Neprijazen čas pod fašizmom se je vedno bolj zaostroval in razmere so se hitro slabšale. Razmere je Srečko takole opisal: »Pri nas je žalostno, žalostno, naša zemlja je požgana, samo sonce jo je ožgalo in ogenj sovraštva. Velika vera nas usposablja, da jo ljubimo. Jaz jo zelo ljubim – to vidim šele, ko hodim po njej in se mi stesni misel na moj ozek, ozek domači kraj.«(39) Dve leti kasneje pa je takole potarnal: »Na Primorskem je obupno. Ljudje se selijo v Ameriko trumoma. – Če je pravičnost in če je sploh še kaj, bo strašen potres. Povsod. Jaz upam vanj. Treba je pripravljati spočetka. Meni že zdaj ni obstati. Če bi vedeli ljudje za silo, ne bi umirali.«(40)

To nasilje je občutila tudi Kosovelova družina. Hudi nacionalistični pritiski fašistične avangarde so utrujenega in ostarelega nadučitelja močno prizadeli, materialno in duhovno. Zapostavljenje in poniževanje okupatorske oblasti je izhajalo iz njegove narodnobudiljske in kulturno-prosvetne vloge. Za družino se je začelo trdo življenje. Denarja je primanjkovalo. Srečko je potreboval le ubožno spričevalo, da bi z njim dokazal, da je brez gmotnih sredstev, kar je bilo

potrebno, da bi ga sprejeli v kolegij. Takratni župan v Tomaju mu tega spričevala ni podpisal. Zavlačeval je in oviral tudi izdajo potnih dovoljenj za Jugoslavijo za Kosovelove študente.(41)

Dne 1. septembra 1924 je nadučitelj Anton dobil upokojitveni dekret. S tem je bila povezana takojšnja izselitev iz šolskega stanovanja in številne dileme kam? Začasno se je nadučiteljeva družina naselila pri Markotovih, v sosednji kmečki hiši, ki je bila takrat prazna, in odločili so se za zidavo lastne družinske hiše.

Tako so v letih 1924/25 Kosovelovi gradili na koncu vasi na Fabjanjevem zemljišču prijazno vilo. S svojimi dohodki upokojeni učitelj v letih gospodarske krize in spričo stroškov, ki jih je imel s študijem svojih otrok, ne bi zmožl tolikšnih finančnih bremen brez velike naklonjenosti vaščanov. Krivice so spodbujale hvaležnost, sočutje, spoštovanje in požrtvovalnost. Gradnjo hiše je kreditirala tomajska hranilnica in posojilnica. Pri gradnji so pomagali vaščani. Marsikateri lepo obdelan kamen je v kamnolomu šel na kup odpadkov, ki so ga potem odpeljali na Kosovelovo gradbišče. Fantje so pomagali s prostovoljnim delom, »roboto«, saj je bilo v vasi dosti brezposelnih mladeničev, ki niso pozabili učiteljevega naročila: »Bodite možje in nikomur hlapci.«

V lastno hišo so se Kosovelovi preselili oktobra 1925, a tu je imel Srečko, takrat študent v Ljubljani, dom le zadnjih sedem mesecev življenja.

Kosovelovo družino je zadelo najstrašnejše, kar se družini more zgoditi. Nekaj več kot pol leta po vselitvi v lastni dom je 27. maja 1926 zaradi vnetja možganske mreže umrl najmlajši sin Srečko, star komaj 22 let. To je Kosovelovo družino zelo potrlo, prizadelo pa je tudi vse Tomajce, posebno vrstnike.

»Vest o smrti se je raznesla kot blisk in še tisti večer so pritekla domača kmečka dekleta in mu napravila mrtvaški oder. Domača dekleta so mu spletla sedem velikih svežih vencev in nanesla belega cvetja za njegovo zadnjo pot.«(42) Srečkov pogreb je bil veličasten. Župnik Albin Kjuder, ki je leta 1924 prevzel Tomajsko faro in je stal Srečku ob strani v njegovem smrtnem boju, je vodil pogrebno svečanost. Vodil je tudi petje na domu, v cerkvi in na pokopališču. Pokopal ga je duhovnik Henrik Šonc, domačin, ki je tudi vpisal v mrliško knjigo. Somaševal pa je tudi tomajski kaplan Alojz Žgur. Tako so njegove ostanke blagoslovili »trije duhovniki, ki so Srečka imeli radi.«(43) »Vsa pot od doma do pokopališča je bila posuta s cvetjem in grob je bil ves ovit z belim papirjem ter je imel na dnu samo belo cvetje.«(44) Belo oblečena dekleta in dekletca so mu nosila šopke in vence. Štirje sošolci, kmečki fantje, so Srečku izkopal grob, ga odnesli iz domače hiše in ga položili k večnemu počitku, to so bili: Alojz Gorup (Sardalinov),

Miro Gorup (Gorupov), Viktor Šonc (Zabrič) in Miro Žvab (Žvabov). Študenje pa so ga odnesli od doma do pokopališča, pokopalci domači fantje pa so ga spremljali ob trugi. (45) V imenu prosvetnega društva Tomaj in tomajske mladine se je od Srečka poslovil Mile Šonc – Zabrič. Na pogrebno svečanost so prihтели ljudje z vsega Krasa in iz širše okolice, pa tudi študentje iz Ljubljane, ki so mu po poslovilnem nagovoru spustili v grob šopek cvetja s slovensko trobojnico. Čudno, da orožniki, ki jih je bilo polno pokopališče in so nadzorovali vsako kretnjo okrog groba, so to prezrli, hote ali nehote.

Za Tomajce je bilo to ganljivo spoštovanje in iskreno žalovanje za Srečkom, za človekom, za priljubljenim domačim mladeničem, sošolcem, vrstnikom, kulturnim delavcem in sinom spoštovanega učitelja, bolj kot za pesnikom.

Veličine Srečkovih pesmi domačini niso dobro poznali. Pesniška zbirka do takrat še ni izšla, njegove pesmi so bile objavljene v dijaških in drugih listih v Ljubljani, ki Slovencem pod Italijo niso bile legalno dostopni. Ko pa so Srečkove pesmi izšle ob obletnici njegove smrti, so si jih poskrbeli v marsikateri domačiji, kljub preganjanju slovenskega tiska in nevarnosti pri tihotapljanju čez mejo. V pesmih se jim je predstavila druga dimenzija Srečkove osebnosti. Čudili so se otožnosti, ki je vela iz njih, saj ni ustrezala duševni podobi ljubeznivega, sproščenege, vedrega, veselega mladeniča. (46)

Tako sta oče Anton in mati Katarina pokopala svojega najmlajšega sina. »Ob misli na ničevost sveta in ob krivicah italijanske oblasti, ki ga je načrtno uničevala in izzivala, se je mož (Anton) poduhovil«, je zapisal župnik Albin Kjuder.

Anton Kosovel je umrl za pljučnico leta 1933, star 73 let. Žena Katarina ga je za pet let preživela. Umrla je spomladi leta 1938. Skrb za dom je prevzela najstarejša hči Antonija.

Antonija Kosovel – Tončka, za vaščane gospa Kosovelova, je prišla v Tomaj, ko ji je bilo 11 let in je tu živela do konca svojega dolgega življenja.

Rojena je bila v Sežani leta 1897. Temeljno znanje je dobila pri svojem očetu. V Mariboru je končala srednjo trgovsko šolo. Na željo staršev se je zgodaj zaposlila, da je pomagala očetu skrbeti za dva brata in dve sestri, ki so si pridobivali univerzitetno izobrazbo. Gospa Tončka je bila edina med Kosovelovimi otroki, ki se je usmerila v gospodarske dejavnosti, z razliko od drugih, ki so bili umetniško, literarno in glasbeno dejavni. Edina je bila, ki ni obiskovala univerze, čeprav je bila izredno bistra.

Svoje poklicno delo kot uradnica je le malo časa opravljala kot občinska tajnica v Rodiku in Naklu. Od leta 1924 vse do leta 1943 je bila v Tomaju tajnica tomajske Hranilnice in posojilnice. Po vojni je do upokojitve delala

na novo ustanovljeni banki v Sežani.(47) Spretna in bistra gospa Tončka je ohranila tudi pod fašizmom svoj izvorni priimek.(48)

Iz svoje globoke narodne opredeljenosti za slovensko samobitnost se je med prvimi Tomajci že leta 1942 povezala z OF. Opravljala je razne pomembne funkcije v kraju. Nekaj časa je bila tajnica AFŽ. Ilegalno se je udeležila posvetovanja za pripravo prvih volitev v NOB, ki so bile na Cerkljanskem.(49)

V vojnem času je večkrat reševala kritične situacije. V tekoči nemščini se je pogajala in pomirjala nemške vojake, ki so zasedli naše kraje in se utaborili v vasi.

Spomladi leta 1943 se je poročila z Bojanom Ravbarjem iz Dola. Že v jeseni, takoj ko se je izpraznil tomajski »municipio«, je bil gospod Kosovelov izvoljen za župana. Toda kmalu so ga Nemci aretirali in ga odvedli v zapor in nato v koncentracijsko taborišče Dachau, od koder se je srečno vrnil. Požrtvovalno je deloval v prosvetnem društvu, ki je po vojni spet živahno delovalo. Organiziral in pripravil je številne proslave ter režiral gledališke predstave.

Antonija - Tončka Kosovel

Gospa Kosovelova je bila izredno razgledana.

Živela je bogato kulturno življenje. Njena vedoželjnost, sla po znanju, po umetniškem doživljanju, jo je tako priklepala h knjigi, da je tomajski zvon prej oznanil dan kot je ugasnila luč na njenem oknu. Vaščanom in Kraševcem je bila svetovalka in zaupnica. Okrog petdesetih let je gospa Tončka v svoji hiši vodila gospodinjske tečaje za kraška dekleta.

Skrbno je hranila Srečkovo zapuščino. Opirala je vrata v spominsko hišo v tomajski kulturni muzej številnim potnikom, vsem, ki so obiskovali grob pesnika Krasa in jim z živahno besedo predstavljala podobo ljubljenega brata.

Tenkočutno je skrbela za domačijo in ohranila gostoljuben dom in toplo ognjišče vsej rodbini Kosovelovih. »Otroke je mati Katarina vzgojila, da so se med seboj izredno cenili in ljubili. Ob vsaki priliki so prihiteli domov, kot da jih oče in mati še vedno čakata.«(50) Res so se pogosto vračali, kar je utrjevalo navezanost na domači kraj, da so ostali do konca Tomajci in Kraševci.

Njena le eno leto mlajša sestra **Karmela** (1898) je prišla v Tomaj stara 10 let. Tu je živela le malo časa. Starši so jo že v višje razrede osnovne šole poslali v Maribor in nato na deklinški licej v Ljubljano, da je istočasno študirala glasbo. V letih 1916- 18 je bila doma. Privatno je instruirala nemščino.(51)

Ko so se vojne razmere umirile, je študirala glasbo na konservatoriju v Trstu (1918-22) in nato v Münchnu (1923-28). Poučevala je na konservatoriju v Ljubljani (1928-1930) in na Dunaju na zasebni šoli. Tu se je poročila z akademskim slikarjem Alfonzom Graberjem. Z Dunaja sta se z možem, tik pred koncem vojne zaradi izgube imetja, preselila na Tirolsko, kjer sta živela do konca. Kljub temu da je imela svetovljansko življenje, se je pogosto z velikim zadovoljstvom vračala domov, kolikor so zgodovinske razmere dopuščale.

Karmela je bila tenkočutna, izredno čustvena in dobrohotna. Tudi ona je bila zaljubljena v Kras in občudovala je njegovo naravo. Motive s Krasa in kraške ljudi je rad slikal tudi njen mož Alfonz.

Najbolj zvesto je prihajala v Tomaj **Anica**, ki je dejansko imela v Tomaju svoj drugi dom. V mirnem času je tu preživela počitnice in praznike. Po poklicu je bila slavistka in je poučevala v Ljubljani na gimnaziji. Bila je globoko verna in si ni odrekla pravice obiskovanja službe božje, zato je imela nekaj sitnosti pri povojnih oblasteh in je bila začasno premeščena na nižjo gimnazijo, kljub njenim poklicnim in človeškim odlikam.(52) Z njo je zlahka stekel sproščen pogovor. Bila je preprosta in izredno ljubezniva. Z njo je v Tomaj skoraj vedno prihajala Stanova hči Ajno.

Kosovelove gospe so poleti nosile »narodno nošo«: nabrana krila v pasu, nabrane rokave, okrogel izrez, iz blaga, kjer je bilo drobno cvetje na zeleni ali črni podlagi z enobarvnim svilenim predpasnikom. Redno so prihajale v cerkev. Svojo klop so imele nekje zadaj.

Najstarejši Antonov sin Stano (1895) je najmanj živel v Tomaju. Družina se je naselila v kraju, ko mu je bilo 13 let in je bil že zrel za srednje šole. Starši so ga poslali najprej na gimnazijo v Trst, nato pa na učiteljske v Gorico. Po maturi se je odločil za časnikarski poklic. Od leta 1919 je živel v Ljubljani in je deloval kot urednik najdlje dnevnika Jutro, po vojni pa revije Tovariš do upokojitve 1956. Stano je začel zgodaj pesniti in objavljati v dijaških listih. Sam je uredil štiri pesniške zbirke, ki so ostale v rokopisu. Njegova pesniška zbirka je izšla šele 1982. leta.(53) Pogosteje kot on, ki so ga vezale službene dolžnosti, sta prihajali h Kosovelovim njegova hčerka Ajno in njegova žena Franja.

Toda čas, neizbežni oče sprememb in gibanja, ni prizanesel niti Kosovelovi družini. Tudi druga generacija je odhajala počasi, odšli so drug za drugim v večni sen. Prvi je v letu 1976 umrl v Ljubljani najstarejši, Stano. Za njim so leta 1983 pripeljali v Tomaj posmrtno ostanke Anice.

Gospa Tončka je umrla je 6. januarja leta 1989 v starosti 92 let. Za eno leto jo je preživela Karmela, ki je umrla leta 1990, prav tako v starosti 92 let. Vsi počivajo v družinskem grobu na tomajskem pokopališču. Ostala je le še Stanova hči Ajno, ki živi na svojem domu v Ljubljani.

Tako se je Kosovelova domačija za nekaj časa zaprla. Končno je pred nekaj leti spet oživela in tu se nadaljuje in ohranja tisto, kar nam je Kosovelova hiša dala, slovenska kultura.

Opombe:

1. Šolska kronika, Albin Kjuder, III. knjiga, Župnišče Tomaj
2. Prav tam
3. Šolska stavba je dobila današnjo podobo leta 1885, ko so prizidali zahodno polovico poslopja šolski stavbi, ki je bila zgrajena leta 1840 na ruševinah stare župnijske šole in kaplanije (najbrž iz leta 1661)
4. Viktorija Pipan, Tomaj, Pogovori
5. Mara Šonc – Gorupova, Pričevanja
6. Miro Žvab, moj oče, r. 1901, Srečkov sošolec v višji skupini, Pripovedovanje
7. Ministero dell'economia nazionale, cattedra ambulante D'agricoltura della provincia di Trieste, Spričevalo Jožeta Šonca, Pri avtorici
8. Mara Šonc, Gorupova, Pričevanja
9. Bralno-pevsko društvo, ustanovljeno leta 1896 je postopoma razširilo svoje delovanje v več sekcijah, poleg knjižnice in pevskega zbora, še igralski krožek in tamburaški orkester. Društvo je imelo svoje prostore, zastavo, člani pa uniforme.
10. Srečko Kosovel, Pismo, Nadi Obereignerjevi, 15.7.1921, Zbrano delo III., str. 326
11. Srečko Kosovel, Pismo, Nadi Obereignerjevi, dne 12.8.1921, Zbrani spisi III., str. 351
12. Srečko Kosovel, Pismo Francici Obidovi, 29.7.1922, Zbrana dela III., str. 356
13. Mara Šonc-Gorupova, Pričevanja, Miro Žvab - Pripovedovanje. Po ustnih virih naj bi pripravljali igro Miklova Zala enkrat leta 1926. Kar ne drži: Takrat je predsedoval društvu župnik Albin Kljuder, ki je skrbno beležil vsa dogajanja v društvu in o tem nič ne govori. To leto je bil Srečko že bolan in bi ne mogel igre režirati. Iz Srečkovih pisem in omembe 25-letnice društva zanesljivo sklepamo, da je bilo to že leta 1922.
14. Srečko Kosovel, Pismo Francici Obidovi, dne 1.9. 1922, Zbrana dela III., str. 359
15. Žvab Miro, Tomaj, Pripovedovanje
16. Zbrana dela III., str. 442
17. Srečko Kosovel, Pismo Cirilu Debevcu, Tomaj 9.7.1925, Zbrana dela III., str. 568
18. Srečko Kosovel, Pismo, 10.9.1925, Zbrana dela III., str. 575
19. Zbrana dela III., str. 1087, Preiskave so bile pri Zabričih in to dvakrat, pri Petru Rožečem in pri Pirčevih.
20. Albin Kjuder, Knjiga III., str. 828 do 830, Župnišče Tomaj.
21. Srečko Kosovel, Pismo, Domačim v Tomaj, dne 12.6.1922, Zbrana dela III., str. 408)
22. Srečko Kosovel, Pismo, Anici Obidovi, dne 8.6.1922, Zbrana dela III., str. 351)
23. Srečko Kosovel, Pismo, Vlasti Sterletovi, Tomaj 2.7.1921, Zbrana dela III., str. 291)
24. Srečko Kosovel, Pismo, Prijatelju, Tomaj 10.9.1925, Zbrana dela III., str. 575)
25. Srečko Kosovel, Pismo Nadi Obereignerjevi, 9.10.1925, Zbrana dela III., str. 339)
26. Srečko Kosovel, Pismo, Vlasti Sterletovi, Tomaj 2.7.1921, Zbrana dela III. str. 291)
27. Srečko Kosovel, Pismo, Nadi Obereignerjevi, poleti 1921)
28. Srečko Kosovel, Pismo, Vinku Košaku 2.8.1925, zbrano delo III. str. 453)
29. Srečko Kosovel, Pismo, Anici Čarmanovi, Tomaj 29.7.1922, Zbrano delo III., str. 444)
30. Srečko Kosovel, Pismo, Šandi dne 3.8.1922, Zbrana dela III., str. 318)
31. Srečko Kosovel, Pismo, Nadi Obereignerjevi, dne 12.8.1921, zbrano delo III. str. 351)
32. Srečko Kosovel, Pismo Nadi Obereignerjevi, 12.7.1923 Zbrana dela III/33). Družil se je največ z Antonom Gorupom iz Šepulj, takrat študentom matematike v Padovi, Dragotinom in Antonom Turkom iz Šepulj, ki sta takrat študirala na Dunaju, in Stanctom Černetom Učerinovim. Večkrat se je ustavil pri Zabričih, kjer sta bila dva od petih fantov dopisnika v

takratne časopise na Primorskem.

33. Srečko Kosovel, Pismo Nadi Obereignerjevi, Zbrana dela III., str. 335)
34. Jutro, 26. oktobra 1924)
35. Srečko Kosovel, Pisma domačim, npr. dne.13.2. 22., 5. 11. 22., 9.11.22., 10 11. 22., 20. 11. 24., Zbrana dela III. str. 163 do 432
36. Srečko Kosovel, Pismo, Nadi Obereignerjevi, dne 8.9. 1925, Zbrana dela str. 337)
37. Roza Šonc-Žvab, Spomini, Pripovedovanje
38. Enkrat pred letom 1930 je tudi Marica Požarjeva šla, tako kot mnogi mladi s Krasa, čez lužo v Novi svet. Roza Šonc-Žvab, Spomini, Pripovedovanje
39. Srečko Kosovel, Pismo, Draganu Šandi, 30. 8. 1922, Zbrana dela III., str. 317)
40. Srečko Kosovel, Pismo, Francetu Pacheinerju, 10. 1. 1924, Zbrana dela III., str. 519)
41. Zbrana dela III, str. 1145)
42. Antonija Kosovel, Pismo, Mariji Skrinjar, 15.6.1926, Ikarjev sen, str. 222)
43. Isto, Ikarjev sen, str. 222)
44. Isto, Ikarjev sen, str. 222)
45. Žvab Miro Pripovedovanje
46. Mile Šonc, Tomaj., Srečkov pobožnjaški sodobnik in prijatelj je zapisal, da se je Srečko navzel pesimizma med študijem na Univerzi v Ljubljani, predvsem pod vplivom tistih vrstnikov, ki so mu oslabili vero. Beležke pri avtorici. Ta njegova teza se ujema s Srečkovim rekom: »Žalostno je srce, ko začuti, da nima Boga.« Jolka Milič, Kras št. 64, str. 19)
47. Tomajska hranilnica in posojilnica , ki je delovala že v avstrijskih časih z namenom preprečevati odušenje in ovirati ubožanje in propadanje kmetov, je bila tudi med italijansko okupacijo izrednega pomena, spričo gospodarske krize in uničevalnih fašističnih pritiskov, ki so izredno pestili malega kraškega kmeta. To nalogo je lahko opravljala, ker je bila ves čas v rokah domačinov. Do leta 1926 je hranilnico vodil Jožef Vran iz Tomaja, nato do konca (1943) pa Anton Turk iz Šepulj.
48. Hranilna knjižica, Jože Šonc iz leta 1935, Pri avtorici.)
49. Černe Ljubo, Tomaj , Pričevanje 1989
50. Kjuder Albin, Rokopis Knjiga IV., Tomajske družine str. 986, Župnišče Tomaj
51. Roza Šonc -Žvab, r. 1906, moja mama, ki je nemško govorila tekoče, je povedala, da jo je nemščine učila privatno Karmela Kosovelova.
52. Roza Šonc-Žvab, Pripovedovanje
53. Primorski slovenski biografski leksikon, Knjiga II., Gorica, GMD 1982-1985, str.145-146.

Viri:

- Cencič Mira, Plodno življenje v »vasi za bori«, Naša žena, april 1989
- Cencič Mira, Tomaj Krasa raj, Samozaložba 2004
- Cencič Mira, Tigr, Ljubljana, MK 1997
- Cencič Mira, Nadučitelj Anton Kosovel, Antonija (Tončka) Kosovel, Kras, 2004, št. 64, str. 12-17
- Kjuder Albin, Tomaj, knjiga II., knjiga III., knjiga IV., Rokopis, Župnišče Tomaj
- Kosovel Srečko, Zbrano delo, II, III, III a, Ljubljana, DZS
- Kosovel Srečko, Ikarjev sen, Ljubljana, Mladinska knjiga 2004
- Osebni spomini
- Primorski slovenski biografski leksikon, Knjiga II, Gorica, GMD 1982-1985, str. 141-142,143,145-146
- Šelovin Pavel, Osebni zapisi, Jože Petelin, Tomaj
- Šonc – Gorup Mara – in Viktorija Pipan Tomaj, Pričevanja
- Šonc Mile, Tomaj, Zapiski
- Žvab – Šonc Roza in Miro Žvab, Tomaj, Pripovedovanje

Leto 2004 – pomembno leto za župnijsko skupnost v Rojanu

Matejka Peterlin

V preteklem letu je bilo v Rojanu kar nekaj dogodkov, ki so bili pomembni za tamkajšnjo župnijsko skupnost. Najbolj odmevna je bila slovesnost ob koncu obnovitvenih del v cerkvi v Rojanu.

Cerkev sv. Mohorja in Fortunata, ki jo je 13. julija 1862 posvetil škof Jernej Legat, je namreč načel zob časa in je bila potrebna temeljite obnove. Po nekaterih zasilnih nujnih posegih se je tržaška občina končno lotila temeljite prenove tako zunanosti kot no-

tranjosti cerkve po načrtu in pod vodstvom arh. Enza Angiolinija. Zamudni in natančni so bili gradbeni in utrditveni posegi na koru, lesenem delu strehe, steklenih oknih in zunanjem ter notranjem ometu. V notranjosti so bili restavrirani kamniti okrasni cerkve, stranska oltarja, glavni oltar, slike štirih evangelistov ter stenski dekorativni trakovi s pozlačenimi križi. Tehnoloških posegov so bile deležne zvočna, vodna in električna napeljava ter napeljava za gretje. Dela so trajala cela štiri leta in posebno v zadnjem letu povzročala precej nevšečnosti. Zidarski odri, mraz v zimskih mesecih, oster vonj po raznih barvah in lakih, prah, zagraditev zdaj enega, zdaj drugega dela cerkve, selitev pevcev s kora pred stranska oltarja, vse to je precej motilo redno bogoslužje v cerkvi. Vendar so verniki pozabili vse prestane težave, ko so 18. junija stopili

Župnijska cerkev v Rojanu

v res lepo prenovljeno cerkev, potem ko sta škof Ravignani in župan Di Piazza prerezala na vhodnih vratih trak. Na slavnostnem večeru je vokalni ansambel »Cheryl Porter & in the Spirit« izvedel koncert klasičnih duhovnih pesmi in tradicionalnih gospelov. Glasbeni spored so dopolnili mali slovenski pevci, člani otroškega zbora »Kraški cvet« pod vodstvom s. Karmen Koren. S svojimi lepimi glasovi in ubranim petjem so poželi velik, zaslužen in iskren aplavz.

Drugi, cerkveni del praznika, je bil v torek, 13. julija, to je na dan, ko je bila cerkev pred 142 leti posvečena. Škof Evgen Ravignani je pri slovesni dvojezični sveti maši blagoslovil novi oltar, izklesan iz nabrežinskega kraškega kamna, ki ga stilno dopolnjujeta še ambon in sedež za celebranta. Pri sv. maši so skupaj peli pevci slovenskega in italijanskega cerkvenega zbora, sledila pa je procesija po rojanskih ulicah na čast zavetnikoma sv. Mohorju in Fortunatu. Že dan prej, na njun praznik 12. julija, je bila slovesna dvojezična sv. maša, ki jo daroval letošnji novomašnik, g. Christian Medos.

Pri vseh teh slovesnostih je prišla do izraza želja po mirnem sožitju med italijansko in slovensko župnijsko skupnostjo, kar je v svojem govoru 18. junija poudaril tudi g. škof Evgen Ravignani: »V tej cerkvi so vse od začetka izražali svojo vero v osebni molitvi in v liturgiji verniki italijanskega in slovenskega jezika. V isti veri in v medsebojni ljubezni obe skupnosti živita skupaj še danes. Obe zvesti vsaka svojemu jeziku, ki je duša naroda, in sugestivnemu bogastvu lastne verske tradicije in ljudske pobožnosti. Želim, da bi bila ta različnost, ki bogatí enovitost, dragoceno pričevanje, ki ga bo župnija še naprej nudila vsem.«

Sredi poletja pa so imeli v Rojanu še eno slovesnost: 22. avgusta so namreč slovenski ljudje iz Rojana in širše okolice proslavili petdesetletnico postavitve Marijine kapelice pri Lajnarjih. Leta 1954 je bila namreč postavljena visoko nad Rojanom, na križišču cest, ki peljejo v Piščance, Ferluge in Cesarje, lepa kapelica z Marijinim kipom. Ob stoletnici dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju je namreč papež Pij XII. proglasil leto 1954 za Marijansko leto. Zato je Marijina družba v Rojanu skupaj s svojim voditeljem g. Stankom Zorkom iskala možnost, da bi slovenski verniki postavili kako trajno znamenje v spomin na Marijansko leto. Pri Lajnarjih so Marijine družbenice dobile veliko podporo in pomoč: prostor za kapelico je odstopil Gigi Majcen, pri kopanju temeljev in gradnji so navdušeno sodelovali domačini. Načrt je brezplačno izdelal arhitekt Vilko Čekuta. Zadnji zid se zgoraj v loku nadaljuje v streho in se spredaj nasloni na dva okrogla stebra. Notranjost spominja nekoliko na votlino v Lurdu, ker so v zid tu pa tam vgrajeni od vode razjedeni kraški kamni. Na prednji strani cementnega nosilca je reliefni napis: **1854 ZDRAVA † MARIJA 1954**. Ta napis ostaja še danes edina trajna priča slovenske prisotnosti v tem tržaškem predmestju. Ker Vilko Čekuta ni bil italijanski državljani, je njegov načrt podpisal domačin, inž. Mario Piemontesi, ki je dela tudi vodil. 15. avgusta 1954 je Marijin kip blagoslovil v rojanski župnijski cerkvi kanonik Kramarič, nato pa so ga fantje iz Lajnarjev in Piščancev v mogočni procesiji prenesli v kapelico. Na trgu pred kapelico je ogromna množica sledila blagoslovitvi kapelice in sv. maši. Ljudje pri Lajnarjih so kapelico takoj

vzljubili. To se je videlo v času gradnje in se vidi še danes. Prva leta so bile v mesecu maju ob nedeljah popoldne pri kapelici celo šmarnice. Ustalila pa se je navada, da je vsako leto ob obletnici blagoslovitve tam sveta maša. Letos je ob petdesetletnici sv. mašo daroval škofov vikar, msgr. Franc Vončina, somaševal pa g. Dušan Jakomin. Sledil je še kratek kulturni program in družabno srečanje. Pri izpeljavi slovesnosti sta sodelovali društvi Rojanski Marijin dom s cerkvenim zborom ter Rojanski Krpan, glavni delež pa so imeli prav domačini – otroci, mladi in manj mladi, pa tudi tisti, ki so se odselili, a so še vedno čustveno navezani na okolico Lajnarjev. Slovesnost je pokazala navezanost Rojančanov na to Marijino kapelico, ki so jo s tako ljubeznijo in požrtvovalnostjo zgradili naši

Slavje ob 50-letnici postavitve Marijine kapelice pri Lajnarjih

predniki pred petdesetimi leti. Kot je bilo omenjeno, je imela veliko zaslug za postavitev kapelice Rojanska Marijina družba, ki jo je l. 1904 ustanovil tedanji kaplan v Rojanu, naš svetniški kandidat msgr. Jakob Ukmar, in katere stoletnico bo decembra proslavilo Društvo Rojanski Marijin dom.

Še en dogodek je brez dvoma razveselil našo župnijsko skupnost.

1. septembra letos je namreč tržaški skof Evgen Ravignani uradno imenoval za stalnega slovenskega dušnega pastirja v Rojanu in Barkovljah msgr. Franca Vončino. Med boleznijo msgr. Zorka, ki je za rojanske vernike skrbel nad petdeset let, in še bolj po njegovi smrti 1. aprila 2003 je msgr. Vončina prevzel skrb predvsem za nedeljsko sv. mašo po radiu in skušal biti na razpolago slovenskim vernikom, kolikor mu je bilo mogoče. Vendar je bila to zasilna in začasna rešitev. Pomembno je, da je sedaj g. Vončina dobil tudi uradno imenovanje, tako da se »de iure« ponovno vrača v Rojan, mestni predel, v katerem se je rodil in preživel svoja otroška leta, obiskoval osnovno šolo in po dokončanem študiju za duhovniški poklic prav v rojanski cerkvi 30. junija leta 1963 daroval svojo novo mašo.

Slovenske meje na Zahodu – ob 60-letnici konca 2. svetovne vojne

Gorazd Bajc

Svoje krajše razmišljanje bi rad osredotočil na pomen, ki ga je imela za slovenske meje na zahodu druga svetovna vojna in njen konec. V letu 2005 bo namreč minilo 60 let od konca druge svetovne vojne.

Slovenski narod se je v tem svetovnem spopadu in v enem izmed najhujših časov svoje eksistence usodno razdelil. V zadnjih letih si utira pot razlaga, da je treba glavno krivdo medsebojnega spopada med Slovenci pripisati strategiji napetosti partizanskega tabora. Nedvomno je taka strategija močno vplivala na (usodne) izbire nasprotnega tabora, vendar je to le preveč poenostavljeno interpretiranje zgodovine; to pa seveda ne pomeni opravičevanje povojnih pobojev in nasilno uvajanje revolucije med vojno. Ne smemo pa pozabiti, da so v času zasedbe prišla na dan vsa prejšnja in nova trenja ter ločevanja ideološko-politične in duhovne narave, ki so bila že zelo močno zakoreninjena na Slovenskem. Objektivno ne moremo torej pripisovati glavne krivde za slovensko državljansko vojno le komunističnemu terorju. Objektivne in subjektivne implikacije ter kompleksnost tedanjega časa so pač bile take, da se je slovensko ločevanje iz prvih mesecev vojne tako razširilo in poglobilo, da ni bilo več poti nazaj. To je najprej italijanski nato nemški okupator znal dobro izrabiti in vezal nase tiste slovenske kroge, ki so se uprli ekskluzivizmu OF, znotraj le-te pa je komunistična partija pragmatsko vodila svojo strategijo uvajanja revolucije in prevzema oblasti. Po drugi strani je bilo v t.i. protirevolucionarnem taboru vse preveč notranjih razlik in nesoglasij, tako da niso uspeli razviti dovolj učinkovito alternativo partizanom. Razvilo se je kolaborantstvo, ki pa ga zavezniki niso mogli, niti če bi želeli, tolerirati. Zanje je bil namreč v tedanjem trenutku najvažnejši upor proti silam osi. Taka nuja je zato narekovala, da je, kljub velikim ideološkimi razlikami med zahodnimi (z Anglo-Američani na čelu) in vzhodnimi (s Sovjetsko zvezo in njenimi ideološko zvestimi gibanji) zavezniki, prevladala potreba po uničenju tedaj največjega in skupnega sovražnika, nacizma in fašizma. Koalicija proti silam osi je torej med vojno zdržala. Šele ob njenem zaključku se je začel nov svetovni spopad, t.i. hladna vojna, ki seveda ni zrasla čez noč, saj je bilo nemalo signalov in nemajhnih razpok v vojnem času, ki pa niso bile odločilne.

Obdobje druge svetovne vojne je predstavljalo tudi edinstveno priložnost za Slovence, da združijo čim več svojega etničnega ozemlja – paradoksalno, ker je istočasno slovenskemu narodu grozilo izginotje. Zlasti ob kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 se je razmerje moči na terenu popolnoma obrnilo glede mej na zahodu. Če je na začetku vojne Italija dosegla višek svoje ozemeljske osvajalnosti slovenskega etničnega ozemlja, se je po 8. septembru 1943 pričelo obratno obdobje; njeni dosežki vojne so se izničili, pod velikim vprašajem pa je bila ohranitev predvojnih mej, ki si jih je zagotovila leta 1920 v Rapallu.

Bodisi partizanska bodisi nasprotna stran sta imeli v svojih programih in željah združitve vseh Slovencev v takšno ali drugačno državno tvorbo. Poleg takojšnjega oboroženega odpora proti okupatorju je bila namreč uresničitev Zedinjene Slovenije ena temeljnih točk programa OF; v sklopu postopnega reševanja vprašanja Zedinjene Slovenije je imel pomembno vlogo Trst, ki je bil obravnavan kot poseben problem. Protirevolucionarni tabor je bil, kot rečeno, izredno neenoten, vendar ravno glede Primorske je znotraj njega vladala visoka stopnja enotnosti. Vse njegove skupine so namreč zahtevale in načrtovale njeno vključitev v bodočo združeno Slovenijo.

Napetosti o bodoči razmejitvi med Jugoslavijo in Italijo so se pokazale že med vojno, zlasti v zadnjem letu, ko so tudi protifašistični in prozavezniški italijanski krogi na jugu Italije opozarjali na nevarnost izgube predvojnih mej. Nekateri tedanji italijanski strokovnjaki (ki so iskali znanstvene podlage za zahteve po mejah) so objavili svoje poglede in od konca leta 1943 vidimo, da je razvijanje dogodkov vplivalo, da so se nekoliko omehčale nekatere italijanske neuradne zahteve. Na primer profesorja Gaetano Salvemini in Giorgio La Piana sta se pričela zavzemati za razmejitev na podlagi Wilsonove črte. Umik do Wilsonove črte bi skratka bilo največ, kar bi (nekateri) Italijani žrtvovali. Predlogi in utemeljevanja so postali kasneje uradno stališče italijanske vlade. Celo bivši italijanski zunanji minister grof Carlo Sforza (podpisnik rapalske pogodbe leta 1920) je spomladi 1944 nekoliko revidiral svoj pogled na rapalsko mejo, a je bil pripravljen veliko manj popuščati. Predlagal je, naj bi Italija in Jugoslavija odstopili Združenim narodom Reko. Podobno tezo je zagovarjal prvak bivše italijanske ljudske stranke Luigi Sturzo. Taki in podobni razmejitveni predlogi pa bi le deloma ali pa v ničemer popravili slovenske zahodne meje, poleg tega bi Slovenija ostala odrezana od morja. Večji ali manjši delni odstopi torej niso bili tolikšni, da bi zadovoljili Slovence. Uradno je nefašistična Italija imela poleti 1944 kot štartno točko za pogajanja z Jugoslavijo rapalsko mejo. V italijanskem zunanjem ministrstvu sta se nato od tedaj dalje izoblikovali dve struji pogajanj glede mejnega vprašanja Julijske krajine. Ena je še vedno

vztrajala, naj bi štartali z rapalsko mejo, druga, realistična, da bi predlagali Wilsonovo črto. Dvojnost pogledov je trajala do pomladi 1945, ko je prevladala linija o Wilsonovi črti. Medtem se je pričelo iskanje dogovora z zahodnimi zavezniki, da bi ob nemškem umiku anglo-ameriške čete prve zasedle sporno ozemlje in tako prehiteli slovenske/jugoslovanske partizane. Pozivov s strani italijanskih diplomatov in vsedržavnih politikov ter znamenitih osebnosti, naj zavezniki vendarle zavarujejo (politično in vojaško) italijanske meje na severovzhodu, je bilo res veliko.

Čeprav Italijani (profašistični in protifašistični) domobrancem niso zaukali, so si bili dovolj na jasnem, da so slovenski/jugoslovanski partizani edini, ki ogrožajo italijanski teritorij. Tudi Anglo-Američani in njihove obveščevalne službe, ki so bile močno prisotne na Primorskem in v okolici, so ne nazadnje videli v slovenskih partizanih edino realno vojaško silo, ki jim lahko prepreči njihove načrte, to je bila vojaška zasedba celotnega italijanskega ozemlja izpred vojne, všteti z Julijsko krajino. Njihov glavni namen zasedbe je bil tesno povezan z vojaškimi potrebami nadzora strateškega ozemlja, ki bi služilo za prodor proti Avstriji in pri tem je tržaško pristanišče predstavljalo zelo pomembno točko. Med Anglo-Američani in Titom pa ni prišlo do končnega dogovora in, kot vemo, se je zlasti v zadnjih mesecih vojne pričela tekma, kdo bo zasedel večino ozemlja Julijske krajine. Znano je, da so slovenski partizani IX. Korpusa, s pomočjo jugoslovanske IV. armade, prehiteli zaveznike in prišli do Soče. S takim dejanjem, ki je bilo v bistvu vsiljeno, a je imelo odločno podporo lokalnih Slovencev in lepega dela italijanskega delavstva, je OF postavila temelje za nadaljnja pogajanja. Doseženo je bilo skoraj v celoti slovensko etnično ozemlje na zahodu kot tudi na severu. Kljub taki vojaški osvojitvi pa je kmalu prišlo do delnega prisiljenega umika. Na severu je ostala meja nespremenjena, medtem ko je bil umik jugoslovanske armade proti vzhodu le delen. Britanci in Američani so vsilili oblikovanje dveh vojaških uprav Julijske krajine (cono A in B), pri čemer so postavili že ob koncu vojne pod vprašaj takšno rešitev ozemeljskega vprašanja med Italijo in Jugoslavijo, kakršno so si želeli Slovenci. V naslednjih letih je bila borba za mejo in problematika Svobodnega Tržaškega ozemlja, ustanovljenega s Pariško mirovno konferenco 1947, med najbolj pomembnimi točkami jugoslovanske oziroma slovenske zunanje politike. Krivična meja na zahodu je bila delno popravljena in dokončno je bil izničen Londonski pakt iz leta 1915. Tako je Slovenija v novi Jugoslaviji obdržala dobršen del osvobojenega slovenskega Primorja, z izhodom na morje. Dosežene so bile torej meje, kar se je dogajalo znotraj njih pa je druga, nič kaj prijetna ter žalostna zgodba.

Vzhodne Alpe – prastar skupen kulturni prostor

Silvester Gabersček

Številna arheološka odkritja zadnjih desetih let potrjujejo domnevo o prastari prisotnosti človeka v slovenskem visokogorju kot tudi v vzhodnih Alpah drugod v tujini. Če najdba »piščali« iz Divjih bab pri Šebreljah na Cerkljanskem govori o človekovi prisotnosti pred 45000 leti, paleolitske in mezolitske najdbe na Krnskih planinah; Kuhinja, Kašina, Pretovč dokazujejo živahno občasno prisotnost človeka na visokogorskih planotah nad gozdno mejo že v predkovinskem času (1). Raziskovalna izkopavanja na Veliki Planini in drugih Kamniških ter Fužinarskih planinah v Bohinju so potrdila prisotnost zgodnjih prazgodovinskih in antičnih selišč, povezanih s transhumanim pašništvom in rudarjenjem (2). Primerjava med razstavljenimi ekspanati razstave »Kulti v prazgodovini Alp« (med neolitikom in Rimljani) v Arheološkem muzeju v Bolzanu leta 1999 in (za katero so gradivo prispevali muzeji iz Nemčije, Avstrije, Švice in Italije), z najdbami iz tega časa v našem alpskem prostoru, potrjuje prisotnost in dokazuje razširjenost iste kulture in povsem enakega »duhovnega« sveta (3) na celotnem območju vzhodnih Alp.

V t.i. »duhovnem« izročilu celotnega vzhodno-alpskega sveta so se marsikje ohranile do danes v še živi ali pa v zapisanih oblikah številne vraže, bajke, pripovedi, toponimi, zlasti pa načini sporazumevanja in odnos do »nedotakljivih« zakonitosti, ki so značilni samo za »pastirski svet«. K temu je potrebno prišteti posebna vedenja in znanja, ki so se jih predniki današnjih prebivalcev naučili in prevzeli od staroselcev. Mnoge legende, vezane na različne naravne pojave in specifične pogoje občasnega življenja pastirjev v visokogorju, so se do nedavnega s posebnim spoštovanjem prenašale iz roda v rod. Ne glede na to, da danes vzhodno-alpski svet pripada trem velikim jezikovnim skupinam, namreč poleg slovanskega sta prisotna še germanski in romanski, je do danes prepoznavna močna skupna »podlaga«, ki se odraža v korenih mnogih besed, ki so vezane na transhumano pašništvo in predelavo mleka (ograjen prostor za živino: *tamar*, *gudrt*, *medrja*; kolovrat za mlekarski kotel: *cigan*; hlev: *štala*; pastirska kočica: *stan*, *bajta*; priprava za mešanje mleka pri sirjenju: *trnač*; *skuta*; ovratnica za zvonec: *kamba*; leseno vedro za molžo: *kambač*, lesen sod za hrambo skute: *deža*...)(4), zlasti pa je prepoznaven soroden svojstven način medsebojnega sporazume-

vanja na planinah in nezaupljivo odzivanje v stiku z ljudmi iz doline in s tujci. Za ves vzhodno-alpski svet je značilen podoben način razmišljanja, zadržanega čustvovanja, likovnega in glasbenega okusa, dojemanja in izražanja, ne glede na veliko število zelo različnih jezikov in narečij, ki imajo v vsaki dolini in vasi še dodaten »svoj glas«.

Alpska kultura je ohranjala do tretje četrtine 20. stoletja svojstven in dokaj neokrnjen svet, v katerem sta živela, zlasti na pašnih planinah, davna preteklost in zelo upočasnjena »sodobnost«, ki se je morala vedno podrediti in prilagoditi trdi in spoštljivi gorniški resničnosti. Oblika transhumanega pašništva je iz roda v rod, iz stoletja v tisočletje prenašala kulturno izročilo v svoji duhovni, družbeni (socialni) in tvorni (materialni) obliki.

V slovenskem alpskem svetu so bile številne pašne planine, mnoge med njimi so pravi spomeniki starosvetnega ljudskega stavbarstva, ki so skupaj s pastirskimi kočami, hlevi, seniki in drugimi pomožnimi ali pa začasnimi bivališči drvarjev in oglarjev ohranjala vzorce in tehnike gradenj, ki v osnovni izvedbi nadaljujejo izročilo »halštatske« gradbene tehnike, v nekaterih primerih pa sledijo vzorcem še starejših obdobj. To so stavbe, zidane s suhimi zidovi iz kamna, strmi nakloni streh in ostrejša, izvedena »na škarje« oziroma »na stol«. Med nekdanjimi 23 – timi Kamniško-Savinjskimi planinami močno izstopa Velika planina z značilnim ovalnim stanom, ki ima okoli pravokotne brunaste bivalne enote na sredini pod istim nastreškom – lopo, ki sega do tal, še prostor za živino (5). Med Fužinarskimi planinami sta opuščeni planini Viševnik in Planina pri Jezeru ter še živa Krstenica z značilnimi lesenimi stanovi na kolih z bivalnim prostorom z majhnim zaprtim gankom nad hlevom v pritličju. Med nekdanjimi planinami za drobnico je zelo povedna, spomeniško obnovljena, planina Za Skalo v Soški dolini, ki pod isto streho združuje med seboj ločene prostore za molžo s hlevom, sirarski stan z bivalnim prostorom za spravnika – mlekarja in pastirje. V vseh treh vzorcih planšarij je skupna značilnost združitve hleva in bivalnega prostora pod isto streho. Zelo zanimivo je, da se je prav na Soški strani, kljub divjanju I. svetovne vojne ohranilo toliko »prežitkov« – (survivalov) ljudskega stavbarstva v izvedbi pozidav suhega zida in ostrejša na kobilo. Poleg hlevov, mlekarn (stanov) in senožetnih senikov so se na ožjem Tolminskem ohranile majhne pravokotne hiške z odprtim ostrejšem in ognjiščem v kotu, v katerih je hkrati težko stalo več kot pet ljudi: npr. 15 »bajtc« na planini Lom nad Ljubinjem (6) in prav tako 24 podobnih hišk ob hlevih na planini Kuhinja pod Krnom ter na vseh Krnskih senožetih in na pobočju Mrzlega vrha (7). Podobni pomožni objekti, namenjeni samo kuhi v ognjiščnem prostoru, t.i. »kamarnce« (iz kamra, camera) so bile ob senikih na senožetih Žabjskega vrha – Šempava (8) in na senožetih Zavrhom na vzhodnem

pobočju Vodil vrha nad Zatoľminom (9). Gorsko pašništvo s širjenjem na visokogorskih planinah je v svoji pettisočletni zgodovini doživljalo svoje padce in vzpone (10), večkrat povezane s podnebnimi spremembami, preseljevanji ljudstev, državnimi predpisi in lastniškimi razmerji.

Mlečni izdelki, zlasti sir, so bili v preteklosti pomembni za osnovno preživljanje prebivalcev alpskih naselij in hkrati vir prepotrebnega dohodka na trgu. Iz arhivov oglejskih patriarhov je razvidno, da je bil sir v 13. stoletju plačilno sredstvo. Iz sto let kasnejših virov je razvidna uveljavljenost blagovne znamke Bovškega ovčjega sira in govejega Tolminskega sira v mestu Videm-Udine in drugod v Furlaniji. Na Kranjskem pa je bil poleg Bohinjskega mohtana od konca 19. stol. naprej uveljavljen znameniti Bohinjski sir.

Velik preskok od starodavnega načina sirjenja je pomenilo uvajanje »švicarskega« postopka sirjenja, ki ga je na Tolminskem 1874 in v Bohinju leta 1876 začel uvajati mlekar Hitz iz Švice. Naprednejše sirarjenje je samo po sebi vpeljalo tudi nov tip združništva, gospodarjenja in uveljavljenja blagovne znamke sira na širšem trgu. Za dvig Bohinjskega sirarstva je bil konec 19. stoletja zelo zaslužen Bistriški župnik Janez Mesar, na celotnem Tolminskem pa Tolminski podestà – župan dr. Matteo Marsani, ki je med obema vojnama vpeljal po vseh vaseh in planinah najsodobnejšo mlekarstvo tehnologijo in razširil trg mlečnih proizvodov iz Posočja na celotno Julijsko krajino vključno z mesti Trst in Gorica (11).

Skokovito upadanje gorskega prebivalstva v sedemdesetih letih 20. stol. in vse hitrejše spreminjanje načina življenja je povzročilo naglo opuščanje nekdanjega načina gorskega pašništva in s tem spreminjanje kulturne krajine ter s tem povezanega izgubljanja alpske istovetnosti, ki se je tisočletja razvijala v skladu z naravnimi danostmi in zakonitostmi družbenega življenja (12).

Primerjava med številom 70 živih pašnih planin leta 1932 v Zgornjem Posočju (od teh jih je bilo 18 za drobnico) ter 17 živimi planinami leta 2002 (od teh 2 ovčji) je zelo povedna. Tudi za Bohinjski del Julijskih Alp slika ni nič boljša, saj je od nekdanjih 52 pašnih planin živih le še 7.

Podobno usodo doživlja domala ves alpski svet. Za ponazoritev stanja, morda le nekaj primerjalnih podatkov iz sosednje Furlanije za čas med leti 1914 in 1994, kjer je število Karnijskih planin zdrsnilo od 164 na 52, v Kanalski dolini od 137 na 20 in v predgorju Julijcev od 61 na 2 (13).

Alpska konvencija, katere podpisnice so: Francija, Švica, Lichenstein, Nemčija, Avstrija, Italija in Slovenija (14) so v devetih sprejetih protokolih predpisale obvezujoča pravila in pogoje gospodarjenja, upoštevajoč vse posebnosti in danosti alpskega sveta zlasti z zornega kota varovanja narave in biodiverzitet. Zatika se le še pri zadnjem protokolu »Prebivalstvo in kultura«, ki je bil zaradi ključnega vsebinskega pomena prvi razlog pobude

za nastanek Konvencije same; žal do usklajenega osnutka besedila do danes še ni prišlo zaradi zadrege, ki se pojavlja v zadnjem času; namreč pri nekaterih članicah – podpisnicah Alpske konvencije se zastavlja predhodno vprašanje, če je tak protokol še potreben in vsebinsko primeren, saj so nastopili v družbi novi časi globalizacije.

Pred leti obnovljena planina Kot v Reziji, ki se nahaja v osrčju Naravnega parka Julijskih Predalp, je vzpodbuden primer. Vodstvo Parka in občina Rezija sta se pred nekaj leti odločila za obnovo planine. Ponovno so izkrcili 360 ha gozdnatih površin zarasle planine, obnovili sirarno in obnovili pašno čredo. Vsakoletna rast števila obiskovalcev planine, kjer si planinci lahko kupijo domače mlečne proizvode in okrepcajo z značilno rezijansko kulinariko, spodbuja občinsko vodstvo in upravo Parka k nameri, da bi oživili še drugo zapuščeno planino. Nadvse zanimiva pa je pobuda, da bi s pomočjo strukturnih skladov EU odprli Projekt – transverzalno pot transhumanega pašništva, ki bi Rezijanske planine povezala z nekaterimi pašnimi planinami Krnskega pogorja in planinami na ožjem Tolminskem.

Kdo ve, če ne bo morda uspeh tega program privedel snovalce omenjenega protokola in skrbnike celotne Konvencije k razmisleku, da je za človeka in njegovo kulturo v Alpah, v najširšem pomenu besede, možno še kaj narediti.

Opombe:

(1) Tone Cevc: Lončene posode pastirjev, ZRC SAZU, Ljubljana 2000

Tone Cevc: Davne sledi človeka v Kamniških Alpah, ZRC SAZU, Ljubljana 1997

(2) Pavel Jamnik, Janez Bizjak: Kamenodobno najdišče na planini Kašina pod Krnom, Triglavski razgledi, VII, št.10, Bled 2003

Angelika Fleckinger: Otzi, L'uomo venuto dal ghiaccio, Bolzano 2002; Stefan Demetz: Museo Archeologico dell'Alto Adige-La guida, Bolzano 2000

(3) Culti nella preistoria delle Alpi /le offerte.../, Museo Archeologico dell'Alto Adige, Bolzano 1999

(4) Vilko Novak: Die Stellung des Alpwesens in Slowenien zwischen dem germanischen und romanischen Raume, Volkskunde im Ostalpraum, Alpes Orientales 2, Graz 1961, 123-134

(5) Tone Cevc: Velika planina, 3. dop. izd., Ljubljana 1993; T.Cevc: Bohinj in njegove planine, Radovljica 1992

(6) »Bajtce« na planini Lom – bajta – kočca: »Tamaževa«, »Pirnova«, »Maharačeva«, »Bizjakova«, »Vitezova«, »Zauaglerjeva«, »Jermanova«, »Ivanoua«, »Arnejeua«, »Patočarjeua«, »Beštjanaua«, »Jančeuca«, »Karuoščeua«, »Rutarjeua«, »Graparjeua« (inf. Peter Rutar. Gunarjeu iz Ljubinja)/

(7) Na Krnskih senožetih so »gospodarji« kmetje-lastniki spomladi in jeseni pasli na senožetih in v »kamarnci« tudi sirili. Inf. Marica Rejc-Gunarjeva iz Gabrij/

(8) »Kamarnca« – kamra – soba – sobica-zaprti varen prostorček;/ »Na Šempavu« nad Žabčami: Dalajncova, Dobravcova, Kasmičeva (inf. Pavel Leban – Dalejncov iz Žabč)/

(9) Kamarnce ob senikih v senožetih-kamra-soba-zaprti varen prostor;/ »Zavrham« nad Zatolminom: Aredova, Lokarjeva, Flukcova, Kukčevi, Čaževi (inf.: Marija Benedejčič Hvala – Žnidarjeva iz Zatolmina)/

(10) Franz Mandl: Almhütten in der Dachstein-Buauemregion, Traditiones 31/1, Ljubljana 2002, 17-31

(11) Matteo Marsano: I pascoli alpini nell'alto e medio Isonzo, Gorizia 1932

(12) Ester Cason Angelini: Conclusioni, Spopolamento montano, Belluno-Innsbruck 2003.

(13) Gian Franco Dreossi, Mauro Pascolini: Malghe e casere della montagna Friulana, Udine 1995

(14) Collectio: Alpska konvencija, EURAC, Bolzano 2003

Usoda slovenske knjige pod fašistično Italijo

Marijan Breclj

Posvečeno pokojnemu uredniku goriških mohorjev k g. Maksu Komacu

O predmetu pričujočega prispevka je bila objavljena že vrsta zapisov v vsem povojnem obdobju, od leta 1945 dalje,(1) kljub temu pa tega gradiva ne bo nikoli dovolj in zato je še tako droben dokument vreden objave, pa četudi so morda posamezni podatki deloma že znani iz drugih predhodnih objav. To je tudi vzrok, da ga objavljam. Zavedam se, da bi njegova vsebina sicer zahtevala nekoliko bolj dokumentaren pristop, saj bi bilo mogoče podatke, ki se v njem nahajajo, tudi zelo nadrobno in obširno pojasnjevati, jih vzporediti z že znanimi,(2) jih v luči novih pojasnil komentirati. Vendar objava, ki je prostorsko vezana na nekaj strani, tega ne more. Saj je avtorju povrh vsega žal, ker ne more podatkov tudi slikovno dokumentirati v takem obsegu, kakor bi vsebina dokumenta zahtevala. Morda pa se bo našla še kdaj priložnost, da bi tako važen dokument našel prostor za primernejšo in podrobnejšo predstavitev.

Oblika dokumenta jasno priča, da je to odgovor na neko zahtevo G. O. [? = Glavnega odbora?, Goriške organizacije?], naj opiše in predloži podatke dejavnosti ene izmed pomembnejših slovenskih založb, ki so delovale v tridesetih letih na Goriškem, bolje in točneje, v sami Gorici.

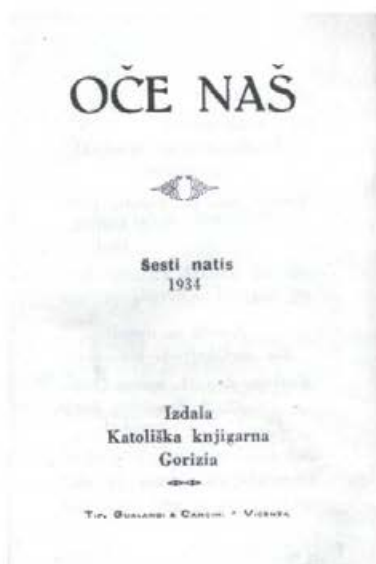
Če si na kratko predočimo založbo »Sigmo«, (3) potem moramo ponoviti, da ima ta korenine v akademskem društvu Adrija. (4) Do preimenovanje je prišlo sredi leta 1930, se pravi v letu, ko je bil skoraj v celoti zatrt slovenski periodični tisk na Primorskem. Zato smemo upravičeno sklepati - in tega se je celo zavedel sam italijanski cenzor, kakor ugotavlja v utemeljivosti zaplembe brošure »Gospodar« februarja 1931, ko pravi, da »sodnija smatra 'Gospodar' (5) za list in da je vse skupaj le prikrit način za nadaljevanje ustavljenega »Novega lista«. (6)

O založbi »Sigma« je bilo doslej objavljenih več prispevkov: na prvem mestu velja omeniti prikaz te založbe v Zborniku Luč (7) (VIII, 1932, str. 58), kjer pisatelj France Bevk podaja nastanek in namen založbe ter do- takratne njene publikacije. Drugi zapis je članek Srečka Vilharja v Vestniku

Založbe Lipa, tretji pa je geslo v Enciklopediji Slovenije (XV. zvezek, 2001, str. 53).(8)

Iz zgoraj citiranih virov in pričujoče objave posnemamo, da je bila založba »Sigma« ustanovljena leta 1930, v času, ko so bili na Primorskem ukinjeni vsi slovenski časopisi in je bilo ohranjanje slovenske narodne zavesti zelo pomembno. Med ustanovitelji je bil posebno dejaven Rado Bednarik,(9) ki je postal tudi tajnik založbe in sestavljavec ter pisec številnih njenih izdaj, izvirnih in prevedenih.

Založba se je sprva imenovala *Adrija*, saj je idejno in organizacijsko izhajala iz skupine nekdanjega Akademskega društva *Adrija*. Sredi leta 1930 so jo preimenovali v Književna založba »Sigma«, z oznako torej za grško črko »S«, ki naj bi ponazarjala besedo Slovenec, slovenski. Založbi je v kratkem času, komaj devet let, uspelo izdati nad 40 knjig, med drugim nekaj temeljnih in izvirnih publikacij, tako: »Jadranski almanah za leto 1925-1930« z neprecenljivo bibliografijo slovenskega primorskega tiska za leta od 1918-1930, ki jo je sestavil dr. Anton Kacin, bogato ilustrirano Bednarikovo »Goriško in Tržaško pokrajino v besedi in podobi« v lepi opremi Lojzeta Špacapana in seveda vrsto leposlovnih del, izvirnih in prevedenih.

Seveda se je tudi »Sigma« ubadala z vrsto težav, od političnih, ki so iz leta v leto stiskale obroč okoli primorskega slovenskega založništva, do težav s tiskarnami, ki – nekatere od njih – niso želele, bolje hotele tiskati publikacij v

slovenščini, saj jim je grozila zaplemba, velikokrat še preden so tiski zapustili tiskarno, pa tudi hude materialne in drugačne sankcije, in bila tako prisiljena zatekati se k drugim tiskarnam, tudi izven ožje primorske pokrajine, saj vemo, da je tiskala tudi v Vicenzi.(10) Prav težki materialni pogoji prihajajo na dan v dokumentu, ki ga je založba verjetno proti koncu tridesetih let (1937?) poslala tistim, ki so na nekak način skrbeli za njeno finančno plat. Poročilo in v njem seznam, ki ga objavljam, je naravnost izrednega dokumentarnega pomena, saj vsebuje kar 36 + 6 tiskov, ki jih je izdala od junija 1930 do januarja 1935, ter izdaje v letu 1937 do 1939.

Da bi bila slika popolnejša, dodajam izdaje za leti 1939 in 1940 in pa postružka iz leta 1947, ki sicer še nosi ime založbe in tudi vsebinsko spada zraven, Pratico za leto 1947, vendar jo moramo imeti najbrž le za Bedna-

rikovo »osebno« izdajo, ker je želel kot nekdanji urednik »pratiko« še naprej izdajati. Žal brez podrobnejših podatkov o fizičnem opisu publikacij, o nakladi in točnem času izida.

Tako se je »Sigma« po nekako sedmih letih delovanja mogla pohvaliti s kar okoli 40 knjižnimi naslovi. In to, kakor dobesedno piše v dokumentu, »kljub finančnim težkočam in političnemu pritisku«. Da sta oba ta dva vzroka bila res prisotna vsa leta njenega delovanja, je jasno razvidno iz opisa šikan in zaplemb, ki jih je doživljala. Pomisliti moramo ne le, da je vsaka zaplemba predstavljala hud politični pritisk, toda pozabiti ne smemo, da je šlo tudi za ekonomsko težavo: saj komaj izdanih knjig ni bilo mogoče dati v prodajo in vsaj tako dobiti vrnjen del vloženih sredstev. Kakor vemo, še tiskarskih stroškov ni zmogla poravnati, kaj šele avtorjem izplačevati še tako borne honorarje!...

PREDSEDNIKU G.O.!

Podpisana književna založba Sigma naslavlja sledečo spomenico na imenovani naslov.

1.) Založba se je ustanovila februarja l. 1930. v Gorici z namenom, da zalaga in širi slovensko poljudno pisane knjige tudi med letom, ko matica naših založb G.M.D.(11) ne izdaja svojih publikacij.

2.) Svojo nalogo je Sigma vršila kljub finančnim težkočam in političnemu pritisku redno in stalno. Šele v letu 1935/1936. ni razen knjige »Vrli ljudje, II.(12) ničesar več mogla izdati, ker so prvič: Katoliško tiskarno, katera ji je tisk kreditirala na šest do devet mesecev, zaprli in drugič, ker se je videlo, da oblastva nočejo več dajati »nulla osta« slovenskim knjigam. Iz teh dejstev se jasno vidi, da založbe ne zadene nikaka krivda, če ni publicirala nobene knjige v letu 1936. Krive so bile zgolj politične razmere. Začetkom leta 1937. je Sigma poslala v tržaško tiskarno rokopis »Črna orhideja«, katerega pa tuja tiskarna še niti staviti ni začela, ker skrbi, da se prej natisnejo publikacije njih struje.(13)

3.) Brž ko se je zazdelo, da bodo oblastva bolj širokogrudna v dovoljenju knjig, je knjižni odbor že v marcu t.l. [1937] sestavil načrt za književno delovanje.

4.) To bo pa skoro nemogoče brez lastne tiskarne in brez finančne

podpore od strani organizacije. Ta je potrebna in utemeljena iz navedenih vzrokov:

a) Le ob ustanovitvi je »Sigma« prejela L. 3000.- ki so se položile za deleže. Ta svota je še danes v zalogi knjig. Tekom vsega svojega petletnega delovanja se je vzdrževala sama. Le dvakrat je prejela po L. 800.- in 1000.- za honorar Bevku(14) in Velikonju(15), a je morala zato odstopiti število izvodov po znižanih cenah.

b) Založba nima nikakega trgovskega obeležja in je eminentno kulturno-nacionalnega pomena. Tekom svojega delovanja je natisnila za ljudstvo 36 knjig v 76650 izvodih! Prilagam seznam. Že ta ugotovitev zadostuje, da se smatra fin. podpora za utemeljeno.

c) Pa še vpreko vsega tega bi odbor lahko šel, če bi šest zaplemb knjig (glej seznam) in zaostanek plačil za zadnjo knjigo ne povzročil finančnih zadreg. Ker nismo po l. 1930. imeli več možnosti kolportaže in prodaje preko zaupnikov, smo bivšim naročnikom pošiljali novoizšlo knjigo s položnico za plačilo prejšnje. Tako so nam za zadnjo ostali vsi dolžni. Terjati po pošti, n.pr. L. 3.- bi nas pa več stalo kot dolg sam (znamka 0.50, kolek 0.20, položnica, kuverte i.t.d. in še riziko, da bo zaman.)

Iz zadnje bilance, ki je priložena, je razvidno, da z zalogo (ki je cenjena po nadzorstvu le na 50% zadnjih cen, in z dolžniki, kjer so odšteti vsi zasebni!) dolg, ki ga imamo pri tiskarni krijemo, likvidnost je pa seveda drugo vprašanje.

5.) Vpoštevaj Sigmio I. kot kulturno-nac.ustanovo,

2. vsled zaplemb nastale zgube v iznosu najmanj L. 19.000, se obračamo na G.O. z dvema predlogoma: naj G.O. poskrbi: 1. da se Sigmii izplača v obrokih vsaj svota L. 9500.-, ki je potrebna za kritje dolga pri tiskarni; 2. naj se za organizacijske knjižnice pokupi preostala zaloga, v iznosu L. 6300.- za kar naj se stavi takoj potrebna svota na razpolago.

1.)	24/6	1930	500	izv.	»Almanah« 1925-1930	Lit.	2250.- (16)
2.)	12/6	«	1600	«	»Dom. branje: Kopica veselih««		
3.)	«	«	1200	«	»Boj za pravico«	«	2021.-
4.)	7/8	«	1500	«	»Dom. branje: Gos.čna Mici««		1751.-
5.)	19/12	«	1200	«	« : »Rešeni«		1480.-
6.)	«	«	2000	«	»Kraljica Hatasu«	«	3801.-
7.)	11/2	1931	1300	«	»Dom. branje: Od Anapa do Soče«		1591.-
8.)	12/3	«	1500	«	»Milijon«	«	2401.-
9.)	23/3	«	4000	«	»Našemu nadpastirju«	«	2902.-
10.)	10/4	«	2000	«	»Aleluja«	«	1363.-
11.)	28/4	«	1500	«	»Krona življenja«	«	1351.-

12.)	11/6	«	1350	«	»Ovadah«	«	1701.-
13.)	7/7	«	2000	«	»Juhej«	«	2321.-
14.)	22/8	«	2000	«	»Ljubezen in sovraštvo«	«	4201.-
15.)	9/11	«	1300	«	»Povesti in črtice«	«	1441.-
16.)	31/12	«	2000	«	»Spomin na sv birmo«	«	3201.-
17.)	«	«	8000	«	»Pratika za 1932«	«	6401.-
18.)	7/3	1932	1400	«	»Marjetica«	«	1000.50
19.)	22/4	«	1500	«	»Lesenjač Cefizelj«	«	2138.-
20.)	31/5	«	1500	«	»Janez Žbogar«	«	1701.-
21.)	16/6	«	1500	«	»Gor. in trž. pokr.«	«	4601.-
22.)	7/7	«	1300	«	»V skalnih gorah«	«	1000.50
23.)	10/10	«	1400	«	»V tri smeri«	«	2904.-
24.)	«	«	1400	«	»Rokovnjači«	«	2401.-
25.)	31/12	«	6000	«	»Pratika za 1933«	«	4000.-
26.)	21/2	1933	1000	«	»Ljubezen premore vse«	«	1151.-
27.)	28/4	«	1400	«	»Otočje v plamenih«	«	2000.-
28.)	«	«	1800	«	»Kozorog«	«	2900.-
29.)	27/6	«	1600	«	»Živ pokopan«	«	1601.-
30.)	19/9	«	1600	«	»Andrej Košuta«	«	1921.-
31.)	12/12	«	5000	«	»Pratika za 1934«	«	4001.-
32.)	5/4	1934	2000	«	»Palača Spada«	«	2001.-
33.)	23/5	«	1700	«	»Višarska polena«	«	2501.-
34.)	31/12	«	1800	«	»Vrli ljudje I«	«	1901.-
35.)	«	«	5000	«	»Pratika za 1935«	«	2101.-
36.)	17/1	1935	1800	«	»Vrli ljudje II«	«	1567.-
			75650				83569.-

SEZNAM ZAPLENJENIH KNJIG

1.)	»Jadranski Almanah« 1931	Lit.	2250.-
2.)	»Pratika za 1932«	«	6401.-
3.)	»Rokovnjači« 1932	«	2401.-
4.)	»Pratika za 1933«	«	4000.-
5.)	»Andrej Košuta« 1934	«	1921.-
6.)	»Pratika za 1935«	«	2101.-
		Lit.	19074.-

K tej svoti je treba prišteti še upravne stroške (znamke i.t.d.) ter honorarje v približnem znesku

«	2000.-
«	21074.-

zaplenjene knjige (zlasti za Pratique pri trgovcih) vseeno inkasiralo c.	« 1500.-
ostane škoda, ki jo je založba pretrpela radi vsakoletnih zaplemb	« 19574.-

Zaplembe književnih izdaj založbe » S I G M A »

1.) 27/I 1930: Zaplemba »Jadranskega Almanaha za leto 1925 - 1930«. (500 izvodov), str. 132, 4°). Urednika Bednarika je poklical komisar Tortolani na kvesturo, kjer mu je dal prebrati plenilni odlok, v katerem stoji, da »se Almanah dotika stvari o katerih so oblastva svoje mnenje že izrekla in da je vsa vsebina preveč nacionalistična«.

Zaradi izdaje Almanaha je bil urednik kot rezervni častnik predan vojaškemu sodišču, ki ga je po dolgih zasliševanjih degradiralo z motivacijo, da je z Almanahom zlasti s člankom Ivana Rejca: Notranje vrednosti kulture so odločilne, s člankom drja Ruplja(17): Rezija, Rezijani in Rezijanščina in s člankom urednika o prof. Kosu deloval in to, da »se priklopljenje pokrajine zopet podvržejo neki tuji sili« (državi).

2.) 10/XI 1932. Zaplemba Jurčičevih »Rokovnjačev« (1400 izvodov, str. 92, 4°). Tajnik je pri policiji dokazal, da je Jurčič že davno mrtev in ni torej mogel z opisom o napadu na francosko blagajno in z namigovanji na pofrancozenje imena Brnjač misliti na sedanje razmere. – Pravnemu zastopniku založbe so na policiji dali izjavo, da so knjige zaplenili na podlagi določbe, da so zaplenjive vse tiskovine s protinarodno vsebino.

3.) v januarju 1933. zaplemba »Pratique 1932« (str. 126, 16°). Odloka ni oblastvo nikakega izdalo tudi ni nikomur dalo pojasnil. »Pratiko« so policijski agenti odnesli, ko je že bila po večini razprodana.

4.) 2/X.1933. Zaplemba knjige »Lojze Remec« Andrej Košuta« (1500 izvodov, 4°) str. Knjigo so zadržavali na pošti 14 dni. Na tajnikovo posredovanje pri poštnem ravnateljstvu je isti odgovoril, da ima nalog od policije naše knjige toliko časa zadrževati, dokler ne dobi dovoljenja oblastev. Knjigo so agentje odnesli s pošte in jo plenili tudi pri raznih prodajalcih. – Odloka ni policija vročila nikakega.

5.) v januarju l. 1934. Zaplemba »Pratique 1934« (str. 126, 16°). Zglasil se je v založbi samo uradni prevajalec in se je čudil, da je Pratika izšla. Na pojasnilo, da se je tiskala v Trstu in da so tamkajšnja oblastva – kjer se tiska tam se cenzurira – knjižico odobrila, je vzel še edini preostali izvod. Nato so Pratico plenili ponekod po deželi.

6.) v aprilu l. 1934 je bil tajnik Bednarik klican na prefekturo zaradi dovoljenja knjige Narte Velikonja: »Višarska polena«, ki je čakala že par

tednov odobrenja. Spraševal ga je vpricho uradnega prevajalca o vsebini knjige in o pisatelju. Prevajalec je dokazoval oporečnost knjige, češ, da se ne omenja v njej, da so Sv. Višarje na italj. ozemlju. Dne 12/IV, so tajnika ponovno klicali na policijo, kjer so mu dali v podpis, da je sprejel na znanje najnovejši odlok, da mora založnik dobiti za vsako knjigo predno sme iti iz tiskarne posebno prefektovo dovoljenje: »nulla osta«.(18) – Za »Višarska polena« je dovoljenje prišlo.

7.) V decembru l. 1934. je založba »Sigma« dala na cenzuro »Pratiko 1935« (str. 126, 16° naklada 6000) s prošnjo za »nulla osta«. Dovoljenje pa še ni prišlo in tako ta zadnja izdaja »Sigue« ni sicer zaplenjena s kakim plenilnim odlokom, a iziti ne sme, ker ni dobila omenjenega posebnega dovoljenja.

[Božo Milanović(19) Bevku]

U Trstu, dne 20.XII.1937.

Velecijenjeni gospodine!

Odgovarajući na Vaše cij. pismo od 9. t.mj. javljam Vam, da je »Društvo sv. Mohora za Istru« izdalo za godinu 1934 osim

1) »Danice« i 2) »Prosjak Luka«, takodjer ove knjige: 3) »Špadina palača«, tiskarno kod »Kat. tiskarne« v Gorici sa 120 stranica (pisac mi nije poznat, a možda biste doznali kod gosp. Rada Bednarika, koji je istu knjigu, koliko se sjećam, priredio u slov. jeziku); 4) »Sveta Tereza od Maloga Isusa«, tiskano u Kat. tiskarni u Gorici, sa 80 stranica. Pisac je župnik mons. Jakov Cecinović, ali u knjizi nije tiskano njegovo ime.

Za godinu 1935. izdalo je »Društvo v. Mohora za Istru« ove knjige(20) 1) »Danica«, koledar za god. 1935 sa 160 stranica. 2) »Iz košnice ljudskog roda« – napisao prof. Marko Vunić, tiskal »Kat. tiskarna« u Gorici – sa 110 stranica. 3) »Sabrane pripovijesti« – knjiga III. (Pripovijesti od Petrovića, Dalskog, Kumičića, Senoe, Kozarca, Kočića, Lovrića, Veselinovića, Štefke Jurkić i Cankara), priredio Vladimir Sironić, - tiskala »Kat. tiskarna« u Gorici« – sa 100 stranica. 4) »Otac Mihovil Pro« od Antuna Dragon-a D.J., tiskala » Kat. tiskarna« u Gorici – sa 94 stranice. Zadnje tri knjige su bile odobrene i razaslane, a prva »Danica« nije bila odobrena niti razaslana osim dvadesetak primjeraka, pa je zadnjih njezinih 7 ½ araka služilo kasnije za izdanje knjige »Zabavnik«.

Za god. 1936. izdalo je »Društvo sv. Mohora za Istru« – držeći da po svoj prilici neće biti ništa odobreno – samo dvije knjige i to 1) »Zapisnik«,

koledar za god. 1936 – sa 32 stranice – tiskala tiskarna »Edinost« u Trstu; 2) »Zabavnik« raznog sadržaja, priredio g. Vladimir Sironić – sa 160 stranica, odobren istom god. 1937. pa ga je društvo zadržalo kao knjigu za god. 1938 – tiskala tiskarna »Edinost« u Trstu. Prva knjiga («Zapisnik« koledar za god. 1936) nije bila uopće odobrena i zato niti razaslašana.

Za god. 1937. nije bilo zbog postupka cenzure ništa izdano.

Za god. 1938. izdalo je dotično razaslašalo »Društvo sv. Mohora za Istru« tri knjige: 1) već gore spomenuti »Zabavnik«, 2) »Zapisnik«, koledar za god. 1938. sa 32 stranice, 3) »Knez sa Tahitija« pisac Karlo May – tiskala tiskara »Edinost« u Trstu – sa 96 stranice.

Molitvenik za mladež »Oče naš« izdalo je »Društvo sv. Mohora za Istru« tiskala »Kat. tiskarna« u Gorici god. 1930, napisao: sveć. Božo Milanović – sa 64 stranice, tiskan u 25.000 primjeraka.

Molitvenik »Oče budi volja Tvoja« od biskupa Dr. Jurja Dobrile XII. izdanje, priredio sveć. Božo Milanović, izdalo »Društvo sv. Mohora za Istru«, tiskala »Kat. tiskarna« u Gorici god. 1934 u 20.000 primjeraka – sa 491 stranicom.

Najljepše Vas pozdravljam želeći Vam srećan Božić i Novu godinu

B. Milanović

Trst – Via Raffineria 2/I

ZALOŽBA »SIGMA«, GORICA, RIVA PIAZZUTTA 18 JE IZDALA

I. 1937

1. »Črna orhideja«, roman, angleški spisal George Goodchild, prevedel R. Bednarik (8°, str. 159, izvodov 1600)

2. »Pratika 1938« (sestavil R. Bednarik) 16°, str. 128, izvodov 7000)

I. 1938

1. »V službi Najsvetejše«, poljski spisal Henrik Sienkiewicz, (8° str. 196, 1600 izvodov)

2. »Na morišče«, prvi del, roman iz francoske revolucije, nemški spisal Spilmann, priredil R. Bednarik (8°, str. 168, 1600 izvodov)

3. »Pratika 1939«, (sestavil R. Bednarik) (16°, str. 128, izvodov 7000.)

ZALOŽBA »ORGANIZACIJE«, (TAJEN TISK)

I. 1937

1. Kršćanski nauk za prvence ali Mali katekizem, (8°, kartonirano, str.

104, 10.000 izvodov, 3. natis 20 do 30.000) ponatis Katekizma, ki ga je izdala Katoliška knjigarna l. 1934.

2. »Kam greš« molitvenik za deco, uredil V. Šček (16°, str. 224, vezan, 10.000 izvodov, 8. ponatis 70 do 80.000)

3. Žalne podobice mučenika L. Bratuža, 4. str. 2000 izvodov, tisk Jug. tisk., Ljub.

4. »Zgodbe srbskega naroda«, zgodovina Srbije do Jugoslavije, spisal R. Bednarik (8°, 126 str., 2000 izvodov, tisk Misijonske tiskarne, Groblje-Domžale.)

1. 1938

1. Barčica, zbirka narodnih pesmi, harmoniziral V. Vodopivec (8°, str. 111 izv. 500.) Opalografiral Orel (Loče) vezano.

2. »Čisti žrtvi v svetel spomin«. Nacionalna brošura v spomin mučenika L. Bratuža. Spisal R. Bednarik (8°, str. 48, s slikami brošura, naklada 1700, tisk Misijonske tiskarne v Grobljah.

3. »Kam greš«; molitvenik, kot zgoraj, 10.000 izv. 9. ponatis, 90.000 do 100.000

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA, GORICA, UL. ORZONI 38,
JE IZDALA:

1. 1937

1. Koledar 1938, 8°, str. 104, naklada 6.000

2. Besede, povest, spisal Narte Velikonja, 8°, str. 216, naklada 6000

3. Nesreče gospoda Kozamuznika [sic!], slikanica za otroke (iz nemščine), 16°, str. 150, naklada 6.000

4. Zvezda Eva, povest spreobrnjenke, (iz francoščine), 8°, str. 96, naklada 6.000

5. Molimo, molitvenik, 16°, str. 414, naklada 10.000 vezan

1. 1938

1. Koledar 1939, 8°, str. 104, nakl. 10.000

2. Bratec in sestrica, slikanica za otroke, 16°, str. 100, nakl. 10.000

3. Zdravnikovi spomini, Bogdan Kazak(21), 8°, str. 120, naklada 10.000

4. Dobe in podobe iz cerkvene zgodovine, spisal Stanko Stanič, 8°, str. 106, naklada 10.000

5. Dora, povest, spisala Pavlina Pajkova, 8°, str. 92, naklada 10.000

6. Molimo, kot l. 1937.

V letu 1938. so tajno izšli tudi litografirani dijaški listi Tavžentrože in Brinjevke.

ZAPLEMBE V KAT. TISKARNI

Gorica.

1. V februarju l. 1931. zaplemba brošure »Gospodar« (str. 32, 4", 10.000 izvodov), z gospodarsko – koledarskimi novicami.

27. marca 1931. so bili zaradi izdaje »Gospodarja« obtoženi dr. Kralj, urednik Kemperle, prof. Bednarik in vodja tiskarne Špacapan, češ, da manjka na izdaji označba odgovornega urednika, ker sodnija smatra »Gospodar« za list in da je vse skupaj le prikrit način za nadaljevanje ustavljenega »Novega lista«. Pri prizivnem sodišču sta bila Kralj in Bednarik obsojena vsak po 2 meseca zapora in 200 L kazni. Vodja tiskarne Špacapan pa je bil obsojen – da je sicer naščuvan od zgoraj imenovanih – na 4 mesece zapora in L 400 kazni. Slednjemu je sodnija tudi naprtila krivdo, da je tiskal »Domače branje« (izdanja »Sigue«), Verbum Dei (zbirke pridig) in strica Janeza Bukvice (zbirke pravljic) ne da bi prijavil lastnike in urednike, češ, da so to periodične publikacije, za katere je ta prijava potrebna. Kljub sodnemu izreku, pa te slednje publikacije niso bile zaplenjene.

2. 30. junija 1934. Emil Komel: Harmonija, združene s praktičnimi navodili za skladanje glasbenega stavka. Kvestor izjavil tajniku, da se dela z njo propaganda, da je to šolska knjiga, ki mora imeti posebno avtorizacijo i.t.d.

3. 19/XII. je bil tajnik pozvan h kvestorju, ki mu je dal diffido,(22) da slovenski stenski koledarski bloki (naklada 10.000) in istotako tudi dvojezični (naklada 6000) ne smejo iz tiskarne. Zaplenjenega odloka policijsko oblastvo ni izdalo.

ZAPLEMBE IZDAJ KATOLIŠKE KNJIGARNE

V GORICI.

1. Dne 19/9 1934. Zaplemba molitvenika »Angeljček« (naklada 10.000, str. 192; 16°). Zaplenjen je bil v Vicenzi, kjer se je tiskal, na ukaz goriške kvesture. Ta izdaja je bila že šesta. Vse poprejšnje so bile od cenzure potrjene! Odnegli so tudi vezane v fin celuloid (c. 3000 izvodov) in jih izročili mestnim šolam (Scuola tecnica) za zimsko kurjavo.

2. 19/9 1934. Zaplemba molitvenika »Oče naš« (naklada 32.000, str. 144, 16°). Zaplenjen v polah tudi v tiskarni v Vicenzi. Tudi ta molitvenik je bil že 6. ponatis in torej nič v njem spremenjeno, česar ne bi bil cenzor že odobrill!

Obe zaplembi brez odloka!

Zaupniška okrožja:

Brda

1. Zgornjebriško (središče Njivice - Kojško)
  2. Spodnjebriško (središče Šlovrenc)
- Goriška okolica
3. Solkansko (Oslavje - Pevma)
  4. Mirensko (središče Miren)
  5. Obmejno (središče Rupa – Sovodnje - Vrh)

Kras

6. Spodnje kraško (središče Opatjeselo)
7. Srednjekraško (središče Nabrežina)
8. Zgornjekraško (središče Štanjel – Avber)
9. Komensko (središče Sveto - Komen)

Vipavska

10. Spodnjevipavsko (središče Dornberg)
11. Srednjevipavsko (središče Dobravlje)
12. Zgornjevipavsko (središče Št. Vid)

Gore

13. Kanalsko (središče Morsko)
14. Sv. Lucijsko (središče Sv. Lucija)
15. Baško (središče Zarakovec pri Hudajužni)
16. Cerkljansko (središče Ravne)
17. Idrijsko
18. Črnovrško

V vseh teh okrajih so tudi knjižnice, deloma v župniščih, deloma pri okrajnem zaupniku.

Ni še organiziran kobariški in bovški okraj ter postojnski.

***

Tudi gornji dokumenti ostajajo živa priča, kaj vse je mogoče početi na podlagi nekih - sicer uradnih predpisov, a krivičnih za člane nekega naroda, ki živi v okviru meja sosednjega, pa mu ta ne priznava pravic do jezika,

kulture, združevanja... Koliko gorja so ti predpisi povzročili primorskim Slovencem pod Italijo in kakšno nezasiščano gospodarsko škodo!

Opombe:

(1) Ogledati si je treba razne bibliografije, od uradne Slovenske bibliografije, ki izhaja že od 1947, in jo izdaja Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, do morebiti nekaterih področnih bibliografij, ki zajemajo omenjeno obdobje. Za izdaje Goriške Mohorjeve družbe posebej Seznam publikacij GMD od njene ustanovitve do leta 1967, v: Rudolf Klinec, Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe. Gorica 1967, str. 229-234. - Bibliografijo izdaj GMD 1924-1974, izšla v Koledarjih GMD za leto 1977 in 1979.

(2) Primerjaj bibliografije v Luč, poljudnoznanstveni zbornik I-XI, dalje v Kolerič-Pertotovi Bibliografiji slovenskega tiska v Italiji med dvema vojnama; od tu dalje: Koleričeva-Pertot).

(3) Prim.: ES 15, str. 53.

(4) Prim.: ES 1, str. 11.

(5) Gospodar. Gorica, Katoliška tiskarna 1931. – 32 str. ; 8°

(6) Novi list. Gorica 1929-1930. Bil je to novičarski tednik. Druga serija ali nadaljevanje po prekinitvi je začela izhajati leta 1954. Še kasneje, po združitvi s Katoliškim glasom, je postal Novi glas.

(7) Zbornik Luč VI, 1932, str. 58

(8) Prim. ES 15, str. 53.

(9) O njem in njegovem delu glej vsaj: SPBL 2. sn., 53-55

(10) Tu je delovala tiskarna Gualanda & Cancini, ki si ni pomišljala natisniti tudi kak slovenski molitvenik, npr. Oče naš, šesti natis, z dvema imprimaturjema: tržaškega škofa Fogarja (iz 1924) in goriškega Frančiška Borja Sedeja iz leta 1930.

(11) Goriška Mohorjeva družba . Popoln bibliografski popis izdaj te založbe je za petdesetletnico te založbe sestavil in v koledarjih GMD 1977 in 1979 objavil Marijan Breclj.

(12) Gre za delo: P. Kyne, Vrli ljudje, ki jo je iz angleščine v slovenščino prevedel France Magajna in je izšla v dveh zvezkih 1934 in 1935

(13) O podobnih težavah (prednosti italijanskim knjigam, zapostavljanje slovenskih tiskov) poroča v teh letih Ferdo Kleinmayr Bevku ob stavljenju in korigiranju del za založbo Luč in Goriško Matico. Glej: Marijan Breclj, Ferdo Kleinmayr in delo za Goriško Matico v luči njegovih pisem Francetu Bevku in Damiru Feiglu, v: Goriški letnik 22 (1995), str. 75-107.

(14) Gre verjetno za Kozoroga Franceta Bevka in ...

(15) ... Velikonjeva Višarska polena

(16) Seznam tiskov, ki sledi, je skrčen do take mere, da ne navaja ne avtorjev ne obsega. Za vse te podatke zopet opozarjem na delo, citirano v opombi 2.

(17) Pravilen priimek avtorja je seveda Mirko Rupel

(18) "dovoljenje" v administrativnem jeziku.

(19) Istrski hrvaški duhovnik, narodni in kulturni delavec, izdatelj in politik Božo Milanović (Kringa, med Pazinom in Porečem) 10. oktober 1890 - 29. december 1980 v Pazinu.

(20) Zanimivo je videti, kako se se nekatere izdaje obeh družb "ujemale", saj gre za iste avtorje in tudi ista dela, kar je dokaz, kako je hrvaški urednik bil blizu načrtom slovenske "sestrske" Družbe.

(21) Pseudonim dr. Antona Breclja.

(22) Diffida – opomin, svarilo.

Benediktinski samostan na Krogu pri Sečovljah

Rožana Špeh

Sečovlje so ena večjih razpotegnjenih vasi v Slovenski Istri. Ležijo blizu Portoroža in so premalo znane glede na vse znamenitosti, s katerimi se lahko pohvalijo (soline, premogovnik črnega premoga, krajinski park z zaščitenim gnezdiščem za ptice, Krog ...)

Od letališča do središča vasi ob cerkvi sv. Martina ni daleč. Vmes je glavna cesta, ki vodi iz Portoroža na hrvaško stran. Na Košti (predel Sečovelj) so hiše nanizane ob poti, ki vodi do vrha bližnjega 132 m visokega Kroga.

Zaselek Krog domuje na hribu Kastanjol. Tu je bil v preteklih stoletjih benediktinski samostan sv. Onofrija, v njem versko in pa kulturno središče Sečovelj in okoliških vasi.

V 15. in 16. st., pod oblastjo plemiča Donata Barbara, ki je to ozemlje leta 1445 prodal piranskemu patriciju Marquardu Apoloniju, njegov naslednik pa ga 1624 razdelil svojim plemičem, so zaselek imenovali Villa Franca. Še do leta 1750 je bila tam župnija.

Cerkev sv. Onofrija na Krogu

V 19. st. je postal lastnik tega ozemlja grof Francesco Grisoni (1772 – 1841) iz Kopra, ki je vse svoje premoženje v Sečovljah in na Krogu zapustil benediktinskemu redu. Tako so benediktinci postali lastniki 175 ha zemljišč z gospodarskimi posloplji, s cerkvijo in samostanom sv. Onofrija. V lasti naj bi imeli kar nekaj solnih polj v sečovljskih solinah. Okoliški starši so dajali otroke v samostansko šolo zaradi izobrazbe in vzgoje. Noben otrok pa ni bil zavržen, če starši samostanu niso imeli kaj darovati. Otroci so potem imeli možnost ostati v samostanu ali živeti zunaj samostanskih zidov.

Domačin Albin Panger se spominja:

»Benediktinci na Krogu so bili zelo kulturni. Tod okoli ni bila nobena cerkev tako lepa in urejena kot njihova. Vodili so pevski zbor, poučevali

klavir in orgle, pa tudi nogomet so gojili. Bili so skrbni in dobri gospodarji. Mladi smo hodili z njimi okrog. Malo smo peli, nekaj molili.. Patri so bili mladi in hecni. Z njimi smo se lepo imeli. Župnik v Sečovljah ni bil za to, da bi mi hodili k verouku k benediktincem. Ma mi smo hodjaveli gor »de škampon« (naskrivaj).

Pokojna Marija Čendak iz Sv. Petra (1913 – 2001) pa je pripovedovala: »V cerkev sv. Onofrija smo dekleta iz Sv. Petra hodile k večernji (popoldanska pobožnost). Cerkva ni bila velika, ma lepa. Če smo hotele v cerkev,

Pogled s Kroga na Sečovlje

smo morale imet na glavi fečo (ruto) in obute črne hlače (črne nogavice) in dolgo rubo (dolgo obleko). Če nismo bile tako napravljene, nismo šle v cerkev. Ko je prišla svoboda, so vse uničili, štiri benediktince pa zelo grdo segnali proč. S sabo so smeli vzeti samo eno srajco in ene bergeše (hlače). Vse drugo so pustili gor.« Agrarna reforma po drugi svetovni vojni je razlástila benediktince na Krogu. Menihe so pregnali, cerkev opustošili, opremo razbili.

Anton Špeh iz Sv. Petra (1924) pripoveduje, da so kmeta, ki je pasel krave na Krogu, pijanega prepričali, da je iz cerkve sv. Onofrija odnesel vse svetnike (kipe) in jih zmetal v gozd. Že nekaj dni po tem je umrl za posledicami opeklin, ki jih je dobil ob požaru. Niti v bolnici ni bilo več pomoči zanj.

Tudi Marija Čendak se je spominjala, da je neki domačin v cerkvi izkopal tlak in glinene plošče odpeljal domov. Po tem dejanju na njegovem domu ni bilo več sreče. Hči Marija, ki je bila *lepa pupa* (lepo dekle), je nenadoma izgubila dar govora in po tem dogodku ni nikoli več spregovorila.

Ravno tako pravijo domačini, da niso imele sreče tiste družine, katerih člani so se za pusta norčevali tako, da so se našemili v meniške kute.

Samostan na Krogu je po drugi svetovni vojni propadal in po osamosvojitvi Slovenije je bilo ugotovljeno, da je pravni naslednik benediktinskega samostana na Krogu Benediktinski priorat v Mariboru, ki je tudi denacionalizacijski upravičenec.

Po vstopu Slovenije v Evropsko zvezo bodo zemljišča in poslopja nekdanjega benediktinskega samostana na Krogu spet v cerkveni lasti.

Petdesetletnica ponovne posvetitve cerkve sv. Florijana pri Banih

Pavel Vidau

Oris lastništva privatne kapele veleposestnikov Ustia

V vasi Busel si je premožna tržaška družina Ustia v prvi polovici osemnajstega stoletja zgradila poletni dvorec. Poleg drugih pomožnih stavb pa tudi kapelo, ki so jo 4.5.1735 posvetili mučencu sv. Florijanu. Ime vasi Bani, se pojavi nekaj desetletij pozneje. To je razvidno iz mrliške knjige župnijskega arhiva na Opčinah, ki nosi datum 13.8.1772 pod imenom Lucas Persinovich. Od tedaj dalje se je uporabljalo ime Bani. Kapela, čeravno zasebna, je bila odprta tudi vaščanom, in to ob praznovanju zavetnika sv. Florijana. Leta 1806 je posest prevzel bogati posestnik in ravnatelj Zavoda za revne Andrea Bidischini. Sledil mu je sin Antonio, ki je dal ob 120-letnici posvetitve leta 1855 obnoviti to svetišče. Ta datum je tudi vklesan v kamnu na pročelju kapele. Za njim je prevzela to posest hči Gabriella, ki se je poročila s plemenitašem Josephom Burgstallerjem. V zakonu se jima je rodila hčerka Marija Terezija, ki pa je umrla v ranem otroštvu.

Baron Burgstaller je bil med vaščani zelo priljubljen. Svetovljan, odprt z ljudmi in bolj radodaren od prejšnjih gospodarjev ter zaslužen mož za razvoj raznih socialnih in kulturnih ustanov v Trstu. Veliko slavje se je

Zunanost in notranost cerkve sv. Florijana

odvijalo v kapelici 11.6.1885 ob 150-letnici posvetitve. Tedaj je ob prisotnosti številnih domačinov in okoličanov župnik z Opčin Franc Čebular (župnikoval od 1882 do 1902) blagoslovil izredno lep prapor, ki sta ga dala izdelati zakonca Brugstaller. Že naslednjo nedeljo so se domačini z novim praporom udeležili praznične procesije Svetega Rešnjega Telesa na Opčinah.

Z izumrtjem te rodbine so se dediči leta 1924 odločili in prodali vso posest italijanski vojaški upravi. Ta je v naslednjih letih na prostoru poletnega dvorca in obsežnega pripadajočega zemljišča zgradila vojašnico. Kar so prejšnji lastniki zgradili v skoraj dveh stoletjih, je italijanska vojaška uprava vse porušila. Ostala je le cerkev, ki je služila bodisi vojaščini kot tudi vaščanom v bogoslužne namene. Za ene in druge je maševal vojaški duhovnik. S prihodom nemške vojske v vas med drugo svetovno vojo leta 1943 je bila cerkev oskrunjena in spremenjena v vojaško skladišče. Takšna je ostala tudi po drugi svetovni vojni pod anglo-ameriško vojaško upravo. Le nekaj dni pred iztekom mandata na vztrajne prošnje in prizadevanja tedanjega kaplana na Opčinah g. Angela Kosmača je uspelo tik pred odhodom anglo-ameriške vojske iz teh krajev, da je bila izročena tedanjemu škofu Antonu Santinu. Dne 16.10.1954 jo je blagoslovil in ponovno vrnil vaščanom: duhovno oskrbo pa dodelil openski župniji, ki tudi skrbi za redno sv. mašo. Od tedaj je minilo 50 let. To jubilejno obletnico smo počastili z novim oltarjem, ki nas bo obenem spominjal tudi na drugo pomembno obletnico, 1700 let od mučeniške smrti zavetnika vasi sv. Florijana (Lorch leta 304 – zgornja Avstrija). Ta je edina cerkev na tržaškem Krasu, ki je posvečena mučencu sv. Florijanu.

Oživljena šmartenska trdnjava

Vanja Peršolja

Na holmih pisanih trop belih sel, rdeče strehe, v vrtilih sončni sadi, na bregovih zeleneči vinogradi, to so Goriška brda v besedi pesnika Alojza Gradnika, ki se razprostirajo na skrajnem zahodu Slovenije. Posajena so z neštetimi griči, na katerih po pravilu stoji strnjena vas s cerkvijo, med drugimi tudi vas Šmartno, srednjeveško utrjeno naselje s šestimi obrambnimi stolpi. Ime je dobilo po daleč naokrog vidni baročni cerkvi sv. Martina s freskami slikarja Toneta Kralja, katere cerkveni zvonik je bil prvotno obrambni stolp iz 14. stoletja. Šmartno zadnje čase postaja prizorišče kulturnih dogodkov v letu 1998 uprizoritev gledališke igre Celestina Primorskega narodnega gledališča in po štiridesetih letih ponovno praznovanje tradicionalnega praznika kapelnica, poznana predvsem po plesu na brjarju, ali letos avgusta zaključni večer festivala Dnevov poezije in vina, ki staremu jedru naselja vračajo življenje in privlačnost.

Šmartno leta 1953

Obiskovalec, ki parkira svoj avtomobil na za to namenjenem prostoru pred vstopom v naselje, ki mu domačini pravimo kar padrate, že takoj opazi največjega izmed obrambnih stolpov, imenovanega Turn, ki gleda na glavno cesto, ki vodi v osrčje Brd. Ob vstopu v naselje se obiskovalec znajde na zgornjem trgu, ko ga na levi strani pozdravi domačija pri Zahišerjevih, z opaznim mostovžom, ki je nekoč povezoval sosednje poslopje, katerega so Nemci med drugo vojno požgali. Vaščani se še dobro spominjajo pri Zahišerjevih vaške gostilne in trgovine, ki sta delovali vse do druge vojne, ali gospodarja Jožefa, po domače Zahišarja, ki je v vasi med obema vojnama vodil za Brda vse do srede petdesetih let 20. stoletja zelo razširjeno dejavnost lupljenje in sušenje sliv ali prunel. Posušeni, sladki sadež je bil skoraj izključno namenjen prodaji v tujino. Izvažali so ga celo v Ameriko. Sama dejavnost je izumrla konec petdesetih let, ko so briške prunele izpodrinile dosti cenejše kalifornijske slive. Očem opazna je tudi domačija s spahnjenico, po domače žbatafur ali fagolar, gre za ognjiščni prostor, ki na zunanji strani ustvarja videz nekakšnega prizidka, ki sega približno do polovice stavbne višine, nakar se njegova streha zoži v dimnik. V domačiji je urejena stalna zbirka fosilov in kamnin z območja Brd iz zbirke Stanislava Bačarja iz Ajdovščine. Ta pa ni

edini žbatafur v vasi, občudovati ga je lahko tudi na domačiji pri Muščevih na h. št. 59, kateri zgornji kaminski del so odstranili. Zanimivo je, da se je domačija naslonila na potek obzidja in obrambni stolp vključila v stanovanjski objekt, ko so mu dodali prizidek in okna, da ga danes obiskovalec težko prepozna v svoji primarni funkciji. Po gasi mimo domačije s spahnjenico naletimo na domačijo s h. št. 24, po domače pri Bern'vih, kjer živi gospa Elvira, ki jo obiskovalci zelo dobro poznajo, ko jih pozdravi in nagovori tudi v ruskem in španskem jeziku in popelje na ogled vasi tako turiste iz sosednje Italije ali Avstrije in Nemčije. Gasa pod mostovžem skriva na desni strani obnovljeno kmečko hišo, ki se v času prireditve preoblikuje v razstavni prostor fotografov, slikarjev, v kinodvorano ljubiteljev slovenskih filmov ali v prostor, kjer poteka degustacija vin briških vinarjev. V nadaljevanju gase stoji gotska hiša, ki v pritličju prikazuje črno kuhinjo ali kar hišo, v nadstropju pa spalno kulturo na kmetih. Hiša, ki je bila dostopna neposredno z dvorišča in je združevala več različnih funkcij, je v 19. in začetku 20. stol. predstavljala središče oziroma jedro družinskega življenja, kjer se je družina zbirala, opravljala najrazličnejša opravila in sprejemala obiskovalce. Obiskovalka hiše je bila tudi vaška babica, ki je materi pomagala pri porodu vse do druge vojne, v manjšem številu še po letu 1950, vse do uveljavitve bolnišničnega rojevanja. Največkrat so bile babice kar domačinke iz Goriških brd ali vaščanke iz Šmartnega, kar je seveda razvidno iz babičinih priimkov, ki so tipični za vas oziroma območje Brd. Najdejavnejša babica v Šmartnem je bila vaščanka Jožefa Lipicer, rojena Peršolja, ki je z dejavnostjo začela leta 1899, zadnjič pa jo s pomočjo župnijske krstno-rojstne knjige zasledimo v letu 1951. Odprto ognjišče je moč občudovati tudi v slikarski hiši na spodnjem tlakovanem trgu, kjer v poletnih mesecih že od srede osemdesetih let 20. stoletja potekajo slikarske kolonije in v zadnjem času tudi tipografske delavnice. Slikarske hiše pa se drži tako imenovana avstrijska hiša, ki medse sprejema umetnike iz Avstrije. Na spodnjem trgu ob vhodu kraljujeta oba med sabo povezana obrambna stolpa. V prvem stolpu je urejeno gostišče, ki obiskovalca preseneti s tipično briško hrano kot sirkova polenta, fitalja, kuhinja iz kapusa (zelja), toč iz pršuta ali toč furbo (krompirjeva omaka). V drugem stolpu pa se nahajajo protokolarni prostori družbe Salonita Anhovo, kjer je urejena razstava o avstrijsko-beneških vojnah iz 16. in 17. stol., ki sta potekali prav na območju Brd in je Šmartno kot obmejna utrdba odigralo pomembno vlogo. Verjetno je iskati datum nastanka šmartenskega obzidja prav v času prve vojne, ki je potekala med leti 1508 in 1519. Razstava tudi prikazuje prvič v arhivih najdena dokumenta: prikaz Šmartnega v 16. stoletju in Šmartno na karti franciscejskega katastra. Strinjam se z Gradnikom, ko pravi, da je Šmartno že stara, a s slavo venčana trdnjava, ki ponosno stoji kot orlovo gnezdo v srcu Brd.

Pozabljeni »Begunci« Josipa Vandota Ob 90-letnici začetka prve svetovne vojne

Peter Rustja

Življenjska pot Josipa Vandota je kar nekajkrat povezana z našimi kraji. Že njegov oče je delal v Trstu, sam pa je v teh krajih služboval kot železniški uradnik za časa Avstro-Ogrske.

Tragične dogodke prve svetovne vojne je opisla v tržaški Edinosti, in sicer v podlistku Begunci, ki je izhajal od julija do novembra 1916.

V njem opisuje Vandot tragične življenjske usode primorskih ljudi, ki so morali zapustiti svoje domove na soški fronti.

Vsako poglavje se začne z imenom glavne junakinje, ki je pravzaprav žrtev vojne. Pripoved se začne z Lidijo. Nasprotje med žensko lepoto in nežnostjo ter krutostjo vojne ustvarita močan kontrast. Lidija na primer bere Ketteja, razmišlja o dehtečem Krasu in upa, kot vsi ostali, na vrnitev na jug, v svoj paradiz. Vojna pa sili ljudi na sever, na varno, a daleč od doma. Srečanje z Lidijo je bežno – Lidija mora stran, naprej z ostalimi begunci. Vsak je v izgnanstvu pravzaprav sam, a ničesar ne more sam odločiti.

Z opisom Rozalke se stopnjuje prej nakazana boleost pregnanstva. Rozalka se iz paradiza pod Sveto Goro znajde daleč od domačega ognjišča. Ponavljanje besed jok, krik, obup, groza spominja bralca na prave razloge njihovega izgnanstva.

Vandot postavi ženske like v ospredje, v ozadju pa bralca stalno spremljata moreča groza vojne ter brezosebna masa izgnancev. Obup posameznika in obup skupnosti se v tragediji izgnanstva in pregona krijeta: Rozalka ne razmišlja samo o lastni kruti usodi, temveč tudi o narodu, o trpljenju celotnega naroda. V trenutku največjega osebnega trpljenja je ljubezen do lastnega naroda največja: *»O moj narod! Kam greš v to strašno noč, ki je brez neba in brez zvezd? – Daj, vzemi mi vso srčno kri – prelij jo na vse strani vetrov! In nemara se usmili nebo – pa se razgrne in pokaže tisočero zvezd kakor tiste dni, ko je sanjal naš južni paradiz, zavrt v kopreno solčnih žarkov, sanjal zlate dni o sreči, ki ga je ovijala vseokrog z južnim zelenjem... O moj narod, moj mali, veliki narod večnega trpljenja in nesreče, kje so tvoje zvezde, kje je tvoje nebo?«*

V tretjem delu, z naslovom Vida, se pojavi zanimiv moški lik, in sicer posebnež Martin. Vandot ga predstavi kot bedaka iz Svetega Križa nad

morjem. Njegova zgodba in pripovedovanje sta iztočnici, da se v osebni in kolektivni drami beguncev pojavi še vprašanje »naše Adrije«.

Četrty del ima kot ostali žensko ime, vendar Dolorosa je zgodba o romanju v svetišče. Romarji – izgnanci so hrepeneli in želeli na Sveto Goro, vendar tudi domače svetišče je bilo daleč. Vsi so pričakovali pogled na svetogorsko Marijo. Edini, ki jo je vendarle tudi v izgnanstvu začutil je umirajoči pater Pavlin.

Smrt in bolečino pa iz zgodbe o trpljenju izseljencev za trenutek oddalji Irena, ženski lik čiste ljubezni, ki tudi v peklu tujine zna, prav zaradi ljubezni, ustvariti paradiz.

Vandot vojno omenja posredno, ko je v zgodbi v prvem planu ženski lik. Moški pa se ob kozarcu pogovarjajo tudi o vojni, o izgubljenih vinogradih in o sinovih, ki so jih »tam doli nekje na morju« ubili Lahi. Vandot zavestno v pripoved vključuje predstavnike celotne Primorske – od Bovčana Joza do Čiča Mateja.

Drugo neposredno izpoved o ljubezni do naroda izreče prav Irena, mati malega otroka: »Ali še vedno misliš na smrt svojega naroda? O, poglej tega dečka! Ali misliš, da more umreti narod, dokler ima še take otroke in tako bodočnost? Odpri oči, dragi, in ne glej samo na trpljenje in bolest! Mine ura in trpljenje se razgubi Bog ve kam. Novo življenje vstane, in z novim življenjem silne moči, katerih ti niti ne slutiš. Ker si popolnoma otopel v svojem izgnanstvu.«

Po ljubezni in ljubeči materi Vandot opiše pogreb Vere. Izbira imena ni niti v tem primeru, kot v primeru Dolorose, naključna. Vera je sicer mrtva, vendar vera v boljše življenje ni mrtva.

Sicer pa se gorje stopnjuje. V Cilki se pojavi nemoč starejših, najprej kot želja, naj kralj Matjaž končno prikoraka z Matajurja in osvobodi domačije, drugič pa kot grenka ugotovitev, da doma in grobov prednikov ni več. Vse je namreč porušila in razdejala vojna. Mlada Cilka in Primož sicer z zaupanjem gledata v prihodnost in to jima da moč, da preživita tudi hude čase v tujini, vendar najhuje gorje pa Cilka doživlja v sebi: sosedov sin jo je nekoč zapeljal, kljub temu da je bila zaročena z Valentinom. Slednji ji je to odpustil, vendar sama si tega ne more.

V zadnji sliki, z naslovom Dora, Vandot bežno omenja kraško osmico, kjer naj bi se bil kovač zaljubil v Doro in kjer se pravzaprav začne njen - za avtorja – moralni propad. Da je Dora lahkoživka, ga moti manj od dejstva, da je pravzaprav sprejela življenje v tujini in ne hrepeni za paradizem, to je za izgubljeno domovino.

Cikel Begunci Vandot konča takole:

»Visoko gori na senožeti je zavriskal mladi pastir. Zagledal je pastirico,

ki se je dvigala onkraj visokega plota in se je zasmejala. Pa je zavriskal pastir, in njegov glas se je razlegal preko jutranjega sveta. Šla je mimo bolest in se skrila Bog ve kam. Dvignil sem glavo in sem se ozrl dol na samotni kmetski grad. Še vedno je stal tam na griču mračen in skrivnosten. Sivkasta koprena ga je obdajala kroginkrog, in nič se ni genilo tam dol. Naposled je stopila sključena ženska na prag. Razločno jo je bilo videti – bila je razmršena in napol oblečena. Prihuljeno se je ozrla po dvorišču; potem pa je šla počasi, z drsajočimi stopinjami na vrt, s katerega se je videlo daleč dol po dolini. Sklonila se je naprej in si je zasenčila z roko oči. Gledala je na cesto, ki se je vila po dolini in je izginila kar naenkrat kraj črnega gozda. A cesta je bila prazna in mrtva... In tedaj je vzkriknila ženska in se je zgrabila za suhe prsi. Njen krik je napolnil vso okolico in je jekal daleč dol od senožeti.

Pastir je preskočil visoki plot in je zgrabil pastirico okrog pasa. Zasmejala sta se oba in sta pričela plesati po nizki travi. Krik tam dol kraj kmetskega grada je postajal tišji, vedno tišji, dokler ni prešel v bridko, komaj slišno ihtenje. Naposled pa je utihnil popolnoma. Kajti pastir in pastirica sta se usedla na trato pa sta začela peti z zategnjenim glasom čudno, smešno pesem tujine...«

Povsem različen pastir pa je Vandotov Kekec. Povest o malem pastirju, ki raste v idiličnem gorskem svetu, je nastajala med letoma 1918 in 1924, to je v času, ko se je vojna vihra pomirila in dopuščala vedrejšje misli. Kekec ni postal samo literarna, ampak tudi filmska uspešnica.

Tudi filmska adaptacija Vandotovega dela sega v povojno obdobje. Po drugi svetovni vojni je bil ponovno čas primeren, da se kot junak predstavi mlad, nič boječ pastirček: Kekec (1951) je bil prvi slovenski mladinski film, Srečno Kekec pa je bil celo prvi slovenski barvni film. Kekec ni očaral samo slovenske gledalce, ampak tudi žirijo festivala v Benetkah: leta 1952 je film, ki ga je posnel režiser Jože Gale, prejel nagrado za najboljši mladinski film. Josip Vandot pa ni dočakal filmskega uspeha svoje pripovedi: umrl je 11.7.1944 kot izgnanec med nemškim bombardiranjem Slavonskega Broda.

Naravni rezervat Doberdobskega in Prelostnega jezera

Peter Gergolet

Deželni naravni rezervat na območju Doberdobskega in Prelostnega jezera se nahaja na severozahodnem predelu Krasa in je značilen po dveh dokaj velikih površinskih vodnih pojavih, ki sta nastala zaradi pomembnih geoloških posebnosti.

Doberdobsko jezero se napaja z vodnimi tokovi, ki pritekajo iz soške podtalnice, predvsem pa iz deževnice, kar povzroča občutna nihanja vodostaja v različnih letnih časih. Voda

Doberdobsko jezero

tudi Prelostno in Sabliško jezero ter Moščeniško močvirje.

V Kraškem območju Naravnega rezervata Doberdobskega in Prelostnega jezera se je, zaradi posebne geomorfologije, razvila visoka raznovrstnost naravnih habitatov. V rezervatu so namreč prisotna vsa značilna kraška okolja, kot so skalne stene, melišča, hrastova gošča, mezofilski ceri, gradnovi gozdovi

in kraška gmajna. Poleg tega pa v krajih, kjer podtalnica, ki napaja obe jezera, pride na dan, se ustvarijo naravne niše, ki so značilne za vlažna območja, kjer uspevajo obrežni gaji z vrbami, črnimi jelšami in ostroplodnimi jeseni ter obsežne površine navadnega trsja, ki jih ponavadi ne najdemo na kraškem ozemlju. Taka raznolikost se odraža tudi v bogati favni, ki karakterizira vsako območje, vseh 726 hektarjev Naravnega rezervata med Jadranskim morjem in Julijskimi Alpami.

Važno pridobitev za turistični razvoj tega predela Krasa pa predstavlja novi sprejemni center Gradina, ki deluje od aprila 2003 in postopoma postaja referenčna točka za spoznavanje goriškega Krasa.

Center Gradina je kronanje dolgoletnega prizadevanja doberdobske občinske uprave, ki je pred dvajsetimi leti začela pripravljati projekte za koriščenje denarja iz Evropskih skladov v sklopu naravovarstvenega razvoja doberdobskega in okoliškega Krasa.

Prvi projekt so namreč doberdobski upravitelji predstavili že v osemdesetih letih na podlagi deželnega zakona št. 11/1984 za valorizacijo kraške pokrajine. Takrat jim je bilo odobrenih 450 milijonov lir, ki pa niso bili korišćeni.

Z zakonom št. 42 iz leta 1996 je bil nato ustanovljen Deželni naravni rezervat Doberdobskega in Prelostnega jezera, leto kasneje pa je Obćina v sklopu evropskih financiranj Cilja 2 predstavila projekt za izgradnjo dveh objektov, ki bi ovrednotila omenjeni rezervat in omogoćila razvoj ekološkega turizma na tem podroćju.

Gradnja objektov se je zakljućila v oktobru leta 2001, ko je Obćina prevzela strukture in jih nato predala bivši Kraški gorski skupnosti, ki je center otvorila v oktobru 2002.

Po ukinitvi Kraške gorske skupnosti junija 2003 pa je upravno in nadzorno vlogo prevzela Deželna.

Sprejemni center Gradina od samega začetka operativno upravlja domaća zadruga Dob. Center nudi obiskovalcem ogled muzeja, ki s scenografskimi in interaktivnimi elementi ponazarja naravne in zgodovinske lastnosti kraškega ozemlja. Muzej je osnovan trojezićno, tako da so panoji in interaktivni material napisani v slovenščini, italijanščini in angleščini. Ob samem muzeju pa so turistom na voljo oznaćene steze, ki od centra Gradina peljejo do zavetišća Cadorna, prazgodovinskega gradišća, ter do Doberdobskega jezera, kjer so dogradili tudi Terarij za ogled živih primerkov kać, dvoživk in rib. Trenutno pa ogled Terarija ni še na voljo obiskovalcem.

Sprejemni center Gradina

V samem centru poleg muzeja deluje okrepćevalnica s ćudovitim razgledom na većji del Rezervata, bolj oddaljenim gostom pa je na voljo tudi 20 lepo opremljenih ležišć. V bližnji prihodnosti pa naj bi zaćela delovati tudi restavracija.

V samem centru poleg muzeja deluje okrepćevalnica s ćudovitim razgledom na većji del Rezervata, bolj oddaljenim gostom pa je na voljo tudi 20 lepo opremljenih ležišć. V bližnji prihodnosti pa naj bi zaćela delovati tudi restavracija.

Pri upravljanju Sprejemnega centra želi zadruga Dob izpostaviti naravoslovni aspekt strukture z namenom, da bo Gradina postalo središće in stićna toćka v Deželnem naravnem rezervatu Doberdobskega in Prelostnega jezera ter širšega kraškega obmoćja.

Veliko pozornost upravitelji v ta namen posvećajo šolam. Z vodenimi obiski Rezervata in naravoslovnega muzeja, mlajši obiskovalci spoznavajo skrivnosti in bogastvo raznovrstnostnih naravnih habitatov. Tako je Sprejemni

center v prejšnjem šolskem letu zabeležil skupno nad 50 obiskov osnovnih, srednjih ter višjih šol predvsem iz naše dežele, naravoslovne značilnosti Krasa pa so si že ogledale tudi nekatere šole iz Veneta. Za letošnje šolsko leto je Sprejemni center še obogatil svojo ponudbo in program naravoslovne vzgoje v glavnem razdelil v tri različne tematske sklope:

KRAS Geologija, litologija in zakrasevanje

Zemljepis

Živali in rastline na Krasu

Lomljenje kamna – vir dohodka

JEZERO Vzroki prisotnosti Doberdobskega in Prelostnega jezera na Krasu

Geologija in geomorfologija področja

Živalske in rastlinske vrste, ki živijo v vlažnem območju

Doberdobskega jezera

ZGODOVINA Prazgodovina na Krasu: spreminjanje pokrajine in človeških navad od paleolitika (2.500.000 let pr. Kr.) do železne dobe (200 let pr. Kr.)

Gradišča: obisk doberdobskega gradišča (1.500 let pr. Kr.), ki se nahaja znotraj rezervata; zgodovina gradišč na Krasu

Prva svetovna vojna: ostanki vojaških jarkov na soški fronti (1915-18)

Ob tem zadruga Dob nudi možnost poučnih dejavnosti v razredu, kjer se lahko šolarji ali dijaki seznanijo tudi s sperimentalno arheologijo, to je z izoblikovanjem kamnitih izdelkov s prazgodovinskimi tehnikami.

Ob naravoslovni ponudbi pa Sprejemni center privablja obiskovalce tudi z raznimi kulturnimi prireditvami, tako da se predvsem v poletnih mesecih pogosto zvečer dogaja kaj zanimivega.

Posebno posrečena je bila poletna sezona z naslovom Poletje na Gradini 2004, ki je od konca junija do prve polovice septembra zabeležila nad trideset glasbenih, gledaliških in folklornih predstav, ki so v Sprejemni center vsakič privabila veliko število gledalcev. Pri organizaciji določenih večerov so sodelovali tudi doberdobska občinska uprava in razna vaška društva.

Ob tem je minulo poletje Gradina gostila tudi desetdnevni kamp društva Legambiente, katerega se je udeležilo več navdušencev narave iz cele Italije, ob tem pa se je poletje odvijala tudi likovna akademija v organizaciji ZSKD. Po zaključku poletne sezone pripravlja Sprejemni center Gradina dejavnosti za jesensko in zimsko obdobje, tako da bo nadaljevalo organizacijo naravoslovnih in zgodovinskih predavanj v okviru sklopa Spoznajmo Kras, ki ga je zadruga Dob začela novembra 2003.

Ob enodnevnih izletih ponuja center Gradina tudi večdnevne turistične ponudbe z ogledom krajevnih kraških jam in ostalih naravnih znamenitosti.

Musič

Saša Quinzi

Tisočglava množica Goričanov in gostov iz dežele in Slovenije, ki se je 10. oktobra 2003 zbrala v atriju in predvsem na trgu pred palačo Attems-Petzenstein na Kornu ter nestrpno pričakovala prihod Zorana Musiča, je bila več kot dovolj otipljivo priznanje slikarju in njegovemu delu, ki se kot vsaka prava umetnost, s svojim čustvenim in simbolnim nabojem neposredno dotakne človeka samega. Bila je ganljiva, »z emocijami prežeta otvoritev« (M. Zlobec), bila je toplina ponovnega srečanja med dobrimi, starimi znanci, med še živečimi sorodniki in med ostalimi, ki smo slikarjevo delo s simpatijo spremljali od daleč, največkrat s posredovanjem katalogov.

Razstava je bila gotovo dogodek za Gorico, saj se mesto le ne more ponášati s svetovno priznanimi osebnostmi, čeprav je obenem res, da se je Musič rodil v Bukovici v Vipavski dolini, v njegovem identificiranju Gorice kot rodnega kraja pa živi še tista podoba neokrnjene in neposiljene Goriške izpred prve svetovne vojne. Antološka razstava, postavljena ravno v Gorici in v istih prostorih, ki so slikarjeva dela

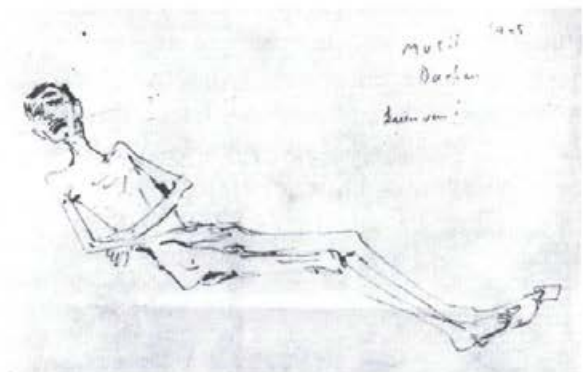

Ob otvoritvi Musičeve razstave v palači Attems-Petzenstein Foto JP

že gostili ob njegovi sedemdesetletnici 1979. leta, je požela splošno odobravanje. Recenzije so se vrstile tako v lokalnem kot v vsedržavnem italijanskem in slovenskem dnevnem in periodičnem tisku, v osmih mesecih odprtja so Pokrajinski muzeji zabeležili na stotine vodenih obiskov in didaktičnih delavnic, ki so tokrat prvič potekali tudi v slovenščini, in na koncu dosegli rekordnih 25.000 obiskovalcev, ki so prihajali tudi iz Avstrije, Nemčije, Švice in Hrvaške.

Razstava pa je bila predvsem dogodek za Slovenijo, saj se je v primerjavi z ono, postavljeno v pariškem Grand Palaisu leta 1995, ta zgodila prav na meji. Po žal ponesrečeni otvoritveni slovesnosti, kjer je bil o evropskosti ter preseganju meja govor edino v italijanščini, so Musičeve slike postajale katalizator čedalje večjega zanimanja, cilj tihega »romanja brez fanfar« (G. Zupan), na katero so se obiskovalci podajali, da bi sledili slikarjevi »posvečeni

hoji na poti k spoznanju« (M. Komelj). Ravno zaradi te fizične bližine in množičnega odziva se je ponovno odprlo vprašanje o odnosu Slovenije do Musiča, tudi uradne, saj je bil edini predstavnik vlade, ki si je ogledal razstavo, takratni zunanji minister Dimitrij Rupel! Musič, ki je ob osamosvajanju odprl vrata do Mitteranda, bistveno pripomogel k zagonu Mednarodnega grafičnega bienala v Ljubljani, obdaril Moderno galerijo z dachauskimi risbami in poklonil grafike za postavitev galerije na Dobrovem, ni še doživel slovenske monografije ne primerne antološke razstave. Tu ne gre

Izgubljena risba iz Dachavskega cikla, 1945

samo za golo afirmacijo Slovenije, temveč za nalogo, kateri lahko zadosti edino slovenska umetnostnozgodovinska stroka, saj ima edina dovolj motivacij in predvsem znanja ter kompetenc, da zapolni vrzel, ki zeva na slikarjevi umetniški poti. Ne smemo namreč pozabiti, da javnost pozna še le zrelo slikarjevo obdobje, predvsem od sedemdesetih let dalje, ko je Musič prodril in se definitivno afirmiral s

ciklom *Nismo poslednji*. Obdobje prvih štirideset let, v katerem je evidentiranih približno osemdeset del, ostaja tako še zavito v meglo, brez pregledne in temeljite predstavitve, kot da bi se genij prebudil nenadoma, kot potresni sunek, kakor se je v pariškem katalogu izrazil James Lord. Da ni slikarjeva osebnost vzniknila iz nič, je opozoril tudi Jean Clair, osebni Musičev prijatelj in med najbolj občutljivimi ter filološko podkovanimi interpreti njegovega dela. Ob goriški predstavitvi knjižice *La barbarie ordinaria. Music a Dachau*, v kateri nadaljuje razmišljanje, začeto ob pariški razstavi, je izpostavil srednjeevropske korenine Musičevih aktov. Razsežnosti formacije in ambicije mladega slikarja ter njegovega soočenja s tisočletno slikarsko tradicijo Evrope pa so polno zaživele ob predavanju Tomaža Brejca, profesorja na ljubljanski Akademiji likovnih umetnosti. Brez retoričnih pretiravanj je Musičevo življenjsko usodo vzporedil s kalibri svetovnega slikarstva, kot sta Tiziano ali Rembrandt.

Med novostmi, ki jih je morda spodbudila razstava, ne gre spregledati drobnega, a sočnega odlomka iz spominov Vena Pilona. Za slikarjev življenjski jubilej, 12. februarja 2004, ga je v diskretni obliki dveh razglednic izdala Pilonova galerija. Odlomek sodi k obsežnejšemu poglavju, ki je najbrž zaradi politične oportuniteti izpadlo iz uradne Pilonove biografije in je

ugodnejše čase pričakalo v zasebnem arhivu. Še neobjavljene strani si gotovo zaslužijo celotno in samostojno – zakaj ne – trojezično slovensko-italijansko-francosko izdajo, saj sta se vsak po svoje, Pilon in Musič, gibala znotraj tega kulturnega miljeja.

V arhivih se morda še skriva tudi tistih osem dachavskih risb, ki jih je UDBA zaplenila Musičevemu prijatelju Ivu Gregorcu. Skupaj sta prestala dachavsko internacijo, pred to pa še zapor v Trstu, kjer sta prisostvovala mučenju frančiškanskega patra Placida Corteseja. Pravzaprav sta ga zadnja videla pri življenju in s tem postala kronski pričci v procesu za njegovo beatifikacijo.

Zgodba dachavskih risb je po zaključku razstave dobila tudi svoj goriški *post scriptum*. Ob avtorsko vprašljivem portretu iz taborišča, ki ga hranijo na Dobrovem, se je v izložbi goriške

Avtoportret, oglje na papirju, 2001

starinarnice pojavila doslej nepoznana risba goriškega gradu, ki je podpisana, datirana in naslovljena Gorica. Nastala je v zgodnji jeseni 1945. leta, ko se je po begu iz Ljubljane Musič ustavil pri goriških sorodnikih. Čeprav ne gre za taboriščni motiv, se risba vseeno vmešča in pravzaprav zaključuje to tragično poglavje Musičevega življenja, predstavlja zadnjo etapo pred drugo in dokončno vrnitvijo v Benetke.

Ob zaključku pa še o priimku: držal sem se oblike, ki je zapisana v krstni knjigi, oblike, ki jo je dal slikar vklesat v nagrobnik staršev, očeta Antona in ljubljene matere Mimi.

Trije bratje Čok – zgled slovenstva na Primorskem

Igor Gregori

S pesmijo Lipa je moški pevski zbor Tabor z Opčin pod vodstvom Armanda Škerlavaja sklenil slovesnost, ki je v soboto, 26. junija 2003, potekala v Lonjerju pri Trstu ob priložnosti odkritja table, na kateri so vklesana imena

Anton in Andrej Čok

treh bratov, ki so imeli tolikšno zaslugo pri ohranjanju in negovanju slovenstva na Primorskem, predvsem pa v Trstu, in to v hudih časih prve polovice prejšnjega stoletja. Imena Ivana Marije Čoka, Antona Čoka in Andreja Čoka bodo odslej zabeležena na marmornati plošči, ki je položena prav na steno njihove nekdanje domačije.

Pobuda je nastala po prizadevanju Društva za negovanje rodoljubnih tradicij Tigr Primorske in krožka za družbena vprašanja Virgil Šček.

Osrednjim prirediteljem pa so stali ob strani tudi vaški kulturni dejavniki KD Lonjer Katinara, kolesarski klub Adria, domača zadruga, jusarji in vaška skupnost nasploh.

Vedno istega dne se je že v zgodnjih jutranjih urah v Športno-kulturnem centru v Lonjerju zbrala lepa množica navzočih, ki so prisluhnili simpoziju, na katerem je bil govor o bratih rodbine Županovih. Povezovallec, časnikar Ivo Jevnikar, je najprej prepustil besedo Lidi Debeljak Turk, ki je z izčrpnim referatom (ki ga bo morda objavil krožek Šček v belih priročnikih) podala osebnost in delovanje Andreja Čoka, ki se je rodil 1884 in preminil leta 1942. Andrej je bil zadnji ravnatelj zasebne Ciril-Methodove šole, ki jo je fašistična oblast leta 1930 zaprla. Bil je aktiven tudi na drugih področjih (gospodarskih), ki niso zadevala le šolske dejavnosti. Svoje prizadevanje za ohranjanje slovenstva je plačal na II. tržaškem procesu: umrl je nato v fašističnem zaporu.

Prof. Tomaž Simčič pa je orisal življenje Antona Čoka (1878-1927), ki je leta 1902 postal duhovnik. Bil je eden izmed vodilnih predstavnikov krščansko-socialne misli in akcije dr. Janeza Evangelista Kreka na Tržaškem. Pri tem

je tesno sodeloval z msgr. Jakobom Ukmarjem. V svojem krajšem življenjskem svodu mu je uspelo ustanoviti Marijino družbo pri Sv. Ivanu (skupno z župnikom Silo) ter hranilnico in kulturno društvo. Bil je tudi predsednik tržaške podružnice Slovensko socialne zveze.

O Ivanu Mariji Čoku pa je spregovoril zgodovinar mag. Gorazd Bajc in izpostavil glavne smernice politika in odvetnika, ki si je vedno prizadeval, da bi Primorska postala del močne jugoslovanske države. Skozi burno obdobje fašističnega nasilja je Ivan Marija Čok krojil usodo Slovencev tudi na visokih diplomatskih položajih; od leta 1931 je bil tudi predsednik Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine. Po nesoglasjih z novo jugoslovansko vlado se je po vojni umaknil v ZDA, kjer je leta 1948 umrl. Svečanosti so se udeležili tudi sin Ivana Marije Čoka Sava, ki je v Lonjer prišel iz Atlante, kjer danes živi, ter sin in hči njegove rajne sestre Marice.

Pred odkritjem table je v krajšem posegu predsednik Društva za negovanje rodoljubnih tradicij TIGR Primorske Franjo Batagelj podčrtal neprecenljiv doprinos rodbine Županovih za ohranitev slovenskega življa v naših krajih in, širše, po celotni Primorski. Na jutranjem slavlju sta še mlada domačina prebrala nekaj misli, ki so jih trije bratje imeli v različnih obdobjih svojega življenja. Spominsko obeležje je nato blagoslovil katinarski župnik Anton Žužek.

Foto M. Maver

Foto M. Maver

Slovesnost pred Čokovo domačijo ob odkritju spominske plošče (zgoraj) trem bratom Čok

O bioetiki – kaj je prav, kaj je spodobno, kaj je lepo?

Jože Trontelj

Znanost prinaša velike možnosti, ki jih lahko uporabimo v naše dobro ali v naše slabo – od nas je odvisno, katera stran bo prevladala. Dobra in slaba raba znanja nista nič novega, vse od tistih davnih dni v prazgodovini, ko se je človek naučil zalučati kamen, ko je obvladal ogenj. Branje zgodovine nas pouči, da gre pri vseh novih odkritjih zmeraj vštric z dobrim tudi slabo, naj si še tako želimo, da bi ga pustili za sabo. Med vrsticami pa lahko tudi razberemo, da bi bilo slabega neprimerno več, če se mu ne bi upirali. Prizadevanja, da razpoznamo med dobrim in zlim, naperi za dobro in boj proti zlu, vzpostavljanje moralnega reda so tudi varuhi naše civilizacije. Vgrajeni so v verstvih, v pravnih sistemih in naposled v etiki.

Odkar je na Hirošimo padla atomska bomba, zbuja znanost med ljudmi vse hujšo zaskrbljenost. Genska tehnologija se mnogim zdi podobno nevarna kot jedrska tehnologija. Navadni človek današnjega zahodnega sveta je pogosto razočaran, zaskrbljen za svojo negotovo prihodnost, moralno razgaljen, oropan vere in pričakovanj, ki so mu nekoč dajala občutek udobja in varnosti. Ta osebna moralna kriza, združena z izgubo zaupanja, pa vodi v globalno krizo družbenih sistemov.

Človeštvo se spet ozira po vrednotah. Ljudje potrebujejo ne samo zaupanje v prihodnost, ampak želijo svoji eksistenci povrniti smisel. Zadnja desetletja smo priče oživljanju filozofije in razcvetu etike. Filozofija nas morda lahko nauči misliti, ne pa tudi živeti.

In etika, kaj lahko pričakujemo od nje? Predvsem pomoč pri odločitvah. Nekoč so politiki sprejemali šibke odločitve, ki so jih utemeljevali na trdnih znanstvenih resnicah. Danes so postavljeni pred trde odločitve, podprte s šibkimi znanstvenimi napovedmi. Muči nas torej negotovost. Če z razvojem nočemo obstati na mestu – kar bi vodilo v pogubo, moramo negotovost sprejeti in si pomagati s previdnostjo. Tu pa je potrebna javna razprava. Ta naj bi pomagala določati meje dopustnega – že v znanosti sami, še bolj pa v uporabi njenih dosežkov. Da javna razprava ne bo le prelaganje odgovornosti za velike odločitve na ramena politične večine, naj bi poskrbela etika. Ta etika ni veda, bolj je način razmišljanja, presoja vrednot, ki jih pripisujemo živemu svetu in človeku v njem. Kot se je izrazil moj kolega, Novozelanec Daryl Macer, bioetika je ljubezen do živega.

Vse večkrat slišimo mnenje, češ, etika ni nič stalnega. Gre samo za družbeni dogovor, ki ga lahko spreminjamo, pravzaprav bi ga celo morali prilagajati novim okoliščinam in prevladujočim pogledom v družbi. Tako mnenje je nevarno, ker relativizira prastare moralne zakone in se postavlja na stran pragmatične, utilitarne etike: prav in dovoljeno naj bo tisto, kar nam je v danem trenutku koristno.

To izhodišče se na prvi pogled zdi simpatično: družbo bi osvobodili starih prepovedi, ki jih je človeštvo uzakonilo v povsem drugih časih in drugačnih okoliščinah, danes pa so nesmiselne, neprijetne in nepraktične: ljudi neupravičeno utesnjujejo in jim preprečujejo, da bi bili deležni vseh sadov znanosti, tehnologije in nove, liberalne ureditve družbe. Osvobojeni človek novega časa naj bi si z mirno vestjo privoščil vse pridobitve znanosti in civilizacije, ki so mu tehnično dosegljive – z edino omejitvijo, da s tem ne bo nedopustno prizadel pravic in koristi drugega.

Pragmatična etika je nevarna prav zaradi te daleč premaknjene meje prepovedanega. Kdo bo sodil, kdaj so koristi in pravice drugega nedopustno prizadete zaradi tega, kar si nameravamo privoščiti? Kdaj je interes tega drugega človeka tolikšen, da bi smel meni preprečiti izpolnitev mojega načrta, uresničitev moje želje, zadovoljitev tistega, kar jaz štejem za svojo potrebo?

Oglejmo si ta razmerja na treh zgledih: pravici do izkoriščanja naravnih bogastev, pravici do potomstva po izbiri staršev in pravici do povrnitve zdravja, četudi z matičnimi celicami iz klona.

Po svetu, še največ v Amazoniji, vsako leto posekajo za površino dveh Slovenij in pol deževnega pragozda. K temu je treba dodati še za poldrugo Slovenijo suhih tropskih pragozdov. Gola površina se v nekaj letih spremeni v puščavo. Vsako leto zgori toliko fosilnih goriv, kolikor se jih je nabiralo skozi stoletja geološke preteklosti našega planeta. Oboje prispeva k naglemu segrevanju planeta z daljnosežnimi posledicami. Te bodo skupaj z drugimi dogajanji globalne, predvidljivo katastrofične, že v prihodnjih desetletjih bodo prizadele sleherno živo bitje na Zemlji. Ameriški predsednik je umaknil podpis svoje države izpod (že sicer bledega, vprašljivo učinkovitega) kyotskega protokola za zmanjševanje emisij toplogrednih plinov. Njegovo pojasnilo: spoštovanje kyotskega dogovora bi oslabilo rast ameriškega gospodarstva in s tem prizadelo koristi ameriških državljanov. Če bi danes pravico do teh istih koristi priznali vsem ljudem na svetu, vključno z milijardami prebivalstva Jugovzhodne Azije in Afrike, in bi jo ti mogli tudi uveljaviti, bi človeštvo v nekaj letih izčrpalo ne le energetske, ampak tudi druge naravne vire planeta, v nekaj letih bi nepopravljivo pokvarilo ekosisteme celotnega planeta, ogrozilo bi obstoj in preživetje stotisočev živalskih in

rastlinskih vrst, tudi človeške. Vsakdanji dostop ameriškega državljana do dobrin, ki jih je vajen in jih šteje za svojo pravico, pogledan od daleč, ni več pravica, ampak je samovoljno prilaščanje orjaško pretiranega deleža teh dobrin. Z istega, torej planetarnega gledišča uravnotežene rabe naravnih virov je podoben grešnik mnogo revnejši državljan Brazilije, ki nezadržno uničuje eno največjih in nenadomestljivih svetovnih dragocenosti, deževni pragozd Amazonije, med drugim izredno pomemben dejavnik svetovnega podnebja. Veliko boljši pa ni niti Slovenec, ki je po porabi neobnovljivih naravnih virov bližji povprečnemu Američanu kot povprečnemu Indijcu ali Kitajcu. Kar je torej videti moralno neoporečna pravica, z občečloveškega stališča ni sprejemljivo niti za liberalna načela pragmatične etike – če bi jih vzeli dosledno.

Vendar pragmatična etika ni namenjena omejevanju obstoječih, četudi spornih pravic posameznika, ampak je orodje, s katerim lahko upravičimo nove svoboščine. Na tej preizkušnji – vprašanja za nasvet o pravični rabi globalnih virov bi najbrž padla.

Poglejmo naslednji zgled – nove rabe metod spočetja z biomedicinsko pomočjo. V nekaterih kulturah so zaželeni le moški potomci. Tako je v delih Indije, Pakistana in na Kitajskem. V Saudski Arabiji do nedavnega rojstva deklic sploh niso vpisovali v matične knjige. Možnost zgodnjega ugotavljanja plodovega spola v maternici z ultrazvokom je postala usodna za tisoče nerojenih deklic pakistanskih mater v domovini in po svetu – 'diagnozi' deklica sledi splav. Kakšna je etika zdravnikov, ki sodelujejo pri teh usmrtitvah? Komaj kaj manj sporna je zloraba tehnik zunajtelesne oploditve z biomedicinsko pomočjo za izbiro spola otroka ali za izbiro zaželenih dednih lastnosti.

Danes je v središču pozornosti razprava o pridelavi kloniranih človeških zarodkov za raziskave, ki naj bi vodile k odkritju novih metod v medicini. Šele 7 let je, kar je Svet Evrope sprejel Konvencijo o varstvu človekovih pravic v zvezi z biomedicino, ki prepoveduje pridobivanje človeških zarodkov za znanstvene raziskave, in le 6 let je od izdaje protokola h konvenciji, ki prepoveduje kloniranje človeških bitij. Medtem pa je znanost prišla z napovedmi, da bomo z matičnimi celicami kloniranih zarodkov lahko pozdravili nekatere danes neozdravljive bolezni. Številni, ki so obe prepovedi podprli, se zdaj kesajo. Očitek, da bomo s tem nedopustno zlorabili človeška bitja za koristi drugih ljudi, se jim v luči teh obetov ne zdi več tako resen. Kot da bi rekli: žrtvovati človeško bitje ni prav, razen če gre za veliko zdravstveno korist drugega človeškega bitja. Kaj lahko rečemo o taki etiki?

Nadzor nad znanostjo je nedorečen, a dozoreva spoznanje, da je nujen. V Tuskageju v ZDA je skozi štiri desetletja prejšnjega stoletja tekla

zločinska študija, v kateri so zdravniki opazovali naravni potek sifilisa. Bolnikom, večidel revnim črncem, niso povedali, da so nevarno bolni, in jim niso dali zdravil, s katerimi bi jim zlahka pozdravili bolezen, ki jim je razžirala možgane, velike žile in druge organe. Komisija, ki je raziskovala to moralno blaznost, je leta 1973 izjavila: Družba si ne more več privoščiti, da bi prepuščala znanstvenikom, da sami odločajo o navzkrižju med svojo svobodo in pravicami ljudi, ki jih bo njihovo raziskovanje prizadelo.

Dodajmo še to: Družba si ne more več privoščiti, da bi zadnjo besedo pri odločitvah, ki prizadevajo skupno prihodnost, prepuščala požrešnim lobijem. Tudi Slovenci to vse bolj razumemo. H kakšni etiki bomo zavezali vladajoče stranke in ministre, odgovorne za okolje, znanost in zdravje? Ali strah pred neuspehom na naslednjih volitvah res zadošča za učinkovit samonadzor politika? Volilci lahko kaznujejo samo enkrat na štiri leta. Elektrarni, ki sta razvrednotili Mirtoviški potok in reko Zadnjico, projekt vetrnic na Volovji rebri in apetiti podjetnikov v Triglavskem narodnem parku so le nekateri nedavni žalostni zgledi popačenih pogledov na vrednote, ki se jim okolijski minister ni mogel, ni znal ali ni hotel upreti. Kaj lahko spremeni družba?

Lord Bertrand Russel je pred pol stoletja pozival k izobraževanju javnosti, politikov in državnikov o dogajanjih v znanosti. Brez globokega razumevanja bistva teh reči, je govoril, ni mogoče pričakovati, da bodo narodi modro urejali svoje zadeve. Novi znanstveni dosežki prodirajo kot armada tankov, ki so izgubili voznike – slepo, brezobzirno, brez cilja ali načrta. To je po njegovem mnenju v veliki meri zato, ker se je znanost ločila od kulture. Bertrand Russel je preroško predvidel, da nepoznavanje sveta znanosti ne bo več združljivo s preživetjem družbe.

Danes je slika že drugačna. Znanstveniki so med ljudmi izgubili veliko nekdanjega zaupanja. Nedvomno tudi po lastni krivdi. Danes se ljudje ne odvrtaajo le od znanosti, bežijo celo od razuma. Nikjer tega ne vidimo tako razločno kot v zdravstvu. Zdravilcem, mazačem in šarlatanom raznih sort cveti posel kot še nikoli, in njihove najboljše stranke so intelektualci, ki jih pamet in izobrazba ne obvarujeta, da ne bi nasedali celo najbolj bedastim propagandnim besedilom. Podobno, le da še bolj prignano do skrajnosti, velja za nekatera tako imenovana nova duhovna gibanja. Ne podcenjujmo tega bega od razuma in te krize zaupanja. Med nami ustvarjata hitro rastočo subkulturo, v kateri argument zdrave pameti in argument dejstva ne veljata več. Po drugi strani pa raste vpliv javnega mnenja. To je načeloma dobro. Vendar javno mnenje, ki ga ne vodijo upoštevanje dejstev, razgledanost in spoštovanje vrednot, je za skupno prihodnost lahko enako pogubno kot Russelovi ponoreli tanki. Tudi o tem imamo že pretresljive dokaze. Naj

spomnim le na podporo, ki jo je med nemškim ljudstvom dobila nacistična ideologija, pa na ugled, ki ga je užival in ga med svojim narodom še vedno uživa Slobodan Milošević.

Javno mnenje pa tudi institucije družbe si lahko pomagajo z etiko. Etika je orodje za iskanje odgovorov na praktična vprašanja o upravičenosti človeškega vedenja, ko gre za pravice, koristi in blaginjo ljudi – ali za dejanja v nasprotju s temi vrednotami. Neke vrste optični pripomoček za iskanje tistega, kar je po besedah pokojnega akademika Milčinskega ne samo prav, ampak je tudi modro, spodobno in lepo.

Vendar ljudje, ki jih sprašujemo za etični nasvet, ne pri nas ne kje drugje ne morejo nastopiti v vlogi policije, niti v vlogi razsodnika. Nasprotno, bolj so borci v opoziciji lobijem in sistemu, včasih malodane v ilegalni. Lobiji jih večkrat poskušajo diskvalificirati in osmešiti pred javnostjo. Vendar sistem ne more več brez njih. To pa je dobro, to zbuja upanje.

Kdo je kriv, če je vedno vse dražje?

Mara Petaros

Od uvedbe skupne evropske valute leta 2002 imamo potrošniki vtis, da so se vse dobrine močno podražile in da smo iz dneva v dan revnejši. Ljudje se namreč nismo še naučili, koliko nova valuta velja, kaj lahko z njo kupimo in kolikšna je naša kupna moč. Večina potrošnikov je mnenja, da so vsak dan revnejši in da si lahko privoščijo vedno manj. To sicer dokazujejo tudi številne statistične analize o tem, kaj ljudje kupujejo in kdaj hodijo potrošniki v trgovino. Ugotovitve analistov so dokaj protislovne: po eni strani so dobili informacijo, da si ljudje ne morejo več privoščiti niti življenjsko pomembnih nakupov, ugotovili so npr., da ob koncu meseca močno padejo prodaje mleka, kruha in podobnih dobrin, po drugi strani pa so zabeležili rast prodaj tistih dobrin, ki jih štejemo za luksuzne. Tako so npr. zabeležili precejšnje prodaje novih dragih avtov in padec prodaj rabljenih, povečalo se je povpraševanje po prenosnih telefonih, ki imajo številne, v mnogih primerih tudi nepotrebne funkcije, ipd.

V zadnjih dveh letih so se skoraj vse dobrine, ki jih potrošniki kupujemo, podražile. Predstavniki raznih združenj potrošnikov so izračunali, da so se v zadnjih dveh letih cene povečale za 7%, kar je znatno več od inflacijske stopnje, ki jo mesečno obračunava italijanski osrednji zavod za statistiko Istat. Istočasno pa so se pojavile ostre polemike zaradi velikih razlik med izračunano in občuteno inflacijo. Izračunana inflacija je inflacija, ki jo mesečno izračunava ISTAT na podlagi vzorčne košarice dobrin in upoštevajoč podatke zbrane v vzorčnih mestih. Občutena inflacija je inflacija, ki jo povprečni potrošnik občuti, ko primerja različne cene in njihovo spreminjanje v času.

Potrošniki se namreč že vsaj dve leti pritožujejo, da je inflacijska stopnja, ki jo sami občutijo, precej višja od izračunane, kar je izvedence pri ustanovi ISTAT prisililo, da so preverili, ali lahko vzorčna košarica še vedno predstavlja normalne nakupe povprečne italijanske družine, ki ima na razpolago povprečne dohodke. Tako so v dveh letih sestavo vzorčne košarice nekoliko spremenili, kar pa še vedno ni prikazalo realnega stanja inflacije. Zaradi vse višjih cen in vse višje občutene inflacije pa se velika večina družin počuti veliko bolj revna, kot se je počutila pred dvema letoma. Žal pa revščina ni samo občutek, vedno več ljudi nima več na razpolago zadostnih dohodkov za preživetje in za nakup osnovnih življenjskih potrebščin.

Ob vsem tem naraščanju cen pa se potrošniku pojavi vprašanje, kdo je kriv, da je vse tako drago. Marsikdo je že pred časom nakazal, da je glavni

krivec za tako druginjo skupna evropska valuta, saj so se prve podražitve pojavile prav z uvedbo evra. Pri tem pa je treba povedati, da je bilo že v naprej določeno, da bi se cene ob pretvarjanju iz lir v evre ne smele spreminjati in da bi morala biti edina sprememba le nominalna. Žal pa smo bili v času spreminjanja priča zelo nepoštenemu obnašanju s strani številnih trgovcev, ki so cene ne samo spremenili v novo valuto, ampak jih tudi »nekoliko« popravili v svojo korist. Seveda ne smemo kriviti samo trgovcev, saj so cene narasle od proizvajalca dalje. Sile javne varnosti in mestni redarji, ki bi morali po svoji institucionalni nalogi preverjati cene, pa svoje naloge niso opravljali najbolj natančno. Šele pred kratkim so se začele zelo kapilarne kontrole v raznih gostinskih obratih in trgovinah. V drugih državah Evropske monetarne unije, kjer je bila kontrola veliko bolj natančna, take druginje niso občutili. Drug krivec, ki je popolnoma nepredvidljiv, so vremenske nepravilnosti. Da je cena sadja in zelenjave tako visoka, ni kriva skupna evropska valuta, pač pa dež, suša in toča, ki so se med letom pojavili v popolnoma neprimernih trenutkih. In če že govorimo o sadju in zelenjavi, je pametno pripomniti, da so cene tako visoke tudi zaradi preštevilnih prehodov v distribucijski verigi. Od proizvajalca do potrošnika je v tej verigi (pre)več posrednikov, ki želijo biti za svoje delo tudi plačani. Tretji krivec za vedno večje cene pa je vedno dražja surova nafta. Na ceno surove nafte ne moremo prav veliko vplivati, saj se njena kotacija na svetovnih borzah spreminja glede na novice, ki prihajajo iz Bližnjega in Daljnjega vzhoda.

Vendar iskanje krivca ne pomaga veliko. Dosti bolje je, če sami poskusimo vsaj malo zmanjšati izdatke, ki jih kot družina imamo. Po eni strani nam pri tem pomagajo združenja potrošnikov, ki so z največjimi verigami veleblagovnic v Italiji dosegla sporazum, da do konca leta 2004 ne bodo spreminjala prodajnih cen nekaterih dobrin, ki jih povprečne italijanske družine navadno kupujejo. Veliko pa lahko naredimo tudi sami.

Zelo pomembno je, da pazimo tudi na majhne izdatke in nikar ne pozabimo, da 5 evrocentov velja znatno več kot nekdanjih 5 lir. Majhni izdatki, ki se nam zdijo nepomebni, lahko v enem mesecu prinesejo velik končni strošek. Prav je tudi, da vodimo nadzor nad izdatki in da ocenimo, koliko mesečne plače nam še preostane za dodatne nakupe. Prav je tudi, da si že ob začetku meseca napišemo, koliko lahko v tem mesecu porabimo in se potem tega zneska držimo. Ravno tako naj bi se obnašali ob večjih izdatkih. Za družinsko blagajno pa so uničujoči nenačrtovani veliki izdatki, ki nam jih prodajalci predstavijo kot »izredno ugoden« nakup. Pogosto se namreč godi, da se odpravimo po nakupih in nas tam prodajalec prepriča, da brez tistega, seveda, izredno dragega stroja (npr. sesalca za prah) ne moremo sploh živeti. In tako impulzivno sežemo po proizvodu in ga seveda drago plačamo. Šele

doma se potem zavemo, da bi si takega nakupa ne smeli privoščiti. Če se odločimo za varčevanje, je prav, da si postavimo tudi določen cilj: npr. varčujem, da bom lahko preživel božične počitnice na snegu ipd.

Z varčevanjem lahko začnemo, še predno se odpravimo nakupovat, in to tako, da vzamemo že od doma plastične torbice, v katere bomo spravili svoje nakupe. Preden se odpravimo z doma, je pametno, da si napišemo seznam nakupov in da se ga potem pri nakupovanju držimo. Tako bomo kupili res tisto, kar potrebujemo in ne bomo segali po policah kar tako. Psihologi pravijo, da bi bilo primerno, da bi doma kaj pojedli. Kupovanje (predvsem jestvin) na prazen želodec povečuje željo po nakupovanju in zato kupimo precej več, kot bi sicer. Ravno tako je pametno, da ne »zapademo v skušnjava« in sežemo po tako vabljivi čokoladici, ki leži na polici ob blagajni. Ko kupujemo, pa je najbolje, da izbiramo med dobrinami, ki imajo blagovno znamko prodajalca npr. Coop ali Conad, Despar ipd. Te dobrine so navadno precej cenejše kot dobrine drugih blagovnih znamk. Ravno tako je prav, da poiščemo tiste dobrine, ki so v določenem obdobju bolj poceni in jih prodajajo kot izredno ponudbo. Seveda moramo biti v tem primeru pozorni na rok trajanja, da ne bomo po eni strani prihranili, ker bo cena nizka, po drugi strani pa metali stvari v smeti, ker se nam bodo pokvarile. Čeprav je nakupovanje v družbi zelo prijetno, je bolje, da se po nakupih odpravimo sami. Med klepetom s prijateljico ali med ščebetanjem otrok se večkrat premotimo in kupimo nekaj, kar nam sploh ne rabi. Pri nakupovanju sadja in zelenjave je najbolje, da se odločamo za sezonsko sadje in zelenjavo, saj je prodajna cena precej nižja.

Ravno tako lahko precej privarčujemo tudi na izdatkih za telefon, električni tok in vodo. Pri podpisu pogodbe za telefonske storitve je najbolje, da izberemo tisto družbo, ki nudi najnižje cene. Nekatere družbe ponujajo forfe taro mesečno plačevanje ne glede na to, koliko govorimo. Tak sistem je dober samo v primeru, da zares veliko uporabljamo telefon, v drugih primerih pa je bolje, da se odločimo za drugačne tarifne plane. Podobno naj bi se odločali pri uporabi mobilnega telefona. Če želimo varčevati na električnem toku, bi bilo najbolje, če bi vse navadne žarnice nadomestili z žarnicami, ki porabijo manj električnega toka. Čeprav stanejo kar precej, je njihova življenjska doba precej daljša in porabijo do 80% električnega toka manj. Pazimo, da so vrata pri hladilniku vedno tesno zaprta, za pranje v pralnem stroju pa izberimo tisto obdobje dneva, ko so cene toka nižje.

Možnosti za varčevanje je veliko in to skoraj na vsakem koraku. Pri tem pa ni nujno, da postanemo skopuhi in da si ničesar ne privoščimo. Vsekakor pa: zakaj bi plačevali več, če lahko imamo isto za manjši denar? Varčujmo le zato, da si bomo res kdaj kaj privoščili.

Dve priznanji za tržaške kmetovalce in naše kmetijstvo

Matjaž Rustja - Marko Tavčar

Tržaško kmetijstvo, ki je bilo vse povojno obdobje potisnjeno ob rob deželnega gospodarskega dogajanja, se v zadnjem desetletju kaže v vse bolj zanimivi in perspektivni luči. Seveda pri nas ne moremo govoriti o ekstenzivnem kmetijstvu, ker je kraška zemlja skopa. Naši vinogradniki, oljkarji, vrt-

Andrej Debelis

narji in cvetličarji pa lahko ponudijo visoko kakovostne pridelke, ki imajo svoje tržišče ne samo na Tržaškem, ampak žanjejo uspehe tudi v vsedržavnem in mednarodnem merilu, tako da vina in ekstraproizvoda olja iz Tržaške pokrajine lahko kosajo s ponudbo drugih italijanskih dežel odmevnejših imen. Poglavje zase, a gotovo pomembna panoga tržaškega kmetijstva je živinoreja, ki začinja ubirati nova pota, tudi s predelavo mleka in s promocijo kraških mlečnih izdelkov (decembra 2003 je bil ustanovljen Promocijski odbor za ovrednotenje kraških sirarskih proizvodov), dobro se razvija tudi prašičereja (nekateri kmetje so se odločili za naravnejšo rejo na prostem). V porastu je tudi razvoj turizma na kmetijah, ki torej zahteva ustrezno ponudbo domačih dobrot. Prav gotovo so osmice in agriturizmi pomemben vir dohodkov za mnoge naše kmetovalce in glede na bližino večjih mest, kot sta Trst in Gorica, smemo pričakovati, da se bo ta dopolnilna dejavnost še razvijala.

K javnim uspehom kmetijstva na Tržaškem v minulih mesecih moramo pripisati tudi odlikovanje, ki ga je 18. decembra 2003 prejel dolgoletni predsednik deželne Kmečke zveze Alojz Debelis. Vsestranskemu prosvetnemu delavcu, vrtnarju z nekoč čisto slovenskega in kmečkega tržaškega predmestja na Kolonkovcu, je predsednik Republike Italije Carlo Azeglio Ciampi podelil odlikovanje in naslov Viteza Republike Italije za posebne zasluge na socialnem in kmetijskem področju. Prireditvev je bila v vladni palači v Trstu, samo odlikovanje pa mu je podelil tržaški prefekt Goffredo Sottile. Kmečka zveza, ki je bila vso povojno dobo prisotna tako na Tržaškem kot na Goriškem, je v letošnjem letu razširila svojo stanovsko dejavnost tudi

v Videmski pokrajini, tako da je v Benečiji zbrala jedro mlajših kmetov, ki upajo s strokovnim pristopom in velikim navdušenjem ovrednotiti domače doline in posredno tudi prisotnost našega človeka v vaseh pod Matajurjem.

Drugo posredno priznanje tržaškemu kmetijstvu pa predstavlja izvolitev Dimitrija Žbogarja za deželnega predsednika Zveze neposrednih obdelovalcev (Coldiretti). Na deželni skupščini, 30. julija 2004, so delegati te stanovske organizacije, ki združuje v Furlaniji-Julijski krajini 26.000 članov in 17.000 kmetijskih podjetij, izbrali Žbogarja, saj je deželni podpredsednik Roberto Rigonat v utemeljitvi poudaril, da gre za skupno kandidaturo vseh štirih pokrajinskih federacij Zveze. 38-letni Dimitrij Žbogar vodi živinorejsko podjetje in kmečki turizem v Samatorci, od leta 1998 je predsednik tržaškega dela Zveze, od zadnjih občinskih volitev je tudi svetovalec v zgoniškem občinskem svetu. Ob izvolitvi je Žbogar poudaril, da doživlja kmetijstvo korenite spremembe in da je potrebno za nadaljnji napredek iskati vedno nove izhode in tržišča. Omenil je še potrebo po ustanovitvi kmetijsko-živilske regije, ki bi s pozornostjo spremljala razvoj vzhodnih držav, zlasti tistih, ki so v letu 2004 postale redne članice Evropske zveze. Razvoj kmetijstva v naših krajih bo odvisen tudi od tega, kako bodo naši kmetje znali tolmačiti evropsko kmetijsko reformo in možnosti, ki jih predvidevajo razni evropski skladi tudi za razvoj kmetijstva. Zlasti bo potrebno posvečati pozornost tistim proizvodom, ki odražajo določeno kakovost in posebnost v povezavi s teritorijem, tako da bo to blago povsem prepoznavno in za potrošnika sledljivo z objavo ustreznih podatkov na nalepkah. Žbogar je še poudaril, da je potrebno tudi v kmetijstvo vnesti več podjetniškega duha in upoštevati vse možne novosti, ki gredo v smer kakovosti. Pri tem pa ne gre pozabiti na vrednote, ki jih je mogoče zaobjeti v pojem socialnih storitev s posebno pozornostjo do mladih, žensk in ostarelih, saj je ta skrb v duhu najžlahnejše tradicije kmečkega sveta.

Dimitrij Žbogar

April

Stvarnik
aprilske svetlobe,
ki blagoslavljaš
sonce in dež –
in meglo in sneg!

V donenju nedelje
svileni dež
pritrkava
na regratove trate
Tvoj blagoslov...

Junij

Klasje sklanja se
v vroč poletni ples,
plamenov žar iskri se
v kres čudes.

Požar razžarja jih,
použiva do nebes,
ko iskre trepetajo
v rodovitnosti teles.

Kresničke raziskrijo se
v božanski žar,
Ti žlahten jim dodajaš dar -
izjemno rajsko slast,
da rod ohranjaš naš.

November

Svetloba buč zlatí večer,
čarovnic noč v meglicah seva.
Bleščéča moč podob slepi te,
da se svet spreminja.

A zjutraj spet s steklenimi
rokami rumeni veter
z drevesnih krošenj listje trga,
deževna dlan grmičje biča.

Na sivi stezi ni človeka.
Nasmeh jeseni. Lesk spomina
napolnil je pokopališča.
In luč spomina izgoreva.

Diamantna maša g. Franca Zlobca

IG

Petinšestdeset let v božjem duhovnem objemu

Diamant pomeni v grščini nepokvarljivost, trdnost. Te besede natanko označujejo čut, ki ga g. Franc Zlobec ima do vere in do svojega mašniškega poslanstva. Bog vedi, ali si je g. Zlobec daljnega 4. junija 1939, ko ga je škof Santin v Trstu posvetil v duhovnika, mislil, da se bo pred njim zvrstilo kar petinšestdeset let bogoslužnega delovanja. Kakor koli že, je g. Zlobec visoko starost dočakal in je v družbi svetoivanske verske skupnosti v petek, 11. junija 2004, praznoval svojo diamantno mašo.

G. Zlobca in druge somašnike, tako slovenskega kot italijanskega porekla, pa tudi številne vernike, ki so polnili klopi cerkve, je najprej pozdravil tržaški škof Evgen Ravignani in poudaril, da je g. Zlobec v dolgoletnem delovanju vedno združeval ljubezen do Cerkve in navezanost do svojega naroda. Zvrstili so se nato pozdravi in hvaležni spomini župnijskega pastoralnega centra, župnijske skupnosti iz Mačkolj, vasi, ki je pred 65 leti spadala v župnijo sv. Tomaža iz Ospa, kjer je bil g. Zlobec župnik. Takrat je bilo pastoralno delovanje g. Zlobca tesno povezano s poučevanjem, ko je v okviru Marijinega vrta učil otroke pisati, brati, recitirati v slovenskem jeziku. Iste vrline je g. Zlobec zapustil učencem Marijine šole pri Sv. Jakobu.

Somašnik msgr. Renato Podversič je nato zbranim vernikom podal nekaj življenjepisnih podatkov, ki izpričujejo dolgoletno navezanost g. Zlobca na krščanske in rodoljubne vrline, ki sta mu jih posredovala nenadomestljiva vzgojitelja, spiritual Leopold Cigoj v semenišču, in Virgil Šček, župnik v Avberju, kjer je g. Zlobec imel 11. junija 1939 svojo prvo mašo. Bil je nato kaplan v Postojni in Ospu. Pretrpel je tudi marsikateri

G. Franc Zlobec s sobrati med jubilejno sv. mašo

grenak trenutek zaradi takratne jugoslovanske oblasti; svoje pastoralno delo je nadaljeval nato na Tržaškem, pri Sv. Jakobu, od leta 1966 do danes pa bil dušni pastir pri Sv. Ivanu.

Ta dolgoletni iskani spovednik sester in drugih vernikov govori iz svoje pastoralne izkušnje: »Zanesljivo peljejo k Bogu samo molitev, prejemanje zakramentov, češčenje Božje Matere Marije. Kar sem oznanjal od svojih prvih let duhovništva, ponavljam tudi danes! Držite se svete vere, oklepajte se matere Cerkve, častite Božjo Mater!«

Življenjske izkušnje so mu izoblikovale prepričanje: »Če je vsako življenje velik božji dar in velika skrivnost, je življenje duhovnika še posebej skrivnostno. Že Marijinim družbenicam v Ospu in Mačkovljah sem večkrat ponavljal to, kar sem čutil globoko v srcu: šel boš v Trst reševat svoje brate in sestre ... Nisem vedel, da bom moral pri Sv. Jakobu odločno in glasno braniti osnovne pravice svojih vernikov; tudi nisem vedel, da bom moral za nekaj dni 'okusiti' umobolnico, kjer so bili v prejšnjih desetletjih tudi mnogi naši ljudje.«

Njegovemu nenadomestljivemu prizadevanju na različnih ravneh tako duhovnega kot družbenega življenja se je v pisnem voščilu zahvalil tudi koprski škof Metod Pirih.

Biseromašnik David Ožbot

Z njim se je pogovarjal Danijel Devetak

»Rodil sem se kot begunec leta 1919 v Mozirju na Štajerskem.« *Tako se začinja zgodba g. Davida Ožbota, župnika na Martinščini (San Martino del Carso), ki letos praznuje 60-letnico duhovniškega posvečenja. V petek, 21. maja, so v vasi zanj pripravili praznično slavnje. Po rodu je iz Mirna, na svet pa je prišel v težkih časih po vojni.*

»V rojstno vas sem se vrnil, ko sem bil star dve ali tri leta. Pri dvanajstih letih sem stopil v semenišče k patrom kapucinom v Rovigo, nato sem bil še v Veroni, Padovi, Vidmu in Benetkah. Dne 21. maja 1944 me je v beneški baziliki Madonna della Salute posvetil kard. Piazza.«

Kako se spominjate tega dogodka? »Bilo je lepo, časi pa so bili res težki. Leto kasneje so me poslali kot kaplana v beneško bolnišnico, nato še v kraj Adria, po nekaj letih pa za spovednika na Staro Goro nad Čedadom. Kasneje sem prosil, da bi me sprejeli v goriško nadškofijo. In leta 1966 so me poslali na Martinščino, kjer sem še danes.«

Za redovništvo ste se odločili pri dvanajstih letih... »Imel sem brata, ki je bil tudi kapucin. Vedno sem bil navezan na cerkev, zlasti na župnika Oskarja Pahorja; že kot otrok sem tudi ministriral. Zato mi je bila duhovniška služba nekaj naravnega. Imel sem tudi sestro, ki je bila uršulinka; umrla je še mlada februarja 1944 za meningitisom.«

Kakšno je bilo delo kaplana v bolnišnici v Benetkah? »Bilo nas je pet, saj je bila bolnišnica velika v mestu, v katerem je bilo tedaj več prebivalcev kot danes. Obiskovali smo bolnike po sobah, zvečer smo molili, jih blagoslovljali in delili zakramente, če je kdo prosil zanje. V lepi bolnišnični cerkvi sv. Lazarja smo vsak dan maševali. Včasih je bil kakšen pogreb, v porodnišnici pa smo vsak teden imeli tudi precej krstov.«

Kakšna pa je bila izkušnja spovedovanja na Stari Gori? »Ni bilo lahko. Vedno smo morali spovedovati v sili.«

Kako je bilo v kapucinski provinci v času vašega vstopa vanjo? »V njej je bilo tudi nekaj Slovencev. Pred letom 1930 so namreč imeli mlade semenišnike

Biseromašnik g. David Ožbot

Foto DPD

tudi v Svetem Križu na Vipavskem; od leta 1929 dalje pa so jih pošiljali v novo semenišče v Rovigo.«

Kako se znajdete na Martinščini, kjer ste že 38 let? »Tam je lepo, ljudje so prijazni. Eni so bolj navezani na cerkev, drugi manj. Nekdaj jih je v cerkev zahajalo več; starejši so umrli in časi so se spremenili. Nekdaj so bile ceste slabe, ni bilo avtomobilov, ljudje so ostajali več na vasi in doma, tudi ob nedeljah; kvečjemu so obiskovali gostilne. Stanje vernosti je bolj ali manj tako kot povsod po drugih župnijah.«

Imate kakšne mlade, ki vam pomagajo pri delu v župniji? »Da, je en fant, Marco, ki pomaga pri delu z otroki, drugače pa ni kaj dosti več. Danes je še malo ljudi, ki bi bili navezani na domačo župnijo.«

Se je vas v zadnjih 40 letih močno spremenila? »Nekdaj so bili ljudje revnejši in preprostejši. Danes se jim godi bolje, so bogatejši in mislijo, da imajo raj na zemlji... Prebivalstvo počasi raste tudi zaradi ljudi, ki se selijo na Kras. Danes jih je skupno okrog 250, pred prvo svetovno vojno jih je bilo 650. Tedaj je bilo sicer manj družin, ki pa so imele več otrok. V krstnih knjigah sem bral, da je bilo leta 1914 rojenih kar 25 otrok; v zadnjih letih se letno rodita povprečno po dva otroka.«

Kot zanimivost povejmo, da je za Martinščino značilno, da velika večina prebivalstva nosi priimek Visintin. »V zadnjih letih se k nam selijo tudi drugi ljudje, kar je po eni strani tudi dobro, tako da niso vsi v sorodstvu. Najbrž je bilo tako: ko so Benečani v 16. stoletju zasedli Gradišče, so taj poslali svoje ljudi, da bi zavarovali mejo. Pošiljali niso samo vojakov, ampak tudi družine. Nekaterim ni šlo prav in so pobegnili prek mejo na Kras, kljub temu da tu življenje ni bilo lahko že zaradi pomanjkanja vode. Že leta 1630 je bilo krščenih sedem Visintinov. V bližnjih krajih je več priimkov, ki spominjajo na mesta iz Veneta ali drugih severnoitalijanskih dežel: v Gradišču jih kar nekaj nosi priimek Bergamas, pa tudi Padovan, Trevisan itd.«

Je sploh na Martinščini kaj Slovencev? »Stari so še znali slovensko, saj je Martinščina blizu Vrha sv. Mihaela. Mladi pa vse manj poznajo naš jezik. Danes jih je še nekaj. Ko sem prišel na Kras, sem mislil maševati tudi v slovenščini, a ljudje niso bili za to; zato sem opustil. Rad bi sicer maševal tudi v slovenščini, vsaj zase.«

Imate kaj stikov z bližnjimi vasmí, zlasti z Vrhom? »Večkrat sem zahajal na Vrh, ko je tam župnikoval g. Jurak; občasno sem tam tudi spovedoval.«

G. Davidu se zahvaljujemo za pogovor ter mu želimo še veliko zdravja in Božjega blagoslova v njegovem poslanstvu med ljudmi na lepi Martinščini, od koder – kot nam je sam povedal – se razteza čudovit razgled, ki dobro de tudi duši. »V jasnih dneh, zlasti po dežju, se iz župnišča vidi morje vse tja do istrske obale.«

Alojz Rebula – osemdesetletnik

Marko Tavčar

So obletnice, ki jih človek pričakuje in, čeprav ga osebno ne zadevajo, se jih veseli, saj so del širšega, globljega spomina vsega narodnega občestva, ki z določeno obletnico povezuje usodo nekega človeka ali prelomen zgodovinski dogodek.

V letu 2004 je bil tak datum 21. julij, ko je svoj 80. rojstni dan obhajal naš šempoljski rojak, prof. Alojz Rebula. Ob tem jubileju je izšlo več pogovorov z njim in vsak je bil za bralca lep miselni izziv in duhovna obogatitev, saj zna naš pisatelj in mislec zelo jasno, včasih izzivalno in prodorno izpostaviti svoja mnenja in stališča. Ni bil namreč zaman dolga leta profesor klasičnih jezikov, kar mu je gotovo izostrilo čut za jasnost izražanja. Kdor je bil njegov učenec, se gotovo spominja, kako je profesor Rebula znal napisati pod šolsko nalogo: *Horribile visu!* in ustrezno negativno oceno prej zaradi slovenskih slovničnih napak kot zaradi napake, ki je bila posledica neznanja latinske ali grške slovnice. Njegove ure zgodovine latinske

in grške književnosti pa so bile široko zasnovana predavanja, ki so nas opozarjala, kako se filozofska in literarna vprašanja prepletajo, kako ni »nič novega pod soncem« in so teme, ki so jih obravnavali klasiki, tudi danes aktualne. Tako ali drugače je rad izpostavljal etičnost kot edino resnično merilo za veličino literature. Kako pozabiti na uro, ko nam je govoril o Tacitu in njegovih opisih duhovnega in moralnega razsula, ki ga prinaša diktatura? Kako na odlomke in razlago ob obravnavanju Sofoklove Antigone, ko je obrazložil, da je Antigona priljubljen literarni arhetip, ki so ga obdelali tudi drugi evropski literati, jih naštel in na koncu seveda izpostavil Dominika Smoleta. Antigona »krivda« pa je bila kot nalašč, da smo lahko zaslutili tudi drugo »blaženo krivdo«, o kateri se je sredi sedemdesetih let končno jasno govorilo zaradi Kocbek-Pahor-Rebulove-afere. Te ure latinščine in grščine so bile tako posredno tudi ure slovenske književnosti in zgodovine ter zemljepisa, »splošne kulture« z zabavnimi rebulovsko provokativnimi kvizi, ki so bili včasih priložnost za stave in vsaj moralne zmage, da smo

Prof. Alojz Rebula

Foto:DPD

nekaj vedeli, pa čeprav to ni bilo veliko ob hudo pomanjkljivem znanju sintakse, ki je odločala oceno. To so bile posredno tudi ure državljsanske vzgoje. Bolj slutili kot vedeli smo, da si želi, da razumemo, kaj pomensko stoji za gladkim sklanjanjem »res publica, rei publicae ...« (država, republika, javna uprava), kaj pomeni »skrb za javno stvar«, ali kaj stoji za etimološko razlago grške besede demokracija. Zato nas ne preseneča, ko beremo odgovor v Ampaku, glede politike in pisanja dnevnika, da v njem (dnevniku) *»nisem mogel ignorirati politike sredi strašne spolitiziranosti našega časa. Seveda me je bolj kot miniaturna zamejska scena zanimala domovinska, kjer sem opazoval tale civilizacijski paradoks: čim bolj je namreč komunizem spolitiziral vse, tembolj je Slovence depolitiziral, jih delal družbeno ravnodušne in vrednostno analfabetske.«*

Iz te izjave je mogoče zaslutiti tudi oni zdravi, lepi, pozitivni odnos do slovenstva, ki ne sprejema predznaka nacionalizma, ampak ostaja zvest v hrepenenju po kvaliteti, ko pravi: *»Zvestoba narodu, ki obvezuje kristjana, nima nič z nacionalizmom. To je predvsem nemogočnost, da bi se uprl Volji, ki ga je vsadila na določen zemljepisni prostor, mu razvezala jezik v določeno govorico, ga osvetlila z določeno kulturo, razgrnila okrog njega določen zemeljski relief, zaznamovala njegovo bit z določenim genijem...«* (Nova Slovenija, Smer Nova zemlja).

Kaj pa vera? Na to temo je v minulih mesecih moral kar nekajkrat odgovoriti. Božu Rustji v Ognjišču pripoveduje: *»H krščanstvu me je pritegnilo samo življenje, in sicer ne v svojem intelektualnem, ampak v svojem bivanjskem poteku, v prvi vrsti s trpljenjem. Ja, h Kristusu sem tako rekoč prišel razbit in krvav. Kažipot so mi bila tudi srečanja z nekaterimi vzornimi kristjani.«* Malo dalje pa še izpostavlja: *»Pri krščanstvu me je najbolj pritegovala – kakor me najbolj priteguje še danes – njegova etika. Vrh evangelija je zame govor na gori. Kaj me je pa oviralo? Med drugim nacionalizem italijanske Cerkve v Trstu. Sicer pa menim, da k veri ne prideš z umovanjem, ampak s čim vrednejšim življenjem.«*

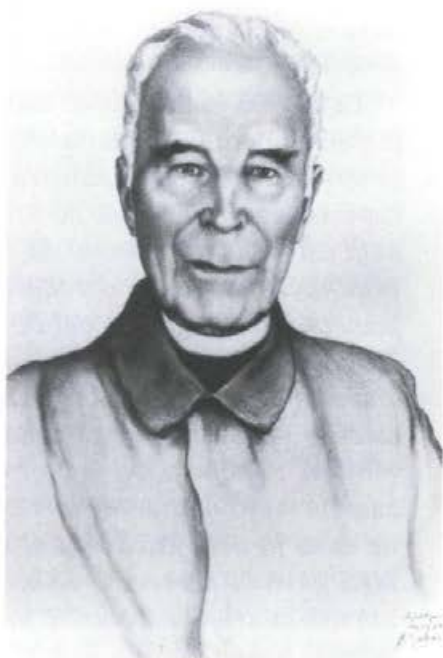
Vera in narod torej. Prva je milost, a tudi nekaj zavestnega, čemur mora vsak dan znova izreči svoj ja, druga pa je danost, ki ji samoumevno pripada in jo ima za veliko razkošje. Nam pa, ki mu ob tem jubileju čestitamo, se fino zdi, da je še tako delaven in Bog daj, da bi nam še dolgo imel kaj povedati.

Ivan Trinko – ob petdesetletnici smrti

Jožko Kragelj

Junija 2004 je bila na Trčmunu maša zadušnica ob 50-letnici smrti Ivana Trinko (1863-1954), v Čedadu pa spominska slovesnost, pri kateri so skušali osvetliti osebnost tega velikega Beneškega Slovenca. Bil je samorastnik, ki se je v rani mladosti zavedel svojih korenin in od matere prejel prve napotke za spoznavanje slovenskega jezika. Zagrizel se je v prvo slovensko knjigo, ki jo je našel doma, in bral petkrat, šestkrat, dokler ni vsega razumel. Sam si je delal slovarček in brez slovnice iskal samostalnice in glagole ter spraševal mamo o njihovem pomenu. Ponosen je bil, ko je spoznal, da imamo tudi Slovenci svoje knjige in pisatelje. V šoli je namreč slišal le o barbarih. Zato je želel pokazati in dokazati, da imajo tudi slovanski narodi svojo kulturo. V ta namen se je začel učiti tudi češčino, ruščino, poljščino in hrvaščino in prevajati iz slovanskih jezikov. Da bi približal domači jezik narodu, ki je cenil le Danteja in Petrarca, je spisal slovensko slovnico za Italijane. Hotel je postati most med romanskimi in slovanskimi narodi. Želel je, da bi vladalo sožitje in razumevanje, da bi znali ceniti drug drugega, da bi se drug ob drugem spopolnjevali. Danes bi lahko rekli, da je Trinko predvideval eno samo družino evropskih narodov. Vsem se je razdajal, znanstvenikom je odkrival skrivnosti svoje dežele in nje kulturno bogastvo. Povezal se je s slovenskimi pesniki, zlasti z Gregorčičem. Čeprav je bilo njegovo poslanstvo v šoli, v poučevanju filozofije, je ljubil tudi poezijo, glasbo, umetnost. Pisal je pesmi, črtice. Objavljal je v slovenskih in italijanskih literarnih revijah. Ob harmoniju je skladal napeve, delal perorisbe. Odkrival je jame, opisoval kraje, po gozdu je nabiral gobe in v naravi spoznaval božje stvarstvo. Nadvse pa je ljubil svoje domače kraje, svoje ljudi in njihovo govorico. Znal je prisluhniti otrokom, njihovim igram, odkrival je tudi njihove vragolije,

Božidar Jakac: Ivan Trinko

slabosti in napake ter je vse to zilil na papir v črtice *Naši paglavci*, ki jih je izdala Goriška Mohorjeva družba 1929.

Bil pa je tudi vzgojitelj. Dijakom in študentom ni bil le suhoparen profesor. V tistih, ki so prihajali iz beneških vasic, je gledal bodoče oznanjevalce evangelija. Zato je želel, da bi v domačem, razumljivem jeziku oznanjali krščanske resnice. Tem se je še posebej posvečal. Za te je skrbel kot za punčico svojega očesa. In ko so zapuščali semeniške zidove, je skoraj vsem dal napotke za življenje med ljudstvom. Če danes beremo, kar jim je zapisal pred sto leti, lahko rečemo, da velja tudi za današnje čase in za današnjo mladino, ki vedno manj ceni slovenski jezik in vnaša tujke v našo govorico.

Leta 1903 je imel novo mašo beneški duhovnik Natale Monkar. Njemu je poklonil drobno tiskano knjižico z naslovom *V spomin nove maše*. V njej je napisal, kako naj skrbi za versko vzgojo in tudi za pozemske stvari zapuščenega beneškega ljudstva. Posebej mu je poudaril: *»A še nekaj mi stoji pri srcu. Ne morem, da ti zopet ne priporočim, kar sem ti že stokrat priporočal, namreč naš rodni jezik, dragoceno svetinjo, katere ne smemo zametati, ker nam jo je dal Bog. Vsaka stvar iz prirojenega nagona si gleda ohraniti svojo osebnost in svoje naravne lastnosti, in hrepeni po njihovem izboljšanju, kakor le more. Tembolj mora to storiti človek, ki se zaveda samega sebe in svojega položaja v vesoljstvu. Kdor se ne zaveda svoje bitnosti, ni popoln; on je brez vzorov, brez cilja in teži na slabše. Človek, ki zameta svojo narodnost in svoj jezik, nima lastne osebnosti, nima značaja, ne časti in dela krivico sami naravi; kakor vsakemu določi gotove starše, tako ga tudi postavi v določeno pleme. Sveta dolžnost je skrbeti, da si ohranimo svojo narodnost in svoj jezik. Nobena pozemska oblast nima pravice poseči po tem našem zakladu, če ga sami ne zametamo. Sam Bog nam je dal nedotakljivo pravo braniti proti kakršnemukoli nasilju, in hraniti ga moramo kakor svojo osebnost. S tem ne rušimo ne zakonov ne reda, ne miru in ne tujih pravic; ne delamo škode nikomur in ne ustvarjamo nikakršnih nevarnosti. Ti torej, mladi prijatelj, lepo skrbi, da naš jezik ne bo zaničevan in teptan; vžigaj ljubezen do njega med preprostim ljudstvom, da si bo pomagalo vsaj z njegovo pomočjo do one relativne omike in blagostanja, do katere ne more priti drugače.«*

Ko so v najhujših letih fašizma začeli pritiskati na beneške duhovnike, naj nehajo s slovenskimi pridigami, je Trinko leta 1932 pisal videmskemu nadškofu Nogari tudi tole: *»...Čemu je treba temu ljudstvu vzeti njihov jezik, jezik, ki so ga ohranili skozi 14 stoletij? Je to človeško, spodobno? Če se hočejo sami odpovedati, kdo jim brani? Toda nobena človeška oblast jim ga ne more upravičeno odvzeti. Nikoli ni bil nobeni stvari v oviro in ni bil*

nikoli nevaren nobeni ustanovi, ne cerkveni in ne civilni... Če bi se uesničila ta grožnja, bi preprosto ljudstvo reklo, da se je cerkvena oblast povezala z državno proti Slovencem. Rekli bodo, da je vera postranska stvar in, kar je še slabše od govornice, bodo duhovniki v krajih, kjer ne razumejo italijanščine, govorili cerkvenim stenam. Posledice pa se bodo pokazale pri ljudeh, ki ne bodo imeli verskega pouka.»

Ko pa je leta 1933 Mussolini izdal prepoved uporabe slovenskega jezika po cerkvah v Benečiji in so po župniščih in hišah fašisti plenili slovenske katekizme, je Trinko čutil dolžnost, da obvesti papeža o krivicah, ki so jih doživljali Beneški Slovenci. Zato je septembra 1936 napisal papežu dolgo pismo, v katerem pravi: *»Prepovedali so ponatis slovenskega katekizma. Zaplenili so izvode prejšnjih izdaj, ki so bile pravilno potrjene od cerkvene oblasti. Ukazano jim je bilo, da morajo učiti in pridigati v italijanskem jeziku. Tega jezika pa večina ljudi ne pozna, čeprav nekateri drugače izjavljajo. Prepovedano je bilo moliti in peti v cerkvi v jeziku, ki jim ga je Bog dal in ki so se ga vedno posluževali že od devetega ali desetega stoletja... Cerkve, v katerih so do nedavna odmevale stare domače nabožne pesmi (nekatero segajo celo v XV. in XVI. stoletje) in so jih napolnjevale skupne molitve, so sedaj do obupa neme. Popoldanske pobožnosti so opuščene. Ljudstvo se jih ne udeležuje, ker ni dovoljen ne rožni venec ne križev pot, niti druge pobožnosti, ki so jih od davnaj ljudje opravljali v edinem jeziku, ki ga pozna večina... Dobri, ki so še v večini, se že kar glasno pritožujejo nad žalostnim verskim stanjem. Čutijo, da so preganjani in v živo zadeti...»*

Sveti oče, oče vseh vernih, priskočite na pomoč Slovencem, da ne bodo izgubili vere in lepih navad... To ubogo ljudstvo, ki je od ene strani preganjano in od druge zapuščeno, bo na koncu začelo sovražiti politično in cerkveno oblast. Že je čutiti občutno nejevoljo in odtujitev, kar škoduje tako veri kot narodnosti. Sveti oče, ne dovolite nadaljnje škode, odstranite vzroke, ki to povzročajo, in vrnite našemu ljudstvu pravico, da bo poslušalo in molilo Boga v svojem jeziku.»

Ta pisma so dovolj zgovorna, kako se je Trinko zavzemal za svoje duhovnike in za pravice svojega ljudstva. Čeprav je živel v oddaljenem Vidmu, je vedno zvesto spremljal vsa dogajanja po Benečiji. Tudi kot pokrajinski svetovalec se je zavzemal za svoje rodne kraje, za gospodarsko rast in napredek, za pomoč izseljencem, za slepce in umsko bolne. Želel je celo to, da bi postala Benečija (Slavia Italiana) kulturno avtonomna, da bi s tem mogla ohraniti svoja ljudska izročila.

Jožko Bratuž in Janko Kralj

60. obletnica njune smrti

Jožko Kragelj

Med redko zapuščino Stanka Staniča so tudi orumeneli listi, na katere je z navadnim svinčnikom napisal govor, ki ga je imel 28. decembra 1950 ob peti obletnici smrti Jožka Bratuža in Janka Kralja. Ker nisem zasledil, da bi bil ta govor kdaj objavljen, naj nam ob 60-letnici smrti obudi spomin na ta dva goriška kulturna delavca, ki sta v težkih časih raznarodovanja vztrajala

Jožko Bratuž in Janko Kralj

in prebujala v mladini narodno zavest ter odpor proti nasilju in krivicam, ki jih je trpelo primorsko ljudstvo. Oba sta zaključila svoje življenje v najboljših letih, in sicer v času, ko se je stekala morija druge svetovne vojne. Naj obelodani njuno življenje Koledar Goriške Mohorjeve družbe, pri kateri sta oba aktivno sodelovala:

»V čast si štejem, da je mene zadela naloga odpreti s svojim predavanjem naš prvi slovenski večer po preveč dolgem zatišju. Dragi gostje, treba je, da začnemo novo kulturno dobo na podlagi naše narodne, verske in cerkvene zavesti.

Rdeči zmaj, ki je držal v svojih krutih krempljih našo malo deželico, še živi in bruha ogenj, toda njegov začetni pogum je nekam pojenjal. Izgovor o strahu ne drži več. Kar smo izgubili, je veliko in strašno, izgubiti pa ne maramo ničesar več.

Naš program je obnovitev prosvetnega dela v naši mali deželi. Zopet moramo iz Gorice na deželo s praporom krščanske kulture in ločitve duhov: za Boga ali proti Bogu. Srednje poti ni bilo in je ne bo. Malo nas je, a iz malega raste veliko in ne narobe! Današnja revokacija spomina dveh naših mož naj nam da poguma in moči in predvsem smernice za bodočnost.

Govoril bom o **Joškotu Bratužu in Jankotu Kralju**, dveh svetlih zvezdah iz preteklosti, ki naj nam svetijo v bodočnost.

Starejši sem po letih in manjši po duhu kot oba, v katerih spomin naj govorim. Obema skoraj sošolec in mladostni prijatelj, ki nisem nikoli slutil,

da jima bom po smrti govoril v spomin. Žal, da je življenje tako nanese. Jožko Bratuž in Janko Kralj sta nas skoro istočasno zapustila, še preden sta dosegla petdeseto leto življenja. In te dni je izteklo v večnost peto leto, odkar počivata v tihem grobu. Toda tudi v njuni smrti je skrit simbol njunega življenja. Morda vam je znan testament velikega irskega domoljuba: »Po smrti naj počiva moje telo v moji mali domovini Irski, moje srce pa v Rimu.« Tudi pri tej naši dvojici se je uresničil ta testament: Jožko Bratuž počiva v svoji ljubi goriški zemljici, Janko Kralj pa v svetem rimskem mestu. Za Boga in domovino je bilo njuno življenjsko geslo in s svojo smrtjo nam isto kličeta, eden iz Rima, drugi s slovenske zemlje: Za Boga in domovino!

Oba sta končala svoj zemeljski tek. Odkod sta prišla? Lokovec in Dornberg. Težno pravokotno iz Gorice: na sever v Lokovec, na vzhod v Dornberg. Iz Lokovca je prišel kmečki sin v Gorico iskat zaposlitve. Iz Dornberga je prišel v Gorico kmečki sin iskat zaposlitve. Prvi je bil delavec v Narodni tiskarni, drugi, bivši vojaški podčastnik, je postal potnik Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani. Iz Kanala je prišlo dekle iskat službo v Gorico, drugo je prišlo iz Kojškega po isti poti. In Dornberžan Kralj je poročil Gorjanko in Gorjan Bratuž je poročil Briko iz Kojškega. Tako sta nastali v Gorici dve delavski slovenski družini, globoko zasidrani v krščanski veri očetov. In iz njih sta zrastle v revščini in pomanjkanju velika, toda v ljubezni do Boga in domovine še večja moža Jožko Bratuž in Janko Kralj.

Stoletja je že prihajal dotok z dežele v Gorico, toda počasi, a stalno ga je vsrkal vase italijanski element, italijanska šola. Anton Gregorčič in njegovi pa so ustvarili pred 50 leti slovenske šole in te so nam ohranile naše ljudi.

Tudi Joško Bratuž in Janko Kralj sta črpala svoje prvo znanje iz teh šol in tako zrastle v zavedno slovenstvo, kar bi bilo drugače težko imeti, še teže pa doseči.

Spremljajmo najprej na poti **Joškota Bratuža**. Leta 1903 me je pripeljal moj rajni oče v goriške šole, in sicer v drugi ljudskošolski razred pod učitelja Franceta Sivca. Tedaj je sedel v prvi klopi majhen deček z velikimi in živimi očmi. Bil je najboljši v razredu in se je pisal Joško Bratuž. In od tedaj sva skupaj drsala hlače po šolskih klopeh: iz vadnice na nemško gimnazijo in po maturi v goriškem duhovskem semenišču do italijanske vojske, potem pri belih menihih v Stični na Dolenjskem. Joško Bratuž je bil vedno najboljši dijak, v vseh razredih vzoren učenec.

Leta 1916 ga je doma na počitnicah zajela italijanska vojska, nato je dve leti begunil po Italiji. Leta 1919 se je vrnil v Gorico, študiral še nekaj časa bogoslovje na ljubljanski univerzi, potem pa zaradi težke živčne bolezni opustil študije, se nekaj časa zdravil, potem pa prevzel ravnateljstvo Slovenskega Alojzijevišča in pozneje še profesorsko mesto v škofijski gimnaziji za

klasične jezike. Najprej so ga fašisti spravili iz Alojzijevišča, potem še iz škofijske gimnazije in zadnja tri leta se je vzdrževal s privatnim poučevanjem, dokler ga ni leta 1944 takoj po božiču pokosila neusmiljena smrt. Njegov pogreb, ki je bil, po množični udeležbi rojakov, podoben onemu Simona Gregorčiča in škofa Sedeja, je pokazal, kakšno spoštovanje je Joško Bratuž užival med rojaki.

In zakaj?

1. Joško Bratuž je od rane mladosti živel zgledno, rekel bi svetniško življenje. Ljubezen do dela in reda, do molitve, do Cerkve, do evharistije, do žrtve je pri njem segala v za nas nedogledne višine. Dragi Pepi, mislim, da mi danes tam ob stolu Božjega veličastva odpustiš, če trdim, da v življenju skoraj nisem srečal bolj popolnega človeka, kot si bil ti.

2. Joško Bratuž je bil velik vzgojitelj naše šolske mladine. Že kot osmošolec gimnazije je bil celo leto za prefekta v Alojzijevišču. Ko so po svetovni vojni zopet odprli Alojzijevišče leta 1923, je naš Joško postal za celo desetletje v zavodu ravnatelj, ekonom, vzgojitelj in učitelj, vse do zavodovega razpusta. Tukaj je bil naš Bratuž v svojem elementu. On je bil vzgojitelj kateksohen. Pod njegovim vodstvom je zavod rasel in se razcvital do neslutene višine in važnosti. Njegov spomin v Alojzijevišču bo večen.

3. Joško Bratuž je bil kot pevec – goriški slavček. Po vseh goriških cerkvah od Ukev do Krasa, od Brd do Postojne je odmeval njegov krasni tenor. In rad je pel. Ni se pustil veliko prositi in moledovati. Odprta mu je bila pot do najslavnejših teatrov, toda njegova ponižnost ga je ohranila Goriški kot njenega slavčka. Nič ne pogrešim, če trdim, kakor je bil Gregorčič goriški pesnik, kakor je bil Vinko Vodopivec goriški skladatelj, tako je bil Bratuž goriški pevec. Koliko pa je izvršil naš rajni slavček prosvetnega dela v nekdanji Prosvetni zvezi, v prosvetnih društvih in pri izdaji cerkvenih pesmaric, to vedo samo tisti, ki so sodelovali. Eno pa rečem, brez njega bi vsega tega ne bilo.

4. Joško Bratuž je bil nedosegljiv profesor klasičnih jezikov v škofijski gimnaziji. Priden kot čebela, vztrajen kot težak, vesten kakor svetnik je ostal kot profesor vsem dijakom v trajnem spominu.

In tega velikega prosvetnega delavca krije že pet let mrzel grob. O enem dejstvu pa sem prepričan. On poje danes kot božji slavček skupaj s svojim blagim tatom, mamo, Anico in Žižitom slavo Bogu med izvoljenimi. Njegov spomin med nami pa bo skupaj z njegovim delom živel iz roda v rod. Slava njegovemu spominu!

Kot sem govoril o Bratužu kot našem kulturnem delavcu, pa moram govoriti o **Jankotu Kralju** kot našem kulturnem voditelju. Ta je bil mož, kakor je malo takih rodila goriška zemlja.

Rojen v skrajni bedi goriškega proletarca, je bila njegova življenjska pot – pot trpina. V rani mladosti je izgubil mater, ki je umrla za tuberkulozo. Oče pa mu je umrl 1947 skoraj devetdesetleten v Ljubljani. Za materino boleznijo je bolehal skoraj vsa družina, dva fanta in dve dekleti. Starejši brat je podlegel tej bolezni kot visokošolec v Kolinu ob Reni.

Naš Janko je živel kot dijak v skrajni bedi – sirota na božjem svetu. Svoje srednje šole je začel v Gorici in dovršil med prvo svetovno vojno v Ljubljani. Stradanje, študij in vojska so ga spravili na kraj groba. Dve leti se je nepretrgoma zdravil pozimi in poleti na Lokvah in na Ukljanski planini. Kdo ga je v tem času podpiral, vesta danes samo Bog in stari župnik Ivan

Rejec. Toda eno je gotovo. Popolnoma je ozdravel, tako da je po tej dobi začel svoj visokošolski študij, najprej v Ljubljani, nato v Zagrebu in zaključil z doktorsko diplomom iz pravnih ved v Padovi.

Njegova visoka nadarjenost se je pokazala že v tej visokošolski dobi. Bil je eden glavnih stebrov visokošolstva in dijaštva. Posebej se je poglobil v študij socialnih ved. Na katoliškem shodu v Ljubljani je vodil veliko socialno debato skupaj z Gosarjem proti Ušeničniku in Ujčiu. Istočasno je postal soustanovitelj revije »Socialna misel«, kjer je sodeloval s temeljnimi članki.

Srce pa ga je vlekle na zaslužjeno Goriško, svojo ljubo domovino. Ob vrnitvi je imel glavno besedo pri ustanovitvi Prosvetne zveze, ki se je kmalu pod Terčeljevim vodstvom povzpela do neslutene višine. Društvo za društvom, tečaj za tečajem, predavanje za predavanjem, vse to je razgibalo vso goriško mladino, povezano z glasilom »Našim čolničem«.

Temu je korak za korakom sledila politična organizacija na katoliški podlagi z društvom »Edinost«. Naš Janko Kralj je bil njen politični tajnik. Dvotednik »Goriška straža« se je povzpel do 15.000 naročnikov. Naš Janko je bil eden najbolj agilnih sotrudnikov. Iz Jugoslavije takrat niso prihajale knjige. Ustanovili smo Goriško Mohorjevo družbo. Njena duša in organizator je bil naš Janko Kralj. Več knjig je sam spisal in uredil. Članstvo se je dvignilo na 25.000 udov.

Naša zadružna organizacija je bila v razsulu zaradi prve svetovne vojne. Izmenjava denarja, uničene zadrugе so bile njen krvavi povod. Zadružni delavci in med njimi naš Janko Kralj so reorganizirali naše zadružništvo in ga dovedli do popolnega razmaha.

Naše Katoliško tiskovno društvo si je ustvarilo lastno tiskarno. Koliko dela in truda je bilo s tem združenega, je danes skoraj nepojmljivo. Dr. Janko Kralj je bil temu podjetju idejni pobudnik in glavni sotrudnik.

Toda povojni fašizem je bil iz dneva v dan nasilnejši in je lepega dne vse skupaj uničil. Nekega dne je vse naše delo stalo kakor hiša po požaru. Izmed vodstvene trojice tega našega dela, ki so jo tvorili dr. Besednjak, dr.

Kralj in dr. Bitežnik, sta se izselila Besednjak in Bitežnik in pustila vso revščino dr. Kralju. In tu se začne tisto veliko podtalno delo dr. Jankota Kralja. Tu se pokaže vsa njegova veličina. V tej dobi je bil Janko Kralj naš idejni voditelj.

1. Vodil je tajno mladinsko organizacijo s svojo življenjsko nevarnostjo. Po Višarjah, na Vitovljah, po gozdovih so se vršila zborovanja in tečaji. Duša vsemu je bil Janko Kralj.

2. Vodil je tajno politično organizacijo. Ta se je bila za slovenski krščanski nauk po cerkvah, za svobodo slovenske duhovščine, za pravice slovenskega tiska. Intervencije, spomenice, posredovanja so vzela ogromnega truda. Vršil jih je izključno dr. Janko Kralj. Če bi vam mogel tu vse navesti, ne končamo nocoj. Kolikokrat je bil na kvesturi, na prefekturi, na ministrstvih, v papeški kuriji, o tem bo še nekoč govorila naša zgodovina. Vse se je zatekalo k njemu. V njegovih rokah so bile stkanе vse tajne niti našega dela. Med tem ga je zadel težki udarec lastne konfinacije na Liparih, kamor je poklical tudi svojo zaročenko in se tam z njo poročil. Toda kmalu se je rešil tudi konfinacije in se zopet vrnil na svoje mesto v Gorico.

In delo se je začelo znova po istem vzoru. Samo, da se je še potrojilo zaradi zvez s tajno protifašistično organizacijo. Janko Kralj je bil osebno povezan z vsemi današnjimi voditelji nove Italije. Te zveze so nam veliko koristile. Seveda je njegovo delo, ki je zahtevalo veliko tajnosti, privedlo do velikih trenj med samimi njegovimi sodelavci. Nekateri so se mu odtujili, toda on je vztrajal.

Zadnja vojna se je bližala svojemu višku. Skupno z Ljubljančani je na Goriškem organiziral Slovensko ljudsko stranko. Dan odrešitve se je vedno bolj bližal. Veliki so bili načrti – vedno večje nevarnosti. Končno je šlo za življenje in smrt. Dr. Janko Kralj se je zatekel pred Nemci v Rim, da naveže tam nove stike in počaka Amerikance. Tu je razpletel svoje delo za našo manjšino v mreži svetovnih dogodkov. On je prvi med nami uvidel, da je OF navadna komunistična past za naše ljudstvo – zgodovina mu je dala prav. V Rimu je dočakal prihod zaveznikov, toda pred Božičem.

Leta 1944 je ves prehlajen legel v posteljo v hiši naših šolskih sester. Nastale pljučnice ni prenesel. Sestra Estera, tudi sama Dornberžanka, je stala ob njegovi postelji. Še v upanju je vstajal in vpil, koliko ima še dela. Toda 27. 12. 1944 je za vedno zatisnil svoje oči.

Z njim je umrl po vojni naš največji mož. Njega ni več, to danes najbolj bridko občutimo. Prijateljice in prijatelji! Nocoj, na naš prvi kulturni večer, ko vnovič obnavljamo naše kulturno katoliško občestvo, je bilo pač prav, da smo se poleg Joškota Bratuža spomnili še prav posebno našega Jankota Kralja. Nadaljujmo zvesto njegovo delo, njegov spomin nas spremljaj ob težki poti.«

Stanko Premrl, skladatelj slovenske državne himne, ob 40-letnici smrti

Jurij Rosa

Leta 2005 bo poteklo 40 let od smrti duhovnika, slovenskega glasbenika in skladatelja državne himne republike Slovenije Stanka Premrla (1880-1965). Rodil se je v Št. Vidu (današnjem Podnanosu) 28. septembra 1880 pri Johanovih, v družini premožnega kmeta. Bil je tretji otrok v osemčlanski družini. Po osnovni šoli v domačem kraju je obiskoval klasično gimnazijo v Ljubljani, tam pa se je tudi glasbeno izobraževal, ker je že v zgodnji mladosti kazal veselje do glasbe. Po maturi leta 1899 je stopil v bogoslovje in bil leta 1903 posvečen v duhovnika. Po enoletnem kaplanovanju na Vrhniku je šel na Dunaj nadaljevat glasbene študije (1904-1908).

Po vrnitvi v Ljubljano se je začelo dolgo, neumorno obdobje njegovega dela na področju slovenske cerkvene in posvetne glasbe. Opis njegovega dela, zaslug in odlik za slovensko glasbo je tako izjemno širok, da ga komaj moremo dojeti.

Stanko Premrl je *eden najplodovitejših slovenskih skladateljev*. Njegov opus je izredno obsežen in raznovrsten, saj obsega kakih 1200 cerkvenih in čez 800 posvetnih skladb. Bil je *vrhunski orgelski koncertant in improvizator*. Uveljavil se je kot *odličen glasbeni pedagog*, ki je deloval v posvetnih glasbenih ustanovah v Ljubljani – na konservatoriju in glasbeni akademiji, glasbene predmete pa je poučeval tudi na orglarski šoli, teološki fakulteti in v semenišču. Cenjen je bil kot *glasbeni poročevalec in kritik* ter *mentor številnim mladim slovenskim organistom in skladateljem*. V slovenski cerkveni glasbi je imel osrednjo vlogo *organista in »regens chori«* ljubljanske stolnice. Kar 32 let (1909-1941) je bil *ravnatelj orglarske šole* v Ljubljani, iz katere so izšli številni organisti in zborovodje, ki so bili temelj glasbenega življenja na podeželju. Dolgo dobo 35 let (1909-1945) je *urejal revijo Cerkveni glasbenik* in zanj tudi prispeval izjemno veliko število člankov. Vse naštetu delo v osrčju slovenske glasbe je lahko storil le človek, ki je imel velik glasbeni talent,

Saša Šantel: Stanko Premrl, 1936

zraven pa še neizmerno voljo, delavnost in vztrajnost do visoke starosti, ko je 85-leten 14. marca 1965 umrl v Ljubljani, kjer je tudi pokopan.

Ob 30-letnici Premrlove smrti (1995) je bila v Ljubljani in njegovem rojstnem kraju Podnanosu vrsta dejanj in prireditev (simpozij o njegovem življenju in ustvarjalnosti, izdaja skladateljevih izbranih posvetnih zborovskih skladb, koncerti z njegovimi skladbami), kasneje pa ni bilo več vidnih dejanj okrog ohranjanja spomina na Stanka Premrla. Premrl je sicer s svojo glasbo precej prisoten pri bogoslužjih v slovenskih cerkvah, nekoliko tudi v koncertnih sporedih cerkvenih in posvetnih pevskih zborov in drugih glasbenih skupin, prav tako pri izdajah glasbenih posnetkov na zvočnih kasetah in zgoščenkah.

Žal pa ta velikan slovenske glasbe *nima primernih javnih obeležij, spomenikov in spominskega prostora*, ki bi opozarjali na njegovo izjemno delo (če ne štejemo spominske plošče na njegovi rojstni hiši v Podnanosu in nagrobne plošče na ljubljanskih Žalah). Vsa svoja ustvarjalna leta in vse svoje duhovno bogastvo je Stanko Premrl poklonil slovenski umetnosti in tudi mestu Ljubljani. Tam pa nima primernih javnih znamenj, ki bi ohranjala spomin nanj ljudem sedanjega časa in prihodnjim rodovom.

Stanko Premrl je *avtor slovenske državne himne*. Z njegovo glasbo se Slovenija predstavlja doma in v tujini. Resda besedilo izraža narodovo identiteto, toda pri himni gre vendarle za glasbeni učinek. Prešernove besede brez Premrlove glasbe niso državna himna, državna himna sama pa je Premrlova glasba. Čeprav najbrž sleherni Slovenec pozna državno himno, le malokdo pozna njenega avtorja in to kljub temu, da je Premrlova Zdravljica tolikokrat dvigala slovenskega duha! Še vedno se celo dogaja, da skladatelja himne Stanka Premrla v javnih sredstvih obveščanja, na proslavah in ob drugih priložnostih zamenjujejo z njegovim nečakom Jankom Premrlom-Vojkom iz iste hiše, velikim domoljubom, narodnjakom in bojevnikom za slovenstvo v času fašistične vladavine Italije nad slovenskimi primorskimi kraji med obema svetovnjima vojnoma. To kaže na pomanjkljiv odnos do velikih osebnosti naše kulture in tudi naše državne istovetnosti. Ob vsem spoštovanju velikega Slovenca Franceta Prešerna in njegove tako zelo sporočilne pesniške mojstrovine za slovenski dom in rod, bi morali na Slovenskem storiti vse, da bi vsak rojak vedel, čigava je uglasbitev zanosne glasbe, ki je tolikokrat na ustih in v srcih našega človeka v matični domovini in tujini.

Kadar razmišljamo, govorimo ali pišemo o slovenski državni himni, bi morali vedno povedati in zapisati: *Premrlova Zdravljica!*

Država Slovenija, pristojne javne ustanove, glasbena in druga kulturna združenja, ugledni glasbeniki in kulturniki naj pomagajo spodbuditi prizadevanja za dostojno *ohranjanje javnega spomina* na zaslužnega Slovenca, žlahtno sevajočega duha – duhovnika in glasbenika Stanka Premrla!

Spomin na dr. Avgusta Sfiligoja ob 20-letnici smrti

Ada Gabrovec

Po razpadu avstrijske države smo Primorci prišli v novo državo, ki ni imela istih zakonskih načel do večjezičnosti, kot jih je imela stara Avstrija. Na Primorskem so ostali z nami in z nami trpeli le slovenski duhovniki.

Iz naše trpeče Primorske so zrastle mladi duhovniki in mladi intelektualci, pravi borci za resnično svobodo. Bili so kakor svetle lučke v mraku črne diktature. Med te spada odvetnik dr. Avgust Sfiligoj. Pod črno nadvlado je ta mladi izobraženec pretrpel več let v strogih zaporih in prestal kar dva politična procesa.

Avgust Sfiligoj se je rodil v zaselku Dobrovo v župniji Biljana dne 21. oktobra 1902. Njegov oče Jožef je bil takrat župan občine Biljana. Vas Biljana je najstarejša briška vas v zahodnih Brdih, prvič omenjena leta 1233. V družini Jožefa Sfiligoja se je rodilo kar 16 otrok. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bila ta številna družina v begunstvu v Lombardiji, kjer je mladi Avgust dokončal višjo srednjo šolo. Doktor prava je postal v Padovi leta 1928.

Leta 1927 je bil aktiven član tajne organizacije TIGR, ki je imela za glavni cilj ohranitev slovenstva pred fašistično raznarodovalno politiko naših ljudi na Primorskem. Zato je bil kot narodnjak in protifašist obsojen od posebnega fašističnega sodišča v Rimu leta 1931.

Ko je izbruhnila druga svetovna vojna je bil konfiniran na jug Italije. Ko so 6. aprila 1941 italijanske čete zasedle ljubljansko pokrajino, je bil obsojen na 30 let strogega zopora. Leta 1950 je bil opozorjen, da mora obsedeti v zaporu še preostala leta, ki mu jih je naložilo fašistično sodišče. Nato je bila sodba razveljavljena in končno šele oktobra 1971 je bil oproščen vseh prejšnjih fašističnih obsodb. Bil je tudi soustanovitelj goriške Sovenske demokratske zveze.

Po kratki in mučni bolezni je umrl dne 27. maja 1985 in je pokopan v Gorici na mestnem pokopališču.

*Avgust Sfiligoj po povratku
iz zapora leta 1944*

Dr. Sfiligoj je bil zelo nadarjen. Gladko mu je tekla besedna žilica. Zelo prikupna je bila njegova briška, nekoliko pojoča govorica. Bil je dober človek, rad je pomagal ljudem v stiski; ni hlepel po denarju ali karieri, bil je odprt do sočloveka. Tistim, ki smo ga poznali od blizu, bo ostal v svetlem spominu. Po razmejitveni črti z dne 15. septembra 1947 so za nas, obmejne Slovence, sledili težki časi. Problem je nastal v tem, da smo Števerjanci in Jazbinci tostran meje bili odrezani od kojščanske občinske uprave, ki je prišla v obseg nove Jugoslavije. Števerjanci in Jazbinci tostran meje smo ostali brez dokumentov italijanskega državljanstva, ker so ti ostali v uradih onstran meje. Biti brez državljanstva in brez dela je pomenilo izselitev čez morje v tujino. Najhujše je predla uradnikom in učiteljem tostran meje.

Leto 1948 je bilo za nas, ki smo bili v državnih službah, zlasti za tiste, ki smo kot suplenti (začasni) poučevali v šolah s slovenskim učnim jezikom, zelo kritično. Pretila nam je izselitev čez lužo. Pa nas je tega rešil odvetnik Avgust Sfiligoj, ki je potegnil na dan zgodovinsko dejstvo, da smo Števerjanci in Cerovci (sedaj Jazbinci) tvorili občinsko enoto do nasilne ukinitve leta 1927.

In vse osebe, rojene do tega leta v še samostojni števerjanski občinski upravi, so pravno italijanski državljani.

Dr. Sfiligoj ni miroval. Njemu smo dolžni hvaležnost, da imamo Števerjanci in Jazbinci svojo lastno občinsko upravo.

Dr. Avgust Sfiligoj je bil mož pokončne drže. V razočaranju ni klonil. Njegova pokončnost je tudi v težavah utrjevala v nas pogum za ponosno hojo v hudih obdobjih naše preteklosti.

Naša hvaležnost naj gre temu plemenitemu možu, ki je veliko storil za našo manjšino. In njegov spomin bodi blagoslovljen.

Poročilo celovške Mohorjeve družbe za leto 2004

Anton Koren

Osrednji dogodek leta, ki z našo družbo sicer ni bil neposredno povezan, je bil zagotovo pristop Republike Slovenije k Evropski zvezi 1. maja 2004. Prepričani smo, da bo sodelovanje na duhovnem, kulturnem, izobraževalnem in gospodarskem področju med Koroško, Avstrijo in še posebno med koroškimi Slovenci ter seveda našo družbo na eni strani in Slovenijo na drugi zdaj še bolj poglobljeno in uspešno. Že samo dejstvo, da so odpadle carinske obveznosti na mejnih prehodih, nam je precej olajšalo delovanje. Pristop Slovenije k Evropski zvezi smo skupno z Avstrijsko-slovenskim društvom na Dunaju med drugim pozdravili tudi v avstrijskem parlamentu. Med gosti so bili visoki politični predstavniki iz Slovenije in Avstrije: zdajšnji evropski komisar za znanost in raziskave dr. Janez Potočnik, predsednik avstrijskega parlamenta dr. Andreas Kohl in zdajšnji avstrijski predsednik dr. Heinz Fischer.

Poverjenice in poverjeniki celovške Mohorjeve založbe na izletu v Bohinju

Nadaljnji pozitivni korak na poti k še boljšemu sodelovanju s Slovenijo je dogovor s slovensko vlado, ki bo dolgoročno zagotovil vodenje ŠTUDENT-SKEGA DOMA KOROTAN na Dunaju. Zdaj že večina študentov, ki živijo v Korotanu, prihaja iz Slovenije, čeprav je dom slej ko prej priljubljen tudi pri koroških slovenskih študentih. Korotan se je v zadnjih letih poleg tega izoblikoval v kulturno središče Slovencev na Dunaju, saj je bilo v njem veliko prireditev, npr. razstave del znanih slovenskih umetnikov (Drago Tršar, Andrej Jemec) ter koncerti in literarna branja.

Zlasti v naši MOHORJEVI LJUDSKI ŠOLI v Celovcu občutimo, da narašča zanimanje za učenje slovenskega jezika. Ko smo pred 15 leti usta-

navljali šolo, si ni nihče mislil, da bo število otrok v naši šoli tako naraslo, kar je presenetljivo tudi zaradi dejstva, da je sicer vedno manj otrok. V šolskem letu 2004/5 se je prijavilo 22 otrok, tako da bomo tudi letos imeli dva prva razreda. Skupno bo na šoli 87 učencev v sedmih razredih. Tudi iz našega zavetišča lahko sporočimo razveseljivo vest. Spet bomo imeli štiri skupine in tako bo v popoldanski oskrbi skupno 75 otrok.

Prav tako zaseden je SLOMŠKOV DOM, v katerem prebivajo slovensko govoreče dijakinje in dijaki iz Koroške, Slovenije in Italije. V domu prebiva 41 dijakov celodnevno in 8 dijakov poldnevno. S ključem razdeljevanja podpor za dijaške domove na Koroškem (Slomškov dom in Mladinski dom v Celovcu ter dom Šolskih sester v Št. Petru), ki so nujno potrebne za vzdrževanje teh pomembnih izobraževalnih ustanov, pa slej ko prej nismo zadovoljni in bodo zagotovo še potrebni pogovori s predstavniki koroške slovenske politike ter s politiki Republike Slovenije.

Tako KNJIGARNA kakor TISKARNA delujeta v gospodarskih panogah, kjer prevladuje močan konkurenčni pritisk. Pestijo nas relativna zasičenost trga, nizke cene ter iz leta v leto nove investicije. Če torej upoštevamo ta dejstva, smo lahko z delovanjem knjigarne in tiskarne kljub vsemu zadovoljni.

Razveseljivo je, da se je rešilo vprašanje dvojezičnega oz. SLOVENSKEGA CELODNEVNEGA RADIJSKEGA SPOREDA (lanskoletno poročilo). Slovenski oddelek ORF (javnopravna avstrijska radiotelevizija) oddaja od začetka marca 2004 podnevi osem ur pretežno slovenskega sporeda. Nadaljnji dve uri lahko prisluhnemo slovenskemu sporedu privatnega Radia 2. Dve uri podnevi oddaja tudi radio AGORA, ki pa ga glede na njegov spored lahko uvrstimo v kategorijo alternativnih radijskih oddajnikov, saj pri njem slovenska beseda ni prvi namen. Radio AGORA oddaja tudi v nočnem času (12 ur).

V preteklem letu se je Mohorjeva družba odločila, da obnovi svoja stanovanja na Kobariški cesti (Karfreitstraße). Hiše, ki so bile med drugo svetovno vojno porušene, je Mohorjeva družba s sredstvi iz sklada za obnovo med drugo svetovno vojno porušeni stanovanj na novo zgradila v letih 1954/55. Po petdesetih letih je bila spet potrebna temeljita obnova. Poleg tega smo hišam dozidali še četrto nadstropje, tako da bo na voljo skupno 27 stanovanj (prej 23), velikih od 35 do 95 m². Zamenjali smo vsa okna in vrata, obnovili stara stanovanja in fasado (toplotna izolacija), vgradili dvigala ter v hišo napeljali centralno ogrevanje.

Obseg knjižnega programa NAŠE ZALOŽBE je v primerjavi s preteklimi leti domala nespremenjen. Izdali smo 60 knjig, od tega 28 slovenskih, 18 nemških in 14 šolskih učbenikov (s ponatisi vred). Bera mohorjevka bo za ljubitelje branja in knjižne molje tudi letos zanimiva in pestra. Omenimo samo nekaj knjig.

Skupno s Celjsko in Goriško Mohorjevo založbo smo izdali knjigo spominov Alojza Peterleta z naslovom *Nasmeh zgodovine*. S področja literature so bile posebno odmevne antologija koroških pisateljic in pisateljev v nemškem jeziku (*Gerard Kanduth: Sätze und Gegensätze*), koroška slovenska »saga« Rudija Mlinarja *Ciril iz Šentanela* ter slovenski prevod znamenitega nemškega pisatelja Stefana Zweiga *Zvezdne ure človeštva* (*Sternstunden der Menschheit*). S področja otroške in mladinske literature so uspešni naši nadaljnji prevodi knjig avtorja Thomasa Brezine (*Novohlačniki*) in pisateljice Christine Nöstlinger (*Franceve zgodbe*). Prav tako upamo, da bodo bralci in bralke dobro sprejeli knjigi »Auf und davon« Dese Muck (nemški prevod njene povesti »Pod milim nebom«) ter mladinsko knjigo »Zoo« Janje Vidmar, ki bo izšla konec leta. Tudi na področju stvarnih, znanstvenih in zgodovinskih knjig lahko postrežemo z zanimivim branjem: Regina Unterguggenberger se je v svoji diplomski nalogi iz jezikoslovja (z naslovom *An der Schnittstelle dreier Kulturen / Na stičišču treh kultur*) odpravila po sledovih imen s slovenskim oz. slovanskim izvorom v koroški Lesni dolini (*Lesachtal*), univ. prof. Heinz Dieter Pohl pa v razpravi »Die Küchensprache in Kärnten / Imena jedi v koroški kuhinji« razlaga izvor in pomen poimenovanj različnih jedi na Koroškem. Zanimivi so tudi vodniki v nemškem jeziku avtorjev Gabriele in Waltherja Schaumann po poteh jugozahodne fronte v prvi svetovni vojni – letos je izšla že tretja knjiga. Precej prahu bo dvignila knjiga zgodovinarja Jožeta Dežmana *Moč preživetja*. V prvem delu pripoveduje o usodi otrok, ki so jim posebne partizanske enote med drugo svetovno vojno in po njej pobile očeta ali mater ali oba. Drugi del knjige umešča slovenske zgodovinske travme in njihovo preseganje v mednarodne okvire. Jože Dežman išče vzroke okužb slovenske družbe s terorističnim nasiljem in možnosti za njeno ozdravitev.

Razstava »Med kljukastim križem in rdečo zvezdo«, ki smo jo omenili tudi v lanskoletnem poročilu, je bila na Koroškem proti pričakovanju uspešna. V Beljaku je razstavo (oktobra 2003) obiskalo dobrih 3.700 ljudi. V Celovcu, kjer smo razstavo pokazali pod pokroviteljstvom *Srednjeevropskega katoliškega shoda* skupno z razstavo miru, smo našli skoraj 4.500 obiskovalcev.

Tudi pri šolskih knjigah je marsikaj novega. Naj omenimo samo nove sodobne učbenike oz. delovne zvezke za začetni pouk slovenščine v prvem razredu ljudske šole *Pozdravljene, besede! (trije deli)*, učbenik za slovenščino v četrtem razredu ljudske šole (*Slovenščina 4*) ter slovenski učbenik matematike prav tako za četrti razred ljudske šole.

Delovanje Goriške Mohorjeve družbe v letu 2004

Marko Tavčar

Leto, ki se izteka, je bilo v delovanju Zadruga Goriška Mohorjeva v znamenju velikih tehnoloških inovacij pri Novem glasu in iskanja izhodov iz finančnih težav, ki so predvsem posledica zamud pri izplačevanju javnih prispevkov za založniško dejavnost. Obenem pa tudi lepih zadoščenj ob odzivih na periodične in knjižne izdaje.

KNJIŽNE IZDAJE

Sezona se je pričela s predstavitvijo knjižne zbirke za leto 2004. Naš t.i. knjižni dar smo 21.11.2003 predstavili najprej v razstavnih prostorih nad Katoliško knjigarno, 26.11. v Tržaški knjigarni in naslednjega dne na Knjižnem sejmu v Ljubljani. Zbirka obsega štiri knjige:

Predstavitve knjižne zbirke 2004 v Ljubljani

KOLENDAR 2004 želi ostati zvest svoji vlogi zapisovalca pomembnih dogodkov v krajevni zamejski in vesoljni Cerkvi, v družbenem in političnem življenju, na področju delovanja številnih ustanov in organizacij, ki zaznamujejo naš slovenski zamejski prostor na prosvetni, gospodarski, vzgojni in športni ravni. Ko-

ledar, ki šteje 272 str., je uredil Jože Markuža, opremil pa Ivan Žerjal.

V zbirki je izšel tudi imeniten literarni tekst Zorka Simčiča. Ponatisnili smo namreč njegovo alegorično povest TRIJE MUZIKANTJE ALI POVRATEK LEPE VIDE. V tem večplastnem delu je avtor arhetipskemu motivu hrepenenja po boljši osebni in kolektivni usodi dodal še motiv o usodi slovenstva v zdomstvu in posredno v zamejstvu, saj se pripoved na svojem začetku in sklepu dogaja v Devinu. Dragoceno je tudi pisateljevo spremno pismo, ki je naslovljeno predvsem mladim bralcem, osvetljuje pa ozadja nastajanja te povesti. Knjigo je ilustriral Hijacint Jussa.

Tudi Lida Turk je širši krog bralcev presenetila z literarnim delom LE ŠEPET JE, KI GA SLIŠIMO O NJEM. V zbirki 25 črtic se nam avtorica, doma iz Trsta, ki je v našem zamejstvu poznana predvsem kot urednica na

Radiu Trst A in urednica zgodovinsko-domoznanskih in pričevanjskih knjižnih izdaj, prvič predstavlja kot pisateljica, ki s svojimi črticami vabi tudi trenutke refleksije, ki dajo knjigi globljo duhovno dimenzijo. Knjigo je zanimivo in sodobno opremil Aleš Turk.

Kot 14. zvezek zbirke Naše korenine pa je izšla knjiga z naslovom RODIL SEM SE V SOBOTO. V njej je tržaški igralec in režiser Adrijan Rustja ob svoji 70-letnici zbral avtobiografske zapise in arhivsko gradivo o delovanju v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu, pri Radiu Trst A, a tudi pri Beneškem gledališču in drugih amaterskih skupinah na Tržaškem in Goriškem, kar daje knjigi posebno vrednost. Omenjene spomine še dodatno popestrijo anekdote iz gledališkega življenja. Knjigo je opremil Pavel Medvešček.

Zbirka je bila deležna toplega sprejema in mnogih predstavitev tako na Tržaškem kot na Goriškem in tudi v Novi Gorici, Ajdovščini, Kobaridu in še kje.

Ob redni zbirki pa so izšle še nekatere knjige. Na začetku leta smo izdali zanimivo otroško slikanico CIN CIN CIN CENE, OTROŠKE LJUDSKE OD ČAVNA TJA DO NANOSA. Pri izdaji so sodelovali trije učitelji Osnovne šole s Cola. Fran Černigoj je v vaseh na Gori zbral izštevance, šaljivke, prstne igrice, dotikalnice, najmanjše igre, posnemovalke, ki so svoj čas kratkočasile najmanjše. Silva Karim je ta sporočila z velikim smislom za otroško igro lepo ilustrirala, Klavdija Štrancar pa je notni prepis Iva Tula prilagodila otroški legi. Doživeta predstavitev slikanice je bila v prostorih OŠ Otlica na predvečer dneva slovenske kulture. Ob učencih, ki so v dramatizirani obliki odigrali zbrane igrice, so nastopile članice Društva podeželskih žena s Predmeje. Tudi ob drugih predstavitev smo bili priče res lepim trenutkom, ko spoznaš, kako je lepo, da se bogastvo ljudske ustvarjalnosti, ki je bilo že skorajda pozabljeno, oživljeno vrača med ljudi.

S sestrskima Mohorjevima družbama iz Celovca in Celja smo sodelovali pri izdaji svojevrstnih spominov v obliki intervjuja z naslovom LOJZE PETERLE, Z NASMEHOM ZGODOVINE. Z njim se je pogovarjala Jelka Kušar. Druga tovrstna izdaja pa je nastala kot poklon znanemu duhovnemu pisatelju Francu Sodji ob njegovi 90-letnici in nosi naslov PRIDIGANJE - MOJE POSLANSTVO. Odlomke iz Sodjevih del je izbral Andrej Rot, ki je knjigi napisal tehtno spremno besedo.

Zadnja leta objavlja GMD tudi knjige v italijanščini, saj se zaveda, da lahko na ta način posreduje določene pozitivne informacije Italijanom o slovenski kulturi in jeziku. Tako je izšel nov, že tretji ponatis znamenite Kacinove slovenske slovnice za Italijane: GRAMMATICA DELLA LINGUA SLOVENA. Za vse večje število italijanskih študentov in tečajnikov, ki se zaminajo za slovensko književnost, pa bo dragocena knjiga Tatjane

Rojc, *LE LETTERE SLOVENE DALLE ORIGINI ALL'ETA' CONTEMPORANEA*. Pregled slovenskega slovstva je za Rojčevo tudi priložnost za strnjen prikaz razvoja slovenskega naroda in njegove kulture, ki je predvsem kultura besede. Avtorica, ki je profesorica slovenistike na Univerzi La Sapienza v Rimu, podaja celoten prerez slovenske književnosti, od Brižinskih spomenikov in ljudskih pesmi dalje. Sledi torej razvoju slovenske pisane besede in poudarja najvidnejše osebnosti slovenske književnosti vse do sodobnega časa. Posebej se zaustavi ob ustvarjalcih, ki so po drugi svetovni vojni delovali v zamejstvu in zdomstvu, na koncu pa obravnava razvoj vprašanja slovenskega knjižnega jezika.

Z željo, da bi ob vstopu Slovenije v Evropsko zvezo tudi italijanski bralci spoznali naše poglede na polpreteklo zgodovino ob meji, je izšla zbirka zgodovinskih člankov in esejev Milice Kacin Wohinz v italijanščini z naslovom *VIVERE AL CONFINE, SLOVENI E ITALIANI NEGLI ANNI 1918-1941*. Ugledna slovenska zgodovinarica, strokovnjakinja za zgodovino slovensko-italijanskih odnosov v prvi polovici 20. stoletja, je pripravila tehten izbor. Knjiga bo lahko koristno prispevala k temu, da bodo italijanski bralci bolje spoznali tudi, v kolikšni meri so obravnavani dogodki zaznamovali naše sosedske odnose. Obe knjigi je opremil Franko Žerjal.

PERIODIKA

Predvsem volja, da bi se zmanjšali tiskarski stroški in tudi želja po sodobnejši grafični podobi, sta bili razlog, da je tednik *NOVI GLAS* s prvo majsko številko izšel v izrazito drugačni grafični obleki. Boleča je bila odločitev, ki nas je privedla do tega, da tednik, ki ga je od nastanka, kot sicer že prej *Katoliški glas*, tiskala znana goriška tiskarna Budin, sedaj tiskajo zadružne tiskarne *Centro stampa delle Venezie Soc. Coop a.r.l.* iz Padove. Podobne grafične spremembe so se zgodile tudi z mesečnikom za otroke *PASTIRČKOM*, ki je gotovo zelo priljubljena revija med osnovnošolci v našem zamejskem prostoru. Urednik Marjan Markežič je z začetkom šolskega leta 2004/05 poskrbel, da revija izhaja v nekoliko večjem formatu in drugačni grafični podobi, da še bolj nagovarja male bralce in njihove učitelje.

Težav, kot smo jih nakazali, ni manjkalo, a doživeli smo tudi zadoščenja. Goriška Mohorjeva družba pa se zaveda, da je v sedanjem času, ko je Slovenija vstopila v Evropsko zvezo in se torej postavljajo temelji za novo doživljanje tega prostora, važno, kot so poudarili tudi naši škofje ob prelomnih dogodkih 1. maja 2004, da se v teh trenutkih »prepoznavamo v sporočilu skupnega "oglejskega duha", skupne Cerkve, katere se čutimo nasledniki. Padec zadnjih pregrad – za zdaj le tistih gospodarskih in trgovskih, v kratkem pa tudi medčloveških – spominja na zgodovinsko poslanstvo, ki teži k združevanju v različnosti«.

Iz življenja Mohorjeve družbe Celje od vinotoka 2003 do vinotoka 2004

Alenka Veber

Kot vedno je bilo tudi preteklo jesensko obdobje bogato s številnimi knjižnimi izdajami, ki so bile med slovenskimi bralci lepo sprejete. Glas o naših izdajah pa nemalokrat sega še izven naših meja. Mohorjeva družba Celje postaja ponovno prepoznavna založba, založba zazrta v prihodnost iz zdravih korenin krščanskih vrednot.

VINOTOK: V jesenski čas nas je popeljala mlada pesnica Eva Primožič s pesniškim prvencem **GLADINA**. Pridružila se ji je Slavica Štirn s pesniško zbirko **PSALMI**, ki je za pisateljsko pero poprijela v tretjem življenjskem obdobju. Po izidu pesniških zbirk se je zvrstilo več predstavitev. Avtoricama se je pridružila še Darinka Slanovec s pesniško zbirko **SLED ANGELOV** na predstavitvi v Društvu slovenskih pisateljev sredi meseca. Od meseca trgat

ev smo se poslovili s predstavitvijo naslednjih knjig: Metoda M. Milača **KDO SOLZE NAŠE POSUŠI**, Božidarja Brezinščaka Bagole **MOJE SLOVENSKE IZKUŠNJE**,

Pavla Florenskega **KO SPOZNAVANJE PRERASTE V LJUBEZEN** in Gabriela Marcela **ČLOVEK POD VPRAŠAJEM**, slednji iz zbirke *Religiozna misel*.

LISTOPAD: Prisotni smo bili na 19. Slovenskem knjižnem sejmu. Na dobro obiskanem predstavitvenem srečanju smo poleg redne zbirke za leto 2003 predstavili knjižni projekt – **IZBRANI SPISI JANEZA JALNA** z monografijo Franceta Pibernika **JANEZ JALEN – ŽIVLJENJSKA IN PISATELJSKA POT**.

V Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano smo skupaj z radiem Ognjišče podelili nagrade VI. literarnega natečaja **MOJ ČOPIČ JE BESEDA**.

Konec listopada smo presenetili sodelavce in novinarje, ki smo jih popeljali na Blejski otok – »kinč nebeški« predstaviti redno zbirko za leto 2003.

Foto Alenka Veber
Nagrajenci VI. nagradnega literarnega natečaja v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano

29. novembra je v dvorani duhovno-prosvetnega centra Dom sv. Jožefa v Celju potekal redni občni zbor Mohorjeve družbe Celje. Na njem je bil izvoljen glavni odbor Mohorjeve družbe Celje v sestavi: Jože Planinšek (predsednik), Svetko Gregorič in akad. dr. Terezija Zorko (podpredsednika), dr. Ivan Štuhec (tajnik), Marijan Smolik, dr. Vinko Škafar, Matej Zevnik, Ivan Albreht, prof. France Pibernik, dr. Brane Senegačnik, Marijan Fesel, Igor Glasenčnik, dr. France Gorjup. Štirim uglednim sodelavcem MDC je listino častnega članstva Mohorjeve družbe Celje izročil škof pokrovitelj dr. Franc Kramberger. Častni člani MD Celje so postali: prevajalec, pisatelj in urednik, mohorski bibliograf in zgodovinar prof. Janko Moder; pisatelj prof. Alojz Rebula; dolgoletni tajnik in podpredsednik MD prof. dr. Marijan Smolik; dolgoletni poverjenik, odbornik in podpredsednik MD Svetko Gregorič. S prisrčnim govorom sta se zahvalila prof. Janko Moder in prof. Alojz Rebula. Na povabilo predsednika delovnega predsedstva občnega zbora sta zbranim spregovorila prof. Jože Faganel in prof. Andrej Arko, kot novi glavni direktor in novi glavni urednik Mohorjeve družbe Celje (od 1. januarja 2004). Na koncu je dr. Ivan Štuhec vse zbrane povabil k blagoslovu temeljnega kamna novogradnje Mohorjev atrij na Prešernovi c. 23 v Celju, ki ga je vodil škof pokrovitelj dr. Franc Kramberger.

GRUDEN: S predstavivitvijo redne zbirke smo gostovali tudi v Celjskem domu. Prav domače pa se počutimo v Dobropolju. Skupaj z občino Dobropolje, kjer je kmečka povest še vedno priljubljena, smo izdali že vrsto knjig Dobropoljčana Frana Jakliča, tokrat NAŠA DEKLETA.

O tem, da Mohorjeva družba ne misli slabo, ker podpira petje, zgovorno priča tudi naš glasbeni program. Na zgoščenki MARIJA IN TABERNAKELJ smo ujeli Komorni zbor Emanuel iz Celja.

Ustvarjalno leto pa smo končali z izdajo knjige Roberta Schumana ZA EVROPO. Skupaj z veleposlaništvom Republike Francije smo za nekaj ur zasedli dvorano Državnega sveta. Na predstavitvi so sodelovali: slovenski minister za evropske zadeve Janez Potočnik, francoska veleposlanica Dominique Gazuy, predsednik Schumanove fundacije Jean-Dominique Giuliani, predstavnik delegacije Evropske unije Erwan Fouéré in dr. Ivan Štuhec.

PROSINEC 2004: V začetku leta sta nastopila novi službi glavni direktor Jože Faganel, literarni zgodovinar ZRC SAZU, lektor in predavatelj AGRFT in Teološke fakultete, in glavni urednik, nekdanji Celjan Andrej Arko, prevajalec, publicist, pisatelj in urednik literarne redakcije Radia Slovenija.

Tudi v začetku leta smo nadaljevali s predstavitvami redne zbirke za leto 2003. Tokrat nas je gostila Knjižnica Radlje. Urednik zbirke Matija Remše je še posebej predstavil knjigo njihovega rojaka Ivana Kordeža DOŽIVETJA IN SPOMINI.

SVEČAN: Mesec smo začeli s predstavitvijo knjižice in zgoščenke Janeza Bitenca PESMI O ANGELCIH. Tokrat smo gostovali v dvorani Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu, kjer je poleg avtorja nastopil tudi Otroški pevski zbor Glasbene šole Zavoda sv. Stanislava.

Že tretje leto urednik Matija Remše v knjigarni Mohorjan vodi mohorske večere. Gost večera v svečanu je bil frančiškan, prof. dr. Miran Špelič, ki se podpisuje kar br. Miran. Spregovoril je o zbirki Cerkveni očetje.

Skupaj s tiskovnim uradom Slovenske škofovske konference smo predstavili celoten veroučni učbeniški program, s posebnim poudarkom na zadnjem triletju osnovne šole, in doživeli kar obširen odmev zvečer na TV Slovenija v Odmevih.

SUŠEC: S predstavitvijo kar petih knjig v začetku mese-

ca smo napovedali, da bo tudi leto 2004 pri Mohorjevi družbi Celje zaznamovano s kvalitetnimi knjižnimi izdajami. Posebno mesto zavzemata knjigi BIBLIOGRAFSKO KAZALO DOMA IN SVETA, ki ga je pripravil Jože Munda, ter SLOVENSKE PОВЕДKE IZ 20. STOLETJA, ki jih je zbrala in uredila folkloristka dr. Marija Stanonik. Predstavili pa smo tudi knjige Borisa Pahorja, Ljubke Šorli, Matejke Peterlin Maver »MENI POJEJO FANTJE, MENI POJEJO« (scenarij za postni recital), Milice Sturm VIA CRUCIS ter Ingrid Merc RAPSODIJA V BELEM.

Medse nas je povabil družinski forum Sončnica iz Gorice. V Močnikovi dvorani župnije Sv. Ivana smo predstavili knjigo KRALJ 33 IN NJEGOVIH 33 ZLATIH GUMBOV. Predstavitve je vodil avtor Claudio Imprudente, ki je že od rojstva hudo telesno prizadet. Tokrat se je predstavil – ne kot *disabile* (nesposoben), temveč kot *diversabile* (drugače sposoben); ne more govoriti, zna pa na čudovit način komunicirati z očmi. Na prozorni tabli, kjer je napisana abeceda, z očmi pokaže to, kar želi povedati. Tako se pogovarja, predava, vodi ustanove, piše knjige.

Sredi sušca smo na knjižni trg pospremili zopet kupček knjig, začeniši s knjigo Jeana Guittona MOJA FILOZOFSKA OPOROKA, sledile so knjige Janeza Pavla II. RIMSKI TRIPTIH, Zdenke Sušec SKLONIL SE JE K MENI, Claudia Imprudenteja KRALJ 33 IN NJEGOVIH 33 ZLATIH

Foto Ajenka Veber

Blagoslov temeljnega kamna Mohorskega atrija v Celju

GUMBOV ter knjižico za najmlajše mohorske bralce Walterja Grudine PIŠI RIŠI NA KMETIJI.

Pripravili smo dva literarna večera. Prvi je bil v medvoški knjižnici, drugi pa v župniji Ljubljana Sv. Križ. Predstavili smo pesniški zbirki Slavice Štirn PSALMI in Zdenke Sušec SKLONIL SE JE K MENI.

Konec meseca smo predstavili glasbene izdaje. Prvo (dvojno zgoščenko): Lučka Kralj Jerman in zbor Ninos y jóvenes cantores de Bariloche: OPUS smo izdali v sozaložbi z izseljenskim društvom Slovenija v svetu. Druga zgoščenka RADUJTE SE je prinesla nov izbor med Slovenci priljubljenih taizéjskih spevov v slovenščini. Poleg zgoščenke smo izdali tudi taizéjsko pesmarico SPEVI IN MOLITVE IZ TAIZÉJA.

Na Opčinah je bil odmevni večer sodelavcev recitala, po katerem je nastala knjiga »MENI POJEJO FANTJE, MENI POJEJO«. Rodila se je ideja o zgoščenki.

MALI TRAVEN: V okviru 19. revije otroških in mladinskih zborov Zagorje ob Savi v tamkajšnjem Kulturnem centru delavski dom je 7. aprila Lučka Kralj Jerman prejela Gallusovo listino Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti za glasbeno ustvarjalnost.

Med Celjane je na mohorski večer prišel p. Karel Gržan. Spregovoril je o svojem življenju, duhovništvu, o človeških poteh in stranpoteh skozi življenje.

VELIKI TRAVEN: Na prvi tiskovni konferenci smo predstavili drugo knjigo Izbranih spisov Janeza Jalna TROP BREZ ZVONCEV in PREVISI ter knjigo zasavskega avtorja Mira Pavška URBAN IZ PODGORCE.

Priredili smo tudi literarni večer mlade pesnice Ingrid Merc ob izidu njene druge pesniške zbirke RAPSODIJA V BELEM.

Mesec smo zaključili s tiskovno konferenco, na kateri je bilo predstavljeno pet knjig: Dve iz zbirke Religiozna misel – Martin Buber: BOŽJI MRK in ponatis knjige Soerena Kierkegaarda BOLEZEN ZA SMRT – ter Norberta Leserja BOŽJA VRATA IN OKNA in Heinricha Schlierja ZDAJ PA OSTANE TO TROJE, ter Johna Templetona AGAPE LJUBEZEN.

ROŽNIK: Na začetku meseca smo slovenski javnosti predstavili knjigo Lojzeta Peterleta Z NASMEHOM ZGODOVINE. Knjiga je izšla v sozaložništvu vseh treh Mohorjevih družb. Na vprašanja o evropski identiteti bomo lahko našli marsikakšen odgovor v dveh knjigah Roberta Schumana ZA EVROPO in Remyja Bragueja EVROPA – RIMSKA POT. Knjigi je v Društvu klasikov predstavil dr. Robert Petkovšek.

Pod svojo streho nas je prijazno sprejel tudi Finžgarjev dom na Opčinah. Ob zaključku Tečaja lepe govorice, ki ga pripravlja Radijski oder, so pripra-

vili srečanje s pisateljem Alojzom Rebulo. Brali so odlomke iz najnovejšega romana.

Na naslednji tiskovni konferenci smo se spomnili jubilaranta akademika prof. Alojza Rebule. Ob njegovi 80-letnici je izšel roman o trpinčeni Primorski v prejšnjem stoletju **NOKTURNO ZA PRIMORSKO**. Ob stoletnici rojstva slovenskega umetnika, misleca in politika Edvarda Kocbeka smo izdali dokumentarno monografijo **KOCBEK**. Ob stoletnici rojstva slovenskega književnika in zdravnika Bogomirja Magajne pa smo pripravili legende in pesmi v prozi **OŽIVELI OBRAZI**.

KIMOVEC: Začetek meseca nas je popeljal v Galerijo Commerce, kjer je naša sodelavka Darinka Slanovec predstavila svojo pesniško zbirko **SLED ANGELOV**. Sredi meseca smo pripravili odmevno tiskovno konferenco. Predstavili smo štiri knjige: Ob 80-letnici Vladimirja Kosa smo v knjigi **ČEŠNJE, KAMELIJE, BORI** natisnili tri doslej še neobjavljene pesniške zbirke. Ob 90-letnici duhovnika, pisatelja in pesnika Franca Sodja so vse tri Mohorjeve družbe skupaj kot složne sestre izdale knjigo **PRIDIGANJE – MOJE POSLANSTVO**. Predstavili smo tudi knjigi Hansa Conrada Zanderja **KO VERA ŠE NI BILA DOLGOČASNA** in Jacquesa Maritaina **PO NAVDIHU TOMAŽA AKVINSKEGA**.

Teden dni kasneje sta se zvrstili dve tiskovni konferenci. Na prvi smo predstavili štiri knjige: ob 60-letnici Metke Klevišar smo izdali knjigo **MOJA ČETRTRA KARIERA**, Jože Strgar v svoji najnovejši knjigi **MOJ VRTNI SVET** je razmišljal o vrtnarstvu in vrtovih ter še o marsičem. Predstavili smo tudi novost v založniškem programu MD Celje. Izdali smo namreč učbenik za predmet Vzgoja za zdravje in socialna medicina s statistiko **1 VZGOJA ZA ZDRAVJE**. Učbenik sta napisali Jelka Drobne in Pjerina Mohar. Slovenski javnosti pa se ponovno predstavlja misijonarka s. Marija Sreš s knjigo **DOMA SEM, KJER JE MOJE SRCE**.

Na drugi tiskovni konferenci smo predstavili najnovejše pravno teoretično delo dr. Lovra Šturma in dveh sodelavk **SVETO IN SVETNO – PRAVNI VIDIKI VERSKE SVOBODE**.

V mesecu kimovcu smo predstavili dve knjigi poezije za otroke: naša izdaja Otona Župančiča **CICIBAN** prinaša ponatis zbirke tudi s pesmimi, ki jih po vojni otroci niso smeli brati. Pisatelj Zorko Simčič pa se nam je tokrat predstavil kot pisatelj za otroke. Izdali smo zbirko **SRČEK, KI PODI TELEŠČEK**.

Zaključili pa smo z gostovanjem v Slomškovi knjigarni v Mariboru, kjer smo predstavili knjigo Lovra Šturma **PRAVNI VIDIKI VERSKE SVOBODE** ter v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani, kjer smo predstavili knjigo prof. dr. Ljerke Glonar, dr. med. **ZDRAVNIŠKI UTRINKI**

z zgodbami stotih slovenskih zdravnikov – pretresljivimi in hudomušnimi. Čez nekaj dni smo Utrinke predstavili tudi v Društvu koroških zdravnikov v Glinjah.

Mohorski glas pa že skoraj deset let neprekinjeno nagovarja tudi poslušalce radia Ognjišče v oddaji Iz Mohorjeve skrinje, ki jo je moč slišati ob petkih, ob 20.30 in jo Mohorjeva družba Celje tudi financira.

Novi trg na meji sveti v obe Gorici

Marijan Drobež

Mineva leto 2004 in v novo obdobje življenja in prebivanja zremo z vedrino, to je gledamo na svet in življenje z dobre, svetle strani. Temu pravimo tudi optimizem. Ob prelomnicah, koledarskih in drugih, običajno razmišljamo in delamo obračune za nazaj, za preteklo obdobje, tudi zato, da bi postali modrejši, bolje usposobljeni in pripravljeni na izzive in naloge v novem letu, 2005, ki jih bo, tudi zaradi hitrega spreminjanja razmer na svetu oz. v posameznih državah, zagotovo veliko.

V čem je bilo leto 2004 posebno, drugačno in nemara pomembnejše od prejšnjih časovnih obdobj? Slovenci na Goriškem so predvsem dobili novo spodbudo za uresničevanje svojih narodnostnih teženj, duha in poslanstva na tem območju, ki so ga zgodovina, usoda in razvoj, pa tudi božja volja, določili za skupno bivanje ljudi naše, furlanske in italijanske narodnosti. Gre

Severna železniška postaja s slovensko in italijansko zastavo ob vstopu Slovenije v EU

Foto DFD

za območje s srčiko in središčem, ki ga sedaj skupaj tvorita obe mejni in sestrski mesti, Nova Gorica in Gorica, ki pa svojo politiko, družbenogospodarsko politiko in duha strpnosti in sodelovanja uveljavljata tudi na drugih ozemljih, v okviru nekdanje goriško-gradiščanske dežele.

Naši mesti sta si postali bližji, po njuni volji, a seveda tudi z razumevanjem in podporo osrednjih državnih oblasti v Ljubljani in Rimu (pri čemer vsi razlogi in cilji takšnega razumevanja in podpore niso natančno znani, opredeljeni in javnosti pojasnjeni) je nastal nov trg na meji, s svojsko arhitekturo in namenom. Z njega so vidne želje in vizije, ki, menimo, prevladujejo pri večini prebivalcev, Slovencev in Italijanov Nove Gorice in Gorice, da bi namreč državno mejo, ki je sicer že oslABLJENA in skoraj povsem odprta, čimprej dokončno odpravili. Izginila naj bi kot ustanova iz

tukajšnjega prostora in tudi kot breme iz naše zavesti. Ponekod ob meji, denimo v Podsabotinu, na Humu, v Medani, Ceglem in Plešivem, v Goriških Brdih, že razmišljajo, kako bodo po znanih in najbližjih poteh, ki so jih po razmejitvi leta 1945 morali opustiti, ponovno odhajali v Gorico, Krmin, Čedad in v druge kraje, ki so že bili v obdobju Avstrije in Italije del njihovega sveta. Občinski svet občine Šempeter-Vrtojba je nekdanji stražarski stolp jugoslovanskih graničarjev (posebnega specializiranega rodu vojske) ob slovensko-italijanski meji v Vrtojbi razglasil za spomenik lokalnega pomena. V obrazložitvi sklepa so zapisali, »da ima stražarski stolp pomembno pričevalno vrednost

Predsednik evropskega parlamenta Romano Prodi na slavnostnem večeru v Gorici 30. aprila 2004

iz obdobja zastražene meje med Jugoslavijo in Italijo. Priča o času, ko je meja ločevala ljudi, jih omejevala in delila različne politične sisteme.«

Novi trg pri severni goriški železniški postaji ima večkratni simbolični, praktični in politični pomen. Z živo pričevalnostjo bo spominjal na dan, 1. maj leta 2004, ko je bila Slovenija spre-

jeta v Evropsko zvezo, največji pa je njegov pomen za obe Gorici. Mesti sta namreč z novim trgom pokazali željo in nujno potrebo, da se med seboj še bolj zblížata, poglobita stike in sodelovanje, tudi s premostitvijo ovir in predsodkov iz preteklosti. Takšno poslanstvo trga, ki sicer še nima imena, je nemara najbolje utemeljil njegov politični tvorec, Romano Prodi, tedanji predsednik evropske komisije (vlade). Večkrat je dejal, da se Nova Gorica in Gorica nahajata na skupnem prostoru in da sta zato mesti zavezani k istemu utripu in skupni prihodnosti. V nekaterih okoljih v Gorici so Prodija bodisi hote ali pa iz površnosti napačno razumeli oz. »brali« in njegove izjave tolmačili tako, da se zavzema za združitev obeh omenjenih mest ob slovensko-italijanski meji. No, takšen »strah« in predsodke so v nekaterih okoljih v Gorici tudi hote in zavestno širili, posebej tisti skrajni italijanski nacionalisti iz znanih desničarskih krogov, ki so bili nasploh zmerom proti sodelovanju med Novo Gorico in Gorico.

Prvi maj leta 2004 je za Novo Gorico in Gorico pomenil uspešen zaključek prvega obdobja njunih stikov in sodelovanja, ki se je pričelo z vzpostavi-

tvijo maloobmejnega potniškega prometa med državama, skladno s t.i. Videmskim sporazumom, podpisanim 20. avgusta leta 1955. »Odtlej se je pot sodelovanja med Novo Gorico in Gorico samo vzpenjala, po sprejemu Slovenije v evropsko povezavo pa bo lahko še hitrejša in uspešnejša«, meni zgodovinar dr. Branko Marušič. Dogodke in oblike sodelovanja med obema mestoma so omogočali ali sooblikovali možje iz Nove Gorice in Gorice, ki so bili spričo tedanjih zapletenih odnosov med Jugoslavijo in Italijo in duha sovraštva, ki je še prevladovalo ob meji, tudi dovolj pogumni v svojih stališčih in ravnanjih. Pisec tega sestavka je pionirje omenjenega procesa odpravljanja predsodkov in tudi sovraštva iz preteklosti, pa ustvarjanja novih razmer in vzdušja ob meji na Goriškem, osebno poznal oz. še zmeraj spremlja njihovo delovanje.

Nadaljevalci njihovih prizadevanj so posamezniki iz sedanje generacije politikov in krajevnih upraviteljev. Za vzdušje odprtosti, dobrih želja in pripravljenosti obeh Goric pri oblikovanju skupne prihodnosti v večnarodni lokalni skupnosti, imajo veliko, morda največ zaslug župan Mestne občine Nova Gorica Mirko Brulc, župan občine Šempeter-

Mozaik pred železniško postajo so odkrili goriški in novogoški otroci.

Foto DPD

Vrtojba Dragan Valenčič, župan Gorice Vittorio Brancati in predsednik Goriške pokrajine Giorgio Brandolin. Pod okriljem Goriškega muzeja je v preteklih nekaj letih izšlo okoli petnajst knjig o zgodovinskih, domoznanskih in drugih vprašanjih ali vidikih tega prostora s središčema v Novi Gorici in Gorici. Dr. Branko Marušič, predstojnik Raziskovalne postaje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Novi Gorici, je objavil več pomembnih del o preteklosti Goriške, od katerih jih je nekaj prevedenih tudi v italijanščino. Na področju kulturnega sodelovanja med Novo Gorico in Gorico pa je bil zelo uspešen tudi knjižničar in publicist Marijan Breclj. Avtorji iz obeh mest so skupaj izdali Zbornik z naslovom »Nova Gorica-Gorica, izzivi in možnosti sobivanja.« Forum za Goriško, ki je organizacija civilne družbe v Novi Gorici, ter Študijski center Rizzati iz Gorice, sta skupaj pripravila predlog za pobratenje med mestoma ob meji. Le-ta sicer še ni uresničen, a ostaja aktualen. Pri pospeševanju sodelovanja z Gorico so

zelo dejavni in uspešni predsednik Foruma za Goriško Sergij Pelhan in podpredsednika te organizacije Joško Štrukelj in dr. Cvetko Vidmar.

V prizadevanjih za ovrednotenje vloge Goriške z obema središčema oz. mestoma ob meji je opravil veliko delo tudi Demetrio Volčič, proslavljeni časnikar ter pozneje senator v italijanskem senatu in poslanec v evropskem parlamentu. Naštete osebnosti so tvorile vodstvo odprtja novega trga pri železniški postaji v Novi Gorici, kjer se to mesto stika z Gorico oz. Italijo, ter spremljajočih prireditev in manifestacij.

Sedaj je zgodovinski 1. maj leta 2004 sicer že nekoliko oddaljen, toda življenje se nadaljuje in ljudje naj bi z njim postajali zrejši, bogatejši za nova spoznanja in voljni za nove izzive in izpolnjevanje novih dolžnosti. Kljub zakonu o celoviti zaščiti slovenske narodne skupnosti v Italiji, se, denimo, ponovno oglašajo sile in posamezniki, ki zahtevajo ponovno preučitev zakona zato, da bi slednji omejil obseg in raven zaščite, posebej za Slovence v Trstu, Gorici in v Čedadu.

Odgovor na takšne težnje je trezen in odgovoren. Slovenci v več kot tisoč letih obstoja in prebivanja v Gorici in širšem območju mesta niso izginili ali se potujčili v večinskem narodu, ker so se zmerom upirali pritiskom in tudi napadom na našo narodnost. Želimo, da bi zamisli o sožitju končno vendarle povsem zbližale Slovence, Furlane in Italijane na teh tleh. Želimo strpnost in sožitje, ki bi bila sad volje in zavzetosti ljudi vseh narodnosti živečih na Goriškem, ne pa odvisna predvsem od tega, kakšna bosta politična in ideološka usmeritev županov in drugih občinskih upraviteljev v Gorici. Nemara bo kdo dejal, da so želje za sožitje in sodelovanje med dvema mestoma ob meji, sicer v skladu z evropskimi težnjami in duhom, v veliki meri še iluzija. Odgovorili bi, da se v politiki in življenju tudi iluzije pogosto uresničijo. Eden od simbolov takih stremeljenj in možnosti je tudi nov trg ob meji, ki žarči v prostor, v Novo Gorico in v Gorico.

Volitve v razširjeni evropski parlament

A.T.

Minulo leto so nadvse pomembni dogodki zaznamovali razvoj temeljnih institucij Evropske zveze kot prostovoljne povezave držav na pravnem, gospodarskem in političnem področju. Začetki tovrstne povezave segajo v prva leta po drugi svetovni vojni. Nadvse pomemben korak je bil v tem pogledu storjen leta 1957 s podpisom rimske pogodbe med šestimi državami zahodne Evrope (Francija, Nemčija, Italija, Belgija, Holandska in Luksemburg), s katero je bila ustanovljena Evropska gospodarska skupnost. V naslednjih desetletjih so k njej pristopile še druge države, med temi Velika Britanija, Španija, Švedska, Danska, Finska, Avstrija, Irska, Portugalska in Grčija. V tem času se je Evropska gospodarska skupnost preimenovala v Evropsko unijo.

Do najbolj obsežne širitve Evropske zveze je, kot znano, prišlo lani 1. maja 2004, ko je k njej polnopravno pristopilo deset držav srednje in severne Evrope, in sicer: Slovenija, Madžarska, Češka, Slovaška, Poljska, Litva, Latvija, Estonija, Malta in Ciper (grški del). Prebivalstvo EU se je s tem povečalo od 277 milijonov na 453 milijonov, torej za 76 milijonov. Delež prebivalstva s slovanskega jezikovnega področja je okrog 55 milijonov. Istočasno s širitvijo je bilo treba spremeniti tudi številčno sestavo glavnih evropskih institucij, zlasti izvršne komisije in parlamenta. Evropska komisija (izvršni organ EU) se je tako povečala od 15 na 25 članov, evropski parlament pa od 626 na 732 članov.

Volitve novega evropskega parlamenta so bile v času od 10. do 15. junija, in sicer po poročnem volilnem sistemu. V Italiji so te volitve bile 12. in 13. junija. Državno ozemlje je za evropske volitve razdeljeno v pet okrožij: severovzhodna, severozahodna, srednja, južna Italija ter Sicilija in Sardinija. Naša dežela (Furlanija-Juljska krajina) je vključena v severovzhodno okrožje, ki zaobjema še Veneto, Tridentinsko-Gornje Poadižje in Emilijo-Romanijo in mu pripada 15 poslancev.

Michl Ebner in Drago Štoka

Na volitvah je v severovzhodnem okrožju nastopilo 22 strank, a le osem od teh je izvolilo poslance: Naprej Italija 3, Nacionalno zavezništvo 1, Zveza sredinskih demokratov (CDU) 1, Severna liga 1, Združeni v Oljki 6, Zeleni 1, Komunistična prenova 1 in Emma Bonino (radikalci) 1.

VOLILNI SPORAZUM MED SSK IN SVP

Zaradi svoje majhnosti narodne in jezikovne manjšine ne morejo same neposredno izvoliti svojega predstavnika v evropski parlament. Italijanski volilni zakon pa predvideva povezavo med kako vsedrjavno in manjšinsko listo. Če kak kandidat na manjšinski listi zbere nad petdesettisoč osebnih preferenc, ima pravico, da zasede zadnje mesto izvoljenih na listi, s katero je uradno povezan. Te možnosti se je tudi letos poslužila Južnotirolska ljudska stranka, ki zastopa nemško manjšino v bocenski pokrajini. Stranka Slovenske skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini pa se je v skladu z načelom solidarnosti med manjšinami tako kot pred petimi leti povezala z Južnotirolsko ljudsko stranko. Na podlagi zadevnega sporazuma je bil kandidat SSK dr. Drago Štoka na drugem mestu na listi Planike, katere nosilec je bil dosedanji evropski poslanec dr. Michl Ebner. Slednji je hkrati zagotovil, da bo kandidat Slovenske skupnosti po volitvah njegov referent za Furlanijo-Juljsko krajino s posebnim ozirom na slovensko manjšino. Na osnovi omenjenega dogovora je Slovenska skupnost vabila slovenske volilce, naj na evropskih volitvah glasujejo za listo Južnotirolske ljudske stranke (SVP).

Lista Južnotirolske ljudske stranke je v celotnem severovzhodnem okrožju prejela 146.252 glasov ali 2,2%, v naši deželi pa 4.859 glasov. Kandidat dr. Drago Štoka je v naši deželi prejel 2.468 preferenc, v okrožju pa 2.545.

Na osnovi navedene povezave s Prodijevo listo Združeni v Oljki je bil z 92.836 preferencami izvoljen dr. Michl Ebner.

V novem evropskem parlamentu ni nobenega predstavnika iz Furlanije-Juljske krajine. V prejšnji mandatni dobi je v severovzhodnem volilnem okrožju bil izvoljen kandidat Mitja Volčič, in sicer na listi Levih demokratov. Tokrat pa ni kandidiral.

Omenili smo že, da je kot drugi na listi Južnotirolske ljudske stranke z znakom planike kandidiral dr. Drago Štoka, predsednik deželne Slovenske skupnosti, kateremu so dali preferenčni glas skoro izključno slovenski volivci. Zato je nedvomno, da je prejel največ preferenc med Slovenci. Res je, da je slovenski kandidat Igor Canciani na listi Komunistične prenove prejel 2.490 osebnih preferenc (22 več kot Štoka), vendar moramo upoštevati dejstvo, da so to glasovi tako italijanskih kot slovenskih volivcev. Enako velja za Stojana Spetiča, kandidata na listi Italijanskih komunistov, ki je prejel 1.872 preferenc.

V našem severovzhodnem okrožju, ki obsega, kot že rečeno, Furlanijo-Julijsko krajino, Veneto, Tridentinsko-Gornje Poadižje ter Emilijo-Romanijo, je bilo izvoljenih petnajst evropskih poslancev (Združeni v Oljki 6, Naprej Italija 3 ter po 1 Nacionalno zavezništvo, Severna liga, UDC, Zeleni, Komunistična prenova, Lista Emma Bonino).

POLITIČNA PODOBA ITALIJE PO EVROPSKIH VOLITVAH

Volitve v evropski parlament potekajo po proporcionalnem volilnem sistemu, zato so na njih stranke in manjše volilne skupine nastopale samostojno. Izjemo so v tem pogledu predstavljali Levi demokrati, Marjetica in Boselijevi socialisti, ki so nastopili s skupno listo Združeni v Oljki. Za to potezo so se omenjene stranke odločile na pobudo nekdanjega voditelja Oljke Romana Prodijsa, ki se po izteku mandata na čelu Evropske komisije v Bruslju namerava vrniti v italijansko politično življenje. Skupen nastop na evropskih volitvah naj bi omogočil oblikovati široko koalicijo levosredinskih sil na prihodnjih parlamentarnih volitvah. Na osnovi rezultatov na evropskih volitvah je lista Združeni v Oljki postala najmočnejša politična sila v Italiji, saj je prejela 31% glasov in izvolila 25 evropskih poslancev. Desnosredinske vladne stranke pa so na evropskih volitvah nastopile samostojno. Najbolj hrupno volilno kampanjo je vodil predsednik gibanja Naprej Italija in predsednik vlade Silvio Berlusconi, ki je osebno kandidiral v vseh petih volilnih okrožjih kot nosilec liste, čeravno po zakonu predsednik vlade ne more biti izvoljen za evropskega poslanca. Hotel je namreč dokazati, da sta on in njegova »stranka« Naprej Italija nepremagljiva. Toda osip nad štiri milijone glasov je pokazal, da mu volivci vedno manj zaupajo. Po drugi strani pa je to povzročilo, da je izbruhnilo javno na dan nasprotovanje vladnih zaveznikov dosedanjemu načinu vodenja vladne politike in celo odstop gospodarskega ministra Tremontija in drugih zapletov v vladi.

SESTAVA NOVEGA EVROPSKEGA PARLAMENTA (PO DRŽAVAH)

Nemčija 99 poslancev, Velika Britanija 78, Italija 78, Francija 78, Španija 54, Poljska 54, Holandska 27, Portugalska 24, Belgija 24, Grčija 24, Češka 24, Madžarska 24, Švedska 19, Avstrija 18, Danska 14, Slovaška 14, Finska 14, Litva 13, Irska 13, Latvija 9, Slovenija 7, Luksemburg 6, Estonija 6, Ciper 6 in Malta 5. Skupno torej 732 poslancev.

Republiko Slovenijo bodo v novem evropskem parlamentu zastopali naslednji poslanci: Lojze Peterle in Ludmila Novak (oba iz stranke Nova Slovenija), Jelko Kacin in Mojca Drčar Murko (oba iz LDS), Miha Brejc in Romana Jordan Gizelj (oba iz SDS) ter Borut Pahor (iz ZLSD).

VOLILNI IZIDI V ITALIJI

stranka	glasovi	%	sedeži
Združeni v Oljki	10.119.909	31,1	25
Naprej Italija	6.837.748	21,0	16
Nacionalno zavezništvo	3.759.575	11,5	9
Severna liga	1.615.834	5,0	4
Komunistična prenova	1.971.700	6,1	5
Zveza sredinskih demokratov (UDC)	1.917.775	5,9	5
Lista Bonino (radikalci)	731.867	2,3	2
Zeleni	802.502	2,5	2
Italijanski komunisti	783.710	2,4	2
Upokojenci	372.811	1,1	1
Di Pietro-Occhetto	694.963	2,1	2
Socialna alternativa	398.036	1,2	1
Novi PSI	665.771	2,0	2
MS-Fiamma	236.016	0,7	1
UDEUR	420.089	1,3	1

OBČINSKE VOLITVE V OKOLIŠKIH OBČINAH NA TRŽAŠKEM IN GORIŠKEM TER V BENEČIJI

Kot na mnogih območjih Italije so bile 12. in 13. junija 2004 upravne volitve v nekaterih okoliških občinah na Tržaškem in Goriškem. Gre za občine s pretežno slovenskim prebivalstvom (Dolina, Repentabor, Zgonik, Doberdob, Sovodnje in Števerjan). Predložene so bile razne liste z županskimi kandidati, ki so se pač na demokratičen način potegovala za zaupanje občanov v svojih krajevnih stvarnostih. Pomembno se nam zdi omeniti, da so potekale po delno spremenjenem volilnem pravilu, ki bolj uravnovešeno ureja razmerje med zmagovito listo in manjšinskimi listami.

Občina Dolina

Največja občina, kjer so lani obnovili upravo, je Dolina, ki šteje dobrih šest tisoč prebivalcev in ima vpisanih 3.897 volilnih upravičencev. Zadnji dve mandatni dobi je upravo vodila enotna levosredinska lista *Skupaj-Insieme* z županom Borisom Pangercem. Za lanske volitve pa se levosredinske stranke niso mogle dogovoriti o enotni listi, zato so nastopile samostojno in podprle skupnega županskega kandidata, ki ga je predlagala stranka Slovenske skupnosti v osebi prof. Fulvije Premolin, podžupanje v minuli mandatni dobi. Pogajanja so bila sicer dolga in težavna, vendar je tudi ob posredo-

vanju pokrajinskih vodstev strank leve sredine le prevladala razumnost v skladu s pričakovanji pretežne večine občanov.

Za županjo je bila po predvidevanjih s krepko večino glasov izvoljena Fulvija Premolin, ki jo v novem občinskem svetu podpira večina desetih svetovalcev. Nova županja je prejela 2.523 glasov ali 68,84%, od teh 268 osebnih.

Kot rečeno, je župansko kandidatino Fulvijo Premolin podpirala levo-sredinska koalicija petih strank oziroma list, ki so posamezno prejele naslednje število glasov in svetovalcev.

Za levico – SIK: 165 glasov (5,02%) in nobenega svetovalca

Združeni za Dolino: (SSk in Marjetica): 363 glasov (11,05%) – dva svetovalca (Sergij Mahnič in Tomaž Petaros)

Občani za Dolino: 461 glasov (14,03%) – dva svetovalca (Elisabetta Sormani in Michele Di Donato)

Levi demokrati: 743 glasov (22,56%) – štiri svetovalce (Sandy Klun, Igor Tul, Alenka Vazzi in Antonio Ghersinich)

SKP: 523 glasov (15,92%) – dva svetovalca (Maurizio Sigoni in Tatjana Turco)

Ostale liste:

Zeleni: 179 glasov (5,45%) – izvoljena Moira Fontanot

Oltre il Polo: 323 glasov (9,89%) – izvoljena Giorgio Jercog in Roberto Massi

Združeni v tradicijah: 219 glasov (6,67%) – izvoljen Boris Gombač

Severna liga: 191 glasov (5,81%) – izvoljen Sergio Rudini

Rinnovamento di Centro: 118 glasov (3,59%) – izvoljen Franco Majcen
Manjšinskim opozicijskim listam je torej pripadlo šest svetovalcev.

Občina Repentabor

Za zaupanje volilcev so se potegovala tri kandidatne liste: Napredna lista (levičarsko usmerjena) z županskim kandidatom Aleksijem Križmanom, lista Skupaj za Repentabor (izraz Slovenske skupnosti, Marjetice in neodvisnih) z županskim kandidatom Markom Pisanijem ter lista Oltre il Polo (izraz Doma svoboščin) z županskim kandidatom Enzom Corrà. Volilni izidi so pokazali, da imata prvi dve domači listi pretežno večino volivcev na svoji strani. Napredna lista je zmagala z zelo tesno večino 17 glasov, tako da je bil Križman tretjič potrjen za župana. Presenetljivo dober rezultat je dosegla lista Skupaj za Repentabor z županskim kandidatom Markom Pisanijem. K temu je očitno pripomogel predvolilni dogovor med glavnima kandidatnima listama, na podlagi katerega bosta dejansko skupaj upravljali občino. V tem duhu je bil za podžupana imenovan omenjeni nosilec liste Marko Pisani.

Napredna lista je prejela 260 glasov (45,69%) in poleg župana Križmana izvolila sedem svetovalcev (Dario Škabar, Nives Guštin, Uroš Grilanc, Omar Marucelli, Marjan Verša in Radko Guštin).

Na listi Skupaj za Repentabor, ki je prejela 243 glasov (42,71%), so bili izvoljeni štirje svetovalci (Marko Pisani, Angelo Barani, Andrej Berdon in Lorenzo Milič).

Lista Oltre il Polo je prejela 66 glasov (11,60%) in izvolila enega svetovalca (Enzo Corrà).

Občina Zgonik

Za razliko od Repentabra pa je na občinskih volitvah v Zgoniku prišlo na dan precej neuravnovešeno razmerje sil, ki ne odraža stvarnega stanja. Posledica omenjenega neravnovesja je ta, da ima italijanski Pol svoboščin v novem občinskem svetu tri svetovalce, Slovenska skupnost pa dva.

Lista Skupaj-Insieme, ki predstavlja v glavnem levičarske sile, je prejela 1.061 glasov (75,52%) in je poleg župana Mirka Sardoča izvolila sedem svetovalcev (Monika Hrovatin, Božič Grilanc, Igor Guštinčič, Žarko Budin, Rossana Giorgi, Vladimir Budin in Adriano Regent).

Lista Oltre il Polo je prejela 293 glasov (13,73%) in izvolila tri svetovalce (Nicola Guarino, Maurizio Di Mauro in Alessandra Gambino).

Slovenska skupnost je dobila 151 glasov ali 10,75% (leta 1999 pa 270 glasov ali 21,2%) in izvolila dva svetovalca (Dimitrij Žbogar in Jožko Gruden).

UPRAVNE VOLITVE NA GORIŠKEM

Istočasno z evropskimi volitvami 12. in 13. junija 2004 so bile tudi volitve za obnovo občinskega sveta in izvolitev župana v več občinah na Goriškem, med temi v treh slovenskih okoliških občinah Doberdob, Sovodnje in Števerjan.

Občina Doberdob

Predstavili sta se dve listi: Združena levica in Skupaj za bodočnost. Prva odraža tradicionalne levičarske sile v občini, druga pa je koalicija dveh političnih skupin, in sicer tradicionalne Slovenske skupnosti in novoustano-vljene skupine Nova obzorja, ki se sicer sklicuje na levičarsko usmerjenost, a na nadstrankarski ravni. Skupna kandidatna lista je nastala iz potrebe, da bi v občini zavel svež veter. Volilni rezultati so v dobri meri potrdili omenjeno potrebo.

Lista Združene levice je prejela 544 glasov ali 55,68% (na prejšnjih volitvah leta 1999 588 glasov ali 63,98%). Za župana je bil prvič izvoljen Paolo Vizintin (po poklicu odvetnik), ki je tako nasledil Marija Lavrenčiča,

ki je vodil občino kar 24 let. V občinski svet pa so bili izvoljeni Patrik Zulian, Paolo Fumis, Peter Gergolet, Claudio Gerin, Marko Jarc, Nordio Gergolet in Danijela Klančič.

Lista Skupaj za bodočnost pa je prejela 433 glasov ali 44,32% (sama SSK pa je leta 1999 prejela 331 glasov ali 36,02%). Poleg županskega kandidata prof. Ivana Černica so bili v občinski svet izvoljeni še Dario Bertinazzi, Aldo Jarc, Igor Juren in Romina Pizzo.

Občina Sovodnje

Tudi v tej občini se je čutila potreba po spremembi, kar so pokazali tudi volilni izidi. Združena levica z dosedanjim županom na čelu je sicer zabeležila porast glasov v primerjavi s prejšnjimi volitvami, vendar ji je opozicijska lista Združeni (Slovenska skupnost in občanska lista Skupaj za Sovodnje) tik za petami, saj je med njima le 4,47% glasov razlike. Poleg tega je značilno, da je lista Združeni v zaselkih izven Sovodenj prejela več glasov kot Združena levica.

Za župana je bil tretjič potrjen Igor Petejan, ki ga je podpirala lista Združena levica. Slednja je namreč prejela 622 glasov ali 52,23% (na prejšnjih volitvah 560 glasov ali 46,6%) in izvolila sedem svetovalcev: Valentin Custrin, Leopold Devetak, Slavko Tomsič, Vesna Primožič, Luca Pisk, Ladi Tomsič in Mauro Ferfolia.

Lista Združeni (SSK in Skupaj za Sovodnje) je prejela 569 glasov ali 47,77% in izvolila pet svetovalcev: Julijan Čaudek, županski kandidat, Vladimir Klemše, Peter Černic, Kristian Tommasi in Matteo Simeoni. Na prejšnjih volitvah sta SSK in Skupaj za Sovodnje nastopili ločeno in prejeli skupno 643 glasov ali 53,4%.

Občina Števerjan

Števerjan je najmanjša od treh slovenskih občin na Goriškem, vendar se na njenem območju razvija bogato kulturnoprosvetno delovanje. Temu primer-na je tudi narodna in politična zavest njenih prebivalcev, ki znajo ceniti svojo upravno samostojnost. Treba je priznati, da je volilna kampanja potekala stvarno in umirjeno, kar pomeni, da ljudje niso čutili potrebe po kakšnih večjih spremembah. Tudi volilni izidi dokazujejo precejšnjo stabilnost.

Lista Slovenske skupnosti z izkušenim županskim kandidatom Hadrijanom Corsijem je solidno zmagala. Prejela je 357 glasov ali 62,74% (na prejšnjih volitvah je prejela 326 glasov ali 55,1%). Hadrijan Corsi je bil tako tretjič zaporedoma izvoljen za župana. Poleg njega so bili v novi občinski svet izvoljeni še Robert Prinčič, Gianni Manià, Franka Padovan, Dominik Humar, Marjan Drufovka, Silvana Mrak in Milko Di Battista.

Na drugi strani je lista Združene levice z županskim kandidatom Majo Humar prejela 212 glasov ali 37,26% (na prejšnjih volitvah 251 glasov ali 42,4%. V občinski svet so bili poleg županske kandidatkinje Maje Humar izvoljeni še Damijan Štekar, Andrej Juretič, Marino Buzzinelli in Jožko Terpin.

UPRAVNE VOLITVE V BENEČIJI, REZIJI IN KANALSKI DOLINI

12. in 13. junija 2004 so bile upravne volitve tudi v nekaterih občinah Beneške Slovenije, v Reziji in Kanalski dolini. V glavnem so volivci potrdili prejšnje upravitelje oziroma domače občanske liste. Do preobrata pa je prišlo v občini **Špeter**, kjer je levosredinska lista zaradi notranjega razkola bila poražena. Zmagala je namreč desnosredinska lista z županskim kandidatom Tizianom Manzinijem, ki je tako nasledil znani prejšnji županji Bruni Dorbolò, izrazito naklonjeni slovenski stvarnosti v Benečiji.

V drugi veliki občini, kjer živijo Slovenci, to je v **Sv. Lenartu** (Podutani), je bil potrjen desnosredinski župan Giuseppe Sibau. Tudi v drugih občinah so volivci potrdili dosedanje upravitelje, ki so v glavnem naklonjeni uveljavljanju jezikovnih pravic slovenskega prebivalstva. V **Grmeku** se je predstavila ena sama lista, ki ji je načeloval dosedanji župan Lucio Canalaz, in za las zmagala, ker se je volitev udeležilo komaj 50% volilnih upravičencev. Prav tako je v **Srednjem** prevladal dosedanji župan Claudio Garbaz. V občini **Sovodnje** je bil potrjen kandidat Napredne liste Lorenzo Cernoia. V **Podbonescu** se je močno uveljavil levosredinski župan Piergiorgio Domenis. V **Tipani** so volivci potrdili dosedanjega župana Elia Berro. V **Bardu** je prevladal župan Igino Pizzamiglio. V občini **Rezija** ni bilo sprememb. Potrjen je bil dosedanji župan Sergio Barbarino, ki je vodil desnosredinsko listo.

Kot je bilo pričakovati, so volivci v občini **Naborjet-Ovčja vas** v Kanalski dolini primerno nagradili dosedanjega župana Aleksandra Omana, ki se je veliko trudil za obnovo Ukev in drugih krajev po znani predlanski povodnji konec avgusta.

Evropa in naša prihodnost

Drago Štoka

Junjske volitve v evropski parlament 2004 so bile za našo slovensko narodno skupnost, ki živi v mejah italijanske države, silno pomembne, in to iz več razlogov, ki jih bom skušal tu na kratko razložiti.

Ideja združene Evrope ima relativno kratek čas za seboj: nastala je nekje sredi petdesetih let prejšnjega stoletja in se je počasi, tudi z velikimi začetnimi težavami, začela vedno bolj jasno izoblikovati. Adenauer, Schumann, De Gasperi so z veliko jasnovidnostjo v sebi začeli polagati prve temeljne kamne novi, pravičnejši Evropi, ki naj temelji predvsem na vsestranskem miru med svojimi prebivalci in državami ter na socialnem napredku in pravičnosti vsakega evropskega državljana. Nikdar več naj ne bo vojn med evropskimi državami, nikdar več naj se na evropskih tleh ne ponovijo grozote prve in druge svetovne vojne. To je bil duh, ki je preveval omenjene tri evropske državnike, zato so želeli Evropi postaviti nove, pravičnejše, trdnjše temelje. Začetki so bili težavni, a prvi koraki so bili le storjeni: od skupnosti jekla in premoga je Evropa vedno bolj šla v smer splošnega združevanja, tudi na socialnem, narodnem in narodnostnem ter na političnem področju.

Junija meseca smo zopet šli na volišča za prenovitev evropskih političnih struktur, v prvi vrsti evropskega parlamenta v Strasbourgu oziroma Bruslju.

Tudi v naših zamejskih krajih smo volili in izbirali med različnimi volivnimi listami. Slovenci v Italiji smo poleg vsedržavnih kandidatnih list imeli možnost glasovati za svojo listo, to je listo Slovenske skupnosti, ki se je tudi tokrat predstavila s svojim kandidatom v povezavi z Južnotirolsko ljudsko stranko, na kateri je kot nosilec kandidiral Michl Ebner, ki se je že v pretekli mandatni dobi zavzemal v evropskem parlamentu za pravice Slovencev v Italiji, za povezavo z vsemi manjšinami v Italiji in Evropi in za stalne stike s Slovenijo, našo matično domovino.

Slovenska skupnost je v povezavi s SVP doživela zelo lep uspeh, prejela kar tisoč glasov več kot na prejšnjih volitvah pred petimi leti. Slovenski volivci so čutili, da je narodnostni moment v ospredju, zato so slovensko stranko tudi tako množično podprli. To je Slovenski skupnosti lahko samo v ponos in v spodbudo za njeno nadaljnje poslanstvo v politični in narodnostni areni našega slovenskega zamejstva.

Po dogovoru med Slovensko skupnostjo in Južnotirolsko ljudsko stranko bom kot prvi neizvoljeni kandidat nosilcu liste Michlu Ebnerju v stalno

pomoč, ko bo šlo v evropskem parlamentu za naše temeljne narodne pravice, ko bo šlo za uresničitev naših zakonitih vprašanj, vprašanj, ki življenjsko zadevajo vse Slovence v Italiji.

Danes smo Slovenci v Italiji še vedno narodnostno diskriminirani, nimamo še svojih pravic urejenih, kot bi nam to pritikalo po naravnih zakonih, po duhu zaščitnega zakona in po volji evropske ustavne listine oziroma konvencije. Še vedno se moramo hudo prizadevati za naše temeljne narodne pravice, ki bi nam jih morala naša država že davno priznati: od dvojezičnosti v krajih, kjer živimo, do uporabe slovenskega jezika povsod tam, kjer smo, kjer delamo, kjer si ustvarjamo svoj boljši jutri.

V združeni Evropi smo in bomo vedno bolj zamejski Slovenci v družbi raznih narodnostnih skupnosti, ki jih je v vsej Evropi nad petdeset milijonov. To je solidna družba »manjšincev«, ki jih evropske oblasti oziroma vladne strukture ne bodo nikakor smele zanemarjati, pa naj si nad tem dejstvom razne države, med njimi žal tudi Italija, še tako zatiskajo oči in se sprenevedajo, kot da nas ni ali pa da smo le državljani drugega razreda.

Evropa bo morala vsem svojim državljanom na podlagi svoje ustave zagotoviti ne samo mirno delovanje in vsestranski obstoj in razvoj, ampak nam bo morala dati konkretno vse tiste pravice, ki nam pritečejo tudi v duhu evropske listine same.

Evropa je velik kontinent, ima veliko zgodovinsko preteklost za seboj. Evropa in njen razvoj morata temeljiti na pravičnosti, enakosti vseh njenih državljanov, tudi nas Slovencev, ki živimo v mejah republiške Italije.

Naša prihodnost je odvisna mnogo od nas samih, od naše dobre volje, od naše vitalnosti, naše volje do življenja in razvoja, odvisna pa je tudi od Evrope, od njene volje do uresničevanja naših želja in pravic.

Ne bi bilo prav, če bi nas Slovence v Italiji Evropa pustila v kotu, da bi se ne ozirala na naša pričakovanja, ker bi to pomenilo, da bi zanemarila ne samo nas, ampak z nami istočasno tudi vseh petdeset milijonov pripadnikov narodnih manjšin.

Evropa tega ne sme in ne more napraviti, zato menim, da je danes naša prihodnost zares v njenih rokah, njenih idejah in njeni dobri volji.

Na Matajurju ob vstopu Slovenije v evropsko družino

JP

Več kot tisoč ljudi se je v petek, 30. aprila 2004, popoldan v deževnem vremenu zbralo pri planinski koči Pelizzo na Matajurju, ki leži med Slovenijo in Italijo, da bi pozdravilo vstop Slovenije v Evropsko zvezo na osrednji slovesnosti v Beneški Sloveniji.

Videmski častni nadškof Alfredo Battisti in koprski pomožni škof Jurij Bizjak sta zraven planinske kočice na Matajurju darovala sv. mašo pred verniki iz Nadiške doline, Terskih dolin in Videmske pokrajine ter slovenskimi ljudmi, ki so prišli iz Posočja in od drugod.

Videmski častni nadškof msgr. Alfredo Battisti je v slovesnem nagovoru dobesedno prosil Beneške Slovence, naj odpustijo tako italijanski Cerkvi kot italijanskim povojnim oblastem, ker so jih skušali v polpretekli zgodovini poitalijančiti, jim vzeti

Kapelica na Matajurju

jezik in kulturo, predvsem pa identiteto; tudi italijanska Cerkev ni prevečkrat razumela njihovega pravičnega boja za slovensko identiteto. »Med fašizmom so slovenski beneški duhovniki veliko trpeli zaradi prepovedi slovenske besede v bogoslužju, veliko so trpeli tudi v povojnih letih in še takrat, ko sem sam prevzel leta 1970 vodenje videmske nadškofije, so trpeli. Po drugi svetovni vojni so se trudili za oživitev domačih verskih tradicij in za utrditev lastne identitete. Zaradi tega so bili žrtve napadov, krivičnih obrekovanj, češ da so kolaboracionisti, titovci, morda celo brezverci. Trpeli so zelo veliko in zato se jim danes iskreno opravičujem, a se z njimi danes, ko praznujemo začetek nove dobe v evropski zgodovini, tudi globoko in iskreno veselim. Vsi skupaj se danes veselimo začetka nove dobe na tej meji, kjer se srečujeta latinski in slovanski svet, kjer smo doživeli strašne grozote druge svetovne vojne, in na mestu, kjer so rane dolgo krvavele. Izkoriščam

to priložnost, da na tem mestu pozovem vse ljudi, naj postanejo graditelji miru, naj uveljavijo novo kulturo, ki temelji na pravičnosti, na dostojanstvu človeka in na spoštovanju drugačnosti!« V nadaljevanju svojega posega je msgr. Battisti toplo pozdravil vstop Slovenije v EU, medtem ko je koprski pomožni škof dr. Jurij Bizjak izpostavil goro Matajur kot »goro blagrov, ki nam vsem danes označuje začetek novega časa, miru in sožitja med različnimi narodi, saj se na gori ljudje prepoznajo in spoznajo«.

Škofa sta ob zaključku maše slovesno blagoslovila velikansko evropsko zastavo, ki so jo opolnoči dvignili na Matajurju ob spremljavi slovenske, italijanske in evropske himne.

Srečanja in slovesnosti na Matajurju se je udeležil tudi predsednik deželnega sveta F-Jk Alessandro Tesini, predsednik gorskega okoliša Hadrijan Corsi, ki je v svojem kratkem posegu izpostavil krščanske korenine Evrope, načelnik upravne enote iz Tolmina Zdravko Likar, odobravanje pa je s svojim posegom požel dober poznavalec Beneške Slovenije in prvak stranke Nova Slovenija Lojze Peterle, ki je dejal, da je «srečen na dan vstopa Republike Slovenije v Evropsko unijo» in se je tudi škofom in Cerkvi zahvalil za vso podporo, ki ga je dajala Sloveniji pri evropskih povezavah. Predvsem se je Peterle zahvalil msgr. Battistiju za besede, ki jih je naslovil Beneškim Slovencem, ker, tako Peterle, kažejo, da je msgr. Battisti velik človek, ki so mu pri srcu beneški ljudje.

Po uradnem delu srečanja, ki so se ga udeležili vsi okoliški župani iz Slovenije in F-JK, se je začel nastop pevskih zborov in godb na pihala ter prava veselica, ki se je točno opolnoči zaključila s prižigom kresa na vrhu Matajurja.

V spomin msgr. Francu Krapežu

Ivanka Uršič

V Duhovniškem domu v Šempetru pri Gorici je 23. oktobra 2003 za vedno zatisnil oči msgr. Franc Krapež, upokojeni komenski župnik in kraški dekan. Prvo duhovniško službo je dobil na Krasu, kjer je ostal do konca službovanja.

Rodil se je 12. februarja 1920 na Otlici (Angel-ska gora). Bil je prvi otrok v številni družini. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, nato je šolanje med leti 1932 in 1940 nadaljeval v Malem semenišču v Gorici. Tam je študiral tudi bogoslovje, ki ga je zaključil v vojnem času. Novo mašo je obhajal 3. junija 1944 na Otlici. V spominih sestre Marije preberemo, da so bili to hudi časi pomanjkanja. Kljub temu so domači s pomočjo vaščanov pripravili za novomašnika lepo slavje. Celo partizani so jim priskočili na pomoč, tako da so s Predmeje pripeljali ogromne smreke za slavoloke. Prvo službeno mesto je po nalogu goriškega nadškofa opravljal kot župnik na Velikem dolu. V letih 1944 – 1953 je soupravljal Gabrovico, od leta 1953 naprej pa tudi Gorjansko. Po odhodu komenskega dekana Viktorja Kosa v zaslužni pokoj, je prevzel 1971 župnijo Komen, kamor se je tudi preselil, potem ko je tu zgradil novo župnišče. Dve leti kasneje je prevzel skrb še za Škrbino in od leta 1986 ponovno tudi za Gabrovico.

Od leta 1971 naprej je bil dekan komenske dekanije, od leta 1991 pa do upokojitve leta 1995 pa dekan združene kraške dekanije. Prva leta po vojni so bila za gospoda Krapeža zelo težka. Pogosti so bili pritiski s strani oblasti, naj pristopi v Ciril – Metodijško društvo, ovirali so ga tudi materialno, ga zasliševali in poniževali.

Kljub nasprotovanju takratnih političnih oblasti se je lotil obnove v vojni močno poškodovane cerkve v Gorjanskem. S pomočjo vaščanov mu jo je uspelo obnoviti, slikar Tone Kralj pa je za cerkev prispeval slike, križev pot in lesteneč. Z obnavljanjem in vzdrževanjem župnijskih in podružničnih cerkva se je ukvarjal skozi vsa leta duhovniškega poklica. Poleg že omenjene izgradnje novega župnišča v Komnu, ki je eno najlepših v škofiji, je temeljito obnovil cerkev v Svetem, romarsko cerkev Device Marije v Obršljanu ter

Msgr. Franc Krapež

streho cerkve v Komnu. Poleg teh velikih del je opravil še številne manjše posege na cerkvenih objektih. Že na začetku duhovniške poti je s svojim delom posegel tudi čez meje župnij, za katere je skrbel. V začetku petdesetih let, zlasti v Marijinem letu 1954, je skupaj z nekaterimi duhovniki po vsej Primorski in tudi širše vodil ljudske misijone. Vrsto let je sestavljal pridigar-ske osnutke. Sredi sedemdesetih let je sodeloval pri pripravljalnem odboru za slovensko sinodo, zaradi političnih razmer pa je bilo to delo ustavljeno.

Bil je dolgoletni škofijski svetovalec. Prizadeval si je za obnovitev kopr-ske škofije v okviru novih državnih meja. Zbral je podpise vseh primorskih duhovnikov in jih skupaj z utemeljeno prošnjo naslovil na papeža Pavla VI.

To pa še zdaleč ni vse. Nekoč je njegov kaplan, gospod Matej Kobal v Oznanilih župnij Col, Podkraj in Otlica ob njegovi smrti med drugim zapisal: *»Če k temu dodamo še redno pastoralno delo, če samo pomislimo na ure pridig, ki so se zvrstile v skoraj šestdesetih letih duhovništva, na ure, preživete v spovednicah, na generacije otrok, ki so se pri njem zvrstili pri verouku, na množico otrok, ki jih je krstil, vrsto parov, ki jih je združil v zakramentu sv. zakona, pokojnih, od katerih se je poslovil, ko jih je pokopaval, potem se šele zavemo, koliko je naredil za Kras in ljudi na njem.«*

Znal je ustvarjati in krepiti bratsko skupnost duhovnikov in vernikov. Pri njem so se rade ustavljale tudi razne osebnosti iz našega kulturnega in znanstvenega življenja. Že v mladih letih je kazal veliko zanimanja za študij. Posebej ga je privlačil slovenski jezik, ki je bil takrat zatiran. Bil je med pobudniki ilegalnega društva »Metla«, ki je skrbelo za čistost domačega jezika med slovenskimi semeniščniki. Ko je bilo le-to odkrito, so ga kaznovali z izključitvijo iz vseh italijanskih semenišč in le posredovanje uglednih Slovencev mu je omogočilo nadaljevanje študija. Že od mladih let je rad pisal pesmi. Njegova voščila prijateljem in stanovskim kolegom so bila pogosto izražena v rimah.

Pogreb pokojnega Franca Krapeža je bil v soboto, 25. oktobra 2003, v Komnu. Za obsežno delo, ki ga je v življenju opravil, se mu je zahvalil škof Metod Pirih. Zahvalil se je tudi vsem, ki so pokojnemu dekanu pomagali v njegovi bolezni. Pogreba se je udeležilo veliko duhovnikov in množica ljudi, ki so veliko komensko cerkev napolnili do zadnjega kottička.

Od rajnega se je v imenu kraške dekanije poslovil dekan Milan Pregelj, v imenu vernikov domačin Jože Terčon, v imenu sorodnikov pa Jožica Krapež iz domače hiše na Otlici. Besede ob zadnjem slovesu sta izrekla tudi komenski župan Uroš Slamič in dr. Ivan Likar kot rojak in v imenu kaplanov, ki se je msgr. Francu Krapežu še zadnjič zahvalil za duhovniško gorečnost, človeško vedrino in intelektualno razgledanost.

Felicitu Vodopivec v slovo

Nada Martelanc

Na svidenje, da, toda ne več na tem svetu. Kajti Felicita se je 30. oktobra 2003 preselila za vedno k Bogu, ki ga je tako zelo ljubila, da mu je posvetila vse svoje življenje.

Kdo je ni poznal, Felicite Vodopivec? V slovenskih katoliških krogih je bila prav dobro znana. Pa še kje drugje. Bila je lahka kot ptiček in je frlela iz kraja v kraj, tostran in pogosto tudi onstran meje, kjer koli se je dogajalo kaj važnega in zanimivega. O tem in še o marsičem je potem pisala v časopise, v glavnem v *Katoliški glas*, morda tudi še potem, ko se je preimenoval v *Novi glas*. Dolgo let ga je tudi raznašala po tukajšnjih župnijah, dokler ni prišlo do avtomobilskega karambola, ko je bil avto uničen, ona pa, hvala Bogu, ne prehudo ranjena. Od tedaj se je morala posluževati javnih prevoznih sredstev, kar jo je zelo omejevalo. Sicer pa je bila že kar v visokih letih, toda še vedno polna volje do življenja in dela. Vendar je njena življenjska pot, počasi toda nevzdržno, šla navzdol, dokler ni toliko omagala, da je morala pred dobrim letom v kliniko in od tam v Dom za starejše občane sredi Trsta. Njen 90. rojstni dan smo praznovali v kliniki, za 91. rojstni dan sem jo obiskala v Domu. Felicita se je namreč rodila 20. septembra leta 1912 v Trstu, v Škednju.

S Felicito sem prišla v tesnejše stike, potem ko je začela zahajati v barkovljansko cerkev in je bila večkrat v pomoč našim dušnim pastirjem. Rada je brala berila. Precej let je pripravljala otroke na prvo sv. obhajilo in birmo. Pomagala je članicam Slovenske Vincencijeve konference pripravljati oljčne vejice v Barkovljah in v Rojanu, kjer je zadnja leta stanovala. V organizacijo pa ni hotela vstopiti. Čutila bi se utesnjeno. Hotela je biti svobodna. Zadnje mesece življenja je najbolj trpela zaradi tega, ker ni mogla več svobodno hoditi naokrog.

Bila je zelo rezervirana in o sebi ni rada govorila. Zato le malo vem o njenem življenju. Ko je bila majhna, ji je bilo dobro; oče je bil avstrijski žandar. Po prvi svetovni vojni pa je spoznala križev pot primorskih begun-

Felicita Vodopivec

skih družin, ki so iskale razumevanja in zavetja pred fašizmom v matici, pa ga niso našle. Njen oče se je selil iz kraja v kraj, da bi dobil primerno delo. Tako je Felicita prvi šolski razred obiskovala v Zagrebu, ostale pa v Ljubljani v zavodu usmiljenk, v Lichtenturnu (v Trst se je vrnila leta 1934). V istem zavodu sem tudi jaz preživela nekaj šolskih let, toda pred in med drugo svetovno vojno. Vendar naju je to dejstvo nekoliko povezovalo. Kakor tudi spoznanje, da sva obe imeli stike z misijonskim »priganjačem« lazaristom Ladislavom Lenčkom. Jaz sem sodelovala z njim v Ljubljani pri misijonski dijaški zvezi. Ona pa je imela po vojni opravka z njim v Sieni. Tam je bila nekaj časa pri redovnicah. A redovniško življenje ni bilo primerno za njen samostojnosti in svobode željni značaj. Bog ji je namenil drugačen delokrog: rodni Trst. Hotela je čim bolj razširiti svoje znanje. Zato je kot slušateljica obiskovala univerzo v Padovi. Dovršila je dvoletni tečaj za otroške vrtnarice. Poslej se je do upokojitve z veliko ljubeznijo posvečala malčkom v otroških vrtcih.

Posvečala pa se je tudi kulturi in društvenemu življenju. Sodelovala je pri Radijskem odru. Obiskovala je razne prireditve, koncerte, predavanja. Svoj čas je pogosto posvečala bolnikom. Pomagala je povsod, kjer je le mogla.

In kje je črpala moč? V globoki ljubezni do Boga. Veliko je molila in tudi druge vabila k molitvi. Stalno je poglobljala svoje versko znanje. O tem je mnogo brala, pa tudi razpravljala z duhovniki. V verskih vprašanjih je bila res dobro podkovana. Večkrat se je godilo, da smo o kakem takem problemu razpravljale z njo kar po maši pred barkovljansko cerkvijo. Pri predavanjih je znala priti na dan s primernimi vprašanji, pa tudi odgovori.

Pred kakimi štirinajstimi meseci je dokončno spoznala, da ne bo mogla več dolgo živeti sama, ker ji je močno pešalo zdravje in jo je zapuščal spomin. Ker ni imela več bližnjih sorodnikov, se je obrnila na prof. Alda Stefančiča, predsednika Slovenske Vincencijeve konference v Trstu, da bi ji pomagal najti primeren dom za ostarele. Tako jo je SVK vzela v svoje varstvo. Največ skrbi, dela in poti je imel s tem Ivan Buzečan. Ker smo vedeli, da se v Domu počuti kot ptička v kletki, smo jo pogosto peljali k maši ali na kratek sprehod. Pri tem in pri pomoči v bolnišnici je žrtvovala največ časa in moči Brecelj Luciana. Prof. Stefančič je poskrbel, da jo je vozil iz Doma tudi vojaški oporečnik Martin Tul. Absolutno največ moči, skrbi in časa pa ji je darovala Matejka Peterlin Maver, ki niti ni članica SVK, a ima zlato srce. V Domu enkrat mesečno mašuje msgr. Marij Gerdol. Večkrat ji je prinašal sv. obhajilo p. Rafko Ropret, zlasti, ko ni mogla iti v cerkev. Mnogo znancev jo je obiskalo. Osebe v Domu je lepo skrbelo zanjo. Vse to ji je lajšalo zadnje grenke mesece življenja. Naj odslej uživa pri Bogu zasluženi počitek.

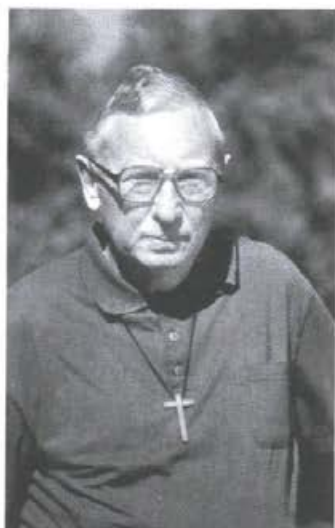

V spomin misijonarju Ivanu Štanti

Anton Pust

Ivan Štanta se je rodil 18. marca 1933 v Mirnu kot prvi od šestih otrok čevljarju Janezu in šivilji Ceciliji Štanta. Trije otroci so že majhni umrli. Samo eno leto je hodil v slovensko šolo, druge razrede osnovne in srednje šole je opravil v italijanščini. Slovenski lazaristi so bili z Mirenskega Grada izgnani že 1935, zato se je pridružil Turinski provinci lazaristov. Leta 1946 je bil sprejet v malo semenišče Scarnafigio-Cuneo v Italiji. Odlikoval se je po pobožnosti, marljivosti in lepem vedenju. Pred priključitvijo Primorske Jugoslaviji je 1947 še mogel na počitnice domov. Zopet je mogel priti šele kot duhovnik 1959.

Leta 1950 je vstopil v Misijonsko družbo sv. Vincencija Pavelsekga in začel noviciat v Chieri. Študij je nadaljeval v liceju v Torinu, prav tako bogoslovje, nato še v Genovi. Po končanem bogoslovju je bil na praznik apostolov Petra in Pavla 1960 posvečen v duhovnika. Posvetil ga je genovski kardinal Siri. Ponovitev nove maše je imel 19. julija v cerkvi Žalostne Matere božje na Mirenskem Gradu. Po novi maši je dve leti deloval kot misijonar v Mondovi. 6. septembra 1962 je s še tremi soprobrati odšel v misijone v južni del Madagaskarja s središčem v Ihosy – Juši. Domov je pisal: »Sedaj

Misijonar Ivan Štanta

bom začel živeti tisto, kar sem sanjal v mladosti. Bog me je spremljal in vodil do sedaj, upam, da mi bo ob strani tudi za naprej. Zaupam v njega, ki je vsemogočen«. Po učenju jezika in uvajanju v malgaško pastoralo je bil nameščen v misijon Betroka. Navdušeno se je lotil dela v duhovnem in materialnem pogledu, ki je bilo, kot sam pravi, podobno kmetu, ki orje med kamenjem. Podobno je bilo 1964, ko je bil premeščen v Isoanalo. Prebivalci v okoliških vaseh so prvič videli misijonarja, ko jih je obiskal Ivan. Naslednje leto je že dokončal pozidavo cerkve, ki je posvečena sv. Cirilu in Metodu. Na novem zvonu je v malgaščini napis: »Dar slovenskih katoličanov isoanalski cerkvi. V Isoanali je 1968 začel graditi naselje za gobavce. Poleg cerkve je postavil še dvorano za srečanja in prireditve. Doživljal je tudi težke dneve. Ko so 1971 nastali na južnem Madagaskarju nemiri, se je odločno postavil za jetnike, ki so jih mučili in pobijali. Zahteval je, da z

njimi ravnajo človeško. Tedaj je pri oblasteh padel v nemilost. Pozneje pa mu je dal prefekt v Betroko lepo priznanje: »Dokazal si, da ljubiš malgaško ljudstvo«. Po premestitvi v Ihosy je tam poleg drugega zgradil nekaj hiš za onemogle in invalide. Pri delu mu je pomagal mlajši brat, laični misijonar Lovrenc. Leta 1978 je sprejel dva tujca, Jugoslovana in Bolgara, prihajala sta iz Francije in nista imela urejenih dokumentov. Zaradi tega so ga za več mesecev zaprli in v samici na razne načine mučili, tudi cele noči s svetlobo močnih žarnic. Po nameščenem zvočniku je moral poslušati očitke, da je izdajalec in vohun. Domačim je po zaporu napisal: »Hvala Bogu, da sem moral nekaj prestati zaradi vere in misijonskega poklica. Bog bodi hvaljen...«

Nadaljeval je delo na postojankah v Zazafotsi, Ivohibe, v Ranotsara in nato spet v Ihosy, kjer se je ponovno posvetil revnim in zapornikom in jih redno obiskoval. O zapornikih je zapisal, da se tudi tisti, ki so prej ropali in pobijali, v trpljenju približujejo Kristusu. Izpopolnjeval se je tudi v medicini. Zadnja leta je precej oslabel, mogel pa je še oskrbovati uboge, otroke v vrtcu, zapornike, redovnice in nekaj vasi v okolici Zazafotsi.

Misijonar Ivan Štanta je izdal tri zbirke pesmi. Pisati jih je začel v zaporu, kjer so ga hoteli tudi duševno streti. Reševala ga je močna vera in zaupanje v božje varstvo. V pesmih izraža tudi to, kar je doživljal v malgaški ječi, kamor je moral samo zato, ker je pomagal bližnjemu.

Ivan je zapisal, da je bil to tudi čas preizkušnje in očiščevanja, poln upanja in notranje svetlobe ob zavesti, da ni nobena ječa tako temna, da ne bi vanj posvetila luč božje bližine in tolažbe.

Pesmi je začel pisati najprej v italijanščini in jih je 1994 izdal v Genovi v zbirki Lucciole autunnali. Druga zbirka pesmi je v slovenščini z naslovom Proti domu, ki je izšla 1997. Predstavitve je bila 27. septembra 1997 v cerkvi sv. Jurija v Mirnu ob njegovem obisku v domovini. Zbirka pesmi Krizanteme pa je izšla 2003 in je bila predstavljena 7. februarja 2004 na Mirenskem Gradu ob Slovenskem kulturnem prazniku. Knjige so opremljene s primernimi fotografijami in simboli zlasti iz misijonskega življenja.

Ivanove pesmi so zelo osebne in jih ni pisal, da bi jih tiskali. Pisal jih je iz notranje potrebe in z njimi nagovarja Boga in sočloveka. Vsaka pesem ima svoje sporočilo. Največ pesmi pa razodeva njegovo intimno življenje z Bogom. Ivan ni iskalec Boga, on ga doživlja, čuti ob sebi kot sopotnika na poti v nebeški pristan, v večno domovino, zato so polne upanja. Vanje je vtkal del sebe, s preprostimi besedami je izlil v pesmi to, kar je nosil v Bogu potopljeni duši. V njih se zrcali sreča in navdušenje pri širjenju božjega kraljestva na zemlji. Nekatere razodevajo ljubezen in povezavo, ki jo ohranja s svojo domovino, z domačim krajem, s svojimi rojaki. Spominja se lepih pa tudi težkih trenutkov iz svojega otroštva, zlasti še strahot druge svetovne

vojne, smrt očeta v nemškem taborišču, požig vasi in bratovo smrt ob bombardiranju. V pesmi trdi, da tisti, ki občuduje rože, ne čuti, ko ga zbode trn... Nobena noč ni tako temna, da ne bi vanj posvetila luč božje bližine in tolažbe. Pesmi so preproste, globoko izpovedne, mogoče ne vse oblikovno dovršene. Odstira nam misijonsko področje, kamor ga je poklical Gospod oznanjat božje kraljestvo. Živo opisuje kraje, ljudi in razmere, v katerih kot misijonar živi in dela. V pesmih nam predstavlja tudi nekatere osebnosti, ki so mu bile blizu v življenju, na prvem mestu so starši, nekaj pesmi je posvetil papežu Janezu Pavlu II. Namenjene so tudi nam, ki v tem življenju potujemo po poti h končnemu cilju.

Ob zadnjem obisku 2003 je še s sorodniki praznoval sedemdesetletnico življenja. Zdravje mu je vidno pešalo. Mudilo se mu je nazaj med svoje drage Malgaše. Umreti je želel med njimi, ki jim je posvetil enainštirideset let življenja. Razdajati se jim je hotel do onemoglosti, med njimi ostati do konca. »Pusti me, Gospod na njivi, dokler se ne nagne dan«. Dan se je nagnil, prešel v večnost, kjer v polnosti živi, kar je vse življenje oznanjal. »Pešačil več ne bom po tej dolini, a bom s teboj«. En mesec po vrnitvi na Madagaskar je 10. novembra 2003 umrl. Njegovo izčrpano telo počiva med njemu tako dragimi, Malgaši. Ostal pa bo z nami, ne samo v spominu kot velik misijonar, med nami bo ostal tudi v svojih pesmih.

In memoriam prof. Martin Jevnikar

Lojzka Bratuž

Prof. Martin Jevnikar (1913-2004), znani literarni zgodovinar, kritik in profesor na slovenskih srednjih šolah v Trstu in nato na univerzah v Padovi in Vidmu, je leta 2003 obhajal svojo devetdesetletnico. Ob tej priložnosti mu je revija Mladika posvetila jubilejno prilogo z osmimi prispevki njegovih prijateljev in nekdanjih sodelavcev.

Rodil se je 1. maja 1913 v Spodnjem Brezovem pri Višnji Gori na Dolenjskem. Klasično gimnazijo in univerzo je obiskoval v Ljubljani in leta

Prof. Martin Jevnikar

Foto Kroma

1939 končal študij slavistike. Od leta 1940 do 1945 je bil gimnazijski profesor v Ljubljani. Ob koncu vojne ga je pot begunstva pripeljala v Trst. Tu si je ustvaril družino in se zaposlil kot profesor na Trgovskem tehničnem zavodu, ki so ga pozneje poimenovali po Žigi Zoisu. Po nostrifikaciji ljubljanske diplome na rimski univerzi je bil leta 1963 imenovan za profesorja slovenskega jezika in književnosti na Univerzi v Padovi, leta 1972 pa na Univerzi v Vidmu, kjer je do upokojitve vodil stolico za slovenski jezik in književnost na Fakulteti za tuje jezike in književnosti. Od časov Zavezniške vojaške uprave dalje je bil član ali predsednik komisij za izdajo slovenskih učbenikov in za profesor-ska mesta, vodil je tečaje za usposabljanje slovenskih šolnikov ipd. Vodil je komisijo za podelitev literarne nagrade Vstajenje in za literarni natečaj Mladike, bil je urednik dijaške

revije Literarne vaje in Izvestja srednjih šol. Umrl je 10. januarja 2004, pokopan je na mestnem pokopališču v Trstu.

Prof. Jevnikar je bil izredno delaven in zavzet pisec. Njegovih publikacij je toliko, da jih je mogoče naštetih samo v leksikonih ali v bibliografijah, tako npr. v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu in v spominskem zborniku, ki je izšel l. 1984 na videmski univerzi v počastitev prof. Jevnikarja ob njegovi upokojitvi in v katerem je izšla tudi njegova bibliografija od 1939 do 1984 (R. Petaros). Med knjižnimi izdajami so poleg čitanke in slovnice (slednja v sodelovanju z Antonom Kacinom) *Vsebine slovenskih*

literarnih del v štirih delih, *Veronica di Desenice nella letteratura slovena* in slovenski del v knjigi *La letteratura giovanile jugoslava* (v sodelovanju z Arturom Cronio).

Zelo pomembno je bilo Jevnikarjevo sodelovanje in od 7. snopiča dalje urejevanje Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Po njegovi zaslugi je bil leksikon končan v razmeroma kratkem času. Prav tako pomembno in koristno je bilo redno objavljanje prispevkov o zamejski in zdomski literaturi v Mladiki. Dolgo je bil to edini vir za spoznavanje te književnosti, saj v matični domovini ni bilo mogoče misliti na podobne objave. O zavzetosti prof. Jevnikarja za primorsko literarno ustvarjalnost pričajo tudi naslovi disertacij na univerzah v Padovi in Vidmu.

Iz pričevanj in spominskih zapisov ob raznih življenjskih obletnicah, ob upokojitvi in ob smrti je razvidno, da je bil pokojni profesor vidna osebnost ne samo v zamejstvu, ampak tudi v slavističnih krogih v matični domovini in v zdomstvu, saj je znano, da je vzpostavljaj in gojil stike s slovenskimi kulturniki in literati doma in po svetu. Pri poučevanju in pri drugem delu je bil odločen in zahteven. Njegovi sodelavci so imeli v njem mentorja in prijatelja obenem. Kolegi na univerzi so v njem prepoznavali zavzetega in razumevajočega predstojnika. Zaradi omenjenih lastnosti so ga cenili in spoštovali tudi njegovi študentje. Ob visokem življenjskem jubileju so mu bivši študentje z videmske fakultete čestitali in se mu zahvalili za skrb in strokovnost, ki sta bogatili vsako njegovo predavanje.

Prof. Jevnikar je primorskim rojakom pol stoletja razdajal svoje moči in svoje znanje. Usposobil je celo vrsto šolnikov, ki poučujejo ali so poučevali v slovenskih šolah na Tržaškem in Goriškem. Mlade generacije je navajal k literarnemu udejstvovanju ter jih navduševal za študij jezika in književnosti. Za vse to smo mu iskreno hvaležni.

Odšel je naš prijatelj Marko Vuk

Jurij Paljk

Ko nas je v ponedeljek, 26. januarja 2004, zgodaj zjutraj dohitela vest, da je umrl Marko Vuk, smo ostali dobesečno brez sape in besed.

Kaj naj namreč človek reče ob smrti prijatelja, s katerim smo preživeli nešteto ur v živahni, kritični in briljantni razpravi, kaj ob smrti poštenega fanta, s katerim si se lahko z največjo vnemo in globino pogovarjal o politiki in družbenih vprašanjih ali o manjšinski problematiki ali o orglah in njihovi mehaniki, o glasbi in o petju ter pevskih zborih ali o zvonovih in zvonarski umetnosti, da ne govorimo o umetnostno-zgodovinskih temah, ki jim je posvetil življenjski študij in delo. Iz vsega, kar je govoril in delal, je žarel nek neverjeten sij ljubezni in srčnega odnosa. Marko Vuk je bil človek izjemnih znanj in velikega srca, širokega nasmeha in prodorne misli! Da, tudi o tako občutljivih stvareh, kot je ljubezen, se je človek lahko pogovarjal z Markom Vukom in hvaležni smo mu za vse lepo, kar smo od njega zvedeli in se naučili.

Prof. Marko Vuk

Foto Bumbaca

Lani je minilo trideset let njegovega dela v Goriškem muzeju, kjer je dolgo bil višji kustos, pred nekaj leti pa je dobil tudi naslov muzejskega svetovalca. Bil je človek, ki je do potankosti poznal primorske umetniške in arhitektonske bisere, predvsem pa je znal vse to postavljati v nazoren in jasen zgodovinski okvir, vedno s pretanjenim občutkom za človeka. Ta njegov dar smo cenili vsi, ki smo redno prebirali njegove kritike ali članke, ki jih je pisal za strokovno literaturo, za Zbornik Goriškega muzeja, a tudi za koledar GMD in PSBL ter Enciklopedijo Slovenije in za zamejske liste, predvsem za Novi list in Novi glas.

Kako naj pozabimo na intenzivne in duhovno bogate ure, ki smo jih doživljali ob izidu knjige *Umetnost 20. stoletja na Goriškem in v Posočju*, ki je leta 2000 izšla pri GMD s sodelovanjem Goriškega muzeja, in zlasti na predstavitve ter poti tja in nazaj, ko smo se v avtu lahko pogovarjali o vsem mogočem, ali na obiske v uredništvu tržaškega Novega lista in Radia Trst A, ko je leta '89-'90 obiskoval nepozabnega tržaškega umetnika Milka

Bambiča, o katerem je napisal monografijo, in se nato ustavljal na klepetu pri nas, da je nato ob določeni uri pozdravil in šel na vlak! Kako naj pozabimo na njegove obiske v uredništvu Novega glasa in njegove duhovite pripovedi, iz katerih je vela ljubezen do našega prostora, človeka in umetnosti!

V Trstu je bil domač, saj je redno obiskoval svojo teto Zalo, vdovo po dr. Besednjaku, in je bilo zato povsem naravno, da se je zanimal za manjšinsko problematiko ter da je leta redno sodeloval pri Novem listu. Teden za tednom je prihajal s svojimi članki in poročili ter strokovnimi zapisi v Devin, da je pri glavnem in odgovornem uredniku dr. Legiši izročal prispevke. Ti obiski so bili zanj pravi obred, ki jih ni zamudil, kakor tudi ne obiska pri sosedih, pri Brecljevih, kjer je kaj predebatiral in pregledal zamejske in zdomske liste ter se nato vrnil domov. Bili so to časi, ko so ga ti obiski stali tudi sitnosti in teženja s strani nadzornih organov, a se temu sodelovanju ni odpovedal. Z veseljem in navdušenjem je pristopil tudi k Novemu glasu, in dokler je mogel, je vsak teden prispeval kak članek, recenzijo ali drugačen zapis.

Pokojni Marko Vuk je bil živo utelešenje goriškega Slovenca evropskega formata, saj je bil zvest svojim koreninam, a odprt drugim in drugačnemu. V svojih zapisih in nastopih je znal združiti izjemno poznavanje slovenske in zlasti primorske umetnosti z iskrenim nagovarjanjem bralca in poslušalca, ki je v njegovem delu prepoznal srčnost in ljubezen do lepega, do našega skupnega goriškega, primorskega in širše slovenskega prostora.

Njegov zadnji objavljeni članek je izšel minulo jesen na kulturnih straneh Novega glasa in že smo se veselili, da je Marko premagal težko bolezen, ki je nanj legla kot temni angel smrti. Najbrž je bil njegov zadnji javni nastop v zamejstvu konec maja 2002, ko je v štivanski cerkvi ob koncu šmarničnih pobožnosti ob prikazu diapozitivov doživeto in napeto predaval o Podobi Marije skozi stoletja na Primorskem.

Marko je bil pri 56. letih eden največjih slovenskih poznavalcev likovne umetnosti pri nas in eden tistih redkih posvečencev, katerim je dano nagovarjati učene in preproste ljudi. Svojo ljubezen do lepega je delil z nami in iskreno smo mu hvaležni. Bil pa je tudi tkalec vezi med furlanskim, slovenskim in italijanskim svetom na Goriškem, odličen organist, izvrsten sogo-vornik, kristjan, ki se je zavedal tega, da je vsakdo poklican v življenje zato, da za seboj pusti globoko sled.

Pogrešali ga bomo! Izgubili smo dragega prijatelja in velikega strokovnjaka, plemenitega človeka, ki je živel in delal s srcem.

V spomin sobratu župniku Jožetu Kunčiču

JM

V ponedeljek, 24. maja 2004, je zgodaj zjutraj presenetila Sv. Križ in širšo slovensko javnost na Tržaškem vest, da je umrl dolgoletni svetokriški župnik Jože Kunčič. V zadnjih treh letih se je njegovo zdravstveno stanje slabšalo, a kljub temu je hotel izpolniti svojo željo, da je dokončal Slomškov dom. Prav ta skrb, prizadevanje in delo ga je dokončno strlo. Teden dni

pred smrtjo so ga že izčrpanega prepeljali v katinarsko bolnišnico, čutil je, da se mu bliža konec, zato si je izprosil vrnitev v svojo župnijo, da bi tu tudi umrl. V nedeljo zvečer je prejel sv. maziljenje in sv. obhajilo, nato je ponoči umrl. V teh težkih urah so zanj skrbele s. Angelina, ga. Silva Bogatec in neka gospa iz Komna.

Rajni župnik Jože Kunčič se je rodil 23. febr. 1924 v Ilirski Bistrici. Kot mlad fant je vstopil v ljubljansko semenišče. Tu ga je zajel vihar vojnega in povojnega časa. Leta 1945 je bil mobiliziran v partizansko vojsko, a kot Primorca so ga kmalu poslali domov. Za kratek čas je bil

na Reki. Bil je tudi v zaporu, kjer so ga stalno zasliševali in ga skušali prepričati, naj bi sodeloval z OZNO, kar je obljubil, in je bil izpuščen. Seveda obljube ni držal. Ker se je bal nadaljnjih zasliševanj ali zasledovanj, se je hitro poslovil od svojih staršev in skrivoma prekoračil mejo in se zatekel v Trst. Škof Santin mu je omogočil, da je prišel v semenišče v Brixen, a kmalu za tem je z ostalimi slovenskimi semeniščniki odšel v Rim, da bi vsi skupaj odšli v Argentino. Toda bil je brez denarja in brez vizuma za potovanje čez Ocean. Tedaj se mu je nepričakovano predstavil nekdo, ki mu je ponudil svoj vizum, ker se je baje premislil. Neznanec je nato nosil štiri leta Kunčičevo ime, Kunčič pa njegovo. V duhovnika je bil posvečen 1952 v Ramos Mejiji pri Buenos Airesu skupaj z desetimi ljubljanskimi bogoslovci. Posvetil jih je škof dr. Gregorij Rožman, ki je takrat živel v Kanadi.

G. Kunčič s škofom msgr. Ravignanijem na velikonočni ponedeljek, 12. aprila 2004, ob blagoslovitvi Slomškovega doma

Prvo duhovniško delo je opravljal v Cordobi v Argentini, nato je kot misijonar v Čileju pomagal župniku Janezu Moharju, vendar si je želel delovati med Slovenci in domotožje ga je privedlo v Trst.

Leta 1952 je prišel v Sv. Križ najprej kot pomočnik tedanjemu bolnemu župniku dr. Jožetu Gracarju CM, nato pa je prevzel župnijo in vodil celih 45 let do svoje smrti.

Zelo se je zavzemal za obnovo in olepšanje cerkve ter za poživitev duhovnega in kulturnega življenja v vasi. Zato je povabil tudi sestre noter-damke v župnijo, da bi mu pomagale. Poskrbel je tudi za obnovo zvonov in za večnamenski prostor Slomškov dom. Pred nekaj leti je objavil dve zgodovinski knjigi o župniji. Gre za dve publikaciji, ki jih je sestavil s sodelavci, in sicer *Ob 150-letnici župnije* in *Dodatek h knjigi Ob 150-letnici župnije*. Vsako leto, že 24, je urejal znani stenski koledar, ki ga izdaja Duhovska zveza iz Trsta. Bil je v odboru Goriške Mohorjeve družbe, rad je sodeloval s članki v Mohorjevem Koledarju, Novem glasu in včasih v Družini in na Radiu Trst A, saj je leto za letom usklajeval postne govore in jim pisal uvodne misli. Skrbel je tudi za duhovne vaje za žene in dekleta ter nekaj let tudi za duhovnike. Za svoje farane je pripravljajl vsakoletna romanja v Marijina svetišča po Sloveniji, na Barbano in Staro Goro ter drugod po Evropi. Pogreb rajnega g. Jožeta Kunčiča je bil 27. maja v svetokriški župnijski cerkvi. Somaševanje je vodil tržaški škof msgr. Evgen Ravignani s skoro 40 duhovniki iz koprške, tržaške, goriške in ljubljanske škofije. V homiliji je dejal: »Moji bratje in sestre, kdo bo zasedel prostor gospoda Jožeta? Na to upravičeno vprašanje mora škof odgovoriti. Gospod mi bo pomagal, da bom nanj odgovoril, če me boste podpirali s svojo molitvijo, za kar vas prosim z velikim zaupanjem.

Zaupam pa vam obenem bolečino, ki jo čutim ob spoznanju, da je duhovnikov vedno manj in da že leta ni slovenskega fanta, ki bi velikodušno odgovoril na Gospodov klic in se posvetil duhovniški službi. Zato z vami, z vami vsemi, prosim gospoda Jožeta, ki za vedno živi pri Bogu, da doseže pri njem za našo Cerkev potrebne duhovnike, da bodo lahko naša občestva še imela svete duhovnike.

Gospod naj usliši njegovo in našo prošnjo.«

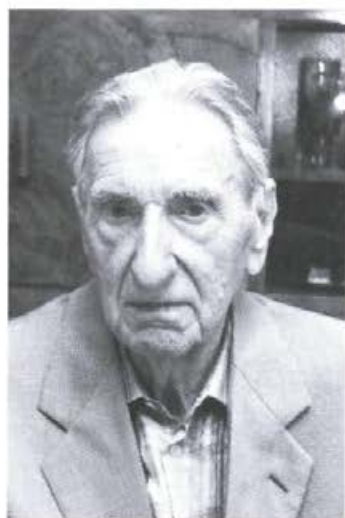
Gospa Silva Bogatec je v imenu župnijske skupnosti občuteno prebrala spominski zapis na pokojnega duhovnika, škofov vikar msgr. Franc Vončina pa pokojnikovo duhovno oporoko. V slovo so mu zapeli v cerkvi domači cerkveni pevski zbor in mladinski zbor, na pokopališču pa moški zbor Vasilij Mirk s Proseka. Položili so ga v grob poleg drugih duhovnikov, ki so pokopani na domačem pokopališču, kot je tudi sam želel in zapisal v oporoki.

In memoriam Maks Komac

Andrej Bratuž

Našo skupnost je 13. julija 2004 zapustil Maks Komac, znani prosvetni delavec in ena pomembnejših osebnosti goriškega kulturnega življenja v drugi polovici preteklega stoletja.

Rodil se je leta 1907 v Bovcu. Med njegovimi petimi brati je bil duhovnik Vlado, med drugim župnik v Sovodnjah in v Devinu. Po končanem učiteljišču v Tolminu je Maks Komac od leta 1930 živel v Gorici, kjer si je ustvaril družino. Sprva je bil prefekt v Alojzijevišču, nato uradnik pri Centralni posojilnici in upravnik Kmečke posojilnice v Grgarju. Tu je skrbel tudi za cerkveni pevski zbor. Od leta 1946 je služboval v šolstvu, najprej kot tajnik na didaktičnem ravnateljstvu za slovenske osnovne šole in nato do upokojitve kot tajnik na slovenskem učiteljišču v Gorici. Tu je treba omeniti njegovo skrb za šolske prireditve.

Maks Komac

V letih 1944-45 se je začelo Komačevo razvejano kulturno delovanje. Veliko svojega časa je posvetil dramski dejavnosti, kot režiser in igralec. Bil je med ustanovitelji Slovenskega katoliškega prosvetnega društva in Zveze slovenske katoliške prosvete. V prosveti je bil ožji sodelavec prof. Mirka Fileja. Z njim, z dr. Kazimirjem Humarjem in Vi-

ktorjem Prašnikom je obiskoval Koroško in zelo zgodaj navezal kulturne stike s koroškimi rojaki. Zelo delaven je bil pri Goriški Mohorjevi družbi. Od 1961 do 1975 je bil urednik njenih Koledarjev. Skrbel je za njihovo opremo, zbiral sodelavce in tudi sam veliko pisal. Njegova poročila s področja prosvete in njegovi prispevki o pomembnih osebnostih so dragocen vir za poznavanje našega kulturnega življenja v polpretekli dobi. Bil je dober poznavalec likovne umetnosti (članki o Jakopiču, Michelangelu, Tomincu in drugih) in je tudi sam slikal. Pisal je še o literatih, jezikoslovcih in drugem. Njegova ljubezen do knjig se kaže v opremi prve pesniške zbirke Ljubke Šorli, ki je izšla v samozaložbi leta 1957 z naslovom Venec spominčič možu na grob. Pomemben je njegov delež pri gradnji Katoliškega doma. Skupaj z dr. Antonom Kacinom, dr. Kazimirjem Humarjem in prof. Mirkom Filejem je bil med njegovimi pobudniki, član delovnega odbora

in vodstva. Za številne zasluge in požrtvovalno delo je prejel priznanje Zveze slovenske katoliške prosvete in nagrado iz Černetovega sklada.

V sedemdesetih letih je bil Komac član upravnega odbora goriške splošne bolnišnice, in sicer na predlog tedanje Slovenske demokratske zveze. Maksa Komaca smo poznali kot navdušenega pevca, tudi kot solista, tako v prosveti kot pri cerkvenem petju. Celih 68 je pel na koru pri sv. Ignaciju, kjer je dolga leta na oljčno nedeljo vodil izvedbo Kimovčevega Pasijona. Na Travniku je prepeval še nekaj let potem, ko je dopolnil 90 let, dokler so mu moči dopuščale. O njegovi živahnosti priča tudi dejstvo, da je pred leti objavljaj spomine v beneškem Domu. Bil je vseskozi razgledan in je še v poznih letih veliko bral ter se zanimal za domače in splošno dogajanje. O vsem je znal povedati pametno, včasih tudi kritično misel.

Med raznimi življenjskimi preizkušnjami ga je leta 1999 najhuje prizadela izguba sina Petra, znanega goriškega psihologa. Ta bolečina, ki jo je sicer vdano prenašal, je zaznamovala zadnja leta njegovega življenja.

Pokojnika se bomo hvaležno spominjali kot človeka, ki je v nelahkih časih prispeval h kulturni rasti naše skupnosti.

Slovo od nadškofa p. A.V. Bommarca

JP-DD

Upokojeni nekdanji goriški nadškof p. Antonio Vitale Bommarco se je zaradi težav z dihanjem že dalj časa zdravil v univerzitetni kliniki v Padovi, naposled pa je bil na oddihu v samostanu S. Pietro di Barbozza vse do 16. julija 2004, ko se je poslovil od tega sveta.

P. Bommarco OFM se je rodil 21. septembra 1923 na otoku Cres; nanj in na njegove ljudi je ostal navezan do zadnjega. Že zelo mlad, oktobra 1934, je stopil v semenišče v kraju Camposampiero v padovanski pokrajini,

Goriški nadškof Bommarco med somaševanjem v oglejski baziliki ob papeževem obisku leta 1992

kjer je opravil gimnazijske in nato duhovniške študije od liceja do filozofije in teologije. Obiskoval je semenišče v Brescii in Padovi; prav v mestu sv. Antona je bil 8. decembra 1949 posvečen v duhovnika. Leta 1952-1961 je preživel v samostanu S. Pietro di Barbozza. Nekaj časa je urejal tudi verski list *Messaggero di sant'Antonio*; pokojnik nosi velike zasluge, da je prišlo do velikega tiskarskega središča, kjer se še danes izdaja verski tisk iz številnih italijanskih dežel. Znotraj frančiškanskega reda je imel več odgovornih funkcij: leta 1964 je bil imenovan za provinciala padovanske minoritske province, leta 1970 pa za generalnega patra konventualcev. To funkcijo je opravljal vse do prihoda v Gorico. Za škofa je bil imenovan 11. novembra 1982, posvečen pa v Rimu 6. januarja naslednjega leta.

Na čelu goriške nadškofije je bil od februarja 1983 do novembra 1999. Za goriško Cerkev je na pastoralnem področju naredil res veliko: poskrbel je, da bi vsaka župnija imela pastoralni svet, organiziral je posebno sveto leto 1983, v škofiji vodil priprave na jubilejno leto 2000; ena njegovih največjih zaslug je gotovo druga škofijska sinoda, ki je dala novega pastoralnega zagona goriški Cerkvi (delno je potekala tudi v slovenščini) in se končala na Binkošti leta 1998. Po značaju energičen in odločen, je spodbujal misijonsko delovanje, v mestu odprl samostan klaris, nanovo ovrednotil oglejsko baziliko in bil sploh aktiven na številnih drugih področjih, čeprav njegove izbire niso bile vedno deležne soglasnega odobranja. Čas pa bo pokazal, ali je znal ubirati prava pota ali ne.

Leta 1998, ob dopolnjenem 75. letu starosti, je p. Bommarco prosil za ostavko, ki jo je sv. oče sprejel julija 1999. Novembra istega leta je nastopil njegov naslednik msgr. Dino De Antoni. Po upokojitvi pred petimi leti je p. Bommarco živel pri goriških sestrah, nato pa v samostanu v Trstu. Vedno je ostal povezan z goriško Cerkvijo in se občasno rad udeleževal verskih ter kulturnih prireditvev. Kot zanimivost povejmo, da je pok. p. Bommarco predlagal sv. očetu, da bi bil sv. p. Maksimilijan Kolbe imenovan za »Kristusovega mučenca«; prav tako je veliko naredil tudi za to, da je stekel postopek za kanonizacijo rojaka s Cresa p. Placida Corteseja, ki so ga esesovci usmrtili v Trstu leta 1944.

V OGLEJU. Od nadškofa Bommarca se je velika množica vernikov poslovila v ponedeljek, 19. julija, ob 16. uri v oglejski baziliki, kjer je z nadškofom De Antonijem somaševalo več kot 15 škofov iz naše dežele, Slovenije in Veneta. Prisotni so bili tudi minoritska predstojnika padovanske in slovenske province ter predstavniki civilnih oblasti; med njimi kvestor Marangoni, predsednik goriške pokrajine Brandolin, goriški in oglejski župan, Brancati in Scarel. Goriški nadškof je med homilijo najprej prebral telegram, s katerim je sv. oče Janez Pavel II. »izrazil občuteno sožalje in svojo živo prisotnost v žalosti goriškega občestva, ki ga je (Bommarco) dolga leta vodil kot goreč pastir. S hvaležnim spominom na njegovo služenje Cerkvi in na evangelizacijski zanos, ki sta označevala njegovo plodovito škofovsko službo, dvigam k Bogu gorečo molitev, da bi ga sprejel kot dobrega in zvestega služabnika v večno veselje.« Msgr. De Antoniju in vsem, ki delijo žalost ob težki izgubi, »poklanjam tolažilni apostolski blagoslov«. V pridigi je goriški nadškof opisal svojega predhodnika kot gorečega pastirja z močnim značajem, ki sedaj zre Božje obličje. Znal je razmišljati dolgoročno, pustil nam je bogato dediščino, ki jo moramo mi še naprej uresničevati. Gradil je na skali, je povedal msgr. Dino De Antoni, zato bodo njegova dela obstala. Naša naloga je v prvi vrsti krepiti in širiti oglejski duh, ki združuje slovanski in latinski svet, saj ima naša dežela posebno poslanstvo prav v posredovanju med zahodno in vzhodno Evropo. Nadalje nas pokojni uči, da moramo graditi mostove na družbeno-karitativnem področju, vzgajati mlade, skrbeti za misijonarje in njihovo dragoceno delo. Osmi dan po praznovanju zavetnikov goriške nadškofije sveta Mohor in Fortunat sprejemata pokojnika v svoji baziliki, je še povedal nadškof. »Kdor je z Bogom, je tudi z ljudmi, je navzoč ob oltarju.«

V GORIŠKI STOLNICI. Ob 20. uri so številni goriški verniki sprejeli pokojnega nadpastirja v polni stolni cerkvi, kjer so se od njega poslovili tudi svojci in predstavniki oblasti. Po nekaj mislih nadškofa De Antonija in zadnji molitvi so p. Bommarca, petnajstega goriškega nadškofa, položili v škofovsko grobnico pod oltarjem.

Msgr. Franc Rupnik – mož vere, sprave, dialoga in kulture

JM

V torek, 20. julija 2004, je v duhovniškem domu v Šempetru pri Gorici umrl msgr. Franc Rupnik, župnik in dekan v pokoju, zaslužen prosvetni delavec in velik prijatelj Beneških Slovencev.

Rodil se je 24. novembra 1924 v Črnem Vrhu nad Idrijo. Kot dijak in študent teologije se je oblikoval v Gorici in Vidmu ter Ljubljani, kjer je bil

Msgr. Franc Rupnik

posvečen v duhovnika 4. julija 1948. Z duhovniškim delom je začel v Spodnji Idriji, kjer je služboval 24 let, nato je eno leto soupravljal Idrijo in kar 30 let Kobarid. Kot druge dohovnike so tudi njega leta 1954 obsodili na mesec dni zapora. Bil je vedno premočrten, zvest Cerkvi in dohovništvu ter velik ljubitelj slovenskih ljudi, posebno pa Benečanov. Preden je umrl, je videl urešničeno svojo veliko željo, da je Slovenija vstopila v Evropsko zvezo, brisanje meje med Benečijo in Soško dolino, ki so jo postavili razni politiki in sovražniki našega naroda, da so ločili isto ljudstvo in isto deželo.

Msgr. Franc Rupnik ima velike zasluge pri raziskovanju pretekle zgodovine, posebno cerkvene, saj je preiskal in pregledal čedajski kapiteljski in videmski nadškofijski

arhiv. Napisal je na desetine člankov in razprav, predvsem za beneški časopis *Dom* in za ljubljansko Družino. Rad je sodeloval pri *Novem glasu* in *GMD*. Bil je pobudnik študijskih srečanj duhovnikov s Kobariškega in Tolminskega z beneškimi in furlanskimi duhovniki.

Na Kobariškem je doživel tudi dva potresa leta 1976 in 1998, poskrbel je za obnovo cerkva in župnišč, zlasti je sejal v srca ljudi besede tolažbe, vere in upanja v življenje. Občina Kobarid ga je imenovala za svojega častnega občana.

Duhovnikom je pomagal pri nakupu zvonov, poskrbel jih za več 100 in bil tudi kolavdator le-teh. Vsakemu je rad pomagal tako v materialnem in

še bolj v duhovnem oziru. Zato ni čuda, da je bilo slovo od pokojnika 22. julija v Črnem Vrhu nad Idrijo tako veličastno. Somaševanje je vodil koprski škof Metod Pirih z nad sto duhovniki. Duhovnikom koprške škofije so se pridružili še iz ljubljanske, videmske in goriške nadškofije. Škof se mu je zahvalil za vse delo, ki ga je kot župnik in dekan ter v drugih službah opravil za blagor koprške škofije in obmejnih nadškofij. Od njega so se še poslovili dekan Ivan Gregorc v imenu duhovnikov kobariške dekanije, predstavnik iz Kobarida, Spodnje Idrije in Črnega Vrha, kobariški župan Pavel Gregorčič, dva furlanska duhovnika g. Lionello Remor iz vasi Leonacca in dekan iz Nem msgr. Rizieri De Tina v imenu videmskih duhovnikov in prijateljev Furlanov.

Kot pšenično zrno so ga položili v slovensko zemljo, da vzklije, in njegova setev, združena s Kristusovo smrtjo in vstajenjem, obrodi obilo sadu. Bog naj mu bo bogat plačnik!

Še je čas

Še je čas, da odpremo vrata
in povabimo v hišo ljubezen;
še je čas, da se ozremo naokrog
in zagledamo vse, ki so osamljeni,
osamljeni ravno tako kot smo mi;
še je čas, da stopimo drug do drugega,
stari in mladi, beli in črni, bogati in revni,
verni in verni drugače in tudi ne verni;
še je čas, da izpustimo orožje iz rok
in se objamemo,
kot se objemajo trave in vetrovi
vseh štirih strani tega neba;
še je čas, da vzljubimo sočloveka,
da ga vzljubimo zares,
ker to ni ukaz – drugega ljubiti zares –
to je dar edino srečne rešitve;
še je čas, da poženemo zamere čez prag
in nehamo obtoževati druge za tesnobe in stiske;
še je čas, da spoznamo,
kako je naša zgodba in zgodba vseh ljudi ista,
da vsi trpimo in se vsi veselimo,
da bomo nekega dne vsi umrli,
in ker je tako, je prav, da smo vsi bratje,
da je vsak na strani vseh drugih;
ker če ne bomo na strani vseh drugih,
bo zmagalo sovraštvo in bo naše življenje še težje;
še je čas, še je čas,
da odpremo vrata in povabimo v hišo ljubezen;
z njo bo v naše srce stopila svetloba
in nas bo zajela toplina dobrote
in povsod, v vseh nas in po vsem svetu,
bo zavladal mir, mir, mir;
in potem nam bo žal,
da smo toliko časa živeli v praznoti
in slepi napol mrtvi hodili
mimo vseh sonc in vseh smislov;
še je čas, ki pa se izteka,
izteka do časa, ko bo zavrnjena ljubezen
od nas za vedno v druge kraje odšla.

Zveza slovenske katoliške prosvete in njene članice v sezoni 2003-04

Damjan Paulin

ZBOROVSKA IN GLASBENA DEJAVNOST

Za Zvezo slovenske katoliške prosvete je najpomembnejša zborovska revija Cecilijanka, ki je vsako leto meseca novembra ob prazniku sv. Cecilije, zaveznice petja. Cecilijanka 2004 je že 46. in na njej nastopajo vsi včlanjeni zbori pa tudi drugi zbori z Goriškega, iz videmske pokrajine, Tržaške, Koroške in Slovenije. Letos je posvečena 100-letnici rojstva Srečka Kosovela.

Za naše zборе je pomembna tudi Primorska poje, najbolj množična revija. Tudi te revije so se udeležili vsi naši zbori. Začela se je 5. marca na Dobrovem in končala 18. aprila v cerkvi sv. Florijana v Zavarhu. Skupno je bilo 29 koncertov, na katerih je pelo 180 zborov.

Občni zbor Zveze slovenske katoliške prosvete

FotoDPO

Na Goriškem je Zveza organizirala koncerte v KC Lojze Bratuž 28. marca in v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu 4. aprila 2004. ZSKP je soorganizirala tudi koncert na Trbižu 21. marca, na katerem se je Primorska srečala s Koroško poje. Na tej reviji so nastopili trije koroški in trije primorski zbori: sodeloval je tudi domači oktet, ki se je prvič predstavil pod vodstvom Anne Missoni. Celotno Primorsko poje, ki je bila 35. po vrsti, organizirajo Zveza pevskih zborov Primorske, Zveza slovenskih kulturnih društev, Zveza slovenske katoliške prosvete in Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta. V programski knjižnici Primorska poje sta med jubilaranti s posebnimi zaslugami na glasbenem področju predstavljena prof. Gabrijel Devetak in prof. Lojzka Bratuž. Mešani pevski zbor Rupa-Peč pa je zabeležen, ker je praznoval 70-letnico delovanja. Spominski prispevki so posvečeni Anki Černic in Marku Vuku.

Zveza slovenske katoliške prosvete je z Zvezo pevskih zborov Primorske in skladom Republike Slovenije za kulturne dejavnosti priredila zaključno

revijo otroških in mladinskih pevskih zborov Primorske, ki je bila 15. maja v Kulturnem centru L. Bratuž v Gorici. Med desetimi zbori sta se predstavila tudi otroški zbor Veseljaki iz Doberdoba in mladinski zbor Slovenskega centra za glasbeno vzgojo E. Komel. V mesecu juniju je ZSKP sodelovala pri koncertu hrvaškega kantavtorja Olivera Dragojevića, ki le bil na Goriškem gradu.

PUBLIKACIJE IN ZGOŠČENKE

Pred začetkom revije Primorska poje je ZSKP izdala zbirko zborovskih skladb za mešani, ženski, moški in mladinski zbor mladega goriškega skladatelja Patricka Quaggiata. Predstavitve je bila v Kulturnem centru Lojze Bratuž 11. marca 2004. O skladatelju in zbirki je spregovoril Ambrož Čopi, s Quaggiatovimi skladbami pa so nastopili MePZ Lojze Bratuž, pevski skupini Musicum in Sraka ter MePZ Štandrež.

Zveza je finančno podprla publikacije društev Štandrež, Rupa-Peč in Hrast ter zgoščenko moškega pevskega zbora Štmaver.

GLEDALIŠKA DEJAVNOST

V sodelovanju s Kulturnim centrom Lojze Bratuž je Zveza organizirala v januarju in februarju 2004 niz veseloiger ljubiteljskih odrov pod naslovom Iskriivi smeh na ustih vseh. Na odru Kulturnega centra Lojze Bratuž se je zvrstilo pet komedij. Začela je Gledališka gimnazija iz Nove Gorice z

Moliérovim Žlahtnim meščanom, nadaljevalo pa je Gledališče sme-ha iz Kopra s Pacienti v čakalnici. Naslednje tri predstave, Pižama za šest, Čau, čau Rex! in Stara garda pa so uprizorili člani štandredreške dramske skupine. 3. februarja je bilo nagrajevanje natečaja Mladi oder. Med odraslimi skupinami sta prejeli priznanje dramski družini iz Štandreža in Sovodenj, med otroškimi pa iz Doberdoba, Rupe in Peči, Šte-

Dramska skupina Štandrež z igro Stara garda

verjana, Štmavra, Sovodenj in Kulturnega centra Lojze Bratuž.

Ob začetku leta sta se premierno predstavila dramska skupina PD Štandrež s komedijama Pižama za šest in Stara garda ter Oder 90 z igro Gospa poslančeva. V začetku maja so se na odru Sedejevega doma v Števerjanu predstavili člani dramske družine F.B. Sedej in uprizorili komedijo Povsem navaden dež v režiji Franka Žerjala.

Zveza je gostila gledališko skupino Slovenske vasi iz Argentine, ki je v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu uprizorila igro *Barka brez ribiča*. Predstava ja bila 31. januarja ob lepi udeležbi publike. Nastopajoče je pozdravil predsednik Zveze Damjan Paulin.

DAN SLOVENSKE KULTURE

Zveza sodeluje že vrsto let pri organizaciji osrednje zamejske proslave ob dnevu slovenske kulture. V letu 2004 je bila ta proslava posvečena 100-letnici rojstva Srečka Kosovela. Gledališko predstavitev pesnika in njegovega opusa je izvedlo Slovensko stalno gledališče z naslovom *Kjer se ljubezen izliva v sinje nebo*. Osnova za scenarij so pesnikova besedila, ki jih je izbral Miran Košuta v sodelovanju z Markom Sosičem, ki je predstavo tudi režiral. Proslava je bila v Gorici v Kulturnem centru Lojze Bratuž 9. februarja 2004.

Po naših vaseh so članice Zveze pripravile razne prireditve in pobude v počastitev dneva slovenske kulture.

PRIZNANJA

Mešani pevski zbor Hrast iz Doberdoba je prejel srebrno plaketo Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti za izjemne dolgoletne dosežke na zborovskem področju ob nastopih in tekmovanjih v matični domovini in v italijanskem vsedržavnem prostoru. Naj omenimo tri zlate in eno srebrno plaketo na revijah *Naša pesem* v Mariboru ter visoke uvrstitve na italijanskih državnih tekmovanjih *Citta' di Vittorio Veneto, C.A. Seghizzi* v Gorici in *Guido di Arezzo*. Slovesna podelitev priznanja je bila 31.3.2004 v Veliki dvorani Narodne galerije v Ljubljani.

Visoko priznanje Republike Slovenije je prejela tudi dramska skupina prosvetnega društva Štandrež. Od 3. do 5. junija je v Šoštanju potekalo zaključno srečanje gledaliških skupin iz vse Slovenije in iz zamejstva v okviru Linhartovih dnevov. Strokovna komisija je med nad sto prijavljenimi igrami razglasila za najboljšo predstavo delo *Alda Nicolaja Stara garda* v izvedbi članov štandreške dramske skupine in podelila skupini Linhartovo priznanje.

Predstavnika MePZ Hrast ob prejemu srebrne plakete

POZDRAV EVROPI

Ob vstopu Slovenije v EU je Zveza slovenske katoliške prosvete, v sodelovanju z Zvezo slovenskih kulturnih društev, Zvezo kulturnih društev iz Nove Gorice in Združenjem italijanskih pevskih zborov, pripravila veliko ljudsko slavje pod naslovom V Gorici sem. Organizatorji so s tem naslovom hoteli izpostaviti, da smo Slovenci v Gorici in da tu bomo tudi v prihodnje

Nastop združenih zborov 2. maja v Gorici

Foto:DPD

ostali. Na veličastni prireditvi na obmejnem trgu pred severno železniško postajo, ki se je odvijala 2. maja 2004, je prišla do izraza goriška duša v petju, godbi, pesmi in poeziji, saj je organizatorjem uspelo združiti celotno Goriško na isti prireditvi v prepletanju pesmi iz treh jezikov Goriške. Nastopilo je več kot 500 pevcev raznih zborov, dve godbi na pihala, recitatorji in solisti. Prireditev je režiral Emil Aberšek, izbor pesmi in vezni tekst pa je pripravil Jurij Paljk. Združenemu zboru in godbi na pihala je dirigiral Hilarij Lavrenčič, posamezne zборе pa še drugi zborovodje. Številne nastopajoče in gledalce sta nagovorila novogoriški župan Mirko Brulc in goriški odbornik za kulturo Claudio Cressatti.

SODELOVANJE S KOROŠCI

V oktobru so se odvijali 22. Koroški kulturni dnevi na Primorskem, ki jih prireja Zveza slovenske katoliške prosvete, Slovenska prosveta in Krščanska kulturna zveza iz Celovca. Na Goriškem so se prireditve začele z odprtjem razstave likovnih del treh bratov Čertov, ki so svoja dela predstavili v Kulturnem centru Lojze Bratuž. Ob tej priložnosti je Zveza izdala lep katalog. Člani dramske skupine iz Sel pa so gostovali v Štandrežu s komedijo Boeing, Boeing Marca Camolettija. Komedijo so odigrali v soboto, 16. oktobra, v župnijski dvorani Anton Gregorčič. Skupina iz Sel že več let sodeluje s štandreškimi igralci in je bila tudi ta priložnost dobrodošla, da so še utrdili medsebojne stike in sodelovanje.

Mladi člani lutkovne skupine Navihanci iz Celovca pa so se na odru Kulturnega centra Lojze Bratuž predstavili goriški osnovnošolski mladini v okviru abonmaja za slovenske šole, ki ga prireja Kulturni center Lojze Bratuž. 20. oktobra pa je bila v Gorici okrogla miza, na kateri so predstavi-

niki civilne družbe in politike iz Koroške in Primorske spregovorili o skupnih programih in pobudah za uveljavitev slovenske prisotnosti in o sodelovanju z matično domovino. Na Goriškem je Koroške kulturne dneve zaključilo srečanje glasbenih šol.

Sodelovanje s Krščansko kulturno zvezo se je utrjevalo tudi z nastopom mešanega pevskega zbora Hrast iz Doberdoba na Koroški poje 14. marca v Domu glasbe v Celovcu in koroškega zbora na Cecilijanki v Gorici.

SKPD F. B. SEDEJ IZ ŠTEVERJANA

Slovensko katoliško prosvetno društvo F.B. Sedej je v sezoni 2003/04 priredilo veliko kulturnih pobud. V okviru društva delujejo razne skupine: mešani in otroški zbor, mladinski krožek in dramska družina. Društvo redno izdaja glasilo Števerjanski vestnik, ki poroča predvsem o dogajanju v domačem kraju.

Zbor je začel z božičnim koncertom Mati poje Jezusu v cerkvi v Podgori v organizaciji tamkajšnjega društva. Mešani zbor se je udeležil Primorske

poje in 14.3. odpel štiri pesmi v Kulturnem domu v Knežaku.

23. aprila pa je zbor sodeloval na prazniku krajevne skupnosti v Medani. Pevci števerjanskega zbora so sodelovali na prireditvi v Gorici ob vstopu Slovenije v EU. Pred poletjem se je zbor predstavil s samostojnim koncertom v domači vasi. Udeležil se je tudi Cecilijanke. Mešani zbor vodi Vladimir Čadež. Tudi najmlajši pevci se radi zbirajo enkrat tedensko.

Vodi jih Eliana Humar. Zborček je 18. aprila pel na reviji Zlata grla na Vrhu sv. Mihaela, 24. aprila pa v kraju San Pier d'Isonzo na 6. srečanju mladinskih in otroških zborov. Nastopil je tudi v domačem kraju in na Mali Cecilijanki.

Dramska skupina se je 9. maja predstavila na odru Sedejevega doma z veseloigro Povsem navaden dež v režiji Franka Žerjala. Tudi mladi igralci vsako leto lepo spremljajo sv. Miklavža s kako igrico. Mladinski krožek pa je bil aktiven predvsem na družabnem področju. Ob dnevu slovenske kulture je Rudi Šimac predstavil svojo knjigo Kako se je začelo na Soči 1915.

Veliko organizacijkega npora so številni društveni člani vložili v priprave na 34. Festival narodno zabavne glasbe, ki se je odvijal Med borovci od 2. do 4. julija.

Navihanke, zmagovalke 34. Festivala Števerjan 2004

Foto Bumbaca

KD SABOTIN IZ ŠTMAVRA

Društvo je bilo zelo aktivno na zborovskem področju. Pod vodstvom Nadje Kovic redno vadita in večkrat nastopata moški in otroški zbor. Moški zbor je v letu 2004 izvedel zelo zahteven projekt, in sicer snemanje zgoščenke skupaj z vokalno instrumentalno skupino Zali Rovt iz Trziča pri Kranju. Zgoščenka z naslovom *V veter ujete pesmi* je izšla 1. maja ob vstopu Slovenije v EU. Zgoščenko sta zbora predstavila 5. junija v deželnem

Moški zbor Štmaver

Avditoriju v Gorici in 18. junija v cerkvi sv. Jožefa v Trziču. Zbor se je udeležil Primorske poje in nastopil 21. marca v kulturnem domu v Hrpeljah. Sodeloval je na tradicionalni Cecilijanki v Gorici in na Mednarodnem koncertu učiteljskih pevskih zborov v Trziču pri Kranju. Kot vsako leto je nekaj pesmi zapel v Rupí na Prazniku frtalje, pri spomeniku padlim v Pevmi, na praznovanju sv. Valentina in na dru-

gih prireditvah. Pevci zbora iz Štmavra so se udeležili množične prireditve pred severno goriško postajo 2. maja ob vstopu Slovenije v EU. Tudi otroški zbor je pel na raznih prireditvah v domačem kraju, v Rupí na Prazniku frtalje in na Mali Cecilijanki. Društvo je ob sv. Valentinu 14. in 15. februarja organiziralo slavlje, ki se je začelo z nastopom domačega moškega zbora in odprtjem razstave del iz keramike Laure Zoff. Na otvoritveni slovesnosti so zapele tudi članice društva kmečkih žena iz Brd. V svetu norih čebel pa je bil naslov pustnega alegoričnega voza, s katerim so se Štmaverci in prijatelji iz sosednjih vasi udeležili pustnih sprevodov v naši deželi in dobili lepa priznanja.

Društvo je sodelovalo na mednarodnem pohodu treh mostov, pri poučno-rekreativnem pohodu na Sabotin in na praznovanju sv. Ane v Pevmi.

PD PODGORA

V okviru PD Podgora delujejo MePZ Podgora in moška skupina Akord. Obe vodi Mirko Špacapan. Otroški zbor pa nastopa pod vodstvom Katje Bandelli in Kristine Kovic. Za mladinsko dramsko skupino pa skrbi Lidija Jarc.

V januarju 2004 je društvo priredilo v domači cerkvi božični koncert, na katerem so sodelovali: MePZ Sedej iz Števerjana, MePZ Podgora, skupina

Akord, otroški zbor in domači recitatorji. Božično prireditev je pripravila Lidija Jarc. V cerkvi v Podgori je bila 28. marca tudi maša zadušnica ob sedmi obletnici smrti Bogomira Špacapana in koncert postnih pesmi. Priložnostni govor je imel Damjan Paulin, ki je spregovoril o pokojnikovem liku in o delovanju na kulturnem in cerkvenem področju. MePz Podgora je izvedel mašo za očeta Bogomira, ki jo je uglasbil pokojnikov sin Mirko Špacapan. Koncert postnih pesmi so izvajali: otroški zbor Podgora, MoPZ Mirko Filej, vokalna skupina Sovodenjska dekleta, moška skupina Akord in zbor sv. Jurija iz Mirna.

Podgorski mešani zbor je nastopil na Primorski poje 4. aprila v Ilirski Bistrici in je sodeloval tudi na prireditvi v Gorici ob vstopu Slovenije v EU. Kot vsako leto se je udeležil tudi Cecilijanke. Otroški zbor pa je pel na Mali Cecilijanki, pred spomenikom padlim in na Prazniku Frtalje. V letu 2004 beleži številne nastope tudi moška skupina Akord, ki se je tudi udeležila tradicionalnih zborovskih revij Cecilijanka in Primorska poje, na kateri je pela v občinskem kulturnem centru na Trbižu, kjer sta se 21. marca srečali Primorska in Koroška poje in skupno zapeli. Februaja so člani društva organizirali ogled razstave Jaslic sveta v Ljubljani. V aprilu pa so se društveni člani zbrali na občnem zboru in izvolili nov odbor, kateremu načeljuje Lidija Jarc.

V poletnem času je skupina Akord sodelovala pri predstavitvi knjige dr. Draga Štoke V političnem vrtincu, ki je bila 4. junija pod lipami Kulturnega centra Lojze Bratuž. Čar kresne noči je izvalil v svoj objem tudi člane PD Podgora. MePZ Podgora, otroški zbor, skupina Akord in mladi igralci so oblikovali lep program in ga 26. junija izvedli pred domačo cerkvijo. Misel o Kosovelu je podal Jurij Paljk.

Mešani zbor Podgora je 19. septembra pel v baziliki v Ogleju na koncertu cerkvenih pesmi, ki ga je organiziralo Združenje cerkvenih pevskih zborov iz Gorice.

SKPD MIRKO FILEJ – GORICA

Delovanje društva Mirko Filej je v letu 2004 spet zaživelo z gledališko skupino Oder 90. 21. marca se je skupina predstavila s premierno uprizori-

MePZ Podgora med nastopom v oglejski baziliki

Foto: JP

tvijo komedije Toneta Partljiča Gospa poslančeva v Kulturnem centru Lojze Bratuž. Tako premiera kot ponovitev 27. marca je privabila v veliko dvorano mnogo ljubiteljev gledališke umetnosti. Igro so nato ponovili najprej v Rakitni in nato še v drugih krajih.

Foto: DPO

Oder 90 - Korenine pod mrežo

Nekateri člani Odra 90 so sodelovali pri projektu društva MOST, ki je uprizorilo igro Korenine pod mrežo. Delo je napisala Lidija Jarc, režija pa je bila zaupana Radošu Bolčini. Krstna uprizoritev je bila 26. maja v parku goriške občinske palače. Delo so ponovili v Podgori in Krminu.

MOPZ MIRKO FILEJ

Leto 2004 je zbor začel z dvema božičnima koncertoma, in sicer 4. januarja v cerkvi Marije Pomočnice na Jazbinah, 6. januarja pa na Peči, v cerkvi sv. Katarine. 7. marca je MoPZ Filej pel na reviji Primorska poje v Košani. 28. marca so pevci sodelovali na koncertu ob sedmi obletnici smrti Bogomira Špacapana v podgorski cerkvi, 2. maja pa v združenem zboru na trgu pred severno železniško postajo v Gorici.

MoPZ Mirko Filej je sooblikoval sv. mašo v cerkvi sv. Ivana v Gorici, ki je bila namenjena pokojnim voditeljem in dobrotnikom Kulturnega centra Lojze Bratuž. 13. junija pa je sodeloval na Koncertu cerkvenih pesmi v štandreški cerkvi. Kot običajno se je moški zbor, ki ga vodi Zdravko Klanjšček, udeležil tradicionalne Cecilijanke v Kulturnem centru Lojze Bratuž.

MEPZ LOJZE BRATUŽ

Člani zbora so leto 2004 začeli na Sv. Višarjah, kjer so 3. in 4. januarja najprej s petjem obogatili nedeljsko sv. mašo, nato pa še razveselili prisotne z venčkom božičnih motivov. 10. januarja je zbor pel v Kulturnem centru Lojze Bratuž ob otvoritvi razstave kamnoseške obrti. V istem centru je 11. marca sodeloval pri predstavitvi zbirke zborovskih skladb mladega skladatelja Patricka Quaggiata.

MePZ Lojze Bratuž se je Primorske poje udeležil 4. aprila v Ilirski Bistrici. Pevke in pevci goriškega zbora so sodelovali na veličastnem slavlju ob vstopu Slovenije v EU 2. maja.

Zbor je 9. junija sodeloval pri sv. maši v cerkvi sv. Ivana v Gorici v spomin na pokojne voditelje in dobrotnike Kulturnega centra Lojze Bratuž.

Slavček med trnjem se je zganil in zapel je bil naslov samostojnega koncerta, ki ga je zbor izvedel 11. junija v Kulturnem centru Lojze Bratuž in ki je bil posvečen Srečku Kosovoletu ob 100-letnici pesnikovega rojstva.

V juniju je MePZ Lojze Bratuž pel v štandreški cerkvi na koncertu, ki ga je priredilo Združenje cerkvenih pevskih zborov. 19. septembra pa so se pevke in pevci goriškega zbora podali v Oglej, kjer so nastopili v tamkajšnji baziliki. Zbor se je udeležil 2. tekmovanja primorskih pevskih zborov v Postojni in sodeloval na Cecilijanki v Kulturnem centru Lojze Bratuž. Zbor vodi Bogdan Kralj.

Foto JP

MePZ Lojze Bratuž med nastopom v Ogleju

RADIO SPAZIO 103 – SLOVENSKI ODSEK

Minili sta že dve leti, odkar so slovenske oddaje prenesli z bivših radijskih postaj Ljudski radio in Radio glas na videmsko postajo Radio Spazio 103, ki krije večino deželnega ozemlja in ima na razpolago kar devet frekvenc. Slovenski ljudje, ki so v lepem številu razkropljeni po raznih krajih naše dežele, si lahko ob slovenskih oddajah Radio Spazio 103 privoščijo vsak večer uro domačnosti. Izbor lepe slovenske glasbe privablja k poslušanju tudi mnoge furlanske in italijanske poslušalce. Enourne oddaje so razporejene po že ustaljenih vzorcih. Na sporedu so rubrike z naslovi: Ali veste, da..., Živemu se vse zgodi, Zanimivosti in informacije. Pod naslovom Zvočni zapis nudi oddaja posnetke z naših kulturnih prireditev; stalna

Na Cecilijanki 2003 so se združeni ženski zbori pod vodstvom prof. Franke Žgavec poklonili spominu Anke Černic.

tedenska oddaja Pogled v dušo in svet pa vsebuje razmišljanja ob dogodkih in pojavih sodobnega življenja, zgodovine, vere, znanosti in narave. Vsaj enkrat na teden so na sporedu izčrpana obvestila o prireditvah in o kulturnih dogodkih. Urnik oddaj je od 20. do 21. ure.

PD ŠTANDREŽ

Delovanje Prosvetnega društva Štandrež se je v letu 2004 začelo na praznik Sv. Treh kraljev, ko je MePZ Štandrež pod vodstvom Davida Bandellija ponudil številni publiki v domači cerkvi božični koncert. Božične melodije sta s poezijami povezovala Majda Zavadlav in Marko Brajnik. Zbor je zaključil koncert s krstno izvedbo svojega člana Patricka Quaggiata *Hodie Christus natus est*.

MePZ Štandrež v oglejski baziliki

Foto:JP

V januarju se je predstavila tudi društvena dramska družina. Njeni mlajši člani so naštudirali komedijo Marca Camolettija *Pizama* za šest. Delo je režiral Emil Aberšek. Premiera je bila 24. januarja v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu. Igro so ponovili naslednjega dne v Štandrežu, 1. februarja v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici, 21. februarja v Kranjski Gori, 28. marca v Šempetru, 17. aprila v Dornberku, 22. maja v Rakitni, 12. junija v Prvačini, 17. junija v Štandrežu in 24. junija na Banah.

V letu 2004 so člani dramske družine postavili na oder tudi delo Alda Nicolaja *Stara garda* v režiji Janeza Starine. Premiera je bila 7. februarja v župnijski dvorani Anton Gregorčič v Štandrežu. Delo so ponovili naslednjega dne v Štandrežu, 12. februarja v Kulturnem centru Lojze Bratuž, 29. februarja v Mačkovljah, 27. marca v Desklah, 28. marca v Vrbju pri Celju, 11. septembra v Doberdobi, 18. in 29. septembra v Gorici. V oktobru pa so nastopili v Ospu, na Reki in v Novi Gorici.

Na 43. Linhartovem srečanju ljubiteljskih gledaliških skupin, ki je potekalo v Šoštanju od 3. do 5. junija, je strokovna žirija izbrala za najboljšo predstavo iz vsega slovenskega prostora igro *Stara garda*, ki so jo igrali Marko Brajnik, Božidar Tabaj in Majda Zavadlav. Igro so nato ponovili še v drugih krajih.

V februarju je društvo pripravilo Prešernovo proslavo, na kateri je sodeloval društveni mešani zbor. Zbor je pel tudi na predstavitvi zbirke skladb Patricia Quaggiata 11. marca v Gorici, na Primorski poje v Tomaju, kjer se je predstavil v cerkvi sv. Petra in Pavla. Dne 2. maja so štandreški pevci počastili vstop Slovenije v EU v združenemu zboru v Gorici.

Društvo Štandrež je bilo soorganizator koncerta Primorska poje v Štandrežu 4. aprila. Mešani zbor Štandrež je imel 20. maja samostojni koncert v župnijski cerkvi v Vrtojbi, 13. junija pa je pel v domači cerkvi na koncertu cerkvenih pesmi. Koncerta cerkvenih pesmi se je udeležil tudi 19. septembra v oglejski baziliki. V novembru pa je nastopil na tekmovanju Primorskih pevskih zborov v Postojni in na Cecilijanki.

Društvo je konec maja in v začetku junija organiziralo tradicionalni Praznik špargljev, ki je potekal z bogatim kulturnim in rekreacijskim programom. Domača dramska skupina je za to priložnost uprizorila igro Janeza Povšeta Na trimu v režiji Janeza Starine. Društvo je v letu 2004 poskrbelo za gledališki abonma s petimi predstavami; v poletnem času pa je organiziralo Gledališče pod zvezdami s štirimi predstavami.

PD RUPA-PEČ

Društvo je 11. januarja priredilo božični koncert v cerkvi sv. Marka v Rupi, kjer sta nastopila domača mešani in otroški zbor. Prvi pod vodstvom Zdravka Klanjščka, drugi pa Tanje Kovic. Mešani zbor je 1. februarja sodeloval na reviji Sovodenska poje. Na sedežu v Rupi je društvo 11. februarja priredilo kulturni večer, posvečen Srečku Kosovelu. V režiji Tanje Kovic so nastopili recitatorji ter otroški in mešani pevski zbor Rupa-Peč. Priložnostni nagovor je imel p. Mirko Pelicon. Otroški zbor je sodeloval na Prešernovi proslavi v Štandrežu in na reviji Zlata grla na Vrhu sv. Mihaela 18. aprila. Mešani zbor pa se je udeležil Primorske poje in 7. marca zapel v Košani, 25. aprila pa se je udeležil proslave ob spomenikih padlim v Rupi in na Peči.

Da bi primerno počastili 70-letnico delovanja mešanega pevskega zbora, je društvo posrbelo za več pobud. Izdalo je publikacijo S pesmijo v novo

Kiosk PD Rupa-Peč na Korzu v Gorici

Foto DPD

desetletje in pripravilo slavnostno prireditev s koncertom mešanega pevskega zbora Rupa-Peč. Prireditev je bila v nedeljo, 16. maja, v Kulturnem domu v Sovodnjah. Ob tej priložnosti so izročili priznanja najzaslužnejšim pevkam in pevcem ter dirigentom. Posebne pozornosti je bil deležen sedanjí dirigent Zdravko Klanjšček, ki vodi zbor že od leta 1962. Zboru so čestitali številni predstavniki zborov in organizacij, s katerimi mešani zbor Rupa-Peč goji plodne stike.

V juniju je mešani zbor Rupa-Peč pel na Koncertu cerkvenih pesmi v Štandrežu in na mednarodnem tekmovanju v dolini Pusterie. Septembra pa se je udeležil koncerta v oglejski cerkvi. V novembru je pel na Cecilijanki v Gorici.

Prosvetno društvo Rupa-Peč je organiziralo Praznik frtalje, ki se je deloma odvijal v Rupí, deloma pa v Gorici, kamor so preselili kioske in udeležencem proslav ob vstopu Slovenije v EU nudili domače dobrote na žaru, frtaljo in seveda dobro vinsko kapljico.

SKD HRAST IZ DOBERDOBA

Leto 2004 je društvo začelo z občnim zborom, ki je bil 8. januarja. Pri društvu je najbolj aktiven mešani pevski zbor, ki ga vodi Hilarij Lavrenčič. Zbor je 6. marca, na povabilo občine Dolina, sodeloval na Prešernovi proslavi v Boljuncu.

Doberdobski zbor je zastopal ZSKP na pevski reviji Koroška poje, ki je bila na programu v Celovcu 14. marca. Istega dne je s pesmijo sooblikoval sv. mašo v Žabnicah. 20. marca je sledil nastop na reviji Primorska poje v Ajdovščini.

31. marca pa je bila v veliki dvorani Narodne galerije v Ljubljani slovesna podelitev priznanj Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Za posebne zasluge na zborovskem področju je bil med dobitniki priznanj tudi Mešani pevski zbor Hrast in njegov dirigent Hilarij Lavrenčič. Direktor Sklada Igor Teršar je predstavnikom zbora izročil srebrno plaketo. Zbor je sodeloval na skupni zborovski manifestaciji v Gorici ob vstopu Slovenije v EU. Zbor Hrast je bil povabljen na proslavo ob 1000-letnici prve omembe Bleda in 26. junija sodeloval na slovesnosti. V mesecu novembru se je zbor prijavil na tekmovanje Primorskih pevskih zborov v Postojni.

Nastop MePZ Hrast v Celovcu

Foto:DP

Mladinski zbor Veseljaki, ki ga vodi Lucija Lavrenčič, je sodeloval na zaključni reviji otroških in mladinskih zborov, ki je bila 15. maja v KCLB v organizaciji Sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Združenja pevskih zborov Primorske in Zveze slovenske katoliške prosvete.

SKRD JADRO IZ RONK

Slovensko kulturno rekreativno društvo Jadro iz Ronk redno sodeluje s krajevnimi upravami in uspešno skrbi za prireditve in pobude, ki ohranjajo slovensko kulturno in narodno istovetnost na obrobju slovenstva. Društvo je uspešno izpeljalo več tečajev slovenskega jezika za študirajočo mladino in tudi za odrasle. Društvo je organiziralo običajni spomladanski izlet po Sloveniji, kresovanje v Doberdobi na Gradini s pomočjo tamkajšnje mladine, martinovanje skupno z društvom Tržič in miklavževanje. Na tradicionalni božični koncert je društvo povabilo Mladinski zbor iz Trsta. Dneva slovenske kulture se je društvo spomnilo 13. febr. s programom, ki je obsegal predstavitev tržaške ljudske noše, nastop ženske pevske skupine Stu ledi iz Trsta, predstavitev društvenega glasila Jadro in nastop MePZ Starši ansamble OŠ iz Romjana. V občinskem gledališču v Tržiču pa je bila osrednja prireditev ob dnevu slovenske kulture, posvečena 100-letnici Kosovelovega rojstva, pri kateri je sodelovalo tudi društvo Jadro.

Tečajniki slovenskega jezika na sedežu društva v Romjanu

V sodelovanju z društvom Tržič so člani društva Jadro poskrbeli za predstavitev knjige *Ledinska imena laškega teritorija in občine Zagraj*. Knjigo sta v občinski sejni dvorani v Zagraju predstavila 15. junija avtor Maurizio Puntin in Cornelio Desinan.

Ob vstopu Slovenije v EU sta društvi Jadro in Tržič organizirali pevski večer v občinskem gledališču v Tržiču z moškim pevskim zborom Kras iz Opatjega sela, ženskim pevskim zborom Audite nova iz Štarancana ter mešanim pevskim zborom Igor Gruden iz Nabrežine.

Na sedežu društva Jadro so predvajali tudi dokumentarne filme.

Društvo posveča veliko pozornosti in truda izdajanju glasila *Jadro* in drugih publikcij. Velik dosežek društva je izdaja knjige o Slovenskih mlekaricah v Tržiču. Tako glasilo kot knjigo so predstavili v raznih krajih.

Delovanje Slovenske prosvete v Trstu v sezoni 2003-2004

Nadia Roncelli

DSI

V Društvu slovenskih izobražencev v Trstu, ki ima svoja redna srečanja ob ponedeljskih zvečer na Donizettijevi ulici, je bilo v pretekli sezoni 35 zelo dobro obiskanih večerov, ki jih je društvo priredilo samostojno ali pa v sodelovanju z drugimi organizacijami in ustanovami. Sezona se je začela v ponedeljek, 29. septembra, ko je predaval inž. Peter Merku na temo *Mednarodna diplomacija sprave – primer Japonske*. Zadnji večer v društvenem letu pa je bil v ponedeljek, 28. junija, ko so organizatorji počastili 80-letnico pisatelja Alojza Rebulove. Saša Martelanc je najprej predstavil zadnji Rebulov roman *Nokturno za Primorsko*,

Ob predstavitvi Rebulove knjige *Nokturno za Primorsko*

ki je izšel ob avtorjevi 80-letnici pri Mohorjevi družbi v Celju in pri tržaški Mladiki. Nato je spregovoril sam jubilar, ki je odgovarjal na vprašanja številčne publike. Nakar je Marij Maver predstavil še posebno številko *Mladike*, ki je v celoti posvečena jubilaru in za katero so prispevke napisali kulturni delavci in delavke, da bi počastili pisatelja Rebulove.

V sezoni se je v društvu zvrstilo veliko uglednih gostov, ki so oblikovali kvalitetne in zanimive večere. Publika se je tudi letos odzvala v velikem številu in vestno sledila predavanjem, diskusijam, predstavitvam knjig in prikazom diapozitivov vse tja do vročih junijskih večerov. Izvrstnih imen je bilo res veliko, naj omenimo le nekatere. Oktobra je bil v gosteh pisatelj in publicist Vinko Ošlak, dobitnik Rožančeve nagrade za esejistiko za leto 2003, ki je poslušalcem orisal svoj pogled na filozofijo narodne zavesti iz knjige *Bodi, kar si!* Oktobra je bilo tudi srečanje s pesnikom in filozofom Vladimirom Kosom, dolgoletnim misijonarjem na Japonskem, ki je spregovoril o svoji knjigi *Filozofija naš vsakdanji kruh. 99 napotkov za lahko*

filozofiranje. Novembra je bilo na programu zanimivo srečanje, ki ga je DSI priredilo v sodelovanju s Slovenskim klubom. Pri okrogli mizi na temo *Šola in RTV: kako izkoristiti radio kot didaktični pripomoček*, so sodelovali šolniki in radijski delavci: Lučka Susič, Marijan Kravos, Loredana Gec, Danilo Pertot in Evelina Umek. Pogovor je vodila Mirjam Mikolj. V ponedeljek, 1. decembra, so v društvu predstavili pet knjig *Slovenske kronike 19. in 20. stoletja*, o katerih so govorili avtorji-zgodovinarji Stane Granda, Marjan Drnovšek in Milček Komelj. Večer je vodil časnikar Ivo Jevnikar. V ponedeljek, 15. decembra, so počastili tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, ki je leta 2003 slavil svojo 90-letnico. Ob tej priložnosti so se spomnili priznanj in čestitk, ki jih je prejel; pogovor pa je tekkel tudi o njegovi zadnji knjigi, dnevniku *Notranji odmevi*, ki je

Misijonar Vladimir Kos v DSI

Foto M. Maver

izšel pri Mladiki prav ob devetdesetletnici. Zadnji ponedeljek pred božičnimi prazniki in novoletnim premorom so v društvu namenili dokumentarni knjigi spominov ljubljanskega škofa Antona Vovka. O tem sta govorila urednik Družine dr. Janez Gril in zgodovinar dr. France Dolinar.

V januarju je bilo prvo srečanje v letu namenjeno predstavitvi knjige Aleksandra Možeta o odvisnosti od alkohola. Knjigo je predstavil dr. Rafko Dolhar. Zanimivo je bilo tudi srečanje z mladim filmskim režiserjem Martinom Turkom, ki je predvajal svoj kratkometražni film, ki je bil deležen številnih priznanj na mednarodnih filmskih festivalih. O položaju kurdskega naroda in o svojem enoletnem bivanju v Kurdistanu je februarja predavala Katja Kjuder. Svoje osebno pričevanje je dopolnila z bogatim prikazom diapozitivov.

Niz kulturnih večerov društva se je v marcu nadaljeval s predavanjem zgodovinarke dr. Milice Kacin Wohinz o slovensko-italijanskih odnosih, o vzrokih spopada in koreninah dialoga. Večer je društvo organiziralo skupaj s Knjižnico Dušana Černeta. Naslednji ponedeljek, 8. marca, je društvo v sodelovanju s Slovenskim klubom priredilo predstavitev dveh knjig tržaških gledaliških igralcev. Časnikar Marij Čuk je predstavil knjigo Adriana Rustje *Rodil sem se v soboto* in Zlate Rodošek *Zlatina leta v tržaškem gledališču*. Devetindvajsetega marca so v društvu predvajali dokumentarec časnikarja

RTV Slovenija Jožeta Možine in višjega muzejskega svetnika v Gorenjskem muzeju v Kranju Jožeta Dežmana *Zamolčani – moč preživetja*. Večer se je po ogledu dokumentarca končal z razpravo *Kaj pa sprava med Slovenci*.

Tretjega maja je bil na sporedu izredno zanimiv večer, ki ga je društvo priredilo v sodelovanju s Knjižnico Dušana Černeteta in na katerega je povabilo raziskovalca Carla Spartaca Capogreca, avtorja znamenite knjige o italijanskih taboriščih z naslovom *I campi del Duce* (Dučejeva taborišča). Avtorja je predstavil Ivo Jevnikar. V velikonočnem času je bila ne sporedu aktualna diskusija o zloglasnem filmu avstralskega režiserja Mela Gibsona *Kristusovo trpljenje*. Pri razgovoru so sodelovali Štefan Pahor, Mirko Pelicon in Dušan Jakomin. Sedemnajstega maja je zgodovinar dr. Stane Granda predstavil knjigo Petre Svoltjšak *Soča, sveta reka*. Štirinajstega junija pa so v Peterlinovi dvorani predstavili knjigo Dušana Jakomina *Podoba Škedenjke v umetnosti in času*. O knjigi sta poleg avtorja govorili etnologinja Martina Repinc in slikarka Jasna Merku. Junija je bilo tudi srečanje s popotnikom Brunom Križmanom, ki je z diapozitivi prikazal svojo pot po Azerbajdžanu, Turkmenistanu in Uzbekistanu. Večeru je dal naslov *Stala step širokaja*.

RAZSTAVE

V sezoni 2003/2004 je Društvo slovenskih izobražencev organiziralo v Peterlinovi dvorani tri razstave. Desetega novembra je društvo posvetilo večer

Foto M Maver

Ob otvoritvi razstave Borisa Zuliana

dvema zamejskima ustvarjalcema, in sicer Zori Tavčar in Rafku Dolharju, ki sta leta 2004 praznovala vsak svojo okroglo obletnico. Ob predstavitvi njihovih najnovejših knjig je Rafko Dolhar odprl tudi razstavo svojih umetniških črno-belih fotografij v glavnem s planinsko motiviko.

Sedemindvajsetega novembra so v prostorih Peterlinove dvorane odprli slikarsko razstavo tržaškega umetnika Borisa Zuliana. Slikarja je predstavil Filip Fischer. Petega aprila pa so v Peterlinovi dvorani odprli razstavo slikarke Marte Jakopič Kunaver. Razstavila je svoje religiozne slike na platnu in papirju, med njimi je največkrat upodobljeno Sv. Rešnje Telo. Avtorico in razstavljene slike je predstavil Edi Žerjal.

V organizaciji MOSP-a in SKK-ja so v Peterlinovi dvorani razstavljali od 1. februarja do 15. marca trije mladi umetniki s Tržaškega, Goriškega in Koprškega. Matej Susič iz Trsta je razstavil svoje akvarele, Charles Gustavo Škapin iz Kopra svoje kompozicije iz plastike in recikliranega materiala, Dimitri Brajnik iz Gorice pa je razstavil svoja olja na lepenki, na katerih prikazuje drevesa oziroma murve, v katerih prepoznavna antropomorfne figure. Mlade umetnike je predstavil Štefan Pahor.

V naslednjih tednih pa so v Peterlinovi dvorani razstavljali mladi likovni in fotografski ustvarjalci, ki so se udeležili natečaja, ki sta ga ob prazniku slovenske kulture razpisala MOSP in Slovenski kulturni klub. S svojimi prispevki so sodelovali Nataša Valentič, Robi Jakomin, Katerina Sik, Urška Ota, Peter Gruden, Matteo Richiardi in Tina Šinigoj.

MLADIKA

Med dejavnostmi založbe Mladika gre najprej omeniti istoimensko revijo, ki izhaja v Trstu že osemindvajset let, njena vsebina pa je vedno pestra, zanimiva in tudi izzivalna. V uvodnikih se uredniški odbor loteva najbolj žgočih tem in problemov naše zamejske stvarnosti, od šolske problematike do težav v zvezi z izvajanjem zaščitnega zakona in novih izzivov ob vstopanju matične domovine v Evropsko unijo. V sezoni 2003/04 je bilo uvedenih nekaj novih rubrik – *Iz orehove skrinje*, ki jo pripravlja Bruna Pertot, nekaj več pozornosti pa je bilo tudi namenjene dejavnosti in produkcijam Slovenskega stalnega gledališča v Trstu. Ob priliki božičnih in velikonočnih praznikov bogatijo revijo posebne priloge. Junija 2004 pa je izšla posebna peta številka Mladike, ki je v celoti posvečena zamejskemu pisatelju Alojzu Rebuli ob njegovi 80-letnici. V reviji je zbranih štiriindvajset prispevkov Rebulovih prijateljev in znancev, ki se z osebnega ali strokovnega kota v obliki čestitke, osebnega spomina ali literarnega oziroma filozofskega eseja klanjajo delu in liku jubilanta Rebule. Uredniški odbor revije je na tak način želel počastiti življenjski jubilej svojega dolgoletnega sodelavca.

Na Prešernovi proslavi Društva slovenskih izobražencev so 9. februarja razglasili izid 32. literarnega natečaja revije Mladika. Komisija literarnega natečaja Mladike, ki jo sestavljajo pisatelj Alojz Rebula, prevajalka prof. Diomira Fabjan Bajc, pisateljica Evelina Umek, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver, je obravnavala 53 prispevkov v prozi in 60 ciklusov pesmi, ki so v roku prispeli na uredništvo revije. Nagradila je s prvo nagrado novelo *Branka*, ki jo je napisala Irma Marinčič Ozbalt iz Kanade. Drugo nagrado je za novelo *Zdrava, Marija* prejela Marta Pavlovič iz Ljubljane. Na tretje mesto pa se je uvrstila Silva Mizerit iz Domžal z novelo *Drugi odhod*. Za poezijo so bile nagrajene pesmi Franja Frančiča iz

Pirana, drugo nagrado je prejel cikel pesmi Miljane Cunta iz Šempetra, tretjo nagrado pa cikel pesmi Ingrid Lemut Vostra iz Prage.

V pretekli sezoni je založba Mladika bila zelo aktivna. Bralcem je ponudila zanimivo bero novih naslovov. Izšle so knjige tako v slovenščini kot v italijanščini. Proti koncu leta 2003 in ob devetdesetletnici pisatelja Borisa Pahorja je Mladika izdala zadnji pisateljev dnevnik z naslovom *Notranji odmevi. Občasni zapiski 1996-1999*. Z letnico 2003 so še izšli knjiga črno-belih fotografij o protagonistih tržaškega umetniškega in znanstvenega sveta z naslovom *Protagonisti. Arte e scienza a Trieste*, ki jo je pripravila profesionalna fotografinja Alice Zen, nato še knjiga Bojana Pavletiča o začetkih slovenskih višjih šol na Tržaškem po vojni z naslovom *Prarealci iz Ulice Starega lazareta* in muzikološko delo Luise Antoni z naslovom *Odmevi opere Črne maske Marija Kogoja*.

V letu 2004 je Mladika izdala knjigo Pavleta Merkušja *1300 primorskih priimkov*, spomine ricmanjskega župnika Angela Kosmača *Trnjeva pot slovenskega duhovnika*, etnološko oziroma zgodovinsko delo kapetana Bru-

Pavle Merkuš predstavja knjigo *Črne maske*

na Volpija Lisjaka *Čupa, prvo slovensko plovilo, in drevaki. Prispevek k etnologiji in vprašanju etnogeneze Slovencev* in zbirko pesmi Borisa Pangercarja *Odžejališče*. Italijanski publiki sta namenjeni dve knjigi, ki ju je Mladika izdala prav ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo; to sta priročnik Borisa Pahorja o slovenski literaturi na Primorskem z naslovom *Letteratura slovena del Litorale (vademecum)*. *Kosovel a Trieste e altri scritti* in poljudno zgodovinsko delo tržaškega publicista Paola Parovela z naslovom *1400 anni di contributi storici del popolo sloveno alla stabilità, pace e sicurezza in Europa*. Tudi v tej sezoni je Mladika namenila nekaj pozornosti mlajšim bralcem s publikacijo, ki jo je napisala Evelina Umek, bogato ilustrirala pa Živa Pahor o starih poklicih v Trstu in o slovenski prisotnosti v njem na začetku stoletja. Knjiga nosi naslov *Malka gre v Trst*. V sozaložbi z ljubljansko Družino je Mladika izdala zadnji roman pisatelja Alojza Rebule *Nokturno za Primorsko*. V sozaložbi s Krožkom za družbena vprašanja Virgil Šček je Mladika izdala dve knjigi iz niza »belih priročnikov«.

DRAGA 2004

Devetintrideseti študijski dnevi Draga so potekali od petka, 3. septembra, do nedelje, 5. septembra, v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah pod geslom »Resnica je pri nas, in ako ji pomagamo do vstajenja, je s tem že rešen problem življenja«.

Draga je tudi letos sledila načelom, ki jo vodijo že skoraj štirideset let. Njen cilj je opredeljevanje, zavzemanje stališč, omikana polemika in pripravljenost na soočanje. Draga je že štirideset let prostor za diskusijo in dialog in še vedno ponuja neko skupno vizijo o samostojni in suvereni Sloveniji v Evropi, v prepričanju seveda, da se zamejstvo ne konča pri vhodnih vratih matice. V tem duhu so potekala štiri predavanja, ki so jih oblikovali gostje iz matice, Avstrije in zdomstva. Uvodno predavanje *Sokrato vo in Kristusovo vabilo* je imel Tim Oliver Wüster iz Koroške, ki je obravnaval tematiko narodnosti in kozmopolitstva v luči Kristusovega sporočila. V soboto je predaval prof. Jože

Draga 2004

Foto M. Maver

Dežman na temo *Slovenske sprave in resnice*; predavatelj je razmišljal o slovenski spravnih ideologiji, povezani z drugo svetovno vojno, in o dolžnosti za reševanje odprtih vprašanj iz medvojne preteklosti. V nedeljo, 5. septembra, je bila najprej na sporedu maša, ki jo je daroval tržaški škof msgr. Evgen Ravignani. Zatem je sledilo predavanje zdomskega duhovnika dr. Mitje Breganta na temo *Kakšna prihodnost ob nastajajoči večverski, večnacionalni in civilizacijsko pluralistični družbi*. Drago 2004 je zaključilo predavanje dr. Barbare Brezigar o *Sloveniji v Evropi*, v katerem je predavateljica razmišljala o nacionalnem interesu in o potrebi po utrditvi državotvornega duha.

Kot se že vrsto let dogaja, so Drago bogatile nekatere spremne pobude, med katerimi velja omeniti sobotno zasedanje Svetovnega slovenskega kongresa, kateremu pobuda za nastanek je bila dana pred petnajstimi leti prav na študijskih dnevih Draga na Opčinah.

V nedeljo, pred začetkom popoldanskega predavanja, se je Draga poklonila dolgoletnemu sodelavcu in prijatelju Drage, pisatelju Alojzu Rebuli ob njegovi osemdesetletnici. Pozdravni nagovor je imel Saša Martelanc.

MOSP

Sezona MOSP-a se je začela v nedeljo, 16. novembra, ko je v sodelovanju s SKK-jem priredil dan odprtih vrat. Smisel tega prvega srečanja je bila predstavitev krožkov, predavanj, natečajev in družabnih srečanj, ki jih je MOSP načrtoval za novo sezono. Celo leto je deloval časnikarski krožek, ki ga je vodila Breda Susič. Krožek je namenjen višješolcem in mladim univerzitetnim študentom, njegova srečanja pa so potekala enkrat mesečno. V torek, 13. januarja, je krožek obiskal radijski in televizijski časnikar ter sodelovec pri Novem glasu Marko Tavčar, 25. januarja so mladi imeli družabno srečanje, na katerem so se seznanili s sodelavci Rasti z Goriškega.

Praznik mladih ustvarjalcev

Tečajnike je obiskala tudi režiserka in igralka Matejka Peterlin, ki je predavala o nastopanju pred radijskimi mikrofoni, 2. marca pa so člani krožka obiskali studio Trak in se pod vodstvom tonskega mojstra in predsednika RO Marjana Jevnikarja preizkusili v intervjuvanju pred mikrofonom. Marljiv je bil tudi krožek MOSP-Rock, katerega namen je posredovati mladim ljubiteljem glasbe izkušnje, ki si jih je

krožek nabral pri organiziranju šestih zamejskih rock festivalov in še drugih posameznih koncertov. Cilj mednarodnega krožka ali MOSP-international, ki ga vodita Matjaž Jaklič in Matteo Ferruglio, je vključevati mlade v aktivnosti mednarodne manjšinske mladinske organizacije YEN. Septembra so se nekateri člani krožka udeležili jesenskega YEN seminarja pri madžarski manjšini v Transilvaniji. Prve dni aprila pa se je pet članov MOSP-a udeležilo velikonočnega seminarja YEN-e v vasi Christianslyst na severu Nemčije, da bi spoznali dansko manjšino. Med seminarjem je potekal tudi občni zbor z volitvami novega odbora: član MOSP-a Matjaž Jaklič je bil ponovno potrjen za podpredsednika.

Višek organizacijskih naporov mospovcev je bila Draga mladih, ki je potekala na Opčinah pri Trstu in ki so jo mladi Tržačani organizirali v sodelovanju še z drugimi matičnimi mladinskimi organizacijami. Vodilna tema tega že štirinajstega druženja mladih intelektualcev iz zamejstva, zdomstva in Slovenije je bil moto »Brez meja!«; po lani vpeljanem modelu se je Draga mladih odvijala v dveh delih: julija in septembra. Prvi del je

tako potekal od 8. do 11. julija. Ob raznih delavnicah (plesna, jadralna, surf, video, debatna idr.) in še drugih družabnih trenutkih sta se zvrstili dve okrogli mizi: prve, z naslovom *Brez meja... v glavah* so se udeležili Orožan Adamič, Boris Pahor in Jože Možina. V soboto, 10. julija, pa so se na okrogli mizi *Brez meja... med Slovenci* o odnosih med mladimi manjšinci in matico pogovarjali Herman Kelich, Igor Škamperle in Marij Čuk. V večernih urah pa je v prostorih Narodnega doma v Trstu potekala krajša slovesnost s pozdravnim nagovorom organizatorke Brede Susič in govorom častnega gosta, slovenskega evroposlanca Lojzeta Peterleta. Jesenski del Drage mladih je potekal v soboto, 4. septembra, v Parku Finžgarjevega doma na Opčinah. Na okrogli mizi z naslovom *Brez meja... v Evropi* so nastopili Evgen Bavčar, Zvone Štrubelj in Alojz Rebula. Zadnji dan Drage mladih je v večernih urah sklenil nastop članov gledališke delavnice pod vodstvom Lučke Susič, ki je navdušil in spravil v dobro voljo vse zbrane.

SKK

Slovenski kulturni klub je začel svoje dejavnosti v novi sezoni z »Dnevom odprtih vrat«, ki ga je priredil v sodelovanju z MOSP-om. Kratki predstavitvi sezone je sledil gledališki in plesni nastop. V sezoni 2003/04 je redno deloval gledališki krožek, ki ga je vodila Lučka Susič in je bil namenjen predvsem višješolcem iz prvih treh letnikov. Mladi igralci SKK so se udeležili med drugim domskega dneva v Dijaškem domu Srečka Kosovela v Trstu in predstavili prizor iz Petanove igre *Enciklopedija humorja*.

Slovenski kulturni klub je tudi letos priredil v sodelovanju z MOSP-om Praznik mladih ustvarjalcev, na katerem je bilo nagrajevanje literarnih, likovnih in fotografskih prispevkov, ki so prispeli na natečaj ob Prešernovem prazniku. Literarnega natečaja se je udeležilo 17 mladih avtorjev, ki so poslali v glavnem pesniške prispevke. Ocenila jih je komisija, ki so jo sestavljali Marija Cenda, Jurij Paljk in Matejka Grgič. Prvo nagrado sta si ex aequo delila Andrej Carli in Tjaša Korelc. Na drugo mesto se je uvrstila Dana Candek, tretjo nagrado pa sta prejela ex aequo Tomaž Scarcia in Daniel Milano. Nagrada publike pa je šla pesmim Urške Šinigoj. Komisijo za fotografske prispevke so sestavljali Alice Zen, Marjan Jevnikar in Marko Civardi. Na prvo mesto se je uvrstila Nataša Valentič, takoj za njo Robi Jakomin in Katerina Sik. Likovne izdelke so ocenili Jasna Merku, Matej Susič in Magda Jevnikar. Prvo nagrado sta prejela ex aequo Urška Ota in Petra Gruden, na drugo mesto se je uvrstil Matteo Richiardi, na tretje Tina Šinigoj. Priznanje publike pa je šlo Urški Ota in Tini Šinigoj. Likovni in fotografski prispevki so bili razstavljeni v prostorih Peterlinove dvorane.

NAGRADA VSTAJENJE

Nagrada Vstajenje za leto 2003 je šla tržaški pisateljici Evelini Umek. Komisija literarne nagrade »Vstajenje«, ki jo sestavljajo Lojzka Bratuž, Robert Petaros, Zora Tavčar, Zorko Harej, Diomira Fabjan Bajc, Neva Zaghet in Marij Maver, je pregledala 33 del zamejskih in zdomskih avtorjev z letnico 2003 in odločila, da nagradi zbirko novel Eveline Umek *Mandrija in druge zgodbe*.

Slovesna podelitev nagrade je bila v Peterlinovi dvorani v ponedeljek, 19. aprila. V imenu Zadružne kraške banke je nagrajenki izročil denarno nagrado predsednik zavoda Dragotin Daneu. Takoj po podelitvi nagrade pa

Evelina Umek ob prejemu nagrade Vstajenje

so predstavili še novo knjigo Eveline Umek, ki je izšla pri Mladiki za letošnjo Veliko noč. Knjigo *Malka gre v Trst* je ilustrirala Živa Pahor, predstavila pa jo je etnologinja Jasna Simoneta. Nekaj odlomkov iz knjige sta prebrali igralki RO Matejka Peterlin in Alenka Hrovatin.

MLADI ODER

Priznanja Mladi oder podeljujeta Slovenska prosveta iz Trsta in Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice skupinam, ki se ljubiteljsko posvečajo igranju in recitacijam. Podelitev nagrad 29. natečaja je bila na Prešernovi proslavi DSI v Peterlinovi dvorani v ponedeljek, 9. februarja. V skupini najmlajših, ki so kak odrski nastop pripravili v glavnem v okviru šolskih prireditev, so priznanje dobili učenci Osnovne šole France Bevk z Opčin, učenci Osnovne šole Alojz Gradnik z Repentabra ter učenci Srednje šole Srečko Kosovel z Opčin.

V kategoriji igralskih skupin, ki delujejo v okviru društev in raznih organizacij, so priznanje Mladi oder dobili skupina Mali telego (to so mladi udeleženci tečaja lepe govorice, ki sta ga lani priredila Radijski oder in Slovenska prosveta), udeleženci poletnega gledališkega tečaja za otroke (ki so ga v letu 2003 priredili Slovenska prosveta, Radijski oder in Finžgarjev dom), gledališki krožek Slovenskega kulturnega kluba, igralska skupina z imenom Muce pace, ki je nastala v okviru Vzgojno-zaposlitvenega središča Sklada Mitja Čuk, mladinska dramska skupina Športno-kulturnega društva Cerovlje-Mavhinje, dramska skupina Kulturnega društva Igo Gruden iz

Nabrežine v sodelovanju s Športnim kulturnim društvom Cerovlje-Mavhinje in še igralska skupina Tamara Petaros z Opčin, ki deluje v okviru društva Finžgarjev dom.

V kategoriji igralskih skupin, ki se izrecno posvečajo igranju, sta priznanje prejeli Slovensko dramsko društvo Jaka Štoka s Proseka in Kontovela in igralska družina Slovenski oder.

PREŠERNOVA PROSLAVA

Osrednja proslava ob dnevu slovenske kulture v Trstu in Gorici, ki jo soorganizirajo Zveza slovenskih kulturnih društev, Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta, je bila v Kulturnem domu v Trstu 8. februarja in v Gorici 9. februarja. Proslava je bila v znamenju 100-letnice Kosovelovega rojstva; Miran Košuta in Marko Sosič sta pripravila gledališko predstavo *Kjer se ljubezen izliva v sinje morje* v postavitvi Slovenskega stalnega gledališča in v režiji Marka Sosiča.

Prešernova proslava v Peterlinovi dvorani, ki jo kot vsako leto skupaj prirejata Društvo slovenskih izobražencev in Slovenska prosveta, je bila v ponedeljek, 11. februarja. Na prazniku so že devetindvajsetič podelili priznanja *Mladi oder* amaterskim gledališkim skupinam in nagradili prozne in pesniške prispevke, ki so prišli na 32. literarni natečaj revije Mladika. Pri umetniškem sporedu večera so sodelovali člani Radijskega odra Alenka Hrovatin, Nadia Roncelli in Tomaž Susič z branjem odlomkov iz nagradjenih del in violinistka gojenka iz razreda prof. Jagode Kjuder šole »Marij Kogoj« pri Glasbeni matici v Trstu. Priložnostni slavnostni govor je imela prof. Vera Tuta Ban.

Podelitev nagrad Mladi oder na Prešernovi proslavi

PRIMORSKI KULTURNI DNEVI NA KOROŠKEM

Krščanska kulturna zveza iz Celovca, Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta že več kot dvajset let prirejajo kulturne dneve, ki izmenično potekajo na Primorskem in Koroškem. Leta 2003 so se Primorski kulturni dnevi odvijali od 21. do 27. oktobra v raznih krajih Koroške. V petek, 24. oktobra, so v Tischlerjevi dvorani v Celovcu

predstavili najnovejše publikacije Goriške Mohorjeve družbe, Krožka za družbena vprašanja Virgil Šček, založbe Mladika in SLORI-ja iz Trsta. Istega dne je bilo v Kulturnem domu v Št. Primožu srečanje Glasbenega centra Emil Komel iz Gorice, Glasbene matice iz Trsta in Slovenske glasbene šole na Koroškem. Omeniti velja tudi prireditelj, ki je potekala v ponedeljek, 27. oktobra, v Slovenski gimnaziji v Celovcu z branjem odlomkov del tržaškega pisatelja Borisa Pahorja in prikazom filma ob njegovi devedesetletnici.

RADIJSKI ODER

Radijski oder je tudi v sezoni 2003/04 izvedel vrsto uspešnih in kvalitetnih pobud. Šesti gledališki vrtiljak, to je gledališki abonma za najmlajše, je v dvorano Marijinega doma pri Sv. Ivanu privabil veliko obiskovalcev. Vrtiljak prireja RO v sodelovanju s Primorskim dramskim gledališčem iz Nove Gorice in Slovensko prosveto iz Trsta. Sezona se je začela 12. oktobra s produkcijo Poletne šole gledališkega nastopanja, ki sta jo konec junija 2003 priredila Radijski oder in Slovenska prosveta v sodelovanju z Društvom Finžgarjev dom. Igrici je naslov *Zvezdica zaspanka*. Šestindvajsetega oktobra je bila na sporedu že druga igrice, in sicer *Rdeča kapica* v izvedbi Gledališča Fru-fru iz Ljubljane. Šestnajstega novembra je nastopilo Lutkovno gledališče iz Maribora s predstavo *Zakleta princesa ali trije čudežni prijatelji*. Miklavževo igrico je pripravil Radijski oder iz Trsta in nastopil s predstavo *Menjava na vrhu*, kateri sta sledila prihod sv. Miklavža in obdarujevanje otrok. V letu 2004 je 18. januarja nastopilo Lutkovno gledališče iz Ljubljane z igro *Kdo je napravil Vidku srajčico*. Petnajstega februarja je bila na sporedu predstava *Volk in kozlički* v izvedbi Mini teatra iz Ljubljane. Sezono Gledališkega vrtiljaka je 7. maja zaključilo Gledališče »Tone Čufar« z Jesenic s predstavo *Korenčkova sonata*. Pred začetkom vsake predstave je bila v Marijinem domu animacija za otroke, za katero je skrbel študijski center »Melanie Klein«. Tudi letos je RO spodbujal mlade obiskovalce vrtiljaka k risanju in razpisal natečaj za najlepšo risbico: nagrajevanje je bilo na zadnji predstavi.

Radijski oder je pripravil vrsto radijskih iger, enodejank in del v nadaljevanjih, ki jih je predvajal tržaški radio. Uprizoril je tudi nekaj del, ki so bila priporočena ali nagrajena na lanskem tečaju za izvirno radijsko igro: uprizorjena so bila dela Andreja Arka, Vinka Möderndorferja, Barice Smole, Manke Kremenšek in v nadaljevanjih zbirka novel Zore Tavčar *Ob kresu življenja*. Velikonočno igro je napisala Bruna Pertot.

V sklopu projekta Deželnega zavoda za pedagoško raziskovanje IRRE FJK je Radijski oder izdal CD ploščo z naslovom *Zvočna podoba besede*

kot priloga zvezku *Književnost, učni listi za dijake*, namenjeno dijakom slovenskih višjih srednjih šol. V zgoščenki so člani Radijskega odra podali pesmi in prozo iz omenjenega delovnega zvezka, CD plošča pa vsebuje tudi posega Borisa Pahorja in Alojza Rebule o njunem umetniškem ustvarjanju.

Tudi v tej sezoni je RO priredil tečaj lepe govornice. Mlajše tečajnike je vodila Lučka Susič; za končni nastop je skupina pripravila črko Z Petanove *Enciklopedije humorja*, in sicer prizor *Zdravnik*. Tečaj lepe govornice za odrasle pa je vodila Matejka Peterlin ob sodelovanju Maje Lapornik. Tečajnikom so med letom predavali tudi Jerca Cetin in Jože Faganel ter Cvetka Šeruga Prek in Emica Antončič, ki sta predstavili priročnik *Slovenska zborna izreka*. Na koncu tečaja so tečajniki pod mentorstvom voditeljic pripravili recital odlomkov iz zadnjega romana Alojza Rebule *Nokturno za Primorsko* in se tako poklonili pisatelju ob njegovi osemdesetletnici. Večer je bil v dvorani Finžgarjevega doma na Opčinah v soboto, 12. junija; sodelovali so še Jože Faganel in Lučka Susič ter Boris Paternù. Na večeru je bil prisoten tudi pisatelj sam.

V tednu od 21. do 25. junija je RO v sodelovanju s Slovensko prosveto in Društvom Finžgarjev dom priredil v prostorih Marijanišča na Opčinah celodnevni tečaj gledališkega nastopanja za otroke od 8. do 14. leta starosti. Tečaj je potekal pod mentorstvom Lučke Susič; sodelovali so še Matejka Peterlin, Janez Starina, Jelka Bogatec, Alenka Hrovatin in Martina Feri. Ob zaključku enotedenske delavnice so mladi tečajniki nastopili z igrico *Obtoženi volk*, ki jo je po besedilu Žarka Petana priredila Lučka Susič. Tudi leta 2004 sta člana RO obiskala slovenske vrtce (Prosek, Trebče) in v spremstvu Zajčka Zakajčka in Medvedka Sladkosnedka igrivo spregovorila malčkom o pesniku Srečku Kosovelu ob stoletnici njegovega rojstva. Scenarij je pripravila Lučka Susič. Tudi v tej sezoni je RO sodeloval s slovensko Socio-psihopedagoško službo in izvedel po slovenskih in italijanskih jaslih projekt *Radovedni medvedki*, ki spodbuja gojenje bralne kulture med predšolskimi otroki.

Novost sezone pa so bile sobotne bralne urice za osnovnošolske otroke, skupno je bilo šest srečanj, z animacijo. Ta projekt, ki je dobil ime *Palček pripovedovalček in njegovi prijatelji*, je RO izvedel v sodelovanju s študijskim centrom »Melanie Klein«.

KNJIŽNICA DUŠANA ČERNETA

Knjižnica Dušana Černeta, ki je bila doslej samostojen odsek Slovenske prosvete, se je v pretekli sezoni osamosvojila. Na občnem zboru 20.11.2003 je bilo tako ustanovljeno kulturno združenje »Knjižnica Dušana Černeta – Biblioteka Dušan Černe«; do te izbire je prišlo, da bi zadostili novim zakonskim predpisom. Za prvega predsednika združenja je bil izvoljen Ivo Jevnikar.

V pretekli sezoni je knjižnica sodelovala pri organiziranju nekaterih večerov Društva slovenskih izobražencev in redno objavljala novice o svojem delovanju na straneh revije Mladika. Knjižničar Marjan Pertot je v preteklem letu opravil vrsto obiskov pri slovenskih župnijah na Nemškem, pri katerih je zbral veliko, predvsem periodičnega gradiva, ki izhaja v zdomstvu, kot je glasilo slovenskih zdomskih duhovnikov v Nemčiji *Med nami povedano*. S tem delom Marijan Pertot učinkovito uresničuje nalogo Črnetove knjižnice, katere cilj je rešiti pozabe in ohranjati slovenski zdomski tisk.

V letu 2003 je bilo inventariziranih 700 knjižnih enot (knjig in letnikov periodike), tako da je sedaj po enaindvajsetletnem delovanju inventariziranih 11.700 knjig in enot časopisja. Inventariziranih je bilo tudi 87 enot drobnega tiska, tako da je bilo ob koncu leta 2003 inventariziranih 985 enot drobnega tiska. V preteklem letu je knjižnica prejela nekaj knjižnih darov, precej gradiva je knjižnici poklonil Janez Arnež.

Knjižničar je nadaljeval s katalogiziranjem knjižnega gradiva, ki je prišlo med letom, kakor tudi gradiva iz preteklosti, ki še ni bilo obdelano. V centralni knjižni katalog je bilo vloženih 427 knjižnih listkov, v katalog slovenskega zdomskega tiska pa 209. Konec leta 2003 je bilo v glavnem katalogu 9.951 in v katalogu slovenskega zdomskega tiska 2.714 kartotečnih listkov. V signaturni katalog je bilo vpisanih 320 zaporednih knjižnih izdaj. Vezanih je bilo 34 letnikov periodičnega tiska. Leta 2003 je knjižnica posodila 274 knjižnih izdaj in periodičnega tiska Počasi se približuje svojemu zaključku tudi priprava Bibliografije Slovencev v Kanadi.

VIRGIL ŠČEK

Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček je v pretekli sezoni izdal tri nove publikacije v zbirki »belih priročnikov«, ki jo ureja Ivo Jevnikar. Knjiga Viktorja Papeža *Katoliška Cerkev o narodnih manjšinah*, ki je doslej najpopolnejša zbirka cerkvenih dokumentov, ki govorijo o pravicah narodnih manjšin, in obsežna študija Egidija Vršaja *Slovenija in evroregije*, ki se ukvarja predvsem s tematiko regij in čezmejnega sodelovanja, sta izšli v sozaložbi z Mladiko. V letu 2003 je izšel tudi prvi in drugi del knjige Petra Rustje *Otokar Rybar v dunajskem parlamentu*, ki jo je sozaložil Zgodovinski časopis iz Ljubljane. Vse publikacije so bile predstavljene v Trstu, Gorici in Celovcu. Krožek Virgil Šček je sodeloval pri slovesnosti ob odkritju plošče bratom Čok v Lonjerju pri Trstu in priredil krajši zgodovinski simpozij o treh slavljencih.

N. B. Ta pregled dejavnosti ne krije v celoti bogate in razvejane dejavnosti društev po tržaškem teritoriju.

Petdesetletnica škedenjskega pevskega zbora

dj

Cerkveni pevski zbori v mestu imajo posebno nalogo.

Predvsem so ti zbori najstarejše skupine pred vsemi posvetnimi. Kot cerkveni zbori nastopajo vsako nedeljo in v praznikih, kar pomeni okrog 60 »nastopov« v letu.

Imajo častno zgodovino. Bili so edini v času, ko je bilo prepovedano vsako kulturno dogajanje v naši besedi. Skoro vsi so poleg cerkvenega petja gojili in gojijo tudi narodno pesem, kar se je stopnjevalo predvsem po ustanovitvi Zveze cerkvenih pevskega zborov. Marsikje nosijo težo pastoralnega delovanja.

Prav je, da omenimo vse.

Na prvem mestu rojanski zbor, ki že dolgo let opravlja največjo nalogo z dolgoletnim petjem pri nedeljski maši po radiu. Drugi tržaški cerkveni zbori redno delujejo pri Sv. Ivanu, pri Novem sv.

Antonu, pri Salezijancih, pri Sv. Vincenciju, pri Sv. Jakobu, v Barkovljah, v Škednju. Njihova zgodovina je pestra in delovanje različno dolgo.

Cerkveni pevski zbor iz Škednja je 16. maja 2004 na slovesen način proslavil petdesetletnico svojega delovanja.

Nastal je leta 1953, ko je prišel v Škedenj g. Dušan Jakomin. V začetku se je predstavil kot ženski zbor, kmalu potem, ko so se pridružili fantje, kot mešani pevski zbor. Takratna tajnica zbora Miranda Zafred je zvesto beležila vse tedanje nastope in dogodke. Zvezek hranimo še sedaj kot spoštljivo relikvijo. Že kot ženski zbor je pogosto nastopal pri Slovenskih večerih, ki so bili značilni za čas okrog leta 1960, po radiu in še ob raznih priložnostih.

Ko so se pridružili še moški glasovi, se je delovanje popestrilo. Zbor je pridobil močno in trdno jedro. Takratna mladina, ki ni imela denarja v žepu, je razumljivo imela veliko volje po zabavi, sprostitvi in je sama začela

Škedenjski pevski zbor

organizirati izlete, zabavne večere, sprehode, skupne obiske filmskih predstav, igranje na karte. Na razpolago je bila miza za namizni tenis. Začela so se tekmovanja z okoliško mladino. Na razpolago so imeli za sprostitev majhno sobo v dirigentovem stanovanju. Prve pevske vaje za narodno petje so bile kar v njegovi spalni sobi. Pevske vaje so bile obveznost in obenem doživetje. Po zaslugi gospe Mici Furlani smo dobili televizor, kar je bilo za tisti čas res doživetje. Tako so mladi lahko sledili raznim zabavnim oddajam tistega časa, a tudi zanimivim kulturnim sporedom.

Izdajali smo tudi svoje glasilo Slavček, v katerem so se »izživljali« bodisi kot »pisatelji bodisi kot pesniki«, najbolj pa vinjetisti, ki so radi »fotografirali« najvažnejše trenutke pevskega zbora.

Številčno je bil zbor močan. Vse je vodil poseben odbor, katerega člani so bili zbrani na vsakoletnih volitvah.

Zbor je naštudiral Perosijevo latinsko mašo in s pomočjo prof. Ivana Grbca, ki je orkestriral vso mašo in tudi nekatere božične pesmi, nastopil trikrat pri polnočnici z orkestrom, ki je zadnje leto štel kar 20 elementov. Vodil ga je Dušan Jakomin. To je bilo za vse posebno doživetje. Perosijevo mašo smo potem večkrat ponovili, tudi pred kratkim. Leta 1962 je škedenjski zbor prvi nastopil v okviru revije italijanskih cerkvenih pevskih zborov s slovensko pesmijo.

Ko smo si ogledali za proslavo urejeno razstavo, smo se spomnili posameznih lepih doživetij in obujali spomine na prijetne čase. 16. maja je bila posebna prireditve v okviru proslave 50-letnice delovanja na prostem pred muzejem in Domom. Praznovanje se je začelo pri jutranji maši, ko so pevci pod vodstvom Iztoka Cergola, s Tamaro Cetin-Vatovec pri orglah, pripravili poseben izbor Marijinih pesmi. Občutiti je bilo, da so se posebej pripravili in tudi nastopili s posebnim občutkom. Sv. maša je bila namenjena vsem članom pevskega zbora ter pokojnim pevcem in pevkam.

Prostor na odprtem pred Domom Jakoba Ukmarja in muzejem smo že večkrat zasedli za razne nastope. Tudi tokrat je bil s posebnim dovoljenjem občinske uprave trg zaprt za promet. Postavili smo kar po vsem trgu stole za občinstvo. Ob 16. uri se je zaslíšal glas harmonike. Škedenjski pevci in gostje ter mladina zbora Brnistra iz Sv. Antona pri Kopru so s pesmijo stopili na trg in oder.

Najprej so nastopili Škedenjci. Uvodno besedo je prebrala Luiza Vigni. Med pesmimi so starejši pevci brali svoja pričevanja. Polagoma se je trg kar polnil, kljub oviranemu prometu v mestu zaradi prisotnosti alpincev.

Zelo slovesno je bilo takrat, ko je Marko Tavčar v imenu vodstva ZCPZ podelil nagrade starejšim pevcem. Najprej Mariji Vidic, ki praznuje 80 let aktivnega petja. Marija še vedno poje v zboru. Upamo, da bomo čez dve

leti praznovali njeno 100-letnico. Njen glas se ne trese, ampak kar odmeva; vsako jutro gre v mesto na kavo in na ogled izložb; vsak popoldan pa moli naprej rožni venec pred sv. mašo.

Bog nam jo še ohrani.

Priznanje so dobili še Miranda Zafred, Marjuča Cetin, Zorka Debelis, Edo Cetin, Graciano Jelenich in Lojze Debelis kot pevci, ki nastopajo že 50 let.

Nastop je zaključila mladina zbora Brnistra, ki je zapela več živahnih pesmi in navdušila prisotne.

Posebna zahvala gre KD Ivan Grbec, krožku Jure Canciani ter združenju Servola insieme za sodelovanje in da je prireditev uspela.

Foto M. Maver

Nastopajoči na sklepnem večeru poletnega seminarja tržaške Zveze cerkvenih pevskih zborov v Kranjski gori (15.-21. 08. 2004), ko so v župni cerkvi predstavili naštudirani program. Zveza je sezono 2003/04 začela 15.11.03, ko je obeležila 40-letnico delovanja s slovesnostjo v Narodnem domu v Trstu. Redne pobude so bile: revija odraslih zborov Pesem jeseni (30.11.03); božični koncert (18.01.04), ki je bil priložnost tudi za predstavitev Harejevih pesmi božičnega časa. Zbirko Čuj, o preljubi sosed moj smo predstavili (24.01.04) tudi v Dornberku, priredili smo dva koncerta 34. Primorske poje (v cerkvi sv. Janeza Krstnika pri Sv. Ivanu (14.03.) in v Marijinem domu v ul. Risorta v Trstu (03.04.); v soorganizaciji še v Kulturnem centru na Trbižu (21.03.); revija otroških in mladinskih zborov Pesem mladih (21.03.04) na Pomorski postaji. K rednemu delovanju prištevamo tudi tečaj za organiste, ki ga vodi prof. A. Tomanič, gojenci so nastopili na dveh akademijah. Priredili smo še orgelski koncert Andeja Pegana (15.12.03) v Bazovici in še dekadnijski reviji (09.11.03) v Štivanu ter (06.06.04) v Bazovici in še srečanje pritrkovalcev Pojo, pojo zvonovi (27.06.04) v Štivanu. Nadaljevalo se je raziskovalno delo o notnem gradivu na naših korih. Izšla je zbirka otroških pesmi Dine Slama DO MI RE in kaj še vse, ki jo je ilustrirala Vesna Benedetič.

Petindvajset let Vesele pomladi

Majda Danev

Leto 2003 je bilo za naše zборе praznično leto. Z zadovoljstvom in ponosom smo se spominjali daljnega leta 1978, ko »je vzcvetel v prvih decembrskih dneh pojoči cvet Vesele pomladi«. Tako se tistega rojstva spominja

OPZ in MIPZ Vesela pomlad med nastopom na prireditvi Leti, pesem... ob 25-letnici delovanja

gospod Franc Pohajač, ki je bil sam pravzaprav idejni oče, ustanovitelj, zborovodja in skozi 25 let glavni spodbujevalec in koordinator otroške in mladinske pevske dejavnosti na Opčinah. Slovensko otroško in mladinsko pevsko društvo Vesela pomlad je zraslo na trdnih temeljih in je v svojem bogatem 25-letnem delovanju ponudilo osnove pevske vzgoje preko 400 mladim pevcem in pevkam z Opčin, iz okoliških vasi in iz mesta. Mnogi izmed teh so še

danes dejavni v številnih odraslih pevskih sestavih, nekateri pa so petje in glasbo vzljubili do take mere, da so se jima posvetili tudi poklicno in se na tem področju tudi izvrstno uveljavljajo.

V petindvajsetletnem obdobju so v okviru Vesele pomladi nastali številni zbori in skupine, ki so delovali za krajšo ali daljšo dobo, kar je pogojevala predvsem starost pevcev. Tudi danes se pevska dejavnost pri Veseli pomladi razvija v treh starostnih skupinah: otroški, mlajši mladinski in deklški. Ravno ob jubileju pa smo bili priče rojstvu novonastale mešane pevske skupine, katero sestavljajo starejši pevci in pevke Vesele pomladi in njihovi prijatelji, ki so osnove petja pridobivali drugje. Skupno so se odločili za drugačno, jazzovsko zvrst petja, ki jo dopolnjujejo tudi z igranjem na instrumente.

Vse prireditve v letu 2003 so potekale v znamenju srebrnega jubileja, praznovanja pa so se nadaljevala še skozi vso drugo polovico pevskega leta 2003/2004. Najodmevnejši je bil niz koncertov, ki so jih oblikovali nekdanji pevci in pevke Vesele pomladi, ki so se uveljavili v svetu glasbe. Ti koncerti so bili dokaz, kako so nekateri pevci začetno znanje, ki so ga

pridobili pri Veseli pomladi, poglobili in se po dokončanem študiju usmerili v koncertno dejavnost. Del le-te so ponudili tudi nam in tako smo lahko uživali ob petju Martine Feri, Andrejke Možine, Matejke Bukavec, Mojce Milič in Darie Vitez, ki so jih spremljali kitarist Marko Feri, pri klavirju Aleksander Vodopivec, Tamara Ražem in Nicola Colocci, pri orglah pa Luca Peressin, ter ob odličnem glasbenem izvajanju pianista Marka Sancina, flvtistke Olge Sosič, violončelistke Andrejke Možine, harmonikarja Aleksandra Ipavca in pianistke Paole Chiabudini. Posebno zanimiv je bil Večer country glasbe, petja in plesa, na katerem sta se predstavili pevsko glasbena skupina Nashville girls v sestavu Andrejka Možina, Martina Malalan in Martina Krapež ter plesna skupina American country dance iz Trsta. Tradicijo izmenjave smo obnovili z gostovanjem MPZ Pueri cantores iz Tolmina, ki je pod vodstvom Barbare Kovačič in ob orgelski spremljavi Klemna Karlina v openski cerkvi izvedel lep koncert z božično vsebino.

Nekdanje pevke zborov Vesela pomlad med nastopom na slovesnosti

Zaključni, slavnostni koncert pod naslovom Leti, pesem... pa se je odvijal 10. junija 2004 na sedežu zborov v Finžgarjevem domu na Opčinah. Pod vodstvom Mire Fabjan in Martine Feri, katerima je g. Franc Pohajač zaupal vodenje trenutno delujočih pevskih skupin, so zapeli otroški in mlajši mladinski pevski zbor ter dekleška pevka skupina. Svoj krstni nastop pa je doživela vokalno instrumentalna skupina Joy Spring, ki jo je ustanovila Martina Feri, nekdanja pevka Vesele pomladi, ki se profesionalno ukvarja z jazzom in je v to smer naravnala tudi delo novonastale skupine. Večer je zaključil nastop nekdanjih pevk, ki so se povezale v priložnostni zbor in jim je ponovno dirigiral g. Franc Pohajač. Zapele so nekaj pesmi, ki so jim najbolj prirasle k srcu in ki jih še prijetno spominjajo na nepozabna gostovanja pri Slovencih po svetu. Večer je bil tudi priložnost za podelitev diplom za leta petja, kar je sicer značilno za vsakoletne koncerte ob obletnicah. Gospod Pohajač je na večeru podal tudi nekaj lepih misli ob jubileju in se s hvaležnimi besedami obrnil tudi do sodelavcev, ki ga že od samega začetka podpirajo pri izredno zahtevnem delu z mladimi.

25-letno pevsko delovanje pod imenom Vesela pomlad je izčrpno prikazano v priložnostni brošuri, kjer najdemo podatke o njegovem nastanku in razvoju ter natančen kronološki zapis celovečernih koncertov, nastopov na pevskih revijah, festivalih, tekmovanjih in gostovanjih, v njej pa so opisana tudi različna snemanja, izmenjave s sorodnimi zbori in neštete druge zanimivosti. »Naj raste še naprej ta pojoči cvet Vesele pomladi,« je zapisal v brošuro g. Pohajač in mi vsi se pridružujemo tej želji.

Sicer pa je bilo v minulem pevskem letu še veliko dogodkov, ki so zaznamovali pestro dejavnost mladih pevcev in pevk Vesele pomladi. Začelo se je s sodelovanjem na glasbenem večeru v gledališču Miela v Trstu, kjer so se naši najmlajši pridružili pevcem in pevkam nekaterih otroških zborov s Tržaškega in prepevali ob Vladu Kreslinu. Sledil je pevski nastop otroškega in mlajšega mladinskega pevskega zbora na Večeru slovenske pesmi in besede, ki sta ga društvo Finžgarjev dom in MePZ Sv. Jernej priredila v Finžgarjevem domu v poklon pesniku Srečku Kosovelu in skladatelju Stanetu Maliču ob njuni 100-letnici rojstva. Marca je bil na vrsti tradicionalni nastop na reviji ZCPZ Pesem mladih v Trstu, aprila na reviji Zlata grla na Vrhu sv. Mihaela, maja so naši najmlajši pevci nastopili na zaključni reviji otroških in mladinskih pevskih zborov Primorske Naša pomlad v Gorici in sodelovali pri prvoobhajilnem prazniku v župnijski cerkvi Sv. Jerneja na Opčinah, nekatere starejše pevke so sodelovale pri projektu Songi in poezije upora, ki ga je priredilo SKD Tabor ob 59-letnici osvoboditve v Prosvetnem domu na Opčinah s ponovitvama v Trebčah in Saležu, nova skupina Joy Spring pa se je odzvala povabilu v Lonjer, kjer je nastopila v sklopu pobude Arteden. V začetku septembra so se pevke mlajšega mladinskega zbora podale na nekajdnevne študijske dneve v Strunjan, pevci otroškega zbora pa so se zbrali na intenzivnih pevskih vajah v Finžgarjevem dnevu pod vodstvom Mire Fabjan in Samanthe Mazziero. S tema pobudama se je pričelo novo pevsko leto, za katero si vsi želimo, da bi potekalo v duhu tradicije, pa tudi novih zamisli in novih prijemov.

Štirideset let otroškega zbora Slomšek v Bazovici

Žarko Škerlj

Čeprav še ni celih štirideset let rednega delovanja otroškega zbora Anton Martin Slomšek v Bazovici, vsaj po prvih začetkih in poskusih petja smemo letos začeti s praznovanjem ob štiridesetletnici prvih poskusov organiziranega otroškega petja v tej župniji.

Spomladi leta 2002 smo s posebno proslavo sicer počastili 30-letnico rednega dela tega našega otroškega zbora in ob tej priložnosti izdali tudi posebno glasbeno kaseto in zgoščenko z naslovom »Gradimo prijateljstvo«.

Letos pa je prava 40-letnica, odkar je bil zgrajen Slomškov Dom. Ta lepa stavba ob cerkvi in športno igrišče ob njem je kraj zbiranja otrok in odraslih. V njem poteka redno pastoralno delovanje, pa tudi redne pevske vaje otroškega zbora Slomšek ter mešanega zbora Lipa. V njem so razna predavanja, sestanki in nastopi.

Nastop otrok na miklavževanju v Bazovici

Tako Slomškov Dom kot tudi športno igrišče sta bila pred dvema letoma prenovljena s prispevkom Tržaške Fundacije.

Otroški zbor Slomšek vadi in z njim redno nastopa že deveto leto požrtvovalna Zdenka Kavčič por. Križmančič. Vaje potekajo v Slomškovem Domu, in sicer dvakrat tedensko. Po nekaj letih se zbor naravno pomlajuje, kar se je zgodilo tudi letos, ko je v zbor vstopilo večje število mladih novih pevcev. Ta zbor, ki šteje od 20 do 25 pevcev, redno enkrat mesečno nastopa v domači cerkvi pri nedeljski sv. maši, še posebej sam pa na vsaj treh prireditvah, kot npr. so: pri miklavževanju (5. ali 6. dec., na prazniku družin (25. marca) in ob Marijini maši in procesiji v Gropadi, ob zaključku šmarnic (31. maja).

Vsi vidimo in si moremo predstavljati, kako lepo je videti male pevce pri oltarju in v klopih njihove starše. Prve dni septembra gremo ponavadi na nagradni izlet, letos je to bilo 5. septembra, in sicer smo šli v Belo krajino.

Z željo, da bi veselje do petja prežarilo vse otroke in jim vsestransko pomagalo premagovati življenjske vesele in manj vesele trenutke, jim stojimo ob strani, zavedajoč se, da so prav oni naš največji zaklad in vsa naša prihodnost.

*Marijina procesija 8. septembra 2004
ter ob angleškem letalu med izletom v Beli Krajini*

častili 50-letnico naše cerkve. S sv. mašo ob 10.30 in koncertom po njej bomo oživili spomin na gradnjo in se bomo zahvalili Bogu in vsem živim in pokojnim dobrotnikom. Pela bosta oba župnijska zbora, otroški zbor Slomšek in mešani zbor Lipa. Po maši bo tudi družabnost v bližnji gostilni Bak, saj bo družabnost na odprtem v tem letnem času pod vprašajem, župnišča in drugih prostorov pa sama cerkev nima. Veselili se bomo ob tej priložnosti tudi 150-letnice razglasitve resnice o Marijinem brezmadežnem spočetju.

50 LET CERKVE NA PESKU

8. decembra 2004, na sam praznik Brezmadežne (zavetnice naše cerkve), bomo počastili 50-letnico te naše cerkve.

Z gradnjo so začeli leta 1951 in jo dokončali leta 1954. Načrte je naredil pokojni arhitekt Vili Čekuta in dal sezidati zdaj pokojni župnik, g. Marijan Živic. Ker so prejšnjo cerkev sv. Tomaža porušili med 2. svetovno vojno, se je tako pokazala potreba po novi cerkvi.

Cerkev Marije Brezmadežne na Pesku leži na lepem kraju, ob pokrajinski cesti, ki iz Trsta pelje proti mejnemu prehodu Pesek.

Župnija je najmanjša od vseh v Tržaški škofiji, saj šteje le 230 duš. V cerkvi se redno zbira približno 25-35 ljudi, ob praznikih jih pride tudi do 75-80 in še več.

Na sam letošnji praznik Brezmadežne bomo torej po-

Kulturni center Lojze Bratuž

Danilo Čotar

Leto, ki je za nami, so zaznamovale majske slovesnosti, ko je Slovenija stopila v krog polnopravnih članic Evropske zveze. Mnoge prireditve, ki so se zvrstile v Kulturnem centru Lojze Bratuž, od predavanj do razstav, so bile povezane s to tematiko. Poslanstvo našega centra, ki stoji na stičišču kultur, se mora izkazati še bolj zdaj, ko meje niso več ovira in so se želje po sodelovanju pri vseh okrepile. Na to novo obdobje smo se dobro pripravili in si v osmih letih delovanja pridobili veliko izkušenj, zato si tudi dosti obetamo.

V dogajanju pretekle sezone gre prvo mesto gledališkim predstavam. Bilo jih je 52, kar pomeni povprečno ena na teden. Natančno polovica teh predstav je bila namenjena najmlajšim gledalcem. Skrb za otroke in mladino je Kulturni center le potrdil, ko je že oktobra 2003 predstavil na tiskovni konferenci razpis čezmejnega likovnega natečaja za osnovnošolske otroke *Moj svet brez meja*.

Koncertna dejavnost je zopet potrdila glasbeno živahnost goriškega prostora in posebno skrb Kulturnega centra, da omogoča glasbeno izražanje domačim in tujim izvajalcem. Spet je tu v prvi vrsti mladina, saj glasbeno dogajanje v centru bogatijo najprej gojenci Slovenskega centra za glasbeno vzgojo E. Komel ter pomembni natečaji, kot so Mednarodno klavirsko tekmovanje »Città di Gorizia«, Mednarodno tekmovanje v klavirski interpretaciji »G. Pecar« ter Mednarodni natečaj za mlade violiniste in čeliste študente »A. in V. Marcosig«.

Ljubitelji zborovskega petja so prišli na svoj račun na pevskih revijah Cecilijanka, Mala Cecilijanka, Primorska poje in Naša pomlad. Izrednega uspeha je bil deležen slavnostni koncert Božič 2003, na katerem je dirigent Hilarij Lavrenčič mojstrsko vodil zbor, soliste in orkester. Velika in mala dvorana sta v pretekli sezoni gostili 23 zborovanj, seminarjev, občnih zborov, srečanj, predavanj in predstavitev.

Udeleženci natečaja Moj svet brez meja

Foto DPO

Foto DPO

Odprtje razstave Davida Faganela

Foto Bumbacco

Nagrajevanje violinskega natečaja A. in V. Marcosig

Foto DPO

Odprtje razstave Andreja Kosiča

V vežah Kulturnega centra je našlo idealen prostor pet razstav, od katerih sta bili dve za Gorico posebej pomembni, saj sta se na njih predstavila priljubljena goriška slikarja: v jeseni retrospektivna razstava olj na platnu pod naslovom *Moj svet* ter predstavitev monografije goriškega umetnika Andreja Kosiča, spomladi pa likovna razstava Davida Faganela z naslovom *Potovanja*, impresije, portreti 1997 – 2004.

Slovesen praznik in za otroke nepozaben dan je bil 20. april, ko smo v Kulturnem centru odprli razstavo likovnih del čezmejnega natečaja za osnovne šole *Moj svet brez meja* in najlepše slike nagradili. Tako so otroci deset dni pred uradno slovesnostjo na svoj način odprli Sloveniji vrata v Evropsko zvezo. S temi spomladanskimi občutki v srcu se bo uprava centra spoprijela z novimi načrti. Predsednica upravnega odbora prof. Franka Žgavec je v uvodu elegantne brošure, ki je izšla ob koncu sezone, tako zapisala: »V novo sezono stopamo z željo, ki je skupna vsem kulturnim središčem našega mesta in Nove Gorice, da bi čim tesneje povezali naš prostor in vsestransko kulturno delovanje, ki že leta in leta bogati Gorico in Goriško. Nove razmere so spodbudile nove oblike sodelovanja. Želimo si, da bi se te uresničile in se v letih tudi utrdile.«

Slovenski center za glasbeno vzgojo E. Komel

Naših 50 let 1953-2003

Vida Bitežnik

Januarja 2004 je minilo petdeset let, ko je pričela s poukom orglarska šola na Placuti, katere dedič je center za glasbeno vzgojo Emil Komel. Nastala je po zamisli glasbenika Mirka Fileja in opravljala svojo glasbeno pedagoško in kulturno dejavnost v težkih časih, s požrtvovalnim delom narodno in glasbeno zavzetih sodelavcev na Placuti in po društvih. Leta 1974 je prevzel njeno vodstvo prof. Silvan Kerševan (delovanje šole od leta 1953 do 1993 je obširno obdelano v publikaciji Silvana Kerševana *Štirideset let glasbe na Placuti št. 18*). Šola se je leta 1988

Nastop šolskega zbora in orkestra ob praznovanju 50-letnice

poimenovala po goriškem glasbeniku Emilu Komelu, pedagogu in mentorju šole že od njenih začetkov. Prvo denarno pomoč je prejela leta 1991, ko jo je deželna uprava vključila med tiste ustanove, ki imajo pravico do deželnega prispevka. Od tega datuma dalje lahko sledimo njenemu nenehnemu razmahu in razvoju ter vrsti raznih glasbenih pobud.

Obletnico polstoletnega obstoja je šola obeležila primerno lepemu jubileju. Glasbena prireditev *Naših 50 let* (6.3.2004), ki ji je bil moto »Spoznavamo preteklost, da bolje doživljamo sedanjost in lahko gradimo prihodnost«, je zaobjemala sodelovanje vseh učencev. Nastopili so v živi večbarvni sceni, ki jo je kot kulisa spremljal videoposnetek življenja in delovanja šole skozi čas, tako v zboru najmlajših (Marja Feinig), odraščajočih (Damijana Čevdek), pihalnem ansamblu (Matej Špacapan), kar treh orkestralnih skupinah (Aleksander Sluga in Luigino Pistore) in v baletni (Nataša Sirk). Posebno zlahtnost so večeru dali solisti, bivša učenka pianistka Aleksandra Pavlovič, ki je zaključila svoj študij v Moskvi, oboist Matija Faganel, danes tudi učitelj na šoli, in mali pianist Aleksander Gadžijev.

Praznovanje obletnice je Center obeležil tudi z izdajo zbornika in zgoščenke

Naših 50 let ter s prvim zvezkom nove notne zbirke *Goriški glasbeni listi*, ki vsebuje skladbo Hilarija Lavrenčiča *Dvoglasna invencija na temo Priletela muha na zid*.

Naj na tem mestu zabeležimo le osnovne podatke iz življenja šole v šolskem letu 2003/04.

Na šoli je bilo 255 učencev, poučevalo je sedem redno nastavljenih učiteljev, sodelavcev pa je bilo petindvajset. Ohranili so pouk vseh instrumentov in predmetov kot v lanskem letu, prav tako vse tečaje in podi-

Na prireditvi so se zahvalili tudi ravnatelju Silvanu Kerševanu za trideset let požrtvovalnega vodstva.

plomski študij klavirja za nadarjene pianiste. Delovalo je več pevskih skupin, baletna skupina, komorni in orkestralni sestavi, tudi pihalni. Redni delovni program je zaobjemal še vrsto šolskih in občolskih dejavnosti, tako redne razredne nastope, tekmovanja, srečanja s sorodnimi šolami, seminarska predavanja in tečaje, poletne glasbene delavnice, sodelovanje učencev in učiteljev na različnih prireditvah, kot tudi pripravo in organizacijo koncertne sezone.

V teku šolskega leta je bilo nad 20 razrednih nastopov, poleg teh še božični nastop v Gorici, Doberdobo, Jamljah in 12 zaključnih nastopov na sedežu in po podružnicah. *Glasbeni poklon* je letos zaobjemal pet zaključnih glasbenih večerov. Na prvem, *Ob klavirju*, je nastopilo devet učencev prof. Sijavuša Gadžijeva (29. maja), od najmlajših do diplomantov in koncertantov. Sledila je glasbe-

no baletna prireditev *Gib in zvok* (1. junija). Nastop gojenk baletnega oddelka, ki ga vodi Nataša Sirk, od prvih korakov do izkušenejših baletk, so z glasbo dopolnili otroški zbor z venčkom narodnih (vodi Marja Feinig), pihalni orkester (Matej Špacapan), več komornih skupin in najmlajši instrumentalisti. Tretji *poklon* je ponudil letošnji diplomant Simone Bais (prof. S. Gadžijev) s klavirskim recitalom in diplomskim programom v dvorani Pokrajinskih muzejev v grajskem naselju (9. junija). Velika dvorana KC Lojze Bratuž je v *Glasbenem mozaiku* (12. junija) še enkrat zbrala številne nastopajoče in bila prizorišče vsestranskih glasbenih doživetij. Nastopili so solisti, komorne skupine, godalni orkester (A. Sluga) in mladinski zbor z Vrha sv. Mihaela (M. Feinig). Zaključni peti poklon *Glasba pod cerkvenim obokom* je bil v cerkvi sv. Ivana ob prazniku zavetnika (24. junija). Po spominski maši, ki je bila darovana ob petdesetletnici šole za vse pokojne dobrotnike te ustanove, so pod oboki zadonele orgle, zaigrale so komorne skupine,

instrumentalisti, zapeli so solisti. Po koncertu so se nastopajoči starši, učitelji in gostje zaustavili na vrtu za cerkvijo in se ob zvokih pihalnega orkestra veselili uspehov, še posebno veseli pa so bili vsi tisti, ki so vanje vložili toliko svojega truda.

Tudi v minulem letu so učenci in učitelji sodelovali pri različnih društvenih in tudi mestnih pobudah, na srečanjih z drugimi glasbenimi šolami. Tako na Primorskih dnevih na Koroškem (24. oktobra), na glasbeni prireditvi ob 40-letnici Zveze primorskih glasbenih šol v Portorožu (2. aprila), na Srečanju obmejnih glasbenih šol v Tolminu (26. maja), na koncertu Alpe-Jadran v goriškem Avditoriju (19. oktobra), ob jubileju goriškega slikarja Andreja Kosiča v KC Lojze Bratuž (13. oktobra) in v Tinjah na Koroškem (21.

oktobra), ob odprtju čezmejnne fotografske razstave v galeriji Ars na Travniku (23. aprila), pri poročnem obredu v goriški občinski dvorani (24. aprila), na zaključni reviji Otroških in mladinskih zborov Primorske v KC Bratuž (15. maja), na *Glasbenih sprehodih po parku* (23. maja), na Prazniku špargljev v Štandrežu (30. maja) in še kje. Še prav posebno pa je treba poudariti nastop šolskega mladinskega zbora na odprtju slavnostne seje Državnega sveta Republike Slovenije in razstave *Etnološka dediščina zamejskih Slovencev* v slovenskem parlamentu v Ljubljani, ko je šolski zbor pod vodstvom Damijane Čevdek nastopil kot edini glasbeni gost iz Primorske in uverturno zapel obe državni himni, slovensko in evropsko, predno je ponudil svoj program. V tem letu je prišlo tudi do sodelovanja z goriško glasbeno ustanovo Istituto di musica pri projektu *Otroški orkester*. Skupni orkester obeh šol je tako nastopil v Osoppo (22. maja), v Gradežu (23. maja), v Pordenonu (29. maja) in v Miramaru (30. maja).

Publika v KCLB ob slavnostni proslavi 50-letnice šole

odprtju slavnostne seje Državnega sveta Republike Slovenije in razstave *Etnološka dediščina zamejskih Slovencev* v slovenskem parlamentu v Ljubljani, ko je šolski zbor pod vodstvom Damijane Čevdek nastopil kot edini glasbeni gost iz Primorske in uverturno zapel obe državni himni, slovensko in evropsko, predno je ponudil svoj program. V tem letu je prišlo tudi do sodelovanja z goriško glasbeno ustanovo Istituto di musica pri projektu *Otroški orkester*. Skupni orkester obeh šol je tako nastopil v Osoppo (22. maja), v Gradežu (23. maja), v Pordenonu (29. maja) in v Miramaru (30. maja).

Ob koncu šolskega leta učenci redno opravljajo notranje prestopne izpite, nekateri so uspešni tudi pri izpitih na konservatoriju. V letu 2003/04 je na konservatoriju Tartini v Trstu z odliko (10) opravil izpit iz teorije in solfeggia Joahim Nanut (prof. L. Pistore). Tanja Zorzut je dobro opravila nižjo stopnjo klavirja (prof. I. Silič), na konservatoriju Cesare Pollini v Padovi je prav tako dobro opravil srednjo stopnjo klavirja Simone Peraz

(prof. S. Gadžijev). V juniju so na šoli praznovali tudi diplomu. Na konservatoriju Tartini v Trstu je z odličnim uspehom iz klavirja diplomiral Simone Bais (prof. S. Gadžijev).

Tudi letos sta dva učenca šole Emil Komel prejela zlato priznanje na tekmovanjih: sopranistka Martina Kocina na regijskem tekmovanju mladih glasbenikov Primorske (prof. F. Žgavec) in mali pianist Aleksander Gadžijev na tekmovanju Concorso nazionale Città di Ravenna (prof. S. Gadžijev). Mali Aleksander je nastopil tudi na zaključnem koncertu nagrajencev v gledališču Alighieri v Ravenni.

Običajno poskrbi šola za kak dopolnjevalni izobraževalni tečaj za učence in profesorje. V tem šolskem letu sta bila zimski in poletni tečaj za solopевce, oba je vodil argentinski pedagog prof. Victor Srugo. Poletni seminar, ki je združeval večstopenjsko izpopolnjevanje, se je zaključil z večernim koncertom v dvorani Pokrajinskih muzejev (24. julija). Posebno odmeven je bil študijski dan, posvečen slovenski glasbi v evropskem prostoru, ki ga je center Emil Komel organiziral v sodelovanju z videmsko univerzo DAMS na univerzitetnem sedežu v ulici Diaz v Gorici. Predavanja uglednih gostov (B. Rossi, J. Strajnar, P. Merkù, P. Sanzin, A. Argentini, I. Florjanc) in tudi okrogla miza (J. Golob, M. Mihevc, I. Petrič, N. Firšt, P. Merkù, I. Florjanc) so bili namenjeni predvsem italijanskim univerzitetnim študentom. Zaključil jih je koncert v KC Lojze Bratuž z bogatim izborom del iz slovenske glasbene zakladnice (S. Osterc, U. Krek, P. Merkù, L. Lebič, I. Petrič). Glasbeni program so izvajali solisti (Č. Šiškovič, S. Mallozzi, N. Jankovič) in komorne skupine Arsateleja.

Za mlajše učence je tudi letos stekel glasbeni teden v počitniškem času, letos v Bohinju. Zbral je približno 30 učencev, ki so ob igri tudi naštudirali pevsko instrumentalni program. Tečaj je vodila Damijana Čevdek, ob pomoči Marje Feinig in Dalie Vodice. Pri pouku so sodelovali še Mirko Ferlan (harmonika), Martina Hlede, Martina Gereon (kitara), Frančišek Tavčar (violina), Dario Šavron (tolkala). Pri tečaju je sodeloval strokovnjak za vokalno tehniko Rafael Martin Del Campo, strokovni sodelavec pri mladinskem zboru Sikstinske kapele v Rimu.

V okviru pastoralnih obiskov nadškofa Dina De Antonija je šola z veseljem sprejela uglednega gosta, ki se je v šoli ustavil kar dvakrat: v dopoldanskih urah z vodstvom, v popoldanskih pa je otroke presenetil z obiskom pri njihovem delu. Gospodu nadškofu smo hvaležni za njegovo pozornost.

Letos je center Komel še poglobil stike z muzikološko smerjo videmske univerze v Gorici in v tem letu prvič vzpostavil stik z goriško mestno glasbeno šolo Istituto di musica. V obeh primerih je prišlo do skupne realizacije dveh projektov, in sicer do seminarja o slovenski glasbi v evrop-

skem prostoru (DAMS), z mestno glasbeno šolo pa do skupnega otroškega orkestra (dirigent Valter Sivilotti), ki je ob sodelovanju otroškega zbora združenja USCI izvedel glasbeno pravljico *Razglašeni raček* za otroški orkester in zbor in jo predstavil v vseh pokrajinah naše Dežele.

Center je tudi letos z organizacijo podprl mednarodno tekmovanje *Città di Gorizia – nagrada G. Pecar* (1.-4. november), ki ga prireja društvo Florestan, umetniški vodja je prof. Sijavuš Gadžijev. Žal pa letos predvsem zaradi finančnih težav ni steklo *Goriško glasbeno poletje* mednarodne poletne šole za klavir in violino, ki ga vodita mojstra Gadžijev in Meljnikov.

Koncertno sezono 2003/04 je Center Emil Komel priredil v sodelovanju s KC Lojze Bratuž in z Združenjem cerkvenih pevskih zborov pod pokroviteljstvom Goriške občine in Goriške pokrajine. Da bi ustregli okusom čim širše publike, so tudi v tem letu ponudili modri in zeleni abonma, skupno 13 koncertov. Uvodni koncert je bil nastop mednarodnega mladinskega orkestra Alpe Jadran v goriškem Avditoriju (19. oktobra), z že priznanimi solisti (Katharina Engelbrecht – violina, Enrico Calcagni – oboa, Marumo Sazaki – violončelo). Orkester je dirigiral sodelavec šole Luigi Pistore. Pri organizaciji koncerta je sodelovala tudi mestna glasbena šola Istituto di musica. Sledil je koncert solistov (pianist Carlo Corazza, violinist Peter Gus, pianistka Neva Klanjšček, flavtistka Irene Pace) in komornih skupin Arsateljaja pod naslovom *Nove konsonance ob prehodu stoletja* (KC Lojze Bratuž, 25. oktobra).

Šolski zbor je nastopil na otvoritvi slavnostne seje Državnega sveta Republike Slovenije.

Verdijev *Requiem* so v mestnem gledališču Giuseppe Verdi v Gorici izvedli simfonični orkester RTV Slovenija, zbori APZ Tone Tomšič, Ljubljanski madrigalisti, Domžalski komorni zbor, solisti sopranistka Anne Williams King, altistka Mirjam Kalin, tenorist Mihael Zamfir in basist Krzysztof Klorek. Dirigiral je Marko Munih (9. oktobra).

Na četrtem koncertu smo lahko odkrili čar kitare. Nastopil je priznani kitarist Pierluigi Corona (*Kitara skozi čas*, KC Lojze Bratuž, 26. novembra). *Slovenske in francoske skladbe za violino, klavir in harfo* so na petem srečanju ponudili violinist Tomaž Lorenz, pianistka Alenka Šček in harfistka Nicoletta Sanzin (KC Lojze Bratuž, 2. decembra). Za božični koncert

(Božič 2003, 20. decembra) je občinstvo do zadnjega koticčka napolnilo dvorano KC Lojze Bratuž. Božično vzdušje so poustvarili solisti (soprani-stka Alessandra Schettino, mezzosopranistka Matejka Bukavec, altistka Patrizia Belloni, tenorist Roberto Miani, baritonist Damjan Locatelli), zbor (mešana zbora Hrast in Lojze Bratuž) in orkester ArsAtelier, vsi iz našega prostora, ki jih je dirigent Hilarij Lavrenčič zbral in vodil. Izvedli so Saint-Saënsov Božični oratorij in niz slovenskih božičnih pesmi za zbor in orkester. Na sedmem srečanju je nastopil *trio Silene*: Daniela Brussolo – flavta, Angela Cavallo – angleški rog, Paola Selva – kitara (KC Lojze Bratuž, 12. januarja 2004). Operno gledališče G. Verdi iz Trsta je v sodelovanju s Fondazione Teatro lirico Giuseppe Verdi ponudilo dve scenski uprizoritvi, in sicer Donizettijev *Pygmalion* in Haydnov glasbeni intermezzo *La canterina*; dirigiral je Stefano Pellegrino Amato (KC Lojze Bratuž, 5. februarja). Orkester in baletni ansambel opernega gledališča G. Verdi iz Trsta je uprizoril tudi simfonično pravljičico za otroke S. Prokofjeva *Peter in volk*; dirigiral je Frabrizio Ficiur, režiral Giulio Ciabatti (19. februarja). Sledil je klavirski recital pianistke Tatjane Ivleva, zmagovalke na tekmovanju Città di Gorizia – nagrada G. Pecar (KCLB, 3. marca). Harmonikar Marko Hatlak je nastopil na 11. srečanju z glasbo (*Sodobniki za harmoniko*, komorna dvorana KCLB, 10. marca). Sledil je že omenjeni koncert *Slovenska glasba v evropskem prostoru*, ki ga je center E. Komel priredil v sodelovanju z oddelkom za glasbo (DAMS) videmske univerze v Gorici in ki je sklenil vrsto predavanj o isti temi. Bogat program slovenskih skladateljev so izvedli solisti in komorne skupine Arsafeljeja (KCLB, 24. marca). Srečanja z glasbo 2003/04 je zaključil nastop Simfoničnega orkestra Akademije za glasbo v Ljubljani (KCLB, 3. aprila). Kot solistka je nastopila pianistka Anja German, dirigiral je nizozemski dirigent René Gulikers. Med uglednimi gosti sta bila mentorica pianistke prof. Dubravka Tomsič Srebotnjak in prof. Vasilij Meljnikov. Oba sklepna koncerta, *Slovenska glasba v evropskem prostoru* in nastop simfoničnega orkestra Akademije za glasbo v Ljubljani je vodstvo Centra uvrstilo v letošnji repertoar z željo, da pozdravi vstop Slovenije v Evropsko skupnost, da ponudi tudi italijansko govorečim občanom vsaj bežen vpogled v slovensko glasbeno ustvarjalnost. Vsi koncerti so bili opremljeni z izčrpnim koncertnim listom, za kar že vrsto let poskrbi vodstvo šole in ga tudi razmnožijo v lastnem tisku.

Ta zgoščeni zapis podatkov delovanja Slovenskega centra za glasbeno vzgojo Emil Komel nam utrjuje misel, da je s tako ustvarjalnim snovanjem in delovanjem na kulturnem in vzgojnem področju resnično srce lepih prostorov na Drevoredu 20. septembra v Gorici, za kar mu gre naše priznanje in zahvala.

Galerija Ars na Travniku

Vida Bitežnik

Že več kot desetletje se v Galeriji Ars nad Katoliško knjigarno vrstijo kulturna srečanja ob predstavitvah knjižnih novosti in ob odprtjih razstav raznih likovnih umetnikov.

V minuli sezoni je društvo pripravilo osem srečanj z ustvarjalci, tako na literarnem kot na likovnem področju. Ob priliki praznovanja 90-letnice pisatelja *Borisa Pahorja* sta prof. Lojzka Bratuž in Saša Quinzi vodila večer s pisateljem v komorni dvorani Kulturnega centra Lojze Bratuž (1. oktobra 2003). Knjižnica Damira Feigla je v istih prostorih oskrbela pregledno in lepo urejeno razstavo pisateljevih prvencev in tudi prevodov njegovih del. Vsem prisotnim na prireditvi bo večer ostal v trajnem spominu. Doživeli smo namreč zelo izčrpen »pogovor« s pisateljem in občudovali njegovo odkritost in doslednost. Večeru je s Chopinovimi mazurkami dodala glasbeno žlahtnost pianistka Neva Klanjšček.

Pisatelj Boris Pahor, gost večera društva Ars v KCLB

Postumno zbirko *Tolminskih pesmi* Ljubke Šorli je v galeriji predstavila njena ožja sorojakinja gospa Marta Filli (17. oktobra). Uvodno besedo večera je imel msgr. Oskar Simčič. Gledališka igralca, in tudi sorodnika goriške pesnice, sta prebrala nekaj njenih pesmi. Na večeru je bil prisoten tudi urednik založbe Branko Lušina. Prostor so krasili Kosičevi akvareli tolminskih pejsažev, ki opremljajo zbirko. Sledila je razstava koroškega kiparja *Petra Gotthardta*, ki sta jo pripravila Zveza slovenske katoliške prosvete in Društvo Skulptura 2001 (3. decembra). Umetnika je predstavil Jurij Paljk, na kitaro je igrala sodelavka centra Emil Komel Martina Gereon. V decembru je bila predstavitev pomembne knjižne novosti *Slovenska kronika XIX. in XX. stoletja* (10. decembra). Pogovor in predstavitev je vodil Jurij Paljk. Prisotni so bili avtorji Marjan Drnovšek, Milček Komelj, Egon Pelikan in urednik založbe Tomaž Zalaznik. Društvo Ars in Študijsko raziskovalni forum za kulturo sta v sodelovanju s slovenskim pastoralnim

središčem sv. Ivana pripravila srečanje s p. Markom Rupnikom ob predstavitvi njegove monografije *Barve sojnosti*. Pogovor z avtorjem je zaradi religiozne tematike in številnega občinstva potekal v cerkvi sv. Ivana. Vodil ga je p. Mirko Pelicon (13. decembra 2003).

V novem letu, po nekoliko daljšem odmoru, je Galerija Ars ponudila svoje prostore evropsko priznani umetnici, slikarki Annamarii Ducaton (18. marca). Zbirka del pod naslovom *Zemlja in vesolje*, o katerih je podal

Na odprtju razstave Annamarije Ducaton v galeriji Ars

predstavitvene misli Saša Quinzi, je še isto pomlad doživela razstavo v ZDA. Avtorico sta s svojim nastopom počastila mezosopranistka Romina Basso in pianist David G. Leonardi, ki je po toliko letih prvi zaigral na klavir mojstra Ivana Kacina. Klavir je Dorica Makuc velikodušno poklonila centru Emil Komel. V četrtek, 15. aprila, je bil gost v galeriji dr. Rafko Dolhar. Njegovo najnovejšo knjigo *Odbrani listi* sta predstavila dr. Mirko Spazapan in Jurij Paljk. Naj omenimo, da je pri predstavitvi vseh publikacij sodelovala tudi Katoliška knjigarna. Predstavitveno sezono Galerije Ars je sklenila fotografska razstava *V naši lepi Gorici*, ki jo je društvo priredilo v znamenju odprtih meja teden pred zgodovinskim 1. majem 2004. Razstavljali so člani fotokluba Skupina 75 in člani Fotokluba iz Nove Gorice. Uvodno

Predstavitve Tolminskih pesmi Ljubke Šorli

besedo je imel Jurij Paljk, dopolnil jo je duo, flavtist Fabio Devetak in kitarist Franko Reja (23. aprila).

Tudi v minulem letu je Galerija Ars dala svoj doprinos kulturnemu življenju v Gorici in tako nekoliko oblikovala njeno umetniško podobo. Želimo ji vse najboljše tudi v bodoče.

Iz župnijske kronike v Nabrežini in 400-letnica župnijske cerkve

BB-VRT

Versko-kulturno dogajanje v župnijski dvorani sv. Roka v Nabrežini je bilo v pretekli sezoni zelo živahno. Slomškova nedelja – zadnja nedelja septembra 2003 – je bila posvečena našemu blaženemu škofu. Spomnili smo se nanj s pesmijo in recitacijami. Oktobra nam je predaval psihoterapevt dr. Bogdan Žorž o razvajanosti otrok, predavanje je popestril s slikami. Pri novembrski konferenci se nam je predstavil misijonar p. Andrej Božič iz Vipavskega Križa. Prikazal nam je delo, veselje, skrbi in zanimivosti svojega 42-letnega delovanja v Braziliji. Vsakoletno miklavževanje so popestrili skavtski skeči in zlasti igrice o Dobrodelnosti ne samo Miklavža!

Mesečno konferenco v decembru je časnikar Ivo Jevnikar naslovil na premalo znanega dobrotnika v vojnem času p. Placida Corteseja, ki je bil sežgan v tržaški Rižarni.

Vsako leto prirejajo skavti seje, srečanja in dobrodelne akcije s prodajo rož ali velikonočnih pirhov kot tudi z »betlehemsko lučjo« v pomoč onkološkimi raziskavam proti raki-stim obolenjem. Srednja in osnovna šola v Nabrežini sta v župnijski dvorani priredili občuteno božično proslavo. Sodelovali so tudi pri vsakoletni božični razstavi jasic. Pohvala gre predvsem mentorici prof. Nadji Doljak. Tradicionalni božični koncert sta mojstrsko izvedla domača zbor, mešani zbor I. Gruden in mladinski zbor Kraški slavček. Priložnostno božično misel je podala prof. Vera Tuta Ban.

Mesečna konferenca v januarju je bila posvečena našemu tisku. Časnikar Marko Tavčar je govoril o bogastvu knjig Mohorjeve družbe. Nastopil je tudi moški zbor Fantje izpod Grmade, sledile so recitacije in družabnost.

Goriški časnikar in urednik škofijskega tednika Voce Isontina, prof. Andrea Bellavite, je predaval ob 40-letnici tega škofijskega tednika. Za

Srečanje s patrom Andrejem Božičem

veselje v pustnem času je poskrbelo društvo Igo Gruden. Tržaški igralci so podali veseloigro v zabavo in veselje vseh navzočih. V postnem času je misijonska delavka Tereza Srebrnič predavala (17. marca) z diapozitivi na temo: Izkušnje prostovoljke v Palestini.

Izreden obisk smo imeli 27. marca, ko so se iz Prekmurja pripeljali z velikim avtobusom veseli Prekmurci. Bilo je lepo sodelovanje tako v cerkvi

Prihod sv. Miklavža

kot v dvorani. Povabili so nas, naj jim vrnemo obisk.

Na velikonočni razstavi pirhov, ki je bila že 22., je bilo zbranih nad 500 pirhov, domačih in iz raznih koncev sveta. Maja smo na mesečni konferenci z velikim zanimanjem sledili predavanju znanega glasbenega ustvarjalca prof. P. Merkùja o Slovenski pesmi v novi Evropi. Večer je popestril zbor iz Mačkolj.

Stoletnice rojstva nekdanjega župnika Srečka Rejca smo se spomnili junija. O njegovem življenju in trpljenju je spregovoril mladi raziskovalec Ivan Vogrič, njegove »spomine« je lepo prikazala Dani Radovič, dočim je oktet Odmevi požlahtnil ves večer. Prvo nedeljo junija je bila vsakoletna Marijina svečanost v Kamnolomih, tj. na trgu pred železniško postajo, ker nimamo še toliko zaželene cerkvice.

PRAZNOVANJE 400-LETNICE NABREŽINSKE CERKVE

Cerkev sv. Roka v Nabrežini je prav 5. septembra 2004 slavila štiristoletnico posvetitve. Kot je zapisano v dokumentu, ki se hrani v župnišču, je bila namreč prva cerkev posvečena 5. septembra 1604. Oddaljeni datum ter 400 let neprekinjenega cerkvenega delovanja na področju duhovne in srčne kulture so v Nabrežini počastili s celo vrsto prireditev in pobud, na katere so prihiteli predvsem vaščani, pa tudi ljudje iz širše okolice.

V tednu priprav na obletnico je bilo najprej na vrsti zgodovinsko predavanje prof. Aleša Breclja, ki je nekoliko približal oddaljene dogodke. V istem tednu sta bili še dve posebni maši, italijanska za družine, ki jo je daroval don Carmelo Giaccone, rojen v Nabrežini, in slovenska maša za poklice s češčenjem Najsvetejšega, ki jo je daroval dekan dr. Jože Markuža, domačin iz Nabrežine.

Na predvečer praznika je zazvenelo pritrkovanje, sv. mašo pa je daroval g. Karel Bolčina. Glavni del praznovanja je bil seveda v nedeljo popoldne. Slovesno mašo je ob somaševanju domače duhovščine daroval tržaški škof msgr. Evgen Ravignani, ki je imel tudi spodbuden nagovor za vernike, ki so v velikem številu napolnili cerkev. Slovesnost je obogatilo petje cerkvenega zbora, ki ga vodi organist Paolo Venier. Po maši je bil še kulturni program. V cerkvi je bil koncert dveh nabrežinskih zborov, ki delujeta v okviru SKD Igo Gruden. Najprej je nastopil dekliški zbor Kraški slavček, ki ga vodi Alenka Radetič, nato mešani zbor Igo Gruden, ki ga vodi Adi Danev, v drugem delu pa so vsi pevci skupno s flautistko Tamaro Trejtjak in pianistko Beatrice Zonta pod vodstvom Adija Daneva izvedli kantato Razpršeno cvetje, ki je nastala prav za to zasedbo izpod peresa Adija Daneva na besedilo Aleksija Pregarca. Program je bil kot nalašč za praznično razpoloženo občinstvo, ki so nastopajoče nagradili z radodarnim ploskanjem. Praznovanja pa še ni bilo konec. Pred cerkvijo je

Slovesnost ob 400-letnici cerkve

imela svoj nastop folklorna skupina Karla Štreklja iz Komna. Ob spremljavi petih glasbil so na trgu zaplesali in zapeli splet prekmurskih in nato še belokrajnskih plesov. Izvajalci in občinstvo so se skupaj še dolgo zvečer zadržali na prisrčni družabnosti, za katero so poskrbele domače gospodinje, in so si lahko ogledali dve sosedni razstavi: v župnijski dvorani je bila na ogled razstava župnijskih dragocenosti, predvsem župnijskih knjig in starega križevega pota, v dvorani »Igo Gruden« pa so razstavljali Bogomila Doljak, Mario Magajna in Miloš Zidarič pod skupnim naslovom »Iskanje lepote v lesu in skozi objektiv«. Na koncu se je župnik zahvalil vsem sodelavcem praznika, zlasti pripravljalnemu odboru.

Poročilo o dejavnosti skupnosti družin Sončnica v letu 2004

A.P.

Dejavnosti Skupnosti družin Sončnica v novem letu 2004 so se sicer začele že nekoliko prej, to je pred samim začetkom leta 2004, saj se program dejavnosti nekako pokriva s šolskim letom. Po poletnem premoru se je program nove sezone začel s plesnim tečajem za mladino, ki je potekal novembra in decembra v Domu Franc Močnik. Člani so se ponovno zbrali na tradicionalnem martinovanju, ki je bilo tokrat na Razdrtem 16. novembra in na duhovni pripravi na božič 14. decembra v Gorici. Januarja so se

Udeleženci poučnega izleta v Prekmurje

nato člani Skupnosti zbrali na občnem zboru, da bi odobrili proračun in bilanco društva in se pomenili o opravljenem delu ter o naslednjih delovnih izzivih, ki so si jih bili postavili za pravkar zaključeno sezono. Po občnem zboru smo najprej sprejeli v društvo nove člane, sledilo je zanimivo predavanje o raznih oblikah zavarovanja in investiranja, namenjenega predvsem družinam. Meseca januar in februar sta bila namenjena

štirim predavanjem strokovnjakov iz Slovenije in naše dežele. Prednost smo dali tistim posameznikom in ustanovam z obeh strani meje, ki se bavijo z družinsko problematiko in s pomočjo šolski mladini. Prvo je bilo na vrsti predavanje prof. Silve Kastelic o vzgoji za kulturo jezika. Sledilo je izredno zanimivo predavanje dr. Majde Cossutta o kemičnih dodatkih v sodobni hrani. Nato je bilo na vrsti predavanje Roberte Sulčič o problematiki odvisnosti v družini. Cikel vzgojnih predavanj se je zaključil marca meseca s predavanjem Juljane Bekš o vzgoji za zdravo spolnost. Ob priložnosti pustnih prireditev smo izvedli družinsko pustovanje z nagrajevanjem najbolj izvirnih mask. Marca meseca je bila organizirana družinska ekskurzija na Kras z naslovom Po Kosovelovih poteh ob 100-letnici rojstva.

Spomladi so se mame in otroci na kuharskem tečaju seznanili s pripravo tipičnih slovenskih jedi. Marca meseca je bila tudi na vrsti duhovna obnova za zakonce kot priprava na velikonočni čas.

Osrednja in najbolj odmevna pobuda v širšem zamejskem in tudi slovenskem prostoru pa je bil gotovo Dan družine, ki ga vsako leto pripravljamo ob mednarodnem dnevu družine (15.5.) kot že običajno drugo nedeljo v maju v raznih krajih na Goriškem. Srečanje, katerega program je namenjen vsem članom družine, je tudi pomembno za povezovanje in ustvarjanje novih prijateljskih vezi med slovenskimi družinami iz zamejstva in Slovenije. Letos je bil 9. Dan družine, ki je bil posvečen vstopu Slovenije v Evropsko unijo, potekal pa je na območju obeh Goric.

Med organizacijsko najbolj zahtevne pobude pa je nedvomno bila priprava in izvedba poletnega središča v Gorici *Srečanja 2004*, ki se ga je udeležilo nad sto slovenskih otrok v petih tedenskih izmenah. Srečanje je kot vselej potekalo v juniju in juliju v dopoldanskem času; otroci so se poleg igre ukvarjali tudi z raznimi drugimi dejavnostmi, ki so vzpodbujala v njih zanimanje in jim v naravnem okolju nudila možnosti za zdravo rast v skupnosti. V delo z otroki so bili vključeni mladi, ki obiskujejo slovenske višje srednje šole in so se letos za to delo še posebej pripravljali na posebnem tečaju za vzgojitelje in animatorje. Skupnost je sodelovala tudi pri organizaciji poletnega centra v Štandrežu konec avgusta.

Junija smo organizirali tudi poučno dvodnevno ekskurzijo v Prekmurje. Analiza opravljenega dela je izpostavila uspešnost in dober odziv bodisi članov, prijateljev Skupnosti in priložnostnih obiskovalcev raznih pobud. Jeseni bomo ponovno sestavili načrt in program za naslednje leto.

Pesem, naslovljena osmega svečana

Gospod Francè! Zavist me ne razganja,
srčnò Vas občudujem, pesnika:
vsakdanjosti besede ste izbrali,
odkrili v njih podobe lepih sanj.

Ne pretiravam. Vse besede stihov
v slovarju našem zlahka najdemo;
a njim prislúhniti, iz njih podobo
sklesati v ritmu: v tem je dar – navdih.

V začetku Vas sploh niso razumeli,
le nekaterim se je dar iskril...
a dar zvestó Slovincem ste razvili,
iz Vas je obdarjéнец božji pel.

Zaupam v božjega Srcá dobroto,
da se nekoč na raja pločniku
osebno srečava; se že radujem
nad Vašim verzom v kózmosu lepot.

Nasvidenje, slovenske pesmi genij!
Naj še dodam, kar Vi razumete:
svobodni smo, a dosti naših pesmi
kot da je slepih za lepote sen...

*V japonskem »tánka« stilu:
5,7.5,7.7 zlogov v petih vrsticah*

Ob gladioli

Duhu Pesniku
za gladiolo: hvala!
Naj pri skladanju
navdih mi Tvoj pomaga –
splošen dvig je brez srcá.

V temni noči

Ni noči brez zvezd,
čeprav čez Našo Cesto
romajo meglé,
nemirne kakor človek.
Ni noči brez zvezdnih noč.

Daleč proč

Tudi če nihčè
ne bo me več poslušal,
meni bo srcé
prisluškovalo strunam,
da besede jim otmè.

Matej Černic – srebrni olimpijonec

Andrej Černic

Pred osmimi leti so ob jubilejni 100. obletnici Olimpijskih iger lahko le z dolgimi nosovi dolgo v noč spremljali posnetke, ki jih je satelitska televizija prenašala iz daljne Atlante. Nevidni diktat velike Coca cole je takrat prevladal, praznovanje ob jubileju z trema ničloma je moralo potekati v ameriški Georgii. Takratna zagrenjenost je bila velika. Odločitev MOK-a, da se bodo OI leta 2004 odvijale v rodni Grčiji, je bila za ponosne Atence le obliž na še skelečo rano. No, vsekakor, potomci prvih nosilcev zahodne kulture so svojo nalogo izpeljali in se pri tem dokaj izkazali. Grčija je v pripravo zapoznele jubilejne Olimpijade vložila rekordno vsoto evrov. Prestolnica države, ki spada med ekonomske pepelke velike Evropske zveze, si je zaradi najpomembnejšega športnega dogodka privoščila izredno drag (a zelo koristen) kirurški lepotni poseg, ki je v prvi vrsti predvideval izredno natančno protiteroristično strategijo. Omeniti velja dalje še prenavo športnih infrastruktur ter prometnih povezav. Kljub temu da so bili mnogi še kak mesec pred velikim dogodkom zelo skeptični nad delom atenskega olimpijskega komiteja, so se na koncu vsi strahovi izkazali za neutemeljene. Organizacija je bila brezhibna, tako da so se olimpijske igre sklenile z laskavimi ocenami.

Matej Černic s starši in sestro med sprejemom v KCLB

Foto DPO

Če pogledamo na športna prizorišča, lahko v skalo olimpijskega junaka izklešemo doprnski kip mladega ameriškega plavalnega kurosa Michaela Phelpsa, ki sicer ni uresničil svojih napovedi o popolnem zmagoslavju (8 zlatih kolajn), a je kljub temu s 6 zlatimi in z 2 bronastima kolajnama vseeno zablestel kot najsvetlejša zvezda olimpijskega svoda. Kljub temu, da ga je večni tekmelec Ian Thorpe premagal na 200 m crawl, si Phelps zaradi svoje plavalne popolnosti zasluži naslov najolimpijonec. Naštejmo še nekaj pomembnejših imen, ki so s svojimi uspehi obudili olimpijski mit. V kraljevi

disciplini, moškem teku na 100 m se je uveljavil Justin Gatling, novo ime, ki ga je v šprintersko areno izstrelila ameriška tekaška velesila. Novinec v olimpijskih višavah se je uveljavil v zelo hitrem finalu, v katerem so prvi štirje tekači pritekli v cilj s časom, ki ni presegal 9.90 sekund. Kot pravi junak se je iz Aten vrnil tudi Maročan Hišam El Guerroj, živa srednjeprogaška legenda, ki je bil pred Atenami še brez olimpijskega zlata. V grški prestolnici so se njegovi računi z boginjo Usodo končno poravnali in to z visokimi obrestmi. Maročan ni samo osvojil svoje paradne discipline (1500 m), uveljavil se je tudi na 5000 m in tako postal prvi po legendarnem Fincu Paavu Nurmiju, ki mu je uspel ta podvig. V ženski konkurenci gre izpostaviti komaj 22-letno rusko atletinjo Jeleno Išinbajevo, ki je osvojila zlato v skoku s palico in ob tem postavila nov svetovni rekord. Posebej so izstopale tudi italijanske floretistke, ki so z Valentino Vezzali in Giovanni Trillini na čelu potrdile svojo že na prejšnjih olimpijadah dokazano premoč.

V atenskih nočeh so milijonske mase gledalcev žal lahko spremljale tudi padec nekaterih priljubljenih zvezd. Med moškimi gre v prvi vrsti podčrtati slovo od srednjeprogaške elite, ki jo je s slabšim atenskim rezultatom napovedal priljubljeni in vedno nasmejani Etiopijec Haile Gebresellase. Več takih primerov je bilo v ženskem športu. Atletsko javnost je s svojimi (ne)nastopi razočarala Marion Jones, junakinja prejšnjih olimpijad v Sydneyju. Druga velika poraženka letošnjih iger je Maria Mutola, ki je bila na razdalji 800 m še pred nekaj meseci nepremagljiva, v Atenah pa je ostala praznih rok in se je tako lahko samo obrisala pod nosom. Ne nazadnje pa sta bila največja poraženca iger domača atleta Costas Kenteris in Katerina Thanou: odklonila sta rutinsko doping kontrolo in tako sprožila afero, ki je vsem domačim ljubiteljem športa pustila zelo grenak priokus. Postala sta tako simbola skoraj 25 primerov (6 nosilcev olimpijskih kolajn), ki jim je bila pripisana nezavidljiva dopinška oznaka: pozitiven.

ZAMEJSKA KOLAJNA NA OLTARJU GRŠKIH BOGOV

Letošnje olimpijske igre imajo seveda za vse zamejce zelo poseben priokus, ki se ne da opisati, a ga lahko strnemo v tri besede: srebrna olimpijska kolajna. Naš rojak Matej Černic se je z modrim odbojgarskim dresom št. 18 povzpел tik pod vrh olimpijske slave. Pod mrežo je skupaj z ostalimi soigralci Italiji priboril zaslužen srebrno kolajno, kar je v danih okoliščinah najboljši možni rezultat. Azzurri so se na svoji olimpijski poti namreč kar dvakrat soočili z nepremagljivimi Brazilci, ki so iz novodobne hitre odbojke že zdavnaj doktorirali z odliko in pohvalo in jih lahko imamo za edine profesorje na odbojgarskih igriščih v obdobju rally-point sistema. Matej je v Atenah pokazal odlične predstave: njegova najboljša je bila nedvomno tekma v predtek-

movalni skupini proti južnoameriški odbojgarski velesili. Gabrski tolkač je takrat potrdil izredno dober vtis, ki se je vsem poznavalcem vtisnil že v prvih (lažjih) tekmah. Trener Montali je goriškemu krilu zaupal mesto, ki je pripadalo legendarnemu kapetanu Gianiju. Matej je zaupanje poplačal in si v številnih trenutkih prevzel breme celotne ekipe. Tako je bil na prvih tekmah redno najboljši napadalec italijanske ekipe. Proti ZDA (italijanska zmaga 3:1) je dosegel 19 točk, proti Rusiji (poraz 3:2) 15, proti Avstraliji (zmaga 3:0) 10. V njegovi najboljši predstavi (že omenjena tekma z Brazilci) je nasprotnika ukanil kar dvajsetkrat. Svetovni javnosti je ravno takrat pokazal ves svoj potencial: gabrsko krilo, ki je v A-1 ligo prestopilo po zaslugi odlične obrambe, se je v nekaj letih spremenilo v izvrstnega napadalca. Matej je s presenetljivo lahkoto prodiral skozi blok kariok in uspešno zaključeval napade. Suvereno je napadal s krilnega položaja, izredno dobro pa so mu uspevali tudi pipe udarci izza črte treh metrov. Med Italijani je bil v tem elementu najboljši, saj je s hitrimi in učinkovitimi napadi iz cone šest premagal brazilsko obrambo in se z orožjem, ki so ga Brazilci izpilili do popolnosti, postavil po robu prav odbojgarskim mojstrom par excellence.

V odločilni fazi olimpijskih iger je Montali ključne vloge krilnega tolkača ponovno zaupal kapetanu Gianiju. Matej je moral dve tekmi presedeti na klopi. Kljub temu ni izgubil samozavesti, ki si jo je pridobil pred tem. Čeprav je klop večkrat huda preizkušnja za vsakega športnika, je Matej tudi ob tej priložnosti dokazal svojo odbojgarsko zrelost. V finalni tekmi, ko so se Italijani ponovno srečali z Brazilci, je namreč Matej vstopil na igrišče v drugem setu. Ko ga je podajatelj Vermiglio zaposlil v napadu, je Matej še enkrat dokazal pridobljeno samozavest in hladnokrvno zaključeval italijanske akcije. V finalni tekmi je Vermiglio očitno ubral drugačno taktiko igre glede na prvo tekmo z Brazilijo. Medtem ko je v predtekmovalni skupini proti kariokam italijanski napad dejansko slonel na Mateju, je v odločilni tekmi gabrski tolkač postal le ena od ofenzivnih različic azzurrov. Dosegel je sedem točk.

Matej je v reprezentančnem dresu dokazal velike napredke ne samo v napadu. Ob odlični obrambi, s katero se je že zdavnaj proslavil, gre omeniti tudi izredno oster servis v skoku, ki je v današnjem času eden od prvih pogojev nove hitre odbojke in pomembno orožje, s katerim lahko nasprotnika spravimo v težavo. Matejevo olimpijado lahko torej ocenimo kot zelo uspešno. Dokazal je svojo vrednost, pa tudi zrelost. V modrem dresu si je nabral že številne izkušnje, olimpijske igre pa so s tega vidika bile nov pomemben steber, na katerem bo slonela trdna zgradba Matejeve odbojgarske kariere. V menjavi generacij, ki je pred vrati (od dresa azzurrov se bodo počasi poslovili veterani Gianijevega in Sartoretijevega kova), bo Matej odigral zelo pomembno vlogo.

V LJUBLJANO ŠTIRI KOLAJNE: ŽAL BREZ ZLATA

Slovenska odprava se je iz Aten vrnila s štirimi kolajnami. Količinsko je bera res dobra, žal pa med osvojenimi odličji nima nobeno zlatega leska. Slovenci so imeli kar nekaj železa v ognju, vsi obeti pa se niso spremenili v resnične sanje. Prvi bron je nepričakovano osvojila judoistka Urška Žolnir, ki je povabilo v Atene prejela v zadnjem trenutku zaradi odpovedi ene od prej izbranih atletinj. Kolajna mlade komaj 22-letne Žalčanke bi lahko bila celo žlahtnejša, a je Urška v polfinalu za las zgrešila zgodovinsko uvrstitev v finale. Najžlahtnejše odličje za slovenske barve sta iz Aten odnesla olimpijska veterana dežele na sončni strani Alp, veslača Luka Špik in Iztok Čop. Potem ko sta v Sydneyju osvojila zlato, je slovenska javnost pričakovala novo odličje. Edina ovira, ki naj bi slovenska reprezentanta ločevala od zlata, naj bi bila italijanska dvojica. Špik in Čop sta tako svojo olimpijado pripravila v luči dvoboja z Italijani. Slovenski dvojni dvojec je svoj načrt dobro izpeljal in bil res hitrejši od Italijanov. Niso pa računali na exploit Francozov, ki sta si Italijanom in Slovencem v brk priveslala prvo mesto. Saj se ve, kjer se kregata dva, tretji dobiček ima. No, slovenski dvojni dvojec se je moral tako zadovoljiti s srebrno kolajno. Nenadejan uspeh je v Atenah doseglo tudi slovensko jadralsvo. Primorec Vasilij Žbogar je z ugodnim vetrom v jadrnih svojo panogo prepeljal v sam olimpijski vrh. Bronasta kolajna je potrdila številne in pomembne korake, ki so jih v zadnjih letih opravili slovenski jadranci z Vasilijem Žbogarjem, Klaro Maučec in Vesno Dekleva na čelu.

Najbolj pričakovano kolajno so Sloveniji podelile atletske steze. Jolanda Čeplak je bila na razdalji 800 metrov med glavnimi favoriti za zlato. Odlične predstave v predtekmovalnih skupinah so ta pričakovanja potrdila. V finalnem teku pa se je zgodilo nemogoče. Jolanda je bila po prvem krogu v ozadju, tempo je bil namreč izredno hiter (zgledalo je, da je na sporedu tek na 400 in ne na 800 m). Velenjčanka se očitno ni znašla. Dalj časa je tekla na šestem mestu daleč za vodečo skupinico. Brezupna slika se je kazala še na 600 metrih. Takrat pa je slovenska Joli vključila turbo in v divjem diru začela dohajati ostale tekačice. Kot prava šprinterka je v zaključnih 200 metrih nadoknadila ves zaostanek in v fotofinišu za las zgrešila srebrno kolajno. Ob tem velja podčrtati, da je premagala tudi legendarno Mario Mutola.

Žal je bilo med Slovenci tudi nekaj razočaranja. Kandidat za medaljo je bil Rajmond Debevc. Z nekoliko ponesrečenim zadnjim strelom je slovenski olimpijonec iz Sydneyja zasedel nehvaležno četrto mesto, potem ko je imel ravno z zadnjim strelom priložnost osvojiti celo zlato. Veliko razočaranje so slovenskim navijačem pripravili tudi rokometaši. Potem ko so na domačih tleh v februarju Slovenci osvojili nepričakovano 2. mesto, so na OI prav tako nepričakovano izpadli že v predtekmovalnem delu.

Delovanje Slovenske zamejske skavtske organizacije na Tržaškem

Vestna vidra

Delovanje Slovenske zamejske skavtske organizacije se iz leta v leto nadaljuje in bogati z novimi izkušnjami, to velja še posebno za tržaške skavte, ki so se množično odločili za udeležbo na mednarodnih taborih.

Delovno leto 2003/04 se je začelo že septembra, ko so skavti prisostvovali tradicionalnemu Marijanskemu shodu na Opčinah. Nato je vsaka skupina začela z rednimi tedenskimi sestanki: volčiči in volkuljice (stari od 7 do 11

let) so se spustili v svet džungle s pravljico o Mowgliju. Voditelji smo se tako prelevili v poglavarja krdela Akelo, v panterja Bagheero, v kačo Kaa, v medveda Balooja in vrsto drugih likov, s katerimi želimo posredovati otrokom glavne vrednote naše organizacije. Izvidniki in vodnice (starost od 12. do 16. leta) pa so začeli s podvigi in s pustolovščino, v katero spadajo seveda številni izleti v naravo, pionieristika, ročne spretnosti, da ne pozabimo se-

Skuona IV med marmeljado pred novogoriško železniško postajo 2. maja 2004

veda tudi na gradnjo skupnosti in pristnih prijateljskih vezi. Roverji in popotnice pa so začeli svoja srečanja na sestankih klana, kjer lahko gradijo trdno skupnost in ob tem začnejo tudi s služenjem. Ob tedenskih sestankih so bili oktobra na vrsti še izleti stegov, pri katerih smo tudi uradno sprejeli nove člane v naše skupine, se z otroki igrali in hodili na sprehod, da bi lahko utrdili medsebojne odnose in seveda preživeli prijeten dan v naravi.

V novembru smo se skavti in skavtinje vseh vej udeležili Hvaležnice, ki jo je daroval tržaški škof msgr. Evgen Ravignani v stolnici sv. Justa, pred sv. mašo pa smo imeli še krajši obred v kapelici v Ul. Risorta, ko smo se spomnili naših pokojnih bratov in sester.

V začetku decembra, ko je po Krasu divjala močna burja in se je temperatura stalno sukala okrog ničle, se je skupina pogumnih skavtov,

vodnikov (to so izvidniki in vodnice, ki so odgovorni za svoj vod) s Tržaškega in Goriškega, zbrala s svojimi voditelji na vodniškem tečaju v Dragi. Srečanje jim je nedvomno prineslo veliko novega znanja, ki naj bi ga uporabljali pri vodenju svojih skupin. V decembru smo tudi sodelovali pri organizaciji romanja Betlehemske luči, ki prinaša mir. Množična skupina tržaških skavtov se je z mnogimi drugimi skavti in taborniki iz Slovenije odpravila na Dunaj, kjer je bila uradno predstavljena tudi naša organizacija, ki je sprejela luč miru in jo nato ponesla v Trst in po celi Italiji. V mesecu decembru so se zvrstila še nekatera srečanja, med katerimi naj omenimo predvsem pripravo na Božič.

Mesec januar je že po svoji tradiciji usmerjen v pripravo občnih zborov, in tako je tudi bilo, saj je občni zbor potekal v nedeljo, 18. januarja, v Marijanišču na Opčinah. Mesec februar se je za skavte odvijal v znamenju spomina na Badna Powella, ustanovitelja skavtizma. Žal pa je zaradi slabega vremena odpadel izlet na sneg, ki so ga skavtski voditelji načrtovali za celotno organizacijo.

Mesec april je kot vsako leto posvečen po eni strani pripravi na Veliko noč z duhovnimi srečanji, po drugi pa osrednjemu skavtskemu srečanju, to je Jurjevanju, ko na dan svojega zavetnika sv. Jurija skavti sprejmejo v svoje vrste nove člane. Prijetno toplo sonce in zelena pokrajina sta spremljala skavte v Mavhinje, kjer so preživeli prijeten, s pustolovščinami obogaten dan v naravi. 1. maj je prav tako zaznamoval delovanje skavtske organizacije, ki se je združila s taborniki iz Sežane okoli tabornega ognja in ob tem pričakala vstop Slovenije v Evropsko zvezo.

Posebno aktiven in uspešen je bil v tem letu Klan Učen klan, ki je tudi v mesecu maju organiziral vseslovenski skavtski nogometni turnir Fuzbalada pri Sv. Ivanu, in to 22. in 23. maja.

DELOVANJE V POLETNIH MESECIH

Poletno delovanje se ni osredotočilo samo na večdnevne tabore, ampak je svoj uvod doživelo v množičnem srečanju Marmeljada na Sveti Gori in v obeh Goricah 10. in 11. julija. Beseda Marmeljada je slovenski prevod iz angleške skovanke »jamboree«, to je srečanja skavtov iz več krajev, zamislil pa si ga je sam ustanovitelj Baden Powell. Po prvem poskusu leta 1992 v Ilirski Bistrici je bila letošnja že šesta Marmeljada s 600 udeleženci in z rekordnim številom udeležencev iz Trsta in Gorice oz. kar s stotimi »zamejskimi« skavti. Ob vstopu Slovenije v Evropsko zvezo je srečanje preseгло zemljepisne meje in se razširilo tudi na italijansko stran ter tako združilo vse primorske Slovence v duhu gesla: »Preskoči mejo«. Gostitelji tega srečanja so bili skavti iz stega Nova Gorica 1, katerim so se pridružili tudi

voditelji Slovenske zamejske skavtske organizacije in aktivno sooblikovali program, ki je predvideval dvodnevno druženje skavtov iz Ankarana, Ilirske Bistrice, Postojne, Tolmina, Ajdovščine, Nove Gorice, Škofij, Cerknega, Idrije, Sežane, Bovca, Gorice in Trsta.

Posebnost zadnjih poletnih izkušenj Slovenske zamejske skavtske organizacije je bila nedvomno mednarodna razsežnost nekaterih taborov. Člani tržaškega dela organizacije so se namreč kar na veliko odločili za udeležbo na bolj množičnih mednarodnih taborih, ki sicer lahko skrivajo v sebi veliko pasti, obenem pa imajo to moč, da dajejo skavtom občutek pripadnosti neki večji, svetovni skavtski družini, ki hrani v sebi podobne ideale in v luči teh idealov združuje več milijonov ljudi na svetu.

Največji podvig minulega poletja je bila nedvomno udeležba Kras'n' klana na mednarodnem taboru na Danskem Blå Sommer, ki je združil več kot 20.000 skavtov iz cele Evrope. Po besedah udeležencev je bila ta izkušnja res enkratna. Med drugimi tabori ne gre prezreti niti potovalnega tabora Uče'n klana, ki se je podal vse do Švice v Kandersteg, to je v skavtski center, v katerem se stalno zbirajo skavti s celega sveta in preživijo nekaj dni v tesnem stiku z brati in sestrami skavti. Svojo izkušnjo nekoliko bolj množičnega tabora so imeli tudi izvidniki in vodnice iz Trsta, ki so se udeležili mednarodnega tabora v organizaciji Zveze tabornikov Slovenije Pow-wow. Ostali člani SZSO-ja pa so se odločili za tradicionalne oblike taborjenja: tako so se najmlajši volčiči in volkuljice, ki bi verjetno s težavo prestali večji mednarodni izziv, spustili kar v svet pravljič in sanj: nekateri so prileteli na Otok, ki ga ni, drugi pa so se časovno premaknili v galsko naselje Asterixa in Obelixa.

Na pospravi taborov pa so voditelji vsekakor ugotovili, da so mednarodni tabori nedvomno pozitivna izkušnja, ne morejo pa nuditi udeležencem tega, kar lahko daje nekoliko bolj tradicionalna oblika tabora, kot so lahko petje ob spremljavi kitare ob tabornem ognju, nepozabno vzdušje, ki zavlađa, ko se manjša skupina spopada s točo, nevihtami, padanjem šotorov, blata v kuhinjah, prijazne roke, ki se ti ponudi, ko ne moreš dokončati vezave na neki zgradbi, predvsem pa občutek bližine in topline družinskega tabora. Mednarodni tabori pa nudijo udeležencem možnost soočanja z drugimi skavtskimi realnostmi, udeležbe v najrazličnejših in najbolj neobičajnih delavnicah, sploh pa doživetja svetovnega skavtizma. Gre za različne oblike taborjenja, gre za različne izkušnje, ki si jih člani skavtske organizacije nabirajo v letih in ki bodo nedvomno obogatile vsakega udeleženca letošnjih taborov.

Pestro delovanje SZSO-GO ob 40-letnici ustanovitve

Navihani tiger

Skavtsko leto 2003-2004 se je v Gorici na ravni vseh vej (volčičev in volkuljic, izvidnikov in vodnic ter roverjev in popotnic) razpletalo glede na skupne smernice, ki si jih je skupnost voditeljev zadala na prvem skupnem prenočevanju septembra 2003 na Sv. Gori. Šlo je za štiri smernice, ki so jih

Obljube volčičev maja 2004

vsi voditelji upoštevali pri načrtovanju dela skozi celo leto: usposabljanje voditeljev, da bi lahko le-ti bili čim bolj pripravljeni na katero koli težavo pri delu s člani, poglobljanje področja duhovnosti (tudi v delu z otroki in mladimi), enotno osebno napredovanje, t.j. pozornost na vsestransko rast vsakega posameznika v posamezni veji, ter ne nazadnje narodnostna vzgoja, ki pomeni hkrati spoštovanje in

gojenje lastne identitete (skrb za jezik ter spoznavanje naravnih in kulturnih dediščin) kot tudi odpiranje in spoznavanje drugih sorodnih organizacij (v Sloveniji in Italiji) in podobnih dejavnosti.

Skavtsko leto, ki se je začelo 5. oktobra 2003 s skupnim izletom obeh goriških stegov, je članom ponudilo kar nekaj zanimivih pobud. Novembra je deželno vodstvo organiziralo tečaj vodnikov, h kateremu so pristopili vodniki vodov (veja IV) iz Goriške in Tržaške. Spoznavali so večšine, ki so temeljnega pomena za vejo izvidnikov in vodnic. Pomembna pobuda z velikim simboličnim nabojem je bil sprejem betlehemske lučke le nekaj dni pred božičnimi prazniki. Betlehemska lučka, simbol miru za ves svet, so namreč skupno pričakali goriški skavti iz organizacije SZSO, novogoriški skavti ter italijanski goriški skavti iz organizacije AGESCI. Le nekaj mesecev pred 1. majem je tako lučka iz Betlehema na trgu Transalpina pozdravila skorajšnji padec meja. Tradicionalni Dan spomina, trenutek, ko se vsi skavti februarja spominjamo lorda Badna Powella, ustanovitelja svetovnega skavtskega gibanja, je letos žal odpadel zaradi vremenskih razmer in nena-

vadnega snežnega meteža, ki je nepričakovano zajel vso Primorsko. Nova pomembna skupna pobuda, ki prav tako že tradicionalno zaznamuje vsako skavtsko leto, je jurjevanje. Ob godu sv. Jurija se oba goriška stega veselita ob uradnem sprejemu novih članov v skavtsko organizacijo. Obljube so zaradi prvomajskega slavlja potekale letos z enodnevno zamudo, 2. maja. Ob padcu meja so tudi goriški skavti poskrbeli za to, da se je pomemben dogodek primerno obeležil: jurjevanje se je namreč odvijalo v Mirnu, torej na meji, ki je takrat že ni bilo več. Dejstvo, da so obljube potekale v Mirnu, je bil hkrati tudi primeren način priznanja in zahvale nekaterim mirenskim skavtom, ki so v zadnjih letih pristopili v vrste SZSO - GO. Letos je velika skavtska družina medse sprejela 28 novih članov (volčičev in volkuljic ter izvidnikov in vodnic). Ob tem velja poudariti, da se je močno okrepila tudi sestava skupnosti voditeljev, saj so v zadnjem skavtskem letu odhod iz klana prejeli štiri roverji in ena popotnica. Vsi so se odločili, da bodo pot služenja nadaljevali v organizaciji. Pred poletnimi tabori je bila letošnja zadnja skupna pobuda zahvalna sveta maša in proslavljanje 40-letnice obstoja skavtskega gibanja na Goriškem. V posebni slovesnosti so se goriški skavti spomnili bogate zgodovine, ki jo imajo za sabo, in se zahvalili vsem, ki so omogočili, da se je skavtsko gibanje lahko ohranilo do današnjih dni. Predstavitev taborov, ki je sklenila srečanje ob 40. obletnici, je vse člane uvedla v poletne dogodivščine, ki jih je vsaka veja doživljala na taborih. Z začetkom novega skavtskega leta je v sami organizaciji prišlo do precejšnjih sprememb. Vodstvu je namreč zapadel mandat, tako da so voditelji na septembrskem občnem zboru izvolili novo vodstveno strukturo: organizacijo bosta odslej vodila David Bandelli (Iznajdljivi gams) in Martina Černic (Pogumna mravlja). Tajniško mesto je prevzel Kristian Tommasi (Dobri sokol), novi gospodar pa je postal Michele Petruz (Kreativni modras). Na mesto blagajnika je bil začasno potrjen Mauro Leban (Močni bober). Staremu vodstvu, ki sta mu načelovala Ivo Cotič (Športni orel) in Katia Tommasi (Srčkana mravlja), gre zahvala za ves trud in požrtvovalnost, ki ju je vložilo v naporno delo v skavtski organizaciji. Hkrati pa gre novemu vodstvu voščiti dobro delo in številne uspehe.

Delovanje organizacije se je med letom seveda razcepilo po posameznih vejah. Najmlajši skavtiči, osnovnošolci med osmim in desetim letom starosti, so prvine skavtizma spoznavali predvsem skozi igro. Ob sobotah se je krdelo Seeonee zbiralo v brlogu v Doberdobi, krdelo Sambhur pa v Gorici. V duhu Kiplingove Zgodbe o džungli so volčiči in volkuljice spoznavali Mowglija in druge prebivalce džungle, Akelo, vodjo krdela, rjavega medveda Baluja, črnega panterja Bagiro, nevarnega tigra Širkana in ostale. Tudi oni sami so se v dveh tedenskih sestankih uvajali v življenje v džungli.

Udeležili so se številnih lovov (krajših izletov in prenočevanj), na katerih so se borili proti Širkanu in opicam Bandarlog, ki v džungli edine živijo brez zakonov. Višek skavtskega leta je bil seveda tabor (od 17. do 24. julija), ki sta mu načelovala Peter Spazzapan (Veseli gams) in Katja Ferletič (Prizadevna fazanka): otroci so s prihodom v Lokovec nad Čepovanom čudežno preskočili v pravljичni svet Čarovnika iz Oza. Doroteji in njenim prijateljem so pomagali otresti se urokov nevarnega čarovnika in v tednu, ki so ga skupaj preživeli, jim je to uspelo.

Veja IV, ki vključuje srednješolce in višješolce od 11. do 16. leta starosti, je svoje člane pritegnila predvsem skozi pustolovščino, z življenjem v stiku z naravo ter ročnimi spretnostmi. V lanskem skavtskem letu je na Goriškem delovalo osem vodov: Medvedi iz Števerjana, Gamsi in Pume iz Gorice, Mravlje in Sokoli iz Sovodenj ter Modrasi, Fazanske in Srne iz Doberdoba. Sestanki so potekali ločeno v Gorici, Sovodnjah in Doberdoba. Na teden-skih sestankih so izvidniki in vodnice spoznavali različne vidike tipičnega skavtskega življenja: poglobili so poznavanje orientacijskih spretnosti (uporaba kompasa, branje topografske karte), se seznanili s tipičnimi ročnimi spretnostmi (kurjenje ognja, postavljanje bivakov). Vse to so praktično preizkusili tudi na zimovanju, ki je potekalo od 26. do 28. decembra v Žabnicah. Poletni tabor je potekal v Begunjah pri Cerknici od 12. do 23. julija. Vsak vod se je na taboru spremenil v eno od svetovnih držav, ki se je pod okriljem OZN bojevala in v dvodnevni igri naposled tudi premagala organizirani terorizem. Načelniško vlogo sta na taboru IV imela Alessandra Posillipo (Radovedna sova) in Andrej Černic (Navihani tiger).

Najstarejša veja roverjev in popotnic, ki vključuje člane od sedemnajste- ga do dvajsetega leta starosti, je tedenska srečanja imela v Gorici. Skozi pogovore, a tudi z delom na terenu, so spoznavali vlogo voditeljev in skavtizem kot način služenja bližnjemu. Tedenske sestanke so popestrili z občasnimi izhodi in prenočevanji. Skavtsko leto so si tako razdelili v več sklopov ter v vsakem obravnavali določeno problematiko. Tudi veja RP je svoje celoletno delovanje sklenila s potovalnim taborom od 9. do 13. avgusta. Roverji in popotnice so prepešali pot od Kamnika do Kranja ter se ob tem povzpeli na Krvavec. Napotili so se tudi na romarsko pot na Brezje. Zanimivost letošnjega tabora najstarejše veje se je skrivala v njenem geslu: »preživetje«. Nadebudni skavti so se namreč pod vodstvom načelnikov Davida Bandellija (Iznajdljivega gamsa) in Martine Černic (Pogumne mravlje) na tabor podali brez šotorov in so nekaj noči prespali kar pod bivaki, sestavljenimi iz šotork.

Kdo bi pozabil

Bruna Pertot

»Ah, gospodična, kako ste me prestrašili!« je zavpil neznani moški in odskočil, ko sem priletela po strmi stezi izza ovinka in skočila čez vodo, ki je potko rezala na dvoje.

»Kako mi je žal!« sem bila iskreno zaprepadena.

Ker me je samo gledal z gorsko palico zataknjeno pod pazduho, sem dodala: »Resnično mi je žal. Toliko da nisem skočila naravnost noter!«

»Zanimivo. Pa se vi niste nič prestrašili?«

»Zakaj naj bi se? Česa pa?« sem se zasmejala z užitkom, pa ne zaradi kateregakoli strahu, temveč zato, ker me je vikal.

»Ha ha ha ha,« se je tedaj odbilo od sten in se vračalo navzdol in potem še enkrat.

Rekel je: »Dvakratni, dvojni odmev. Lepo. Prelepo, kaj!«

»Da.« In sem pričakovala, ali se bo gora še enkrat zasmejala, pa se ni.

»Toda v tej samoti, v tem temnem gozdu čisto sama! Ne, to ni v redu, če dovolite!«

»Pa saj je zgoraj cela 'klapa', ki se spušča v dolino, ne skrbite.«

»Ah, potem pa, potem pa! Vseeno, držati bi se morala klape!«

»Prav, no!«

Njegove lepe temne oči so me preplavljale od nog do glave: bile so lepe, krotke, domače. Nekje sem jih že videla. Seveda sem jih: bile so oči črnobebe švicarke, Cike, ki je bila najlepša in najboljša krava, kar se jih je paslo daleč naokoli. Da, bile so prav njene.

»O čem tako globoko razmišljate?«

»Ah, oh, da,« sem se spet zasmejala in gora z mano.

»Tako. Razmišljala sem, kaj da je strah!« sem se ujela.

»Mar nisem rekel? Globoko, globoko! Pa cvetje imate radi,« je z istim pogledom šel preko šopa rododendrona.

»Ooo,« se je tedaj dvignilo v nebo nekje visoko nad nama.

»Oo,« sem odgovorila. To je pomenilo, da je vse v redu.

Čez kakšne četrt ure naju je vesela družčina dohitela. Dominika so vsi poznali in ga prekrili s ploski po ramenih, da ni vedel več, kaj bi. Razposajenost je naraščala kot plima. Od tistega trenutka je Dominik postal neločljivi del planinskih veseljakov.

To je bilo v juliju, o svetem Jakobu, ko verjameš, da bo poletje neskončno

dolgo, da veselju ne bo nikoli konca. Toda zgodilo se je, kot bi nekdo s hudobno roko in z velikansko hitrostjo začel obračati kazalce na uri in liste v koledarju, dan se je sesedel in bil je oktober.

Da. Bil je oktober, kdo bi pozabil, ko je Dominik najprej s kartico in nato s telefonskim pozivom naznanil, da želi priti k nam na obisk.

»Dominik? na obisk?« sem zacvilila in gledala v sestro, vsa obupana: »Pa se nisi znala izmazati, najti izgovor, tak ali drugačen!«

»Znala, znala! Zdaj je prepozno! Pride in amen! Pa v nobenem primeru se ne bi bila mogla izmazati!«

»Le kaj mu ne pade v glavo!«

»Bolje, da veš, takoj, kaj mu je padlo, pa ne vem če v glavo ali na glavo!«

»Obisk sam na sebi ne bi smel biti nič takega, ne?«

»Seveda ne, problem je oče.«

Problem, problem, saj je šel nad sestrinega sošolca z dvocevko, samo ker jo je prišel pozdravit.

»Še muhe ne bi ustrelil,« se je zahihitala, »a Dominik tega ne more vedeti! Tako sem ga prepričala, da na noben način ne more priti k nam v nedeljo, pač pa v ponedeljek zjutraj, ob enajstih, ker si ti popoldne v šoli.«

»No, in kaj mu je padlo v glavo?«

»Vprašati te želi, ali bi ga vzela.«

»Vzela? Jaz? To je slaba šala. Iz samega dolgega časa si si jo izmislila.«

»No, se boš pa prepričala. Če boš za to, bo govoril z očetom.«

»Ki ga bo ustrelil,« sem jo prekinila.

»Ga ne bo,« se je smejala. »Počakal bo tri, štiri leta!«

V glavi se mi je vse postavljalo na glavo.

»In prav ta ponedeljek je moral oče zboleti in ostati doma! Ah, kruta usoda! Kruta, kruta, Ah!« sem jo gledala povsem obupana.

»Koza. Ni zbolet. Sosed mu je nesel na nos, da se nekaj plete in pripravlja, pa je ostal doma. Temu se pravi diplomatska bolezen.«

»Ah!« sem se udarila po čelu: »Potem si pa ti gotovo povedala sosedi, da...«

»Povedala, povedala: da pride na obisk in pika, ko pa si je prišla ogledat, kaj da pečem! Pa bi ga tako in tako videla, ne?«

»Kaj bo iz tega,« sem si nesla roke na sence.

»Nič ne bo. Če se ti zateleba v debeluhasto štirinajstletnico, ne verjamem, da je v njem kakšen sedež modrosti!«

»Ahhh,« me je to nenadoma razkačilo, da sem se zakadila:

»Toliko da veš: v srednjem veku je bilo povsem normalno, če se je moški poročil s štirinajstletnim dekletom, rajši z debelim kot s suhim.«

»Kdo se bo poročil? Pri katerem peku,« je tedaj prihajala skozi vrata

očetova teta in naša prateta, že zelo betežna in naglušna.

»Pri našem, teta, pri našem,« se je reševala sestra, ki ni hotela nič več razlagati.

»Ah, tako, tako, pri našem peku,« je teta-prateta pobirala mačka sorjanca, si ga zadala pod pazduho in odhajala po stopnicah.

»Poroka torej pri našem peku.«

Spogledli sva se. Pa saj sva vedeli, da bo teta-prateta že čez pet minut pozabila na peka in na poroko.

»Zanima me, kaj mu boš rekla. Samo to.«

»Ah, to je roman. Starec, ki se zaljubi v štirinajstletnico!«

Takrat sva imeli samo romane po glavi.

»To ni noben roman! Je samo komedija! In! Dominik ni starec! Pri osemindvajsetih ni nihče starec.«

»Ah, ne? Meni se tako zdi. Meni se zdi zelo zelo star. Če ga gledam, ne. A v srcu čutim, kot če bi bil zelo zelo star.«

»Bolje tako. Nisi povedala, kaj mu boš rekla.«

»Ne vem, bom pomislila, bom videla, ko bomo pili čaj,« sem pospravljala knjige, zvezke in lutko.

»Le zakaj se ne bi Dominik pojavil v podobi plavolasega malega princa, ki bi me odpeljal na belem konju! Ne, ne na konju. Rajši v belem avtu brez strehe,« sem se zasanjala, a črhnila nič.

Takrat je pozvonilo. Obe sva skočili kot na vzmeti, nato zadržano prisluhnili, če se bo, se ne bo oče premaknil v sobi nad nama. Se ni. Pred vrati pa je reklo:

»Pupe, malto sem pripeljal pred porton.«

»Kakšno malto?«

»Tisto, ki jo je naročil oče. Spravite jo čimprej s ceste, sicer bo pela globa!« In že so ga pobrale stopnice.

»Tečem po lopato,« je sestra hitela, da se je kadilo.

»Če je oče naročil malto, je tudi delavca, ne?«

»Ne maram, da bi Dominik našel tisto reč pred vrati!« je tekla z vedri navzdol.

A bilo je prepozno. Dominik je že stal v malti ter se pravkar reševal na stopnice: v elegantnem plašču iz sivega velurja in s temnim klobukom. V levici je imel šopek cvetja, v desni pa velik šop trave, s katerim si je skušal očediti čevlje.

»No no no saj to ni nič hudega, prav nič hudega. Malo malte, kaj pa je to? Ne bodite trmasti, dajte meni lopato, no, sem jo dajte, ubogajte me!«

Ko se mu je posrečilo priti do nje, je v nekaj minutah napolnil vedra ter jih po dolgem in strmem stopnišču znosil do hiše. Vse to se je odvijalo ob

divjem laježu in bevskanju, ki je prihajalo od zadaj. Takrat smo imeli pri hiši zelo drobno črno-rjavo zverinico, ki je bila strah in groza vsakogar, ki je hote ali nehote prestopil naša vrtna vrata.

»Tako droben in tako hudoben,« je Dominik vtaknil nos za hišni vogal. »No no no kaj sem ti naredil?« je odlagal lopato ter si mel roke, od katerih se je usuval pesek. S sestro sva se spogledovali in skrivali skrb in zadrego.

»Glej, glej,« je rekla sestra. »Samo nagovoril ga je, pa se je brž potolažil. Še ni niti izustila, ko je mali hudič z ostankom pregrizene vrvi okrog vratu planil na presenečenega gosta ter se mu zagrizel v hlače. Pes je renčal, a midve vpili v strašnem duetu. Bili sva toliko prisebni, da sva ga zgrabili za vrat ter ga tiščali tako dolgo, dokler ni izpustil, ker bi se sicer zadušil, in sem nato jaz porinila žrtev skozi hišna vrata na varno, sestra pa razjarjeno ščene v klet.«

»Vse je dobro, kar se srečno konča,« se je mož sesedal za mizo, kjer sva mu pripravili domačo sladico in čaj. Pogovarjale pa so se samo oči: »Bo oče nepričakovano ozdravel in se prikazal? Kaj namerava?« sva bili stoični in otrdeli, vsaka na svojem stolu.

»Boste malo čaja, gospod profesor?«

»Srčno rad, kako ste vse lepo pripravili!«

Toda. Kakor bi oče skozi nevidno luknjico v stropu gledal na nas, je prav v trenutku, ko je sestra pričela nalivati, udaril z lesenim kolom po lesenem podu: enkrat, dvakrat, trikrat.

Dominik je zvedavo in mirno gledal v strop, kaj da je zdaj to, midve pa v mizo. Tedaj se je razleglo po hiši: »Ena naj pride gor!«

»Tako je Bog govoril Mojzesu na gori,« sem si rekla.

»Oče je bolan,« je razložila sestra. »Grem, morda česa potrebuje.«

»Prosim,« je s prtičkom skušal zajeziti čaj, ki je pričel lesti po prtju. In ko je sestra zgoraj odprla vrata, je oče na ves glas naročil: »Reci tistemu gospodu spodaj, naj pobere svoj klobuk in nanj gre, od koder je prišel!«

»Ah, kugal ga je skozi okno,« sem pomislila in si z dlanmi pokrila oči, kjer so se v koticah nabirale solze.

»No no no no! Saj še ni vse izgubljeno! Spoštovati pa moramo voljo vajinega očeta, ki je v skrbeh za nedorasli hčeri,« je rekel prav tako glasno, da ga je oče slišal. »In pa bolezen, seveda! Vrnil se bom, ko bo oče zdrav,« je brez vsake užaljenosti pobiral klobuk in se na hitro poslovil.

Takrat sem v šolo zahajala popoldne. In ko sem vsa skrušena lezla po obali proti tramvajski postaji, sem zagledala Dominika, ki me je čakal. Z grozo sem opazila, da šepa, da hodi s trdo nogo.

»O, da bi se z morja dvignil desetmetrski val in me odplaval tja proti Strunjanu!« Rekla pa sem: »Ste ogrizeni, kaj?

»Neee,« se je zasmel. »Samo zavezalko mi je strgala mrcina in ob vsakem koraku se mi čevelj sezuva. Vse je zaprto ob tej uri, tako da si nisem mogel pomagati. Posmej se, no, malo. Vse bo še dobro.«

Pa ni bilo, ne dobro ne prav. Posebno ne, ko sem ga poprosila, naj ne hodi več k nam.

»Pa saj bom rad počakal.«

»Ne,« sem nenadoma začutila v sebi pogum. Pa sem hotela nekoliko omiliti.

»Čakati bi moral predolgo.«

»Koliko? Reci, no, koliko?«

«Petnajst, morda dvajset let.«

»Razumem. Nočeš. A morda se še premisliš.«

»Ne bom se premislila,« sem ga ob sebi začutila še starejšega kot sicer. Muko je prekinil tramvajski sprevodnik, ki je z jeklenimi udarci ob tračnico opozarjal, da bo odpeljal. Takrat sem v drevoredu zagledala črnkasti pasji hrbet, ki je v divjem teku letel proti tramvaju.

»Skočite gor,« sem zavpila in potegnila prijatelja za rokav. Ko so se vrata zaprla, je bil čisto bled: »Kaj takega pa še ne!«

»Ne, ne, ne, potolažite se, tekel je za mano. To počne vsakič, ko se mu posreči, tako da ga moramo jaz in potniki metati dol s tramvaja, dokler ne odpelje.«

In tako naju je tramvaj odpeljal, mene v šolo, Dominika pa na železniško postajo. Za vedno.

Tisti večer sem nadela lutki novo, komaj sešito oblekico. Nenadoma sem vstala in stopila pred vrata: na visokem kaktusu, med bodicami je visela velika črna zavezalka. Tja jo je bila odpljunila naša mala pasja ihta. Previdno sem jo snela in jo prišla lutki v pas. Nato sem jo položila v škatlo. Nasmehnila se mi je, nato vdano zaprla oči.

»No no no no, tako je prav, saj to ni prav nič hudega,« je rekla burja skozi dimnik z Dominikovim glasom in planila na morje v leden oktobrski mrak.

Naša mala mrcina

VSEBINA

KOLENDAR

4

IZ VERSKEGA DOGAJANJA

Janez Pavel II. o Evropi <i>Rafko Valenčič</i>	29
Prvo srečanje vernikov tržaške in koprške škofije <i>dj</i>	34
Nova maša p. Ivana Brescianija v Gorici <i>Danijel Devetak</i>	41
Slovenski duhovniki devinske dekanije <i>Jože Markuža</i>	44
Vovkov simpozij v Rimu <i>Franc Kralj</i>	46

PRIČEVANJA, DOGODKI, RAZPRAVE

Sledi sakralne umetnosti v Posočju <i>Silvester Gaberšček</i>	49
Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici <i>Branko Marušič</i>	54
Peter Medvešček, učitelj, politik, župan, pisec (1859-1932) <i>Jurij Rosa</i>	59
Stoletnica župnije v Ricmanjih – 1905-2005 <i>Angel Kosmač</i>	67
Dva jubileja v župniji sv. Jakoba v Trstu <i>Lida Turk</i>	72
Izobraževalno društvo Idrija pri Bači <i>Vlasta Tul</i>	75
Kosovelovi v Tomaju <i>Mira Cencič</i>	84
Leto 2004 pomembno za župnijsko skupnost v Rojanu <i>Matejka Peterlin</i>	97
Slovenske meje na Zahodu <i>Gorazd Bajc</i>	100
Vzhodne Alpe – prastar skupen kulturni prostor <i>Silvester Gaberšček</i>	103
Usoda slovenske knjige pod fašistično Italijo <i>Marijan Breclj</i>	107
Benediktinski samostan na Krogu pri Sečovljah <i>Rožana Špeh</i>	119
50-letnica ponovne posvetitve cerkve sv. Florijana pri Banih <i>Pavel Vidau</i>	121
Oživiljena šmartenska trdnjava <i>Vanja Peršolja</i>	123
Pozabljeni »Begunci« Josipa Vandota <i>Peter Rustja</i>	125
Naravni rezervat Doberdobskega in Prelostnega jezera <i>Peter Gergolet</i>	128
Musič <i>Saša Quinzi</i>	131
Trije bratje Čok – zgled slovenstva na Primorskem <i>Igor Gregori</i>	134
O bioetiki – kaj je prav, kaj je spodobno, kaj je lepo? <i>Jože Trontelj</i>	136
Kdo je kriv, če je vedno vse dražje? <i>Mara Petaros</i>	141
Dve priznanji za tržaške kmetovalce <i>Matjaž Rustja - Marko Tavčar</i>	144

JUBILEJI – OBLETNICE

Diamantna maša g. Franca Zlobca <i>IG</i>	147
Biseromašnik David Ožbot <i>Danijel Devetak</i>	149
Alojz Rebula – osemdesetletnik <i>Marko Tavčar</i>	151
Ivan Trinko – ob petdesetletnici smrti <i>Jožko Kragelj</i>	153
Jožko Bratuž in Janko Kralj – 60. obletnica njune smrti <i>Jožko Kragelj</i>	156
Stanko Premrl, skladatelj slovenske državne himne <i>Jurij Rosa</i>	161

POROČILO MOHORJEVIH DRUŽB

Poročilo celovške Mohorjeve družbe za leto 2004 <i>Anton Koren</i>	165
Delovanje Goriške Mohorjeve družbe v letu 2004 <i>Marko Tavčar</i>	168
Iz življenja Mohorjeve družbe Celje <i>Alenka Veber</i>	171

DRUŽBENOPOLITIČNI ZAPISI

Novi trg na meji sveti v obe Gorici <i>Marijan Drobež</i>	177
Volitve v razširjeni evropski parlament <i>A.T.</i>	181
Evropa in naša prihodnost <i>Drago Štoka</i>	189
Na Matajurju ob vstopu Slovenije v evropsko družino <i>JP</i>	191

SPOMINSKI ZAPISI

V spomin msgr. Francu Krapežu <i>Ivanka Uršič</i>	193
Feliciti Vodopivec v slovo <i>Nada Martelanc</i>	195
V spomin misijonarju Ivanu Štanti <i>Anton Pust</i>	197
In memoriam prof. Martin Jevnikar <i>Lojzka Bratuž</i>	200
Odšel je naš prijatelj Marko Vuk <i>Jurij Paljk</i>	202
V spomin sobratu župniku Jožetu Kunčiču <i>JM</i>	204
In memoriam Maks Komac <i>Andrej Bratuž</i>	206
Slovo od nadškofa p. A.V. Bommarca <i>JP-DD</i>	208
Msgr. Franc Rupnik – mož vere, sprave, dialoga in kulture <i>JM</i>	210

KULTURNA DEJAVNOST

Zveza slovenske katoliške prosvete v sezoni 2003-04 <i>Damjan Paulin</i>	213
Delovanje Slovenske prosvete v Trstu v sezoni 2003-2004 <i>Nadia Roncelli</i>	226
Petdesetletnica škedenjskega pevskega zbora <i>dj</i>	239
Petindvajset let Vesele pomladi <i>Majda Danev</i>	242
Štirideset let otroškega zbora Slomšek v Bazovici <i>Žarko Škerlj</i>	245
Kulturni center Lojze Bratuž <i>Danilo Čotar</i>	247
Slovenski center za glasbeno vzgojo E. Komel – Naših 50 let <i>Vida Bitežnik</i>	249
Galerija Ars na Travniku <i>Vida Bitežnik</i>	255
Iz župnijske kronike v Nabrežini in 400-letnica župnijske cerkve <i>BB-VRT</i>	257
Poročilo o dejavnosti skupnosti družin Sončnica v letu 2004 <i>A.P.</i>	260

ŠPORT IN SKAVTIZEM

Matej Černic – srebrni olimpijonec <i>Andrej Černic</i>	263
Delovanje SZSO na Tržaškem <i>Vestna vidra</i>	267
Pestro delovanje SZSO-GO ob 40-letnici ustanovitve <i>Navihani tiger</i>	270

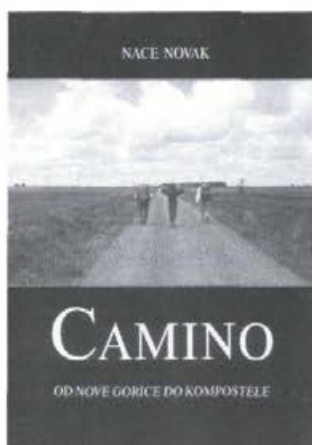
ZGODBE ŽIVLJENJA

Kdo bi pozabil <i>Bruna Pertot</i>	273
------------------------------------	-----

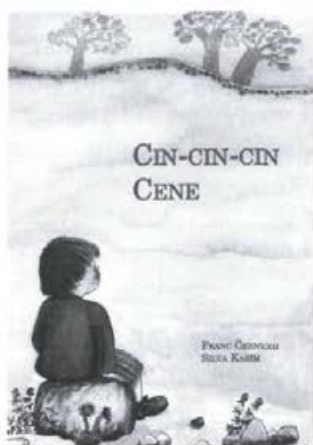
PESMI

Na koncu japonske jeseni <i>Vladimir Kos</i>	48
Šilce upa za prihodnjo <i>Vladimir Kos</i>	48
April, Junij, November <i>Majda Artač</i>	146
Še je čas <i>Janez Povše</i>	212
Pesem, naslovljena osmega svečana <i>Vladimir Kos</i>	262
Ob gladioli, V temni noči, Daleč proč <i>Vladimir Kos</i>	262

Knjižna zbirka 2005

Izven redne zbirke

Tik pred izidom

*MILICA KACIN WOHINZ - VIVERE AL CONFINE
SLOVENI E ITALIANI NEGLI ANNI 1918-1941*

05

KOLEDAR 2005

Go Dom

10026995

HOJNIZINA 4551/005

COBISS *

